

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL POLİTİKA VE SOSYAL HİZMETLER BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PROTESTO DÖNGÜLERİNİN YAYILMA ETKİSİ:
YETMİŞLER TÜRKİYE’SİNDE
POL-DER DENEYİMİ

Feyza Sena ÇAKIR

2501180827

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Görkem DOĞAN

İSTANBUL-2022

ÖZ

PROTESTO DÖNGÜLERİNİN YAYILMA ETKİSİ: YETMİŞLER TÜRKİYE’SİNDE POL-DER DENEYİMİ

FEYZA SENA ÇAKIR

Bu çalışmada 1970’li yıllarda ortaya çıkan bir kolluk örgütlenmesi olan Polis Derneği (POL-DER) ve bu örgütlenmenin makro siyasetle ilişkisi incelenmiştir. Çalışmanın temel amacı devlet ile zor arasındaki ilişkiyi açıklamak, bu ilişkinin tezahürlerini incelemek ve bir kolluk gücü olan polisin kamusal alandaki ikircikli rolünü açıklayarak POL-DER deneyimini açıklayabilmektir.

Kamusal alanda zuhur eden toplumsal kalkışmalarla polislik faaliyeti arasındaki ilişki genellikle çatışmalı olmuş, yurttaşlardan oluşan polis teşkilatı mensupları maddi koşulları gereği bu çatışmalı ilişkide devlet ve sınıf çıkarlarını koruyan tarafta yer almıştır. Temel soru devlet şiddeti ve bunun uygulayıcıları arasındaki ilişki nasıl açıklanabileceğidir. Güvenlik, düzen, makbul ve makbul olmayan, kent, talep, emek rejimi gibi olguları devlet ana başlığı altında incelediğimizde karşımıza çıkan polislik faaliyeti çalışmaya devlet teorileri bakımından birçok çözümleme yapma imkanı sağlamıştır.

Çalışmaya konu olay 1970’li yıllar Türkiye’inde gerçekleştiği için Türkiye polis teşkilatı tarihi Osmanlı’dan başlanarak incelenmiş, burada teşkilatın geçirdiği değişimler, bu değişimlerin makro siyaset ve devlet aklıyla ilişkisi ve faaliyet alanlarındaki dönemsel değişimler ele alınmıştır. Ayrıca yönetim veya rejim değişikliklerine rağmen polislik faaliyeti ve teşkilat içindeki devamlılıkların altı çizilerek dönemsel ihtiyaçlara göre faaliyet alanları genişleyen veya daralan polis faaliyetinin devletin zor ve meşruiyet araçları içindeki sabit yeri işaret edilmiştir.

Toplumsal politizasyon ve siyasal ortamın bir sonucu olarak ortaya çıkan POL-DER deneyimi devlet ile toplum arasındaki örtük veyahut açık çatışmalı ilişkide toplum yanında pozisyon alan ve bunu propaganda eden bir örgütlenme örneği olması

hasebiyle incelemeye değer görölmüştür. Bu incelemeden hareketle düzeni korumak için kamusal alanda devletin yüzü olarak görevlendirilen polislerin düzen ile çatışmalı bir ilişkiye girdiklerinde ortaya çıkan durumun politik imkanları, bu imkanları ortaya çıkaran dinamikler ve polislerin bugün örgütlenme olanakları gibi sorulara cevap aranmıştır.

Anahtar Kelimeler: Polislik faaliyeti, güvenlik, düzen, zor, toplumsal hareketler, kamusal alan

ABSTRACT

THE PROPAGATION IMPACT OF PROTEST CYCLES: THE POL DER EXPERIENCE IN TURKEY DURING THE SEVENTIES

Feyza Sena akır

This study analyzes a historical attempt to organize the police officers in the seventies around an association called Pol Der short for Polis Derneği (Association of Police Officers) and its relationship to contemporary political tendencies. The study aims to contextualize the Pol Der experience through investigation of the connection between state and coercion, reviewing the different manifestation of this link and explaining the ambivalent role of the police in the public space. The relationship between the policing function and social mobilization in the public space is generally contentious, the police force that was made up of citizens usually act to the benefit of the state and the ruling class because of the material conditions. The main topic of study is the relationship between the monopoly of violence and its immediate functionaries. Security, order, acceptable and non-acceptable, regulation of urban space and popular demands, labor regimes, all of these concepts when studied through the lens of state theory necessitate the involvement of the analysis of the policing functions in order to better understand them.

Because of the object of the study is a police organization from the seventies, the development of the police force is studied from the late Ottoman era onwards and the periodic transformation of the policing functions is analyzed in relation to contemporary political divides and the prevailing *raison d'état*. Moreover, the continuities in the policing function is also underlined throughout its enlargement and contraction according to the periodical necessities of the state's coercion and search for political legitimacy.

The Pol Der experience emerging from social politicization and turbulent social context is worthy of study since it represents a police organization that opts to take sides with the general public in its implicit or explicit contentious relationship with the state authority and Pol Der also openly campaigned for this political

position. On the basis on this study, answers were sought to questions such as the political possibilities of the situation that emerged when the police, who were appointed as the representative of the state in the public sphere to maintain the order, entered into a conflictual relationship with that very order, or the social and political dynamics that triggered the rise of these possibilities. Lastly, the contemporary organizational prospect of the police also investigated based on the earlier experience of Pol Der.

Keywords: Policing, security, order, force, social movements, public area

ÖNSÖZ

Bu çalışmada 1970’li yıllarda polis teşkilatı içinde deneyimlenmiş olan Polis Derneği (POL-DER) ve bu örgütlenmeyi yaratan maddi koşullar incelenmiştir. Çalışmanın temel amacı devlet ile zor arasındaki ilişkiyi açıklamak ve güvenlik teması ile yurttaşlık ilişkisini irdelemektir. Çalışmada bu ilişkinin tezahürleri bir kolluk gücü olan polisin kamusal alandaki ikircikli rolü ile açıklanmıştır.

Devlet ile yurttaş arasındaki örtük çatışmalı ilişki kimi tarihsel dönemlerde kamusal alanın asli unsuru haline gelir ve şiddet tekeli elinde bulunduran devlet tahayyülündeki düzenin devamlılığı için bu şiddet araçlarını yurttaşlara karşı kullanabilir. Polis bu araçlardan biri olmakla beraber polislik faaliyetleri dediğimizde aklımıza çok daha geniş bir küme gelmektedir. Modern devletin inşa sürecinde normal olanı tayin etme gücünü eline alan siyasal otoritenin “düzen” krizi ve toplumu üretir kılma zorunluluğu bu devlet için resmileştirme, standardize etme, denetleme, izleme faaliyetlerini bir zorunluluk olarak dayatmıştır. Polislik faaliyetleri bu amacı içeren faaliyetlerin birçoğu için bir araçtır.

Toplumsal hareketler arasındaki döngüsel etkileşimin örneklerinden birini oluşturan Polis Derneği (POL-DER) yurttaşlar ile siyasal otoriteler arasındaki çatışmalı ilişkiyi belirgin şekilde ortaya koyan tarihsel bir dönemde deneyimlenmiş olması sebebiyle çalışmaya konu edilmiştir. POL-DER deneyimi aynı zamanda kendileri de birer yurttaş olan kolluk gücü mensuplarının toplumsal hareketlere dair aldığı tutumları incelemeye imkan veren bir örnektir. POL-DER deneyimi vesilesiyle polisin kamusal alandaki ikircikli pozisyonu, kolluk içinde bir sivil toplum örgütlenmesi gerçekleştiğinde ve bu örgütlenmenin politik aidiyeti anaakım devlet ideolojisinden farklı olduğunda ortaya çıkacak potansiyel ortaya konmaya çalışılmıştır.

POL-DER deneyimine dair daha çok fazla yapılmış kapsamlı bir çalışma mevcut değildir. POL-DER mensubu kişilerin bugünkü yaşları ve yaşam ortamları araştırmaya kimi kısıtlar getirmiştir. Bu nedenle tezin hazırlanmasında yeterli kaynak bulunmaması, bazı zorluklara sebep olmuştur.

Tez çalışmamı hazırlarken motive olmakta zorlandığım her anda yanımda olan arkadaşlarım Ayça Avcı ve Gamze Bozdoğan’a, tez çalışmam boyunca

yaşadığım tüm zaman kısıtlılıklarında sabırlarını benden esirgemeyen Başaran Aksu, Betül Celep ve diğer dostlarıma, POL-DER hakkında çalışmam konusunda beni motive eden hocam Doç. Dr. Ahmet Bekmen'e, sevgili aileme ve bilgi birikimi ve desteğini bir an olsun benden esirgemeyen tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Görkem Doğan'a ve daha iyi bir dünya için çabalamanın en büyük erdem olduğunu bana varlıklarıyla hatırlatan Tahir Çetin ve Ali Faik İnter'e sonsuz teşekkürler.

Ayrıca POL-DER mülakatları için bana yol gösteren ve POL-DER'li polislerle ulaşmamı sağlayan Avukat Ayhan Erdoğan'a, mülakatlar için kıymetli zamanlarını ayırıp 1970'li yıllarda deneyimledikleri siyasal ortamı ve POL-DER üyeliği sırasında neler yaşadıklarını sabırla bana aktaran Yusuf Yoker, Saadettin Yeşilyurt, Hüseyin Selmanlıoğlu ve diğer katılımcılara teşekkürlerimi sunarım.

Feyza Sena Çakır
İstanbul, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
TABLolar LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVLET, GÜVENLİK VE KAMUSAL ALAN

1.1. Devlet, Güvenlik ve Kamusal Alanın Zaptı.....	7
1.1.1. Devlet ve Siyasa.....	8
1.1.1.1. Pre-modern Devlette Siyasa.....	8
1.1.1.2. Modern Devlette Siyasa.....	15
1.2. Kamusal Alan.....	20
1.2.1. Kamusal Alanın Tarihi.....	23
1.2.2. Kamusal Alanda Polis.....	24
1.3. Sivil Toplum.....	26
1.3.1. Sivil Toplumu Anlamak.....	27
1.3.2. Sivil Toplumun Tarihi.....	30
1.4. Kamusal Alan ve Sivil Toplum.....	31
1.4.1. Kamusal Alan ve Sivil Toplumda Siyasa.....	33
1.5. Devletin Güvenliği, Toplumun Zaptı ve Polis.....	35
1.5.1. Bir Kurum Olarak Polis.....	38

1.5.2. Düzen ve Polis.....	39
1.5.3. Bir İktidar Aracı Olarak Polis.....	41
1.5.4. Polis ve Güvenlik.....	42
1.5.5. Polis ve Kamu Gücü.....	44

İKİNCİ BÖLÜM

POLİS TEŞKİLATI MODELLERİ VE DENEYİMLERİ

2.1. Polis Kurumuna Dair Pratik Deneyimler.....	49
2.1.1. Dünyada Polis Sistemleri.....	51
2.2. Osmanlı Devleti'nde Polis Teşkilatı.....	57
2.2.1. Tanzimat Fermanı ve 1844 Nizamnamesi.....	59
2.2.2. Zaptiye Müşiriyeti ve Tevhid-i Zabıta Dönemi	62
2.3. II. Abdülhamid Dönemi ve Polislik Faaliyeti.....	64
2.3.1. 1907 Polis Nizamnamesi.....	65
2.3.2. Dönem Siyaseti ve Polis.....	67
2.4. ITC Dönemi ve Polis.....	73
2.4.1. Dönem Siyaseti ve Polis.....	76
2.5. Erken Cumhuriyet Dönemi ve Polis.....	82
2.5.1. 1932 Tarihli Polis Teşkilatı Kanunu.....	83
2.5.2. Dönem Siyaseti ve Polis.....	85
2.6. Tek Parti Dönemi ve Polis.....	86

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE 1970'Lİ YILLAR VE POL-DER DENEYİMİ

3.1.1970'li Yıllar.....	89
3.1.1. Ekonomik ve Toplumsal Şartlar.....	89

3.1.2. Hükümetler.....	94
3.1.3. Toplumsal Hareketler.....	97
3.1.4. Devlet ve Siyasal Şiddet.....	100
3.1.5. Polis Teşkilatı ve POL-DER'in Kuruluşu.....	103
3.2. 70'li Yıllarda Polislik Yapmış Kişilerin POL-DER'e Üye Olma Sebepleri.....	107
3.2.1. POL-DER ve Siyasi Politizasyon.....	111
3.2.2. POL-DER ile Mülki İdare ve Hükümet Arasındaki İlişkiler.....	115
3.2.3. POL-DER ve CHP İlişkisi.....	118
3.2.4. 'Halkın Polisi' Nedir?.....	119
3.2.5. POL-DER ve Toplumsal Olayların Kontrolü.....	123
3.2.6. POL-DER ve POL-BİR İlişkileri.....	126
3.2.7. 1 Eylül 1980 Polis Eylemi.....	130
3.3.8. Cevat Yurdakul Cinayeti ve POL-DER.....	134
3.2.9. Siyasi Bir Misyon Ya Da İlkeli Polislik.....	137
3.3. Polisler ve Günümüzde Örgütlenme Olanakları.....	141
3.4. Değerlendirme.....	146
SONUÇ.....	155
KAYNAKÇA.....	158

KISALTMALAR LİSTESİ

AEP:	Arnavutluk Emek Partisi
AP:	Adalet Partisi
CGP:	Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP:	Cumhuriyet Halk Partisi
ÇKP:	Çin Komünist Partisi
DİSK:	Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP:	Demokrat Parti
EMNİYET-SEN:	Tüm Çalışan Emniyet Hizmetleri Sınıfı ve Emniyet Teşkilatında Çalışan Diğer Tüm Hizmet Sınıflarının Dahil Personel Sendikası
İTC:	İttihat ve Terakki Cemiyeti
MC:	Milliyetçi Cephe
MGP:	Milli Görüş Partisi
MHP:	Milliyetçi Hareket Partisi
MİT:	Milli İstihbarat Teşkilatı
MSP:	Milli Selamet Partisi
POL-BİR:	Polis Birliği
POL-DER:	Polis Derneği
THKO:	Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu
THKPC:	Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi
TİKKO:	Türkiye Komünist Partisi/Marksist-Leninist
TİP:	Türkiye İşçi Partisi
TKP:	Türkiye Komünist Partisi
TSİP:	Türkiye Sosyalist İşçi Partisi

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3.1. 1970’li yıllar Sınai İstihdamının Toplam İstihdama Oranı..... 90

Tablo 3.2. Yıllara Göre Şiddet Olaylarında Ölenlerin Sayısı (1969-1980)..... 101

GİRİŞ

Polis kavramı devlet ile yurttaş arasındaki ilişkiyi, devlet şiddetini, neoliberal devleti, kamusal alan ve sivil toplumdaki eylemlilikleri, makbul ve makbul olmayanı tartışırken daima karşımıza çıkan bir kavramdır. Tarihsel bagajı sebebiyle polislik devlet teorilerinde zoru tartışırken, toplumsal hareketlerde devletin ideolojik tutumunu incelerken ve devlet ile yurttaşın karşılaşma anlarını mercek altına almak istediğimizde bir kesişim noktası görevi görmektedir.

Devlet teorilerinde zorun yeri yapısal bir unsurdur. Devletlerin varlık sebebi tartışılırken güvenlik ihtiyacı bu sebeplerin başında sayılır. Yaygın olarak kabul gören ekollere göre devlet öncesi güvensizlik yaratan kaos hali devlet sayesinde bir düzene dönüşmüş, insanlar kullanamadıkları sınırsız özgürlüklerine kısıtlar gelmesini kabul ederek güvenliği kazanmıştır. Devletin tematik olarak bir güvenli ortamı çağırıyor olması buna dair araçlar geliştirmesini kaçınılmaz kılar. Polis bu araçlardan biridir fakat polis aynı zamanda devletin meşruiyet ve zor dengesinde görünen yüzüdür, bu anlamıyla devletin yurttaşla ani ya da uzun erimli kurduğu birçok etkileşim polislik faaliyetine içkindir. Pek tabii burada “hangi devlet?” sorusunu sormak önemlidir. Birçok farklı tezahüre sahip olmasına rağmen ana sınıflandırmayı pre-modern devlet ve modern devlet olarak yapmak mümkün gözüküyor. Polisliğin tarihsel serüvenini incelemek için bu çalışmada bu ayrım üzerinden ilerlenmiş, farklı tarihsel dönemlerde devletin ortaya çıkan farklı ihtiyaçları ve bunun siyasa etkisi incelenmiştir.

Şiddet tekeli elinde bulunduran devlet bu tekeli kimi kurumsallaşma adımlarıyla donatır. Polisi bir teşkilat olarak düşündüğümüzde devletin başlıca yönetim araçları olan yasama, yürütme ve yargı konusunda zorun uygulayıcısı olması sebebiyle kesişimsel bir rolü olduğunu görürüz. Bu kesişimsel rol yurttaş -ya da pre-modern devlette tebaa- ile sürekli bir muhattabiyet gerektirir. Dolayısıyla farklı kamusal alan teorilerini inceleyerek devletin yönetsellik kapasitesine bağlı olarak kapsadığı ‘eyleme alanı’ olan kamusal alanı incelemek polislik pratiklerinin kapsamını ve buradaki tezahürlerini anlamayı kolaylaştırabilir. Kamusal alanda hangi yurttaşın ne kadar, nasıl, hangi rollerde, hangi müzakere süreçlerinde bulunduğu tüm bu tezahürleri kavramak için sorulması gereken önemli sorulardır. Polisin kamusal

alandaki varlığı onun işlevselliği açısından iki yönlüdür; polis kamusal alanın düzeni ve bu anlamıyla işlerliğinin sembolü iken aynı zamanda oradaki tüm özneler üzerinde bir tahakküm aracıdır. Dolayısıyla polis faaliyetinin olmadığı bir kamusal alanın varlığı tartışmalıdır. Kamusal alan ve devlet ikiliğinden baktığımızda asıl mühim olan sivil toplumun bu ikilik arasındaki konumu ve siyasal hegemonya ile ilişkisidir. Kamusal alan farklı kimlikleri ve talepleri içerir. Modern devlet ile beraber tebaa yerine yurttaş olarak muhattap alınan toplum burada sivil toplumu yaratır. Sivil toplum kavramsal olarak çoğu zaman kamusal alan yerine kullanılmıştır ve fakat aslında kamusal alanda örgütlülük halini içeren bir kavramdır. Çalışmaya konu vaka sivil toplum araçları kullanılarak ortaya çıkmış bir siyasal örgütlenmedir. Bu sebeple sivil toplum kavramının tarihselliği ve devletle ilişkisi ayrıca incelenmiştir. Bununla beraber sivil toplumu devletin rıza yaratım aracı veya zorun muhattabı olarak ele alan kimi yaklaşımlar ele alınmıştır.

Polisin çok yönlü bir kavram olduğunun altını çizmiştik. ‘Bir kolluk faaliyeti olarak polis bir güç müdür yoksa bir hizmet midir?’ sorusu polisliğe dair kavramsal sınıflandırmayı yaparken karşımıza çıkan soruların başında gelir. Polis gücü, siyasal otoriteyi elinde tutan ve onun çıkarlarını korumak için faaliyet yürüten bir güç olarak ele alınabileceği gibi toplumun refahını ve güvenliğini sağlamakla yükümlü devletin bir hizmet aracı gibi de düşünülebilir. Bu iki yönlülük özellikle modern devletlerden bahsediyorsak polisi kenti yönetmeye dair tüm nosyonlara sahip bir araç olarak değerlendirmeyi olanaklı kılabilir. Kolluk faaliyetinin kapsamı ve tarihsel deneyimlerde ortaya çıkan makbul olmayanla kurduğu çatışmalı ilişki bu kolluk faaliyetinin kim için nasıl bir güvenlik sağladığı sorusunu ortaya çıkarır. Makbulü belirlemek ve düzeni sürdürmek amacıyla onunla süregelen bir etkileşimi mümkün kılmak polis için üç boyutlu bir süreçtir. Bunlar; tanımlama, sınıflandırma ve kapatma veya onarma / dâhil etmedir. Devletin düzen misyonu söz konusu düzene dair tahayyülü, bu tahayyül çerçevesinde ortaya koyduğu politika ve hizmetlere göre şekillenir. Polis bu anlamıyla devletin kendi varoluş amacını güvende tutmak için başvurduğu araçlardan da biridir. Dolayısıyla polislik faaliyetinden bahsettiğimizde sadece toplumun ya da sadece devletin güvenliğinden bahsetmek mümkün değildir. Bu iki güvenlik teması birbiri ile diyalektik bir ilişki içindedir. Bu ilişki polisliğin zapt etme faaliyetini ve düzenle ilişkisini incelemeyi gerekli kılar. Buradan hareketle

polisliği kurumsal bir faaliyet olarak, bir kamu g¼c¼ olarak, bir siyasa aracı olarak ele almak ve g¼venlik teması ile polislik faaliyeti arasındaki ikircikli ilişkiyi incelemek ¼nemlidir.

Polislik pratikleri coğrafyaya ve tarihsel d¼neme g¼re farklılık g¼stermektedir. Modern polis ¼rg¼t¼n¼n kurulması, devlet ¼zerindeki toplumsal talepler ve eylemlilikler sonucu artan baskıya verilen tepki biçimlerinden biridir. Modern devletlerin kentleşme ve işçileşme sonrası daha ¼ng¼r¼lebilir bir toplum ihtiyaçı ortaya çıkmış, ¼zellikle emek rejiminin kontrol¼ için polis faaliyetleri hızlıca profesyonelleştirilmiştir. Modern devletin inşası s¼recinde pre-modern devlet biçiminden devranılan toplumsal dinamikler ve devletin taşıdığı yapısal unsurlar polis teşkilatının ¼rg¼tlenme biçiminde farklılıklara sebep olmuştur. Bu farklılıklar ¼lke devleti sınırları içindeki çoklu veya tek merkezden y¼netim, teşkilattaki hiyerarşik yapılanma ve yetki sınırları ile ilgilidir. Bu kategorizasyona rağmen polis faaliyeti g¼n¼n getirdiği zor ihtiyacına bağlı olarak s¼rekli misyonunu ve misyonunun sınırlarını g¼nceller. T¼rkiye polis teşkilatını incelerken s¼reci Osmanlı devletinden başlatmak teşkilattaki s¼reklilięin tespiti için kritiktir. Polislik faaliyetinin kurumsallaşması ve organize bir teşkilat haline gelmesi birçok ¼lkede olduğu gibi Osmanlı devletinde de modernleşme adımlarıyla eş zamanlı olarak gerçekteleşmiştir. Bu anlamda yurttaşlara ve kamusal alanın d¼zenlilięi için devletin sorumluluğunu açıkça ilan ettiği Tanzimat Fermanı bu konuda bir milat sayılabilir. Cumhuriyet d¼nemindeki kolluk ¼rg¼tlenmesini anlayabilmek için II. Abdulhamid ve İttihat ve Terakki Cemiyeti iktidarı d¼neminin ¼zellikle ele almak gerekmektedir. Zira bu d¼nemlerde kolluk faaliyetine dair atılan adımlar ve kolluk faaliyetine dair devlet tahayy¼l¼ cumhuriyet d¼nemindeki kimi pratikleri açıklar niteliktedir.

Toplumsal ve ekonomik taleplere bağlı olarak artan toplumsal hareketlilik d¼nemlerinde polislik faaliyetinin bu hareketleri bastırmak, durdurmak, sınırlarını belirlemek veyahut bu hareketleri bir adli vakaya d¼n¼řt¼rmek konusunda inisiyatifi artmaktadır. T¼rkiye’de 1970’li yıllar sol ideolojinin toplumsal hegemonyaya sahip olduğu, sivil toplum sınırları veyahut o sınırları aşan siyasal ¼rg¼tlenmelerin aktif olarak faaliyette bulunduğu bir d¼nemdir. Kendileri birer yurttaş olan ve emek g¼çlerini satarak hayatlarını s¼rd¼ren polislerin bu tarz d¼nemlerde bu ideolojilerle kurduğu ilişkiye veyahut polislerin toplumsal veya ekonomik talepleri s¼z konusu

olduğunda siyasal otoritenin buna dair geliştireceği stratejileri merak ettiğimizde karşımıza Polis Derneği (POL-DER) örneği çıkmaktadır. Yurttaşla siyasal otorite arasında bir çıkar çatışması ortaya çıktığında veyahut bir yurttaş ya da yurttaş grubu kolluğun muhatabı olmaya kabil görüldüğünde sahnede devletin kolluk gücü olarak polis vardır. Peki polisin kendisi bu çıkar çatışmasının tarafı olursa veyahut kolluğun muhatabı olma sınırlarında gezinirse ne olur?

POL-DER 1960'lı yıllar Türkiye'sinde artan ve 1970'li yıllarda zirvesine ulaşan toplumsal politizasyonun ulaştığı sınırları anlatan bir vakadır. Hali hazırda kurulmuş olan ve daha çok mesleki taleplerle öne çıkan Türkiye Polis Derneği'nin 1975 yılında gerçekleştirdiği genel kurul ile çalışmaya konu halini alan dernek, solcu polislerin örgütlendiği bir polis derneğidir. POL-DER mesleki taleplerin yanında siyasi taleplerini dile getiren ve gündemleştiren, teşkilat içinde usulsüz uygulamalara karşı aktif tutum örgütleyen ve söz konusu dönem için teşkilata mensup polislerin yaklaşık %40'nın üye olduğu bir dernektir. Bu derneğe üye polislerin birçoğu dönem sol siyasetinde aktif olarak faaliyet yürüten partilere ve örgütlere mensuptur. Tarihsel olarak oldukça özel olan bu durum 1970'li yılların politik atmosferi düşünüldüğünde kulağa daha az inanılmaz gelmektedir. Dönemin toplumsal şartları içinde ortaya çıkan bu örgütlenme toplumun birçok kesiminde yayılan ekonomik, sosyal ve siyasal talepler ve bu talepler etrafındaki örgütlü hareketlerden yalnızca biridir. Pek tabii bu örneği özellikli kılan diğer hareketlerle varoluşsal sebeplerle çatışmalı bir ilişki içinde olması gereken kolluğun bu hareketleri kollaması ve hatta bunlardan biri haline gelmesidir. 1970'li yıllarda POL-DER' üye olmuş polislerle gerçekleştirilen mülakatlarda aranan kimi cevaplar şunlardır; Bu polisler dönem hükümetleri ile devlet arasında ayrımda nerede durmaktadır?, derneğe üye polisler POL-DER'i özlük haklarını iyileştirmek için faaliyet yürüten bir meslek örgütü mü yoksa bir siyasal örgütlenme olarak mı görmektedir veya buradaki ayrımda kendilerine biçtikleri misyon nedir?, derneğe üye polisler devletin tarihine ve kurumsal kimliğine dair anaakım anlatıyı ne kadar benimsemektedir?, POL-DER'li polislerin halkla kurduğu özdeşlik ne düzeydedir? ve POL-DER'e üye polisler olarak yürüttükleri faaliyetlerde asıl meramları ilkeli ve mesleki sınırlar içinde polislik yapmak mı yoksa taşıdıkları ideolojik aidiyetlere uygun olarak polisliği bir araç olarak kullanmak mıdır? Bu soruları cevaplayabilmek adına çalışmada yöntem olarak literatür taraması ve sözlü

tarih kullanılmıştır. Özellikle POL-DER dönemine ışık tutabilmek için 10 adet açık uçlu soru 8 farklı POL-DER’li polise yöneltilerek mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın ana eksenini yaratan toplumsal örgütlenmeler ve hareketler arasındaki döngüsel ilişki ve devletin zor gücünün alanları ve sınırlarına dair tartışma POL-DER örneği ile pratik bir örneğe kavuşmaktadır. Devlet olgusuna dair yapılan çözümlemeler ve tarihsel aşamalarında taşıdığı özellikler değerlendirerek devletin; güvenlik, zor, birey, toplum, şiddet, makbul, izleme ve içirme gibi temalarla bağı incelenmiştir. Bu bağlarla devletin yürüttüğü faaliyetler arasında en yaygın ve toplumsal hayatı sürekli olarak etkileyeni olduğu için polis faaliyeti seçilmiştir. Polislik faaliyetinin tarihi ve farklı biçimleri incelenmiş, kamusal alan ve sivil toplum toplum-devlet ikiliğinde kapladıkları yer bakımından bu incelemeye konu edilmiştir. Çalışmaya konu vaka Türkiye polis tarihini incelemeyi gerekli kılmıştır. Osmanlı devletinden başlanarak 1970’li yıllara kadar devam eden dönemde polislik faaliyetinin örgütlenme biçimi ve devlet aklının bu faaliyet için biçtiği misyon, buna dair dönemsel değişiklikler ve bu değişikliklerin sebebi sorgulanmıştır. Türkiye tarihinde yoğun bir toplumsal politizasyon taşıyan, sivil toplum örgütlenme örneklerine sıkça rastlanan ve devlet şiddetinin kristilazi olduğu dönemlerden biri olan 1970’li yıllar POL-DER deneyimini ortaya çıkaran maddi şartları tespit etmek için detaylı şekilde incelenmiştir. Yukarıda sayılan sorular yoluyla POL-DER deneyimini anlamlandırmak, böyle bir deneyimi bugüne taşımak ve bu örnek yoluyla bugün polis devletleri olarak tartıştığımız neoliberal devletlerde kolluk örgütlenmesinin sınırlarını tartışmak mümkün kılınmıştır.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışma ile devlet ile şiddet olgusunun bir aradalığını açıklamak, polislik faaliyetinin kapsamını incelemek, tarihsel olarak düzen ile zapt arasındaki ilişkiyi berraklaştırmak amaçlanmıştır. Kamusal alan ve sivil toplum tartışmalarına dair farklı yaklaşımlar ele alınarak ortak yönleri ve zor ve düzen ile ilişkileri açıklamak amaçlanmıştır. Osmanlı polis tarihine dair kapsamlı bir tarihsel dönem ele alınarak bugünkü polislik faaliyetlerini tartışmanın tarihsel altyapısına katkı sağlamak amaçlanmıştır. POL-DER örneği ele alınarak toplumsal politizasyonun haddine bağlı olarak devlet güçleri içinde dahi bu politizasyonun yayılımının mümkün olduğu işaret

edilmiştir. Buradaki örgütlenme deneyimi dönem siyaseti, kendilerini ait gördükleri ideoloji, polisliğe dair algıları ve mesleği açıklama biçimleri sorgulanarak açıklanmış böylece polis teşkilatı mensuplarının bilinç akışlarına dair kimi ipuçlarına ulaşılmıştır. Tüm bunlardan hareketle polislik mesleğini icra eden kişilerin sermaye/devlet ve toplum arasındaki ikilikteki maddi pozisyonu ve bu kişilerin aynı zamanda birer yurttaş ve işçi olarak bu ikilikteki rollerinin yarattığı karmaşa sorunsallaştırılmış, bugün POL-DER deneyimine benzer bir örgütlenmenin olanaklarını yaratacak koşullar tartışılmıştır.

Çalışmanın Olası Kapsamı ve Sınırlılıkları

Çalışma 1970’li yıllarda 20 veya 30’lu yaşlarında olan kişilerin bugünkü yaşları göz önüne alındığında kimi kısıtlılıklar içermektedir. Çalışma için ulaşılabilen kişi sayısı ve buradaki derinlemesine görüşmelerin sınırlılığı bundan kaynaklanmaktadır. Bu alanda yapılmış akademik çalışma ve yayınlar oldukça kısıtlıdır. Dernek genel merkezinin o yıllarda iki kez kundaklanmış olması dernek evraklarına dair arşivlere ulaşmayı zorlaştıran bir diğer etmendir.

Bundan sonra aynı eksende sürdürülecek çalışmalar için mevcut çalışmanın derinleştirilmesi amacıyla POL-DER’in yayını olan POL-DER gazetesinin tüm sayıları incelenebilir ve böylece o yıllarda POL-DER’e üye polislerin deneyimlerini, devlet ve siyaset algılarını anlamlandırmak için daha fazla veri sağlanabilir. Ayrıca POL-DER ile çatışmalı bir ilişki içinde olan ve kolluk içindeki başka bir politik örgütlenme olan POL-BİR’e dair derinlemesine görüşmeler ve arşiv taramaları gerçekleştirilebilir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVLET, GÜVENLİK VE KAMUSAL ALAN

1.1.Devlet, Güvenlik ve Kamusal Alanın Zaptı

Polis kavramı devletin zor aygıtı, devlet ve idare arasındaki bağ, bir teşkilat ve bir faaliyet gibi farklı çağrışımları içinde bulundurur. Polislik faaliyetini tanımlamak istediğimizde bunu devleti tanımlamadan yapamayız. Devletin bir siyasa gücüne, bir siyasal otorite olabilme kabiliyetine sahip olabilmek için iki unsura ihtiyaç duyduğunu biliyoruz; meşruiyet ve zor. Zor, meşruiyetin devamlılığı için bir günlük hayatı örgütleme unsuru olarak kullanılabileceği gibi meşruiyetin zayıfladığı yerlerde kolluk aracılığıyla da sahneye çıkabilir. Devletin zor kullanımındaki sistematik araçlarından biri polislik faaliyetidir.

Polislik faaliyeti bugünkü halini farklı tarihsel dönemlerde doğan ihtiyaçlar sonucunda almıştır. Tarihi diyalektik bir şekilde okuduğumuzda gördüğümüz, her devletin bir önceki devletin krizlerin üzerine kurulu olduğudur. Bu krizlere verilen cevapların önemli bir kısmı polislik faaliyetini sistemli bir uygulama olarak bir teşkilat haline getirmek ve devletin siyasa ihtiyacına göre bu teşkilat ve zora dair tahayyülü yeni araçlarla donatmak ile ilgili olmuştur. Bu anlamıyla üstü örtük veya açık bir zor aracı devletin tarihi kadar eskidir. Pek tabii burada modern devlet ile pre-modern devlet arasındaki açığı dikkate almak önemlidir. Pre-modern devletin yurttaş, kamusal alan ve otoriteye dair tanımlamaları ve tahayyülü modern devletinkinden oldukça farklıdır. Pre-modern devlet ile modern devlet arasında tarihsel süreçte ortaya çıkan devlet biçimlerine baktığımızda karşımıza şu sıralama çıkar; Antik Yunan polis devleti, feodal devlet, kent devleti, merkantilist devlet, mutlakiyetçi devlet, modern devlet. Bu sıralamanın bir kronoloji haritası gibi algılanmamasında yarar var, zira bu devlet biçimleri birbirleri ile diyalektik ilişkiler içinde birbirleri içindeki nüvelerle ortaya çıkmış ve uzun geçiş süreçleri sonrasında farklı isimlendirmeleri gerektirecek unsurları bünyesinde kalıcı hale getirmiştir. Bu anlamıyla bu sıralamanın tarihsel dönem, coğrafya ve toplumsal şartlar açısından tartışmaya ve değerlendirmeye açık olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Pre-modern devletlerde kolluk, toplumun kendi iç dinamikleriyle yarattığı ve kollektif sorumluluğa dayanan güçler veyahut ordu eliyle yürütülen askeri müdahaleler ile

sınırlıdır. Pre-modern devletin kamusal alanda eyleyen kitleleri bir yurttaşlar etkileşimi değil, bir tebaa olarak algılıyor olması bu dönemde modern devlete kıyasla daha kaba sayılabilecek kolluk faaliyetlerinin bu biçimini açıklamaktadır. Erken modernite döneminde ortaya çıkan nüfusu izlemek ve öngörülebilir kılma ihtiyacı bir kurum olarak polisi çağırmaya başlamıştır.

Polisliği tarihsel olarak içinde bulunduğu tüm ekonomik ve sosyal şartlar içinde bir siyasal otorite bağlamında içinde taşıdığı tüm çağrışımlarla tek tek ele alabilmek için polisin bir kavram olarak ortaya çıkışı, polis faaliyetinin yurttaş ve zor ile bağı, pre-modern ve modern devletlerde tarihsel süreç içinde ortaya çıkan ihtiyaçlar ve bu ihtiyaçlara cevap olarak zorun inşa biçimleri, modern devletlerde yurttaş ile polisin karşılaşma mekanları ve polislik faaliyetinin çok yönlülüğüne dair soruları cevaplamak elzemdir.

1.1.1Devlet ve Siyasa

Devlet ezeli değil tarihli bir yapıdır. Pre-modern devlet bahsi modern devletin kurucu unsurlarını anlamayı kolaylaştıracaktır. Bilindiği gibi tarihsel olarak pre-modern yani klasik devlet ve modern devlet ayrımı kabilse de bunların yatay kestiği birçok devlet formu bulunur. Monarşi, demokrasi ve tiranlıklardan ya da oligarşik temellere dayanan diktatörlüklerden bahsedilebilir. Tüm bu devletlerin yapısal unsuru siyasal otoritedir. Siyasal otoritenin en temel iki unsuruysa meşruiyet ve zordur. Tüm devlet formları için geçerli olabilecek bu unsurların varlık sebebi en nihayetinde devletin her durumda itaate ihtiyaç duyuyor olmasıdır. Zor, meşruiyetin devamlılığı için bir günlük hayatı örgütleme unsuru olarak kullanılabileceği gibi meşruiyetin zayıfladığı yerlerde kolluk aracılığıyla da sahneye çıkabilir.

1.1.1.1.Pre-modern Devlette Siyasa

Yönetim erkine sahip olan kişi, zümre, sınıf veya aile ve bunun dışında olanlar arasındaki ikilik modern devletten çok öncesine dayanır. Modern devlette kurumsallaşan, biçim değiştiren, bürokrasi gibi yeni araçlarla kendini gelen güne adapte eden yönetim erki, ulus devletle cisimleşen modern devlet öncesinde de birçok toplum varyasyonunda karşımıza çıkar. Şüphesiz devlet bunlar arasında en buyurgan

ve en kapsayıcı olanıdır (Toku, 2010). Toplum sözleşmesi teorilerine baktığımızda gördüğümüz bir arada yaşamaya başlayan insanların sınırsız özgürlük olarak tanımlanan yönetim yoksunluğunda bir kaosa sürüklenecekleri ve güvenliklerini kaybedecekleridir. Bu aşamadan sonraysa bir yönetim erki ihtiyacını fark eden insanlar farklı ekollerde farklı şekillerde tanımlanan bir sözleşme ile iradelerinden doğan bir teslimiyetle toplumu kurar. Burada en çok öne çıkan isimlerden biri olan Hobbes'un toplum sözleşmesi teorisindeki dikkate değer nokta insanların bir aradallığını toplum kılının bir yönetimin varlığı olduğudur. Bu ortak rızaya dayanan toplum yaratımıyla insanlar artık güvendedir. Görüldüğü gibi insanların bir aradallığı, özgürlük, güvenlik ve yönetim kelimeleri tartışmanın daha en başında karşımıza çıkmaktadır.

Devletler, “tanımlanmış topraklar içinde yoğunlaşmış ama zor araçlarını denetim altında tutan ayrı örgütlenmeler yaratırlar ve bazı bakımlardan bu topraklar içinde bulunan bütün örgütlenmelere göre öncelik sahibi olurlar.” (Tilly, 2001: 46) Buna göre devletler sadece diğer devletlerle savaşan askeri güce sahip olmak bakımından değil, “orduları besleyecek araçları toplamak ve yöneticinin sivil halk üstünde denetimini günü gününe örgütleyecek sivil kadrolara” (Tilly, 2001: 47) sahip olmaları hasebiyle de diğer topluluk pratiklerinden ayrılırlar. Devlet, insanlık tarihi içinde tüm tartışmaların düğüm noktasını oluşturacak denli önemi içeriyor olsa da insanlık tarihi açısından kapsadığı yer sandığımız kadar büyük değil. Mezopotamya'da ilk tarım toplumlarının ve devletlerinin kurulması, bir tür olarak yeryüzünde geçirdiğimiz zamanın son yüzde beşlik dilimi içinde gerçekleşti. Bu ölçüye göre 18. yüzyılın sonunda başlayan fosil yakıt çağı, türümüzün toplam tarihinin sadece son yüzde 0,25'lik dilimine tekabül etmektedir (Scott, 2019:17). Yasa ile onun uygulanışını birbirinden ayıran toplumlar yani devletsiz toplumlarda yönetim, toplumun kendini yönetmesi şeklinde düzeni sağlar. Bu, herkesin eşit olduğu anlamına gelir: “Ne iktidar sahibi ol ne de boyun eğ”. Böylece yasa toplumdan ayrı bir varlığa bürünmez, toplumla bütünleşir. (Clastres, 2006: 161). Bu toplumların genel uğraşı, doğa güçleriyle mücadeledir. Fakat buradan hareketle, bu toplum tipinde toplumsal denetimin ve onun araçlarının bulunmadığı sonucuna ulaşmamak gerekir. Ulaşılabilecek sonuç, bunları uygulayacak üstün bir gücün olmamasıdır (Saygılı, 2010). Mezopotamya'nın alüvyonlu topraklarında ilk

devletlerin ortaya çıkışı en erken altı bin yıl önce, yani bölgede tarım ve yerleşik hayatın varlığını gösteren ilk bulgulardan birkaç bin yıl sonra yaşandı (Scott, 2019:20). Devletin ortaya çıkışıyla yasa ve uygulanışı bir otoriteye aktarılmıştır ve toplumla önder/siyasal erk arasındaki ikilik başlamıştır. Toplumların gelişim sürecinde iş bölümünün her sahaya yayılması ve çeşitlenmesi toplumsal katmanları oluşturmuş; tarımla birlikte mülkiyet ve tarımsal artık ürünün eşitsiz paylaşımından oluşan toplumsal katmanlar, devletin oluşumuna yardımcı olmuştur (Köktürk, 2011). Devletlerin tarih boyunca yapısal unsurlarıyla beraber şekil değiştirmesi tanımını da daima değişime açık kılmıştır. Devletin yönetim biçimi, yönetim araçları, dayandığı üretim biçimi gibi etkenler tarihin her aşamasında farklı devlet biçimlerini ortaya çıkarır. Tarihi diyalektik bir şekilde okuduğumuzda gördüğümüz, her devletin bir önceki devletin krizlerin üzerine kurulu olduğudur. Antik çağ devleti ve krizleri feodal devleti, feodal devletteki sınıf ilişkileri kapitalist devleti inşa etmiştir.

Kapitalist devletle eş zamanlı olarak anılan modern devleti daha sonra ele almak üzere pre-modern devletlere baktığımızda karşımıza ilk önce Antik Yunan Polis devletleri çıkar. Bu devleti ortaya çıkaran mülk sahiplerinin mülklerini ve yaşam alanlarını korunma ihtiyacıdır. Nüfusun yüzde doksanını kölelerin oluşturduğu bu devlette temel motivasyon geriye kalanların özgürlüklerini, politika yapma alanlarını ve mülk devamlılığını kölelere rağmen korumaktır. Yukarıda bahsettiğimiz toplum sözleşmesi tartışmalarının gebe olduğu çelişki tarihin henüz ilk devletinde böylece karşımıza çıkar. Söz konusu toplumda yaşayan insanların hangileri bu sözleşmenin ve özgürlüğün tarafıdır ve geri kalanları o topluma bağlayan nedir? Yönetim erki sahipleri ve onlarla çıkar birliği bulunanların dışında kalanların toplum içindeki günlük hayat pratikleri bu sebeple devletin yapısal bir unsuru olan siyasa dayandır. Üstü örtük veya açık bir zor aracı devletin tarihi kadar eskidir. Söz konusu devletler, iktidarlarının en güçlü halinin tasvirinde aktarılan korkunç Leviathan-vari hale sadece nadiren ve çok kısa süreliğine erişebiliyordu. Çoğu örnekte fetret devirleri, parçalanma ve "karanlık çağlar" bütünlüklü ve etkin iktidar dönemlerinden daha yaygındı (Scott, 2019: 28). Engels Antik Yunan devleti için “mülk sahibi sınıfın hiçbir şeye sahip olmayan sınıfı sömürme hakkını ve onun üzerindeki egemenliğini sürdürüp götüren bir kurum”dur (Engels, 2005: 127) diyerek bu devleti ilk sınıfsal iktidar ve çıkarlara dayanan devlet olarak tanımlamıştır. Pek tabi bu

devleti var eden sınıf ayrımı bir üretim ilişkisi temeli barındırır. Bu çağın üretim biçimi köle emeğine dayanır. İlkel komünal toplumların aksine burada tarımsal üretim için emek gücü gereklidir ve artık yerleşik hayata geçilmesi insanın yaşamının devamlılığı için gereken kaynakların kolay şekilde teminini mümkün kılmıştır. Bu süreçlerin sonucu olarak insanların ihtiyaçlarından daha fazlasını üretmeye başlaması birikim ekonomisini yaratmış, bu birikimin sahibi olanlar üretimin temel aracı olan kölelerin de sahibi olmuştur fakat bu süreç kesintisiz ve insan refahının sürekli olarak arttığı bir süreçle gerçekleşmemiştir. Avcı-toplayıcı yaşamdan tarıma geçişin (yavaş, kesintili, geriye döndürülmesi mümkün ve kimi zaman tam olarak gerçekleşmeyen bir geçiş olarak) taşıdığı bedeller, en az getirdiği faydalar kadardı (Scott, 2019:24). Bu devlet biçiminde üretim biçiminden kaynaklı temel çelişkinin köle ve köle sahibi arasında olduğunu söylemek mümkün olsa da devlet örgütlenmesine daha detaylı baktığımızda bunun bu denli doğrudan bir ilişki olmadığını görürüz. Bu köleleliğin bir zor aracı olmadan yaygınlaştırılamamasıyla ilgiliydi. Köleli üretim, doğası gereği, yaygınlaşmıyordu; onun yaygınlaşmasının önündeki engel, köle sayısının artmasının, doğrudan askeri gücün zorlamasına bağlı olmasıydı; ya da tersinden söylersek, kapitalist üretimin özgün evrensel niteliği ve bütün üretimi sömürünün ihtiyaçlarına göre düzenleme kapasitesi, iktisadi ile siyasi arasındaki farklılaşmayla yakından ilgilidir (Wood, 2016:60).

Tarihsel olarak karşımıza çıkan bir sonraki devlet biçimi feodal devlettir. Roma imparatorluğunun yıkılışı bu devlet biçiminin doğumu kabul edilmektedir. Özellikle Avrupa'daki devlet örgütleniş biçimi 9. Yüzyıldan itibaren bu modele dayanmaktadır. Bir parçalı iktidar yapısını içeren feodal devlette toprak sahibi aynı zamanda o alanın ve nüfusunun siyasi erkine de sahiptir. Batı feodalizminin 'parçalı egemenliği' ve onun farklı türde 'ekonomi-dışı' gücü, feodal beylik biçimini alan siyasi ve ekonomik gücün birliği devletin parçalı askeri, siyasi ve adli güçleri, tek tek beylerin köylülerden artık sızdırmasının araçları olmuş ve onun küllerinden doğacak olan modern ulus için çok özel bir pre-kapitalist formasyon ile bunu yapmıştır (Wood, 2003: 163). Feodalizmin yıkılışı ise onun küllerinden doğan bir sonraki devlet biçiminin halen devam etmesi hasebiyle birçok farklı argümanla tartışılmaktadır. Coğrafi keşiflerle ulaşılan imkânlar, Ortaçağ'ın sınırlı tarımsal faaliyetlerinin geride kaldığı yeni bir dönemin başlamasını sağlamıştır. Söz konusu

zenginliğin Batı'ya ticaret aracılığıyla aktarıldığı bu dönemde, kralın varlığına karşın aristokratların inisiyatif sahibi olduğu çoklu egemenlik biçimi de geçerliliğini kaybetmiştir (Fildiş, 2013). Üretim araçlarının ve ticaretin gelişimi serflerin önce serbest köylüler ardından loncasız zanaatkarlar olmasına sebep olduktan sonra geleceğin işçi sınıfını oluşturmalarına sebep olmuş, kentleşme artmış, feodal devletin içinden doğan ve onun mezar kazıcılığını üstlenen burjuva sınıfı bir sonraki devlet biçiminin hakim sınıfı olmuştur. Ticaretin gelişmesi ve endüstrileşmenin getirdiği profesyonelleşme ile ortaya çıkan yeni bir sınıftır: sermaye sınıfı. Burjuvalar Aristokrat sınıfın ayrıcalıklarını yavaş yavaş elde etmiştir. Gittikçe otoritelerini merkezileştiren, devamlı rekabet ve savaş içerisinde olan ve bu savaşların finansmanı için paraya ihtiyaç duyan krallar bu yeni sınıfa muhtaç hale gelmiştir (Çeliksü, 2006). Burjuvazi, 15. yüzyıldan itibaren sahip olduğu ekonomik güce karşın vergi muafiyeti ve devlet memuriyetine girme gibi imtiyazlardan uzak tutulması nedeniyle; köylüler, başta kral olmak üzere aristokratlara ve kiliseye vermek zorunda bırakıldıkları vergilerin altında daha fazla ezilir hale getirildiklerinden; zanaatkârlar ve manifaktür işçileri gibi kesimlerin oluşturduğu kentli çalışanlar ise uzun çalışma saatleri ve düşük ücret uygulamalarından dolayı monarşiyeye seslerini yükseltmişlerdir (Fildiş, 2013). 15. Yüzyılda başlayan feodal devlet yapısının çözülüşü ara form olarak kent devleti halini almış, daha sonra gelişen ekonomik koşullar merkantilist devletleri yaratarak mutlakiyetçi devlet yapısının temelini oluşturmuştur. 16. ve 17. yüzyıllarda feodal ekonomiden ticari kapitalizme geçiş aşamasında ortaya çıkan merkantilizm piyasanın genişlemesi için güçlü bir merkezi otoritenin gerektiğini devletin gücünün zenginliğin birikimi ile sağlanabileceğini öngörür. Merkantilistler milletlerin ticaret fırsatları için yarıştığını devletlerin ancak diğer devletlerin rağmına gelişebileceğini, devletlerin uluslar arası alanda gücünün ve prestijinin teminatının ticari kar olduğunu iddia eder (Steele G.R. , 1998).

Mutlakiyetçi devletin bu ekonomik varoluş kaygıları yanında tebaadan yurttaşla dönüşmeye adım adım ilerleyen toplumu düzenleme kaygısı da önceki devlet biçimlerine göre yeni görülen bir şeydir. Feodal dönemde kurulan yerel örgütlenmeler, parçalı iktidar yapısının yarattığı “düzen” krizi ve toplumu üretir kılma zorunluluğu bu devlet için resmileştirme, standardize etme, denetleme, izleme faaliyetlerini bir zorunluluk olarak dayatmıştır. Mutlakiyetçiliğin siyasi gelişimi ile

"ölümlü tanrı" devletindeki kurumsal karakterli toplumsal denetim rolünü alır ve bu şekilde zaptetme devlet erkinin toplumsal hayata girdiği her yerde yer almaya başlar (Neocleous, 2006:57). Bu sebeple tarihsel olarak güvenlik aygıtlarının kolektif koruma veya parçalı iktidar yapılarının silahlı güçleri olmaktan çıkıp devlet aygıtı içinde kurumsallaştığı tarih de bu döneme denk gelir. Bu noktada şu eklemeyi yapmakta yarar var; feodal dönemde sahip oldukları topraklar üzerinde yaşayan köylüleri ve tuttukları paralı askerleri savaş meydanlarına taşıyarak krala sadakatlerini gösteren ve güvenliği sağlayan aristokratların askeri gücü modern dünyada geçersizdir. Temsil ettikleri siyasi yetkiden bağımsız olmayan ve şövalyelik üzerinden tekellerinde tuttukları söz konusu güç, modern devletin genel askerlik uygulamalarından biri olan kitleselleşmeyle ortadan kalkmıştır (Fildiş, 2013).

Devletin merkezileşme sürecini, toplumsal kontrol mekanizmalarını kimin belirleyeceği sorunu üzerinden, devlet ve toplumsal güçler arasındaki rekabetin bir sonucu olarak tanımlarsak, toplumsal kontrolle bir şekilde ilintili bütün toplumsal ve/veya kurumsal örgütlenmelere hâkim olmanın neden devlet için yaşamsal önemde olduğu daha iyi anlaşılabilir (Çeliksü, 2006). Erken modernite döneminde artık yerel otoritelerin siyasal ve ekonomik zorundan kurtulmuş, çitleme hareketi gibi birçok insanın geçim kaynağını elinden alan ve ortak geleneksel normların ortadan kalkmasına sebep olan birçok gelişme kentlerde birikmeye başlayan bir efendisizler ordusu yaratmıştır. Bu insanların emek disiplinine entegre edilebilmesi, kökten sarsılan habituslarının bu disipline uygun şekilde yeniden inşası ve düzenin tesisi için devletlerin polislik pratikleri kurumsallaşır, çeşitlenir ve gündelik yaşamın her anına sızar. Siyasa ve polis sözcüklerinin ortak kökenden gelmeleri [policy] ve kıta Avrupa'sı boyunca benzer anlamda kullanılmaları, siyaset ve hukuk pratiğinin zaptiye ve kapatma teşkilatı olarak polis ile ne denli özdeş olduğunun bir kanıtıdır (Neocleous, 2006:98). Feodal devlet sonrası yeni toplum atomize edilmeye ve yukarıda saydığımız sebepler hasebiyle düzenlemeye mahkumdur yani bu toplum güvenli hale getirilmek için devlet tarafından "polisiye" edilmelidir (Gillis A.R. a.g.m. s.310). Pek tabii kurumsallaşan polis teşkilatının yapısı, misyonu ve anlamı devlet ile toplum arasındaki ilişkinin paradigmalarına ve feodal dönemden kalmış olan yerel iktidar odaklarıyla kurduğu ilişkiye göre değişir. Bütünlüğünü sağlamak üzere büyük çaba gösteren devletler daha müdahaleci ve istihbarata dönük ordu

içerikli polis örgütleri kurarken bunu erken dönemde sağlayan devletler için polis daha sınırlı kalmıştır. Bu yüzden kıta Avrupa'sında polis kameralizme varan müdahaleci bir düzenleme fonksiyonu iken İngiltere'de suçla mücadeleden ibaret kalmıştır (Çeliksü, 2006). Özellikle 1848 devrimleri sonrasında devlet merkezli polis teşkilatlanmaları hızlıca artmıştır. Bir teşkilat olarak polis örgütlenmesi dışında erken modernizm döneminde gördüğümüz birçok polislik pratiği vardır. En geniş anlamıyla devletin meşruiyetle beraber zora dayanan iktidarını koruması, tesis etmesi ve dönemin toplumsal hareketleri tetikleyecek fikir akımlarına veya çalışma düzeninin vahşiliğine karşı makbulü bu araçlarla tanımlaması gerekmiştir. Bu sebeptir ki erken modernite döneminde devletlerin nüfusu izlemek ve öngörülebilirliğini yükselterek düzen tesisini sağlamak için veri topladığı istatistik kurumlarının kurulması, emek disiplinine uyum sağlamak konusunda inatçı davrananları “ehlileştirmek” ve çalışır kılmak için çalışma evlerinin açılması, emek gücünü satarak geçimini sağlamayan ve bu sebeple toplumsal düzeni tehdit edenlerin tecriti için serseriler kanunu ve polisiye yasaları genellikle yakın tarihlerde yürürlüğe girmiş düzenlemelerdir. Devletin toplumsal yapılara nüfuz ederek alt yapısal iktidarını geliştirmesiyle ya da Mann'ın deyişiyle devlet toplumun üzerinde değil onun "içinde" var oldukça polisin niteliği de değişir (Ergut, 2003). Bu sürece biraz daha yakından baktığımızda zoru kurumsallaştırılması, kolektif korumanın geleneğinden beslenen bireysel silahlanmanın önlenmesi ve devleti zor konusunda tek aktör olarak tesis edilmesi; sivil halkın silahsızlandırılması, isyanlarda düellonun yasaklanmasından sonra silahlara genel olarak el konulması, silah üretiminin denetim altına alınması, özel silahların ruhsata bağlanması, halka açık yerlerde silah teşhirinin yasaklanması gibi, birçok adım atılarak gerçekleşmiştir. İngiltere'de Tudorlar özel orduları sindirdiler, İskoç sınır boyunca büyük lordların gücünü kırdılar, aristokrat şiddeti sınırladılar ve bir zamanlar İngiltere'de kodaman iktidar ve özerkliğinin ifadesi olan kale-şatoları saf dışı bıraktılar (Stone 1965: 199-272). Bunların tümü otoriteyi merkezileştirir ve gündelik hayatı merkezi otoriteye bağlar.

1.1.1.2.Modern Devlette Siyasa

Peki modern devlette bu süreç nasıl yürür? Öncelikle modern devleti pre-modern devletten ayıran tarihsel süreç ve devlete dair tahayyül değişimine baktığımızda karşımıza erken modernizm döneminde biriken toplumsal tepkilerin ve bunların örgütlü hallerinin devletle girdiği çatışmalı ilişkinin devlet için yarattığı ihtiyaçlar çıkar. Bu ihtiyaçlar ki zorun kurumsal olarak örgütlenişini hızlandırmış ve detaylandırmış, hukuk sistemini normlar üstüne çekmiş, bürokrasi makinesini eksik parçalarını tamamlamayı hızlandırmıştır. Tüm bu değişimlerin tezahürleri 4 grubu ayrılabilir. Epistemolojik, ekonomik, siyasal ve kültürel.

Epistemolojik değişim; varlığa ve hayata dair doğru bilgi hususunda, inanca dayanan bilginin yerine seküler, rasyonel-tecrübî bilginin geçmesini ifade eder. Ekonomik değişim kapitalizmin doğuşuyla ilintilidir. Meşruiyetini; Tanrıdan değil, halktan alan cumhuriyet ya da demokrasi kapitalizmin politik formasyonudur. Kültürel değişim ise diğer değişimler sonucu oluşan rasyonel, seküler, utiliter, din-dışı hayat tarzıdır (Toku, 2010).

Tüm bunlar yeni bir insanı ve onun yeni bir toplumsal temsilini çağırır. Bu insan klasik dönemdeki tebaadan ayrı bireysel olarak vardır ve onun kamusal alandaki varoluş makbuliyeti onu devlete yurttaşlık bağıyla bağlar. Liberal öğretinin varsayımınca bu yurttaş söz konusu devleti rasyonalitesi ve iradesiyle kurmuştur. Bu varsayım modern devletin mensubu tüm insanları yurttaş genellemesiyle köşelendirir ve yaşamsal unsurlarını törpüleyerek hepsini aynılığı çağırıştıran/çağırın bir noktada eşitler. Modernite en temelde; ana unsurları bireysel, toplumsal ve siyasal hayatın rasyonalizasyonu ile ahlakın sekülerizasyonu şeklindeki yaşama biçimini tanımlayan ve kendisini tanrısal logosu bağlı olarak örgütlemeyen bir sosyo-politik projedir (Toku, 2010). Bu yeni modern devletin yurttaşı rasyonel, faydacı, seküler, kamusal alanda var olan, emek disiplinine uyumlu, kendi iradesinden doğan siyasal otoriteyle ahenk içinde yaşamaktadır. Pek tabii bu normatif olandır, hakikat ise polisi çağırılmaktadır.

Modern devlet atomize bir devlet örgütlenmesi içerir. Weber'in otorite tipleri içinde en çok üzerinden durduğu otorite tipi olan yasal-ussal otorite modern devleti

tarif etmektedir. Bu otorite hesaplanabilir, verimli, öngörülebilir, teknolojik ve denetimci olma özelliklerini bünyesinde taşır (Fildiş, 2018). Feodal veya kent devletlerinden farklı olarak ülke topraklarında tek yargı ve tek yürütme odağı tanımlar. Bürokrasi ve hukuk ile yönetim kadrolarını, yöntemini ve tahayyüllünü şekillendirir. Modern devlet öncesinde görülen teritoryanın dinamiklerine göre şekillenen çoklu hukuk sistemleri veyahut devlet bürokratlarının elde ettiği siyasal ya da silahlı güç modern devlette ortadan kalkmıştır. Maaşlı çalışanlar olarak memurlar, Orta Çağ'ın yöneticileri gibi herhangi bir siyasal güce sahip olmamışlar, kendilerine verilen yetki çerçevesinde bürokratik işlerin yürütülmesini sağlayan birer 'uygulayıcı' olarak işlev görmüşlerdir (Fildiş, 2018). Pre-modern toplumlarda yasa ile toplum iki ayrı unsur değilken modern devlet toplumu yasadan ayırır ve onu normlar üzeri bir hukuk heyulasına devreder. Burada amaç yurttaşların siyasal erk karşısında eşitliği ilkesinin biçimsel koşullarını sağlamak ve artık otoritenin logosu değil bir rasyonaliteye dayandığını hatırlatmaktır. Bu kutsal olan ve olmayanı kurumsallaştırma ile tarumar eder (Saygılı, 2010). Modern devlet öncesi erken modernite ve feodal dönemdeki toplum ve devlet ilişkisi modern devlet için ancak bir kaos olabilir. Düzenin tanımlayıcısı, kurucusu ve temini olarak kendini inşa eden modern devlet rasyonel, öngörülebilir ve nüfuz gücü yüksek olabilmenin yolunu bu kurumsal düzenlemelerde aramıştır. Öncesine dair yıktığı her şeyin yerini doldurmak zorundadır. Bu sürecin sac ayaklarıysa zor aygıtlarında ve idarede merkezileşmede aranabilir. Modern devlet bürokrasi ile idareyi, seküler hukuk düzeniyle yargıyı, polis teşkilatı ile de zor aygıtlarını giydirmektedir.

Modern devletle berraklaşan bir başka iktidar aracıysa zordur. Feodal devlette parçalı olarak bulunan ve sistematik işleyişi reaksiyonel olan zor, meşru şiddet tekeli olarak tanımlanarak modern devlete teslim edilir. Meşrudur çünkü artık meşru olan devlet otoritesine teslim edilmiştir. Tek olmalıdır çünkü insanların iradelerini teslim ederek kurdukları devletin güvenliği sağlamakla ilgili sorumluluğu için bu gereklidir. Şiddet içerir çünkü devlet ve ona hakim olan sınıf odağı ile toplumun diğer kesimleri arasında uzlaşmaz çelişkiler bulunabilir veya bunlardan ayrı olarak siyasal iktidarın meşruiyet aşınması kendi varlığını koruyabilmesi için şiddet varsayımını içermelidir. Öncesinde aristokrat sınıfta veya ordunun maddi giderlerini karşılama kaynağı olarak burjuvanın elinde bulunan zor aygıtı siyasal iktidar için potansiyel bir tehdit taşıırken

modern devlette ordu ve diğer zor aygıtları kurumsallaştırma hamleleriyle merkezi siyasal otoriteye bağlanmıştır ve zor aygıtını elinde toplayan iktidar artık iktidarını kullanabilir, hayata geçirebilir, dört başı mamur şekilde tesis edebilir hale gelmiştir.

Yerleşik hayata geçilmesiyle ortaya çıkan tarihteki ilk devletten modern devlete kadar siyasal erkin biçimi, tanrısallığı veya dünyeviliği, merkeziliği veya parçalı hali, toplumla kurduğu ilişki mahiyeti bakımından değişim gösterse de var olan süreklilik bir yöneten-yönetilen ikiliğine dair gereklilik varsayımdır. Yani aslında devlet kavramı, bir iradenin diğerine dayatılmasının somutlanmış halidir.

Modern devlet kapitalizmden ayrı düşünülemez zira onun insana dair varsaydığı felsefeyi paylaşır ve onun yarattığı tarihsel koşullar ile karşılıklı bir etkileşim içinde inşa edilmiştir. Aydınlanma, rasyonalizm, bireycilik kapitalizmin neferini yaratır ve bu nefer aynı zamanda modern devletin yurttaşıdır. Modern devlette en temel amaçlardan biri olan yurttaşı eyler kılıp emek disiplini altına sokmak nasıl devletin en temel faaliyetlerinde belirleyici bir motivasyon olabiliyorsa üretim ilişkileri ve düzeni de tüm devletleri benzer şekillerde şekillendirmiştir.

Kapitalizmin tüm diğer 'ticaret toplumu' biçimlerinden farklılığındaki kritik faktör, kendilerini üretim sürecine kabul ettiren piyasa zorunlulukları ve kapitalist 'hareket yasalarını' üreten belli toplumsal mülkiyet ilişkilerinin gelişimidir (Wood, 2003). Kapitalizmin yarattığı piyasa koşullarından önce de her insan, piyasada alım-satım yapabiliyor olsa da, bu satışı yapan hangi sınıftan olursa olsun bu ticaretin koşullarını piyasa belirleliyordu ve aralarındaki ilişkilere piyasa aracılık etmiyordu. Kapitalizmi ortaya çıkaran bu toplumsal mülkiyet ilişkilerindeki temel değişiklik, üreticileri, artığa el koyanları ve onlar aralarındaki ilişkiyi piyasaya bağımlı kılan değişiklikti (Wood, 2003). Kapitalizm öncesi seçkinler ve onların ihtiyaçlarına dayalı bir ticaret ilişkisi üretimi hakim sınıfların tüketim alışkanlıklarıyla uyumlu hale getirmiştir. Pre-kapitalist Avrupa'nın ve uluslararası ticaret sisteminin sürükleyici gücü, her şeyden önce, ister gıda ister pahalı olmayan tekstil ürünlerinden ucuz tencerelere dek günlük yaşamdaki diğer metaları olsun, yaşamını sürdürmek ve kendini yeniden üretmek için gerekli temel araçları temin etmek amacıyla piyasaya girenlerin tüketim ihtiyaçları ve güçleri değil, hali vakti yerinde tüketicilerin zenginlik ve ihtiyaçlarının yanı sıra esasen devletlerin gereksinimleridir (Wood, 2003). Bu halde karı getiren, rekabetçi üretimden çok dolaşım sürecinde elde edilen

avantajlı pozisyonlardır. Söz gelimi feodalizme baktığımızda gördüğümüz üretim modeli aynı anda ekonomik ve siyasal hegemonyayı gerektirir fakat sınai ile beraber gelişen üretim ve ticaret koşulları para ekonomisine revaç kazandırmıştır. Kırsalın yavaş yavaş önemini yitirdiği ve çitleme girişimleriyle aç kalan serflerin önce kasabalara ordanda da kentlere göçtüğü bu dönemde lordlar ticaret yoluyla zenginleşen burjuvaya mahkum hale gelir. Yaşam mekanındaki değişim elbette taşınma eyleminden ibaret değildir. Kasaba ve kentlerde tüm yaşam koşulları ve çalışma biçimleri değişen, insanlardan kitlelere dönüşen bireylerin tüketim alışkanlıkları da değişime uğrar ve yeni ekonomi biçimleri ortaya çıkarır. Piyasa ekonomisinin sosyal yapıyı sarmasının sonucu, bireyler nezdinde geçim amacının yerini kazanç amacının alması olmuştur. Bütün alışveriş ilişkilerinin piyasa içinde yani parayla tanımlanması demek ekonomik yaşamın her aşamasında değişim aracı kullanılması gerek demektir ve insan toplumu bu şekilde ekonomik sistemin bir aksesuarı haline gelir (Polanyi, 2021: 78). Emek yaşamsal bir insan faaliyeti, toprak doğanın bir başka adı ve para bir değişim ilişkisi için yalnızca bir simgedir. Bunları metalaştırmanın sebebi ise arzlarını piyasa düzeni içinde örgütlemenin tek yolunun bunları 'satılabilir' kılmaktan geçmesidir. Başka bir deyişle sanayi devrimi sonrası büyük yatırımların devamlılığı için girdilerin satılık olması gerekir.

Modern devlette iktidar artık seküler bir tanrının temsilidir. Farklı iktidar araçlarıyla inşa edilen hakikati mutlak bir güç, en yüksek değerlerin temsilcisi ve genellikle tüm dünyanın kurtarıcısı olacak yegane unsur olmakla ilgilidir. Pre-modern devlette devletin tebaa ile girdiği etkileşim oldukça kısıtlıdır ve genellikle bir sebebe dayanır. Söz gelimi ilk nüfus sayımı askere alınacak askerleri tespit edebilmek için yapılmıştır. Bu devletin alt yapısal iktidar kapasiteleriyle ilgili olduğu kadar tahayyülünde anladığımız anlamıyla bir birey etkileşimi olmamasıyla da ilgilidir. Pre-modern devletlerin "despotik" iktidarlara yüksek, fakat topluma nüfuz etme anlamındaki altyapısal iktidarlara oldukça sınırlıdır (Ergut, 2015: 30). Pre-modern devletlerde erkenden kurumsallaşmış ordular görsek de günlük hayatın içinde örgütlenen bir zor aygıtı olan polisin teşkilat olarak kurumsallaşması epey sürecektir. Bu örgütlenmeden önce yaşam alanlarının düzeni genellikle kolektif sorumluluk ile sağlanır. Bunun anlamı toplumun tüm gelenek ve normlarıyla toplumsal düzenin günlük hayat içinde bekçiliğini yapması kadar bir yaşam alanı için oranın sakinleri

tarafından görevlendirilen silahlı birimler de olabilir. Uzun süre devlet altyapısal iktidar kapasitesi yokluğu sebebiyle bu parçalı ve zaman zaman devlet otoritesini boşa düşüren uygulamalara engel olmamıştır.

(...) Zor tarafında da benzer bir gelişme yaşandı. Patrimonyalizm döneminde monarklar silahlı kuvvetleri tımarlılardan, vasallardan ve kendilerine kişisel hizmet borçlu olan milisten -ama gene sözleşme sınırları içinde- topluyorlardı. Komisyonculuk döneminde (gene özellikle 1400- 1700'ler arasında) artan oranda kendilerine sözleşmeyle sağlanan ve önemli derecede hareket serbestilerini koruyan paralı askerlere döndüler. Sonra, ulusallaşma sırasında, hükümdarlar ordu ve donanmaları doğrudan devlet yönetim yapısının içine kattılar ve sonunda yabancı paralı askerlerden uzaklaşarak birliklerinin çoğunu kendi yurttaşlarından topladılar veya kiraladılar. Ondokuzuncu yüzyılın ortalarından beri, uzmanlaşma evresinde, Avrupa devletleri büyük sivil bürokrasilerin desteklediği yurttaş asker sistemini pekiştirdiler ve zor kullanımında uzmanlaşan polis gücünü savaş dışında tutarak ayırdılar. (Tilly, 2001: 365).

Modern devlet şekillendikçe günlük hayatın dizaynına dair daha fazla hamle yapar. En geniş anlamı ile düzene ilişkin yasalaşma faaliyetleri arttıkça polis toplumsal refahı sağlama görevi ile de karşı karşıya kalmıştır (Ergut, 2015: 23). Bu hamleler arttıkça bunların sürekliliğini sağlayacak, yurttaştaki tezahürünü inceleyecek ve işlerliğini sağlayacak, gündelik hayat içinde arazlarını çözecek ve devletin düzen tahayyülünün temel unsuru olan makbul yurttaşla sürekli devletin varlığını ve muktedir gözünü hatırlatacak bir zor aygıtına olan ihtiyaç artmıştır. Özellikle 1848 devrimleri gibi kent merkezli yeni doğan işçi sınıfı isyanları ordunun kent içindeki makul güç kullanımını imkansız kılmış ve buna benzer toplumsal hareketlere hızlı ve etkili şekilde müdahalenin bir aracı olarak da polis teşkilatı hızlıca tesis edilmiştir. Mann 4 farklı baskı düzeyi tanımlar. Bunlar; uzaklaştırma, polislik, paramiliter oluşumlar ve askeri baskıdır. Polis son ikisini ordudan alarak kendi bünyesinde faaliyete geçirir. Polise biçtiğimiz tüm bu görevler karşımıza kamu güvenliğini çıkarmaktadır. Esasen polis için birincil olan yurttaşın güveni hissetmesinden çok kamuyu hissetmesidir. Polis, devletin günlük hayattaki tezahürüdür. Yurttaşla yasayı, makbullük çerçevesini, baskı gücünü ve bunun sarsılmaz meşruiyetini hatırlatır Baskı güçleri bir kez tekelleştiğinde devlet kamu güvenliğinin tek teminatçısı konumuna

yerleşmiş demektir (Çeliksü, 2006). Modern polis gündelik hayatın dizaynına dair sorumluluğunu profesyonelleşme ile pekiştirir, bu büyük ölçüde ordudan bağımsızlaşması anlamına gelse de sirayet alanının olabildiğince genişletilmesiyle de ilgilidir. Profesyonelleşmiş, yetkileri belirlenmiş, ordudan bağımsızlaşmış ve rasyonel şekilde merkezileşmiş bu polisin görevi artık yurttaş inşa etmektir. Bu gerektiğinde doğrudan kolluk kuvvetiyle olabileceği gibi yeni modern devletin tesis etmeye çalıştığı düzenin tüm unsurları için genişletilebilir. Devletin inşa ettiği normallik sınırını aşanların karşısına, genel ahlak kurallarına uymayanların karşısına, emek disiplinine adapte olmayanların karşısına ve bunlar dışında yurttaşın refahı ve kamu düzeninin esenliği için karşımıza daima polis çıkar. İdari iktidar, içerisinde yer aldığı ortamların yönetimi yoluyla, insan davranışlarının düzenlenmesine ve koordinasyonuna dayanır (Giddens, 2008). Daimi bir düzen tesisi endişesi tahakkümün uzun vadeli maliyetini düşürür ve polisi devletin yasama, yürütme ve hatta yargı ile ortak şekilde zaman zaman onlara hiza veren zaman zaman onlar tarafından yetki sınırı çizilen ya da silinen bir unsur olarak inşa eder. Modern devletin diğer idari unsurlarıyla kurulan bu değişime açık ilişki devletin yönetim biçimi, tarihsel moment veya iktidarın meşruiyet ve zor dengesinde zora duyduğu ihtiyacın ölçüsüne göre değişebilir fakat polisin bu denklemdeki varlık sebebi hiçbir zaman tali veya dönemsel değildir. Merkezi ve tekelleşmiş bir zor aygıtı modern devletin varlık şartıdır.

1.2.Kamusal Alan

Modern toplumların eyleme dinamiklerini anlamak ve günlük hayatın politikayla bağına dair bir yaklaşım geliştirebilmek için kamusal alan kavramı kilit önemdedir. Farklı perspektifsel kavrayışlarla kamusal alanın birçok anlamı olabilir. ‘Özel olmayan’, ‘toplumsal olan’, ‘iletişimsel olan’ ‘iktidar olan’, gibi kamusal alana dair geliştirilen kodlar en nihayetinde siyasal kavrayışla ilintilidir. Kamusal alanı, sivil toplumun tarihsel temelini oluşturan toplumsal grupların dar anlamda devletten, geniş anlamda siyasal otoriteden özgürleşim sürecinin sonucu ortaya çıkmış bir özerklik alanı olarak tanımlamak mümkündür (Tosun, 2001: 70-71). Bunun yanında kamusal alan genellikle özel alana dahil olmayan üzerinden betimlenir. Bu

betimlemelerin devlet tahayyülü ile bağıny kurmak amacıyla özel-kamusal alan ayrımını ilk kez ortaya koyanların Rousseau, Locke ve Hegel olduğu söylenebilir. Kamusal alan tarihsel deneyimiyle hem birden fazla insanın eyerliğini ve ortaklaşmalarını hem de bir kamuyu ifade eder. Başka bir deyişle birey ile siyasal alan arasındaki bir kesişim kümesidir. Bu kavramsal anlamlarının dışında kamusal alan aynı zamanda bir ideali ve yöntemi de çağırır. İdeal bir toplumun yolu olarak iletişimselliğe ve müzakereye sunduğu zemin, onu özellikle demokrasi tartışmalarında en önemli temalardan biri haline getirir.

Seyla Benhabib, bu farklı anlamlandırmalara dair üç kategoriye ulaşır. Bunlardan ilki Hannah Arendt'e ait "agonistik" (tartışmacı) ve "birleşimsel" görüşü belirtir. İkinci kategori Kant'la başlayan ve liberal geleneğin "adil ve istikrarlı kamu düzeni" anlayışıyla biçimlenen "legalistik" kamu alanı modelidir. Son kategori ise Habermas'ın içinde yer aldığı "söylemsel kamu diyalogu" modelidir (Yükselbaba, 2008). Bu kategorilendirmelerdeki hakim kavrayışın liberal felsefeden temellendiğinin altını çizmekte yarar vardır. Birincil hedef olarak çatışmanın giderilmesini esas alması, haklar düzeyinde çözüm önerilerini öne çıkarması, daima politik 'yapıları' işaret etmesi, liberal felsefenin söz konusu kategorilere taşıdığı temellerden bazılarıdır. Ayrıca liberal geleneğin kamusal alandaki bireye dair yaptığı 'yurttaş' tanımlamasının özel alanda çıkarları peşinde koşan bireye dönüşmesi, bu ayrımın kendisi ve devletin buradaki siyasa kapasitesi yine söz konusu kategorileri çağırır.

Kamusal alana dair hegemonik teorileri ele almak istiyorsak söze Hannah Arendt ile başlayabiliriz. Arendt'in kamusal alan kavramlaştırması bizi Antik Yunan Polis'ine götürmektedir. Arendt Polis'ten referansla insan etkinliklerini iş, eylem ve emek olarak sınıflar (Yükselbaba, 2008). Kamusal-özel alan ayrımını ise bu etkinliklerin gerçekleştiği yerlere göre yapar. Söz ve eylem, Antik Yunan şehir devletinde, özgür yurttaşların ortak alanı 'koine' olarak adlandırılan alanda gerçekleşir ve bu alan, haneden (oikos) kesin olarak ayrılmıştır. Kamusal hayat, yani bios politikos, pazar meydanında, agorada yaşanır, fakat bu zorunlulukların alanı değildir (Yükselbaba, 2008). İş ve emek Arendt'e göre özel alana, eylem ise kamusal alana aittir (Onat, 2010). Bu kavramsallaştırmada Arendt'i kamusal alan idealine götüren "çoğulluk" ve o çoğulluğun eylediği mekandır; "Çoğulluk, insanî eylemin koşuludur,

çünkü hepimiz aynıyız; yani hiç kimsenin şimdiye dek yaşayan, yaşayacak başka herhangi biriyle asla aynı olmayacağı tarzda insanız (human)” (Arendt, 2006: 37). Arendt’te kamusal alan özgürlüğün alanı olarak tanımlanır. Liberal geleneğe uygun olarak Arendt’e göre özgür yurttaşla yan yana duran aktif yurttaş kamusal alana ‘katılım’ gösteren kişidir. Bu anlamıyla tüm yurttaşların koşulsuz biçimde eşit olduğu varsayılır; Eğer insanlar eşit olmasalardı ne birbirlerini ve kendilerinden öncekileri anlayabilir, ne de geleceği planlayabilir ve kendilerinden sonrakilerin ihtiyaçlarını öngörebilirlerdi. Eğer insanlar birbirlerinden kim oldukları bakımından farklılık göstermeselerdi, kendilerini anlaşılır kılmak için ne konuşmalarına, ne de eylemde bulunmalarına gerek olurdu (Arendt, 2006: 258). Arendt’in kavramlaştırması maddi koşullara cevap için yetersiz oluşu dolayısıyla daha çok kurgusal bir modeldir.

Söylemsel kamu diyalogu modeli ile Habermas’ın tanımladığı kamusal alan ise daha çok Avrupa’da sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan yeni toplumsal ve siyasal alandır (Çaha, 2003: 79). Habermas’ın kamusal alan kavramsallaştırmasının bazı ayırt edici özellikleri şöyledir; birincisi bu bir burjuva kamusal alanıdır yani kapitalistleşme ile ortaya çıkan toplumsal yaşamdaki hegemonik sınıfın özneleşmesine hizmet eder, ikincisi kamusal alan bir erk tarafından inşa edilmemiş, toplumsal yaşamın dinamiklerinden doğmuştur ve bu anlamıyla modern toplumun bir önceki geleneksel toplumdan çıkışı ve hatta onu yıkışıdır. Bununla bağlantılı şekilde üçüncü olarak kamusal alan bir “aleniyet” alanıdır. Habermas’a göre kamusal alan modern devletle beraber ama ona rağmen vardır. Kamusal alanın işlevi, toplumsal entegrasyonun/örgütlenmenin değişik kaynakları ile devlet arasında yeni bir denge kurulması; sistemin emredici ve zorlayıcı kiplerinin kamusal alandaki tahakkümüne set çekilmesidir (Habermas, 2005: 41).

İktisadi özgürlük öncüllemesi, birey etkinliğini devlet karşısında koruyan sınırlayıcı yasalar, bireyleri amaçları düzeyinde tanımlama ve fırsat eşitliğini çağıran önermeleriyle Hayek de klasik liberalizmin çıkış yolunu farklı varyasyonlarla arayan isimlerdendir. Hayek’ten farklı olarak liberal kamusal alanı yasalara değil kültürel uzlaşma dair atıflarla tartışması hasebiyle diğer önemli isimlerden biri ise Rawls’dır. Bu iki isim de Seyla Benhabib’in legalistik kamu alanı modeli olarak sınıflandırdığı anlayışın birer temsilcisidir. Kantçı bir düşünsel süreç ilerleten Rawls tarafsız bir siyasal adaletin uzlaşmaktan geçtiğini savunur. Tartışmasının öznesi olan ‘eşit ve

özgür yurttaşın' kurgusal bir başlangıç durumunda sınıftan, statüden, cinsiyetten azade bir biçimde kişisel çıkarlarının değil bireylerin genel çıkarlarının savunucusu olacağını iddia eder. Bu başlangıç noktası içinse 'cehalet perdesi' kavramını kullanır. Bu kavrama göre; toplumsal bilincin farkında, birçok disipline hakim olan bireylerden oluşacak olan bir grup insan, bireylere hangi haklar verileceğine karar verecektir. Lakin söz konusu durumdan önce bu insanlar kendi "kimliklerinden" sıyrılacak, cehalet örtüsüne bürünecek ve hakların dağıtımı yapıldıktan sonra hangi sınıfa ait olacaklarını bilmeyeceklerdir. Ekonomik olarak hangi sınıfa düşeceklerini, cinsiyetlerinin ne olacağını, hangi ırk, hangi din vs. hiçbir şey bilmeyeceklerinden, tarafsız ve eşit davranmak zorundadırlar (Kocaoğlu, 2015: s.47). Maddi gerçekliklere dayanmayan bir kurguya dayanarak bireyi cehalet perdesi önünde konumlandırmak ve bu kurgusal süreçten idealize edilmiş bireyi elde etmek hem 'birey' kavramlaştırmasını sorunsallaştırmaktadır –keza söz konusu özelliklerin olmadığı düzlemde 'bireyi birey yapan şey nedir?' Sorusu ortaya çıkmaktadır- hem de tarihten, objektif ve subjektif koşullardan yoksun bir adalet kavramlaştırmasının yolunu açmaktadır. Tarafsız devlet ve tarafsız adalet gibi 'tarafsız' ve 'iyi' yurttaş tanımlamak ancak böyle bir kurgusal düzlemde mümkün olabilir, bununsa hakikatle bağı tartışmalıdır.

1.2.1.Kamusal Alanın Tarihi

Kamusal alanın tarihi 17 ve 18. Yüzyıllarda aranabilir. Habermas'a göre; "Siyasal işlevi olan bir kamu, ilk olarak 18. Yüzyıl dönümünde İngiltere'de ortaya çıkar" (Habermas, 2005: 135).

Kapitalist devlet organizasyonu ile eş zamanlı olarak düşünülebilir olan kamusal alan bireyin toplumsal yapı içerisinde yurttaşla dönüşmesi ile ilgilidir. Feodal yapı içerisinde tebaa olan birey kapitalist gelişme ile, sivil toplum içinde siyaseti öne çıkaran ve burjuva devletinin ilkelerini oluşturan bir kamu alanı yaratmıştır (Onat, 2010). Feodalitenin çözülüşü ile beraber kamusal ve kamusal otorite dönüşmüş, katılaşmış ve kurumsallaşmıştır. Bu süreç bir sınıf olarak ortaya çıkan burjuva sınıfının, onun devlet yönetimine dahil oluşunun ve aynı zamanda meta dolaşım sistemini örgütleyişinin sürecidir. Bu süreçle beraber devlet ve toplum ayrımı modern

olarak gerçekleşmiş ve bireyin bu ilişki süreci içerisindeki konumu dönüşmüştür. Artık birey kamusal otoriteyi yetkilendiren ve onun tarafından idare edilmeye başlayan yurttaşa dönüşerek “kamusal gövdeyi” oluşturur (Koç, 2015). Kamusal gövdenin oluşması kamusal otoritenin de cisimleşmesi anlamına gelir. Kamusalı bir “gövde” haline getiren odur, sınırlarını, imkanlarını, güvenliğini ve bunlar için gereken araçları belirler. İdare veya ordu gibi devlet etkinliklerinin sürekliliğı kamusal gövde ile kamusal otorite arasındaki bu ilişkiye dayanır (Bronner ve Kellner, 1989). Kamu erki bu şekilde, ona tabi olan ve kendilerini öncelikle kamu erkiyle olumsuz bir ilişki çerçevesinde tanımlayanların karşısında duran erişilebilir, elle tutulabilir bir varlık olarak pekişir (Habermas, 2005: 80).

1.2.2.Kamusal Alanda Polis

Kamusal alan günlük hayatı ve yurttaşı organize etme etkinliğinin dışında düşünülebilir bir kurgu değıldir. Devletle bireyin birbiriyle etkileşiminin bir provası gibi sürekli oluş halindedir ve bu etkileşim sürekli olarak sınanır. Eyleyen birey kamusal alanda eylerken yurttaşa dönüşür. Kamusal alan yurttaşın etkinliğı ile, bu etkinliğın zeminini inşa eden veya yıkan kamu otoritesiyle, kamu otoritesi dışında inşa edilmiş “düzenler” ile doludur. Devlet kamusal alanın dışındadır fakat onu bu alanın dışında tutan çember aslında “kural dışılığı belirleme” erki olarak devletin kendisidir. Kamusal alanla ilgili sarf edilen “kural-dışılık” ve “idare” anahtar kelimeleri bizi doğrudan polislik faaliyetine götürmektedir. Devlet ısrarla kamusal alanı bir kamu kesimi gibi yönetmek ister (Bacık, 2003). Siyasal olanın kamusal olana ne oranda sirayet edeceğı/sızacağı onu hangi ölçülerde belirleyeceğı, biçimlendireceğı ve sınırlayacağı veya sınırlayıp sınırlayamayacağı ise daima belirsizliğini korur (Ertugay, 2017). Kamusal alanda sürekli bir sonuç olarak yenilenen idare edilebilirlik kapasitesi toplumu siyasanın nesnesi haline getirir ve polislik de buradaki araçtır. Bu anlamıyla polis, devletle yurttaşın karşılaşma anıdır ve bu karşılaşma büyük oranda kamusal alanda gerçekleşir. Yani polissiz bir kamusal alan düşünmek aslında imkansızdır. Polis devletin, kamusal alandaki faaliyetine genel bir çerçeve sunar (Neocleous, 2006:89). Bu çerçeve şiddet tekeline içerdiği gibi, bilgi sağlama, faaliyet alanı zemini tesis etme, gözleme ve denetleme, organize edileni

işler kılma gibi işlevleri de içerir. Polis bu ilişkisel pozisyonuyla devlet ile birey arasındaki gerilim hattının tam üzerinde durur. Bu gerilim yurttaşın anayasal çerçevede belirlenmiş anayasal özgürlüklerinin siyasa erki tarafından polis faaliyeti ile gerekli bağlama oturtulmasıyla ilgilidir. Bu özgürlükler veya yurttaşlık hakları gündelik hayat içerisinde potansiyel olarak bir denetime daima tabidir. Bu daimi denetim makullüğün sınırları ve kamusal alanın yönetsel düzenliliğiyle ilgilidir. Bu bakımdan kamusal alanın baskıcı momentini gözden kaçırmamak gerekir. Kamusal alan bir aleniyet, iletişim ve müzakere alanı olduğu kadar devletin bu çerçevedeki konumuyla beraber bir kalabalık ve ayaktakımı zaptı aracıdır da. Gerekli “normallik” için polis kamusal alanda daima devriyededir.

Liberal devlet aynı anda hem herkesin kamusal alana *dâhil edilmesi* gerektiğini iddia ediyor, hem de ya *bazı kişilerin bu alandan dışlanması* gerektiği konusunda ya da *kamusal alanda sahne almak istediklerinde bu insanların üzerinde güçlü bir polis mekanizmasının kurulması için* bastırıyor. Liberalizm bir yandan herkesi kamusal alana dâhil etmek istiyor. Diğer yandan da bu alanda kimlerin meşru bir şekilde konuşabilecekleri konusunda iddialarda bulunuyor. Meşru bir şekilde konuşabilecek olanlar şiddeti en iyi şekilde nasıl organize edecekleri ve uygulayacakları hakkında konuşma konusunda özgürler. Gayrimeşru bir şekilde konuşanlar genelde demokratik kolektif eylem fikrinden fazlaca ‘heyecana gelmiş’ olanlardır. Kamusal alan mefhumunun kalbinde ifade özgürlüğünün zapt edilmesinden başka bir şey yoktur (Neocleous, 2015).

Polis ve kamusal alan arasındaki ilişki tarihsel olarak da bir paralellik içerir. Kamusal alan kavramının yurttaşı yaratan modern devletten öncesi için çok bahsedilebilir bir kavram olmadığından söz etmiştik. Kamusal alan bir kamunun varlığına o da modern bir devlet organizasyonuna bağlıdır. Pre-modern devlete göre daha atomize ve detaylı organize edilen modern devlet kamusal alanda eyleyen yurttaşla beraber eş zamanlı olarak polisin varlığına ihtiyaç duymuştur. Bu alanın devlet tarafından sürekli olarak kuşatılabilir halde olması, yurttaşın bu alandaki düzene göre aldığı pozisyon ve günlük hayatın sürekli olarak öngörüldüğü şekilde kurgulanabilmesi için polislik faaliyetinin varlığı şarttır. Şarttır çünkü aileler, işyerleri, toplumun değer yargıları, bunların devlet otoritesiyle arasındaki bağın muhtevası sürekli olarak düzenlenmeli ve bu düzenleme faaliyeti yenilenmelidir. Pre-

modern devletlerde farklı veçhelerle zapt organizasyonları olsa da profesyonel olarak örgütlenmiş ve kamu düzeni ve kamu güvenliği gibi kavramlar etrafından varlığı açıklanan bir polis kurumunu ancak modern devlette görebiliriz. Feodalitenin çözülüşü modern devletin doğuş sürecinde kapsamlı, çok yönlü, bir tekel olarak doğrudan siyasal iktidara bağlı şekilde yasal bir şiddet yetkisi olan bir kurumun varlığı bu süreçteki toplumsal organizasyon için devlet açısından hayati bir ihtiyaçtı ve 18. Yüzyılın sonuna gelindiğinde bu dönüşümü yaşayan tüm devletlerin profesyonel olarak örgütlenmiş bir polislik faaliyeti vardı. Bu anlamıyla modern devletle beraber ortaya çıkan kamusal alan kavramıyla bu alanı zapt etmek için organize edilen polisin ortaya çıkışını aynı tarihsel dönemeçlerde aramak yanlış olmaz.

Polisin kamusal alandaki varlığı onun işlevselliği açısından iki anlam taşır; polis kamusal alanın düzenliliğini ve bu anlamıyla işlerliğinin sembolü iken aynı zamanda oradaki tüm özneler üzerinde bir tahakküm aracıdır da. Üstelik bu ikili işlev bireyin kamusal alanda devlet erkine yönelik pozisyonundan bağımsız olarak birbirine içkin olarak işler. Kamusal alanın düzeni, kamusal alan olarak kalabilmesi bir açıdan polise bir başka açıdan ise onun yokluğuna bağlıdır. Devletin öznesi olmadığını varsaydığımız kamusal alanda normallığın devamını tesis eden polistir fakat kamusal alanın yapısal bir unsuru olan özgürlük de hem bu tesis hem de bu tesisten azadeliğe bağlıdır. Bu korelatif ilişkinin olağanlığı devletin yurttaşla kurduğu ilişkinin unsurlarıyla ilgilidir. Modern devletle beraber inşa olunan kamu düzeni, bir müzakere ve eyleme alanı olarak kamusal alanı yaratırken onu aynı zamanda bir güvenlik öznesi olarak çağırır. Bu anlamıyla aslında devletin kamu düzenine dair aldığı her pozisyon, yaptığı her hamle polislik faaliyetine içkindir.

1.3.Sivil Toplum

Sivil toplum kavramı tarihsel konteks ve kullanıldığı bağlama bağlı olarak farklı anlam kümeleriyle beraber kullanılmış müphem bir kavramdır. Bu müphemliğin sebebi devlet ile birey arasındaki ilişkinin tanımına dair farklı görüşlerdir. Devletle girdiği aktif ve devamlı ilişki içerisinde yurttaşla dönüşen bireyin gündelik hayatın düzenine müdahale kapasitesi ve bu ilişkinin kuruluş zemini yazında

ve ideolojik olarak farklı yorumlamalara tabiidir. Sivil toplum buradaki yegane zemin midir yoksa yalnızca bir araç mıdır? Devletle sivil toplumun ilişkisi birbirine bağlı mıdır yoksa aralarında ilişki varoluşsal olarak antagonistik midir? Kamusal alanı hegemonize eden sivil toplum içerisindeki güç ilişkileri midir? Özgür yurttaşı özgür kılan sivil toplum mudur yoksa onun yokluğu mudur? bu ve benzeri sorular ve cevapları bu farklı yorumların temelini oluşturmaktadır. Buna karşın sivil topluma dair genel geçer üç tanım düzleminden bahsedilebilir. Devlet ile birlikte ama onun dışında bir özgürlük alanı olarak sivil toplum, kamusal alanı hegemonize eden politik toplum uzantısı olarak sivil toplum ve “özerk bireylerin” kurduğu birliktelik olarak sivil toplum. Sivil toplum kavramının felsefi kökleri Antik Yunan’da Aristoteles’in çalışmalarında görülmektedir. Kavram, Aristo tarafından siyasal toplumu belirtmek için politike koinonia olarak kullanılmaktadır (Yıldız, 2004:85). Bu yaklaşımda sivil toplum ile devlet bitişiktir. Sivil toplumun üyesi olmak devletin üyesi olmak, yani yurttaşlıkla aynı anlamdadır. Buna göre yasalara uyan ve diğer yurttaşlara zararı olmayan tüm yurttaşlar sivil toplumu oluşturur. Sivil topluma dair bu kamusal alan kavramsallaştırmasına genişletilmesi oldukça mümkün bu kullanım, tarihin özgün koşulları içerisinde yurttaşlar içerisinde kendiliğindenliğin dışında gelişen örgütlenmelerin yaygınlaşmasıyla anlam dönüşümüne uğramıştır. Bu dönüşüm Keane tarafından sivil toplumun içerdiği bazı karşıtlıklar ve bu karşıtlıkların senteziyle tanımlanır. Karşıtlık içeren bu ögeler: a) çoğulluk (plurality), b) kamusallık (publicity), c) özellik (privacy) ve d) yasallık (legality) olarak belirmiş (Akt. Sarıbay 1994) ve sivil toplumun modern içeriğini oluşturmuştur. Sivil toplum kavramı, geçirdiği bu dönüşümler sonucunda, devlet ile özdeş olmaktan başlayıp, bir noktada devlet ile aynı şeyin (yani modern toplumun) iki ayrı yüzü olmaktan geçmiş ve sonuçta devlete yardımcı veya dengeleyici bir güç noktası haline gelmiştir (Aslan, 2010).

1.3.1.Sivil Toplum’u Anlamak

Sivil topluma dair kavramsallaştırmalarda devlet teorisine dair yaklaşımlara göre bazı ayrımlar görülür. Liberal modelde devlet, piyasa ve sivil toplum olmak üzere üç farklı etkinlik alanı mevcuttur. Sivil toplum alanı devletin temsil ettiği

politika alanı ile piyasa alanı dışındaki üçüncü alandır ve gönüllü örgütlenmeye dayalı, kendi kendini yöneten, devletten bir dereceye kadar özerk yapıları içinde barındırır (Tosun, 2005: 26). Bu modelde, sivil toplum ile devlet birbirinden ayrı fakat yan yana çalışabilen iki ayrı kurumdur (Karadağ, 2003:49; Beckman, 1999:4; Gülalp, 2002:277). Bu geleneğe göre, özel alanda ve sivil toplumda bireyler kendi iyilerinin peşinde koşacaklardır (Müftüoğlu, 2003:230). Özellikle 18.yy liberal düşünürleri sivil toplumu özel olarak devlete karşı olmaktan ziyade despotik ve mutlakiyetçi devletin iddialarını dengeleyecek bir alan olarak düşünmektedirler (Erdoğan, 2005: 677).

Bu alana dair soyut bir yurttaşlık ve özgürlük alanı tanımlayan liberal modelle Aristoteles'ten sonra karşımıza çıkacak ilk isimlerden biri Alexis de Tocqueville'dir. Sivil toplumun ilk modern teorisyeni olarak kabul edilen (Müler, 2006: 319-320) ve sivil toplumu, demokratik değerleri ve sosyal sermayeyi teşvik eden örgütlü yaşam alanı (Fioramonti, 2005: 70) olarak gören Alexis de Tocqueville, modern siyasi yapının tepesinde yoğunlaşan çoğunluğun gücünün, merkezi iktidar tarafından kötüye kullanılma ihtimaline karşı örgütlü toplum olan sivil toplum olgusuna dayanmıştır (Erdoğan, 2005: 681; Yıldırım, 2005: 64). Liberalizmin devrimci evresinin sözcülerinden biri olan Thomas Paine de sivil toplumu devlet ve toplum için teşvik edici görüyordu. Paine'e göre iddia edildiği gibi, biçimsel hükümetin yıkılmasıyla toplumun dağılacağı bir gerçek olmaktan uzaktı. Hükümetin ortadan kalkması, tersine bir etkiyle toplumu daha sıkı sıkıya birleştirdi (Tunçay, 2009b: 664). Sivil toplumun, kendine ait ilkeleri olduğunu savunan İskoç Aydınlanmasının önemli figürü Adam Ferguson 1767 yılında yazdığı Sivil Toplum Üzerine Bir Deneme adlı eserinde sivil toplum kavramını, teknik ya da dar anlamda doğa halinin karşısı, düzenli yönetim ve siyasi bağlılığı olan bir toplum kısaca devlet anlamında değinirken, geniş anlamda medenileşme yani ilkel ya da vahşi toplumun ve tüm despotizm türlerinin karşısı uygar bir toplum olarak kullanmaktaydı (Gönenç, 2001: 17; Çaha, 2007: 35; Hira-Şan, 2009; Özer, 2008: 88-89). Ferguson'a göre, siyasal toplum ve sivil toplum özdeştir ve öyle kalmalıdır. Ferguson'un burada siyasal toplum kavramını kullanmasının sebebi kıta avrupası geleneğinde bu kavramın devlete denk düşmesidir. Sivil toplum, kendi kültürel başarılarını ve kamusal ruhunu olduğu kadar, mekanik ve ticari zanaatlarının da düzenli yönetim ve hukuk devleti ve

güçlü askeri savunma yoluyla koruyan ve zarifletiren bir siyasal düzen tipiydi. (Hira-Şan, 2009; Çaha, 2007:35-36). Liberal düşünürlerin ardından sivil toplum kavramını devletten büyük ölçüde ayrılmış, karmaşık bir sosyal düzen olarak ele alan Hegel'in sivil toplum teorisine değinmekte de yarar görüyoruz. Hegel'in düşüncesinde sivil toplum, çıkar çatışmaları esasına dayanan burjuva toplumu (bürgerliche gesellschaft) ile eşdeğerdir. Almanca hem sivil toplum hem de burjuva toplumu anlamına gelen bürgerliche gesellschaft deyimini kullanan Hegel bu kullanımla sivil topluma dair iki karakteristik özelliğe vurgu yapar; ilk olarak siyasal olanın karşısındaki sosyo-ekonomik olandır ve ikinci olarak bu yeni alan özünde burjuvadır yani atomize ve bencil bireyler alanıdır (Neocleous, 2006:102). Bir sınıflı sivil toplum kavramsallaştırması yapan Hegel burayı sınırsız bir özgürlük alanı olarak da görmez. O'na göre, siyasi toplumdan ayrı bir alan olan sivil toplum alanının kendi kendini yok etme potansiyelinden dolayı devlet tarafından düzenlenmesi ve egemenlik altına alınması gerekir (Özyılmaz, 2008: 210; Erdoğan, 2005: 678; Bayraktar, 2005: 13).

Hegel'e göre sivil toplumu yaratan 3 tarihsel unsur bulunuyordu ilki Fransız devrimiydi. Özellikle eski egemen kurumlar karşısında (vis-à-vis) özgürlüğün siyasal olarak gerçekleşmesi bağlamında çağın sorununu doğurmuştu. İkinci olarak, belirgin biçimde modern üretim biçimi olan sanayileşme açıkça aşırı uçlarda yoksulluğu ve varsıllığı ve yoksulluğundan ötürü yalnızca emeğine dayanan bir sınıf üretiyordu. Üçüncü olarak bireylerin aile ya da devlet harici bir alanda bir araya gelmesi, gayri-siyasi gözüken çıkar çatışmaları, uzlaşmaz çelişkiler ve gerginlikler içermekteydi. Bu alandaki ilişkiler, kamusal otorite tarafından düzenlenmesi gereken çatışmalarla dolu olarak tahayyül ediliyordu (Hegel, 2011 /Akt. Neocleous, 2018:37)

Hegel'den sonra güncel tartışmalara da kaynaklık eden Karl Marx'ın sivil topluma denk düşen argümanlarına bakabiliriz. Marx'a göre devletle beraber sivil toplum kaybolmaz, aksine yeniden üretilerek sömürüye dayalı ilişkilerin devamına yol açar (Doğan, 2002: 172). Marx sivil toplum ile devlet arasındaki ayrıma dair 'çözümü' devlet tarafından dizayn edilmiş bir aracı kurumda aramaz. Marx 'aracı' rol oynayan kurumlardan çoğunun aslında sivil toplumun değil, devletin kurumları olduğunu iddia eder ve sivil toplumun tarihin ardındaki gerçek itici güç ya da tarihin 'gerçek' mücadelesinin sergilendiği arena olduğunu varsayar (Neocleous, 2018:40).

Günümüzde sivil toplum kavramını popüler hale getiren ve Marksist literatürde sivil toplumla ilgili tartışmalarda ilk akla gelen düşünür, Antonio Gramsci'dir (Çaha, 1994: 82). Sivil toplumu, politik toplumun dışında kalan bir alan olarak gören Gramsci'de sivil toplum ve devlet arasında bir karşıtlığın bulunduğu muhakkaktır (Doğan, 2002:207). Gramsci, devleti siyasal toplumla özdeş kabul eden anlayışın yerine (Gönenç, 2001:37) devletin, siyasi toplum ile sivil toplumun toplamından oluştuğunu ileri sürmektedir (Çopur, 2009; Doğan, 2002: 213; Karadağ, 2003: 49; Pietrzyk, 2003: 39). Devlet ve sivil toplum ayrımını sürdüren Gramsci politik alandaki hegemonyanın sivil alana aktarılmasıyla sivil toplumun yapısal unsurlarından biri olan ekonomik altyapının dönüştürülebileceğini savunur.

1.3.2.Sivil Toplumun Tarihi

Sivil toplumun tarih içerisinde geçirdiği değişim devlet ve hakim üretim sistemindeki dönüşümlerle beraber düşünülmelidir. Sivil toplum ancak devletin varlığına bağlı olarak varlığından bahsedilebilir bir birliktir. Bu birlikteliğe dair ilk kavramsallaştırma çabaları yukarıda andığımız isimlerle beraber toplum sözleşmesi teorilerinde görülebilir. Genellikle liberal devlet teorilerine kaynaklık eden toplum sözleşmesi teorilerinde doğa durumundaki insanların düzen, refah veya güvenlik için bir araya gelerek özgürlüklerini otoriteye teslim etmeyi tercih ettiklerini ve bu otoritenin güvenliği sağlayarak kamusal özgürlüğü yurttaşlara sağladığını söylenmektedir. Bu şekilde, tarihsel bir olay olarak, aileden sonra gelen bir topluluk yaşamı olan ve bireylerin bir araya gelerek toplumsal sözleşmeye dayalı olarak kamu alanını oluşturan sivil toplumu inşa ettikleri (Çaha, 1994: 81) ileri sürülmüştür. Bu kavramın anlam dünyasındaki tarihsel izleğe baktığımızda, devletli toplumdaki sivil topluma dair bu ilk bakış açısının 18. yy'da dönüşüme uğramaya başladığını görürüz. Sivil toplum ve devletin farklı ve ayrı mahiyetler olarak düşünölmeye başlanması bu dönemin tarihsel koşullarıyla beraber düşünüldüğünde anlam kazanmaktadır. Avrupa'da feodalizmin ve daha sonra mutlakîyetin çözölüğü ile modernizmin kuruluş süreci kavramın geleneksel kavrayıştan modern kavrayışa geçişine de yol açmıştır. Bu kırılmaların seyri ile devlet-sivil toplum özdeşliği yerini devlet-sivil toplum karşıtlığına bırakmıştır (Cengiz vd, 2005: 223). Keane özellikle 1750'den sonra

İngiltere, Fransa ve Almanya gibi kapitalizme entegrasyonu erken tarihlerde ve devlet örgütlenmesiyle iç içe gerçekleşen devletler için sivil toplum kavramının geçirdiği dört aşamadan söz eder. İlk aşama, geleneksel sivil toplum kavramının kırılma noktasını içerir. Bu nokta kamusal alanın genişlemesi ve kamusal alandaki yurttaşların etkileşim alanlarının artmasıyla ilgilidir ki bu tarihsel olarak feodal toplumsal yapının çözülüşüne denk düşer. Bu çözülüşün aktörlerinden olan tüccarların ticaretteki çıkarları onları, alan bakımından daha yaygın siyasi örgüt biçimleri inşa etmeye yöneltmiştir. Bu şekilde geleneksel feodal bağlarından ziyade kendi ortak çıkarları etrafında örgütlenmeye başlayan geleceğin burjuva sınıfı sivil toplum ve devlet ikiliğinin mimarlarından olmuştur. Poggi tarafından “zümreler düzeni” (Poggi, 2008: 55) olarak tanımlanan bu düzende söz konusu ikiliğin bir güç ikiliğine de içkin olması dikkat çekicidir. Hükümdar ellerinde maddi kaynak bulunan bu gruplarla savaş ekonomisine kaynak bulmak için ilişkiye girdiği gibi, bu gruplar da daha fazla para ve imtiyaz kazanmak için hükümdarla ilişki içerisine girerler ve her iki taraf da kendilerini daha büyük hakların sahipleri olarak görürler (Kotan, 2016). İkinci aşama, sivil toplum içindeki “toplulukların” kendilerini devlete karşı savunmalarının meşrû olduğu anlayışını yaygınlaştırır. Bu noktada artık sivil topluma dair bir homojenlikten söz etmek zorlaşır. Kamusal alan içerisinde farklı ortaklıklar veya çıkarlarla bir araya gelmiş olanların sivil toplum içerisindeki bilinçli birlikleri bizleri bu aşamaya taşır. Bu aşamada “kendine özgü iradesi ve eylem yetkisi olan” organik bir bütün oluşturulmuş ve soyut yurttaş kimliğine büründürülerek bu bütüne bağlanmış (Ağaoğulları, 2006:235) olan birey artık elde ettiği yeni sosyal statü ile eski rejimin ona biçtiği rollerden sıyrılıp, bir ulusun ferdi olarak kendi kişilik dünyasını kurmaya çabalar hale gelmiştir (Kotan, 2016). Bu iki aşama için Şerif Mardin, Gianfranco Poggi’nin değerlendirmesinden yararlanarak sivil toplumun ilk biçimi ile siyasileşmiş biçimi arasında ayrım gözetir. Birinci aşamada andığımız, kentlerde ortaya çıkan büyük ölçüde burjuvazinin oluşturduğu, bağımsız iktisadi birlikler ve yönetim aygıtları olarak sivil toplumun; ikinci aşamayla beraber görülmeye başlanan bilimsel dernekler, edebi salonlar, mason locaları, yazılı basın vb. kamusalılıklarla (publics) etkileşim içine geçerek siyasallaştığı yönündeki tez ki, bu aynı zamanda Habermas’ın Kamusallığın Yapısal Dönüşümü kitabında geliştirdiği tezdır, sivil toplumun çıkar odaklarıyla tarihsel ilişkisi ve bunun siyasallaşma aşaması

hakkında önemli ipuçları vermektedir. Bu iki aşamayla beraber on yedinci yüzyıldan sonra, siyasi egemenlik ve maksimum ekonomik kazanç peşinde koşan burjuvazinin ortak idealleri artık devlet aygıtında somutlaşmıştır (Bulaç, 1998: 49). Üçüncü aşamada her ne kadar ayırım korunmuşsa da eskilerin özgür bağımsız bir sivil topluma olan güvenleri, egemen devlet faaliyeti lehine ters çevrilmeye başlamıştır. O kadar ki, sivil toplumun içerdiği özgürlük, toplum hayatındaki çatışmaların kaynağı olarak görülmüş; devlet müdahalesi bu çatışmaları önleyici bir faktör sayılmıştır. Nihayet dördüncü aşamada gelinen nokta üçüncüye bir tepki olarak belirmiştir: Devlet müdahalesinin sivil toplumu yavaş yavaş boğacağından korkulmaya başlaması (Sarıbay, 1997: 154).

1.4.Kamusal Alan ve Sivil Toplum

Sivil toplum ve kamusal alan, yurttaşın devletle, kamuyla ve diğer yurttaşlarla girdiği ilişkileri konu alan tartışmalarda etrafından dolaşan iki kavramdır. Çoğu zaman birbirlerinin yerine kullanılsalar da pratik hayatta kapsadıkları içerik farklılıklar barındırır. Kamusal alanı yurttaşların muhakeme ve müzakere alanı olarak tanımladığımızda, tanımın anahtarı olan “yurttaşın” tarihine bakmak zorunlu hale gelmektedir. Devletle yatay ilişkilerin zemininin olduğu bir devlet-yurttaş ilişkisinin ancak modern devlet inşasıyla ortaya çıktığını biliyoruz. Dolayısıyla kamusal alanı bir devletin varlığıyla beraber ele almak şart gibi gözüküyor. Modern dönemde ekonomik ve politik etkileşim imkanlarının gelişmesi ve feodal dönemin bağrından doğan burjuva sınıfının ve onun siyasal hegemonyasının inşa ettiği yeni modern devletin söz konusu kamusal alanın mekanlarını ve araçlarını geliştirmesiyle “kamu” doğmuştur. Liberal teoriler bu kamu alanını cinsiyet, kimlik, sınıf, ırk kapsayan, bunları örten, törpüleyen ve ancak bu şekilde eşitleyen bir yurttaş tasavvuruna teslim etse de kamusal alan tarihli, değişken, güç ilişkilerine içkin, siyasal hegemonyadan ayrı düşünülemeyecek bir yapıdır. Kamusal alanda hangi yurttaşın ne kadar, nasıl, hangi rollerde, hangi müzakere süreçlerinde bulunduğu tüm bu değişkenleri kavramak için sorulması gereken önemli sorulardır. Günlük toplumsal hayatın yüzer gezer bir portresi gibi gözüken kamusal alan siyasal hegemonya ve güç ilişkileriyle düşünüldüğünde karşımıza sivil toplum kavramı çıkmaktadır. Devletin inşa ettiği,

denetlediği ve sürekli olarak etrafında gezdiği kamusal alanın içinden ona uzanan bazı iletişim yolları, araçları vardır. Sivil toplum işte bu yollarda tutunur. Sivil toplum kamusal alandaki bazı muhakeme ve müzakerelerin cisimleşmesi ve kurumsallaşması olarak düşünülebilir. Buradaki kurumsallaşmaya bürokratik bir gözlükle bakmak sivil toplum kavramının çerçevesini daraltacaktır. Bu kurumsallaşma bürokratik ve iktidar ilişkilerini yapısal birer unsur olarak inşa eder biçimde olabileceği gibi çoklukların koordineli hareketi olarak da düşünülebilir. Kamusal alan ve devlet ikiliğinden baktığımızda asıl mühim olan sivil toplumun bu ikilik arasındaki konumu ve siyasal hegemonya ile ilişkisidir. Bu maddi konumu sebebiyle sivil toplum apolitik bir alan olarak düşünülemez çünkü eşitsiz güç ilişkilerine içkin kamusal alanda sivil toplum bu ilişkilere dayanarak doğar. Devlet ve kamusal alan arasındaki ayrım, karşılaşma ve müzakere anları genellikle kolluk faaliyetine içkindir. Polis için “kamusal alanda eyleyen devlet” demek fazla indirgemeci bir yorum gibi gözükse de kamusal alandaki yurttaşın devletle karşılaşma anları genellikle polis aracılığıyla olur demek yanlış olmayacaktır. Bu sebeple kamusal alan ve sivil toplumda devletin eyleme biçimi ve çerçevesine baktıktan sonra polisin burada kapladığı alana dair bir tartışma yapılabilir.

1.4.1.Kamusal Alan ve Sivil Toplumda Siyasa

Kamusal alan ve ona bağlı olarak sivil toplumun güç ilişkileriyle bağı onun sınıflı ve siyasal doğasından kaynaklanır. Modern devletle beraber doğan kamusal alan erkek ve burjuvaydı. İlk sivil toplum nüveleri de bu içerikle doğmuş, ataları loncalar olan, meslek birlikleriydi. Kamusal alan ve sivil toplum çerçevesinde yapılan özgürlük ve alan tasavvuru devleti veri kabul etmeye mahkum olması sebebiyle buraları siyasanın faaliyet alanı yapar. Modern devletin ve onun ideolojik aygıtlarıyla düzenlenen ve inşa edilen “kamusalın” yurttaş ve devletin birbirine dokunduğu her zeminde kamusal alana eklenmesi onu doğrudan siyasal erkin konusu yapar ve buralarda doğan kurumsallıklar ancak devlet tarafından uygun görüldüğü ölçüde sivil toplumun öznesi olabilirler. Devlet sivil toplumu yalnızca düzenlemez, onu gerekli hedeflere göre etkin olarak biçimlendirir (Neocleous, 2018:22). Burada sivil toplumu ve kamusal alanı yalnızca devletin tahakkümüne tabii baskı aygıtları olarak

görmek önemlidir. Sivil toplumun ikili bir işlevi vardır; yasal kurumsallıkları ve normalliğini pekiştirdiği güç ilişkileriyle devletin polislik faaliyetine katkı sağladığı gibi devleti etkileyecek, yurttaşla devlet arasındaki iletişim kanalını inşa edecek ve bu süreci örgütleyecek bir potansiyele de sahiptir. Devlet, egemen sınıfın yalnızca egemenliğini haklı kılıp koruyan bir yapı değil, ayrıca üzerinde egemenlik kurduğu halkın etkin rızalarının da kazanılmasını sağlayan teorik ve pratik etkinliklerin karmaşık bütünüdür (Neocleous, 2018:23). Buradaki etkin rızanın araçlarından biri de işlevi hasebiyle sivil toplumdur.

Polislik faaliyeti ile kamusal alan ve sivil toplum nerede buluşur? Öncelikle siyasal devletin soyutlanması çağdaş bir mefhumdur. Kamusal alan veya sivil topluma dair kavramsallaştırma çabası bu soyutlamanın bir sonucudur. Devlet ve toplumun siyasal-ekonomik veya politik-kültürel gibi ayrımlara tabii tutulması modern insanın hayatından siyasal ögeyi çekip çıkarır. Artık siyasalın yeri ayrı, ekonomik olanın yeri ayrı, müzakere alanının yeri ayrı hale gelmiştir. Bunun kendisi günlük hayatı depolitize eder ve devlet erkinin düzenleyici polis faaliyetine kılcal damarlarla bağlı tüm normallikleri kabinlere bölerek onların siyasal muhtevasını gizler. Öte yandan kamusal alan düzen içi konumuyla öngörülebilirdir aynı şekilde sivil toplum da kurumsallaşmalar yoluyla üyelerine kolektif bir kimlik ve amaç sağlar ve düzensiz bir kalabalığın ortaya çıkma tehlikesini savuşturur (Neocleous, 2018:55). Yukarıda belirttiğimiz gibi sivil toplumdaki özneler siyasal güç ilişkilerinden bağımsız düşünülemez ve sivil toplum özneleri devlet ve toplum ikiliğinde devlet gücüne yaklaştığı oranda sivil toplum alanı siyasal devlete geçer ve böylece sivil toplum birlikleri birer polislik mekanizması haline gelir. Sivil toplumun siyasal meşruiyete katkı yoluyla polislik faaliyetine katkısı Marx tarafından şu şekilde ele alınmıştır;

Devlet sivil toplumu yaşamının en kucaklayıcı ifadelerinden en önemsiz eylemlerine, en geniş var oluş biçimlerinden bireylerin özel yaşamına değin yakalar, denetler, düzenler, gözetler ve disipline sokar. Bu kan emici yapı en olağanüstü merkezileşme yoluyla, her yerde hazır ve nazır olma, her şeyi bilme, esneklik ve yüksek hareket hızını elde eder ve bu, gerçek toplumsal gövdenin çaresiz kararsızlık ve şekilsizlik halinde yansımaları gösterir (Akt. Neocleous, 2018:24).

Halkı genelleme, düzenin kalıbına oturtma ve halk için nizam sağlarken, normallığı bu kalıbın sınırlarına göre inşa etme polislik faaliyetinin en önemli işlevlerindendir. Buradaki araçlarından biri olan sivil toplum kamusal alandaki biriciklikleri geneller, onların sivrilmesini önler ve onları makulleştirir. Kamusal alan ve sivil toplum aynı zamanda verili bir düzen halini var sayar. Müzakere için huzur ve barış ortamı sağlanmış olmalıdır. İletişimin ön şartı için işaret edilen bu düzen hali günlük hayatın sürekli olarak gerçek veya gerçek-dışı düşmanlara, bu düzen haline ait olmayanlara karşı denetlenmesini gerektirir ki bu da siyasa faaliyetlerinin potansiyel şiddet ayağını doğrudan kamusal alanın göbeğine koyar. Son olarak sivil toplum kamusal alanda vuku bulan sorunların veya taleplerin kurumsallaşmasına sebep olur ki bunun sonucu bu talep veya sorunların resmi veya hukuki birer aksaklığa indirgenmesidir. Devlet kendini sürdürür çünkü toplumsal çıkarları ayırıştırma kapasitesine sahiptir; [devlet sivil toplum yoluyla] bu çıkarları devletin ilgi alanlarındaki resmi ya da hukuki sorunlara dönüştürür ve bunları bürokratik olarak yönetir, böylece bunların toplumsal gücünü etkisizleştirir (Neocleous 2018:25).

1.5.Devletin Güvenliği, Toplumun Zaptı ve Polis

Devletin zor aygıtlarından birini ifade eden polis kavramı yüklü bir anlam ve çağrışım alanına sahiptir. Güvenlik, kolluk, düzen gibi kelimeleri çağrıştıran polis kavramının temeli Antik Yunan ve Roma Dönemine dayanır. Kavram ortaya çıktığı dönem açısından günümüzdeki kolluk faaliyeti anlamından farklı bir anlam dünyasına sahip olsa da kapsam açısından bugünkü muhtevasını sorgulamayı mümkün kılan ipuçlarını içinde barındırır. Tarihte ilk kez Antik Yunan'da ortaya çıkan kavram bir kent yönetiminin içeriğini anlatır. Antik Yunan'daki şehir devletlerine verilen ad olan polis bu şekliyle aslında bir erk ilişkisinin içerisinde doğmuş, yöneten ve yönetilen ikiliğini bünyesinde taşıyan bir kelimedir. Ortaya çıkış anından itibaren bir yönetim ve kamusal alan varsayımını taşıyan kavram tarih boyunca farklı veçhelerle bu kategorileri içinde taşımıştır. Liberal devlet kuramı tartışmalarının çıkış noktasını oluşturan toplum sözleşmesi teorilerinde en önemli vurgunun özgürlük ile güvenlik olması ve bu ikisi arasındaki gergin ilişkinin kolluğu ima etmesi polisi devlet kuramlarının da merkezine yerleştirir. Sınırsız bir özgürlüğün

toplumu ve güvenliği imkânsız kıldığı kabulü devletlerin varlığını açıkladığı gibi onları güvenliğin teminatı da kılar. Devlet ile polisi bu denli bitişik anmaya sebep olan bu teminattır. Toplumsal düzeni ve güvenliği sağlamakla mükellef devlet bu ilişki içerisinde zabtı yapısal olarak bünyesinde taşır. Bu pre-modern devletlerde, modern devletlerdeki profesyonel kolluk örgütlenmelerinden farklı olarak gerçekleşir.

Pre-modern devlette birey ile devlet arasındaki ilişkisinin muhtevası bir yurttaş yaratmaya yetmemektedir keza devletin o günün şartlarında buna ihtiyacı da yoktur. Daha köşeli ve daha seyreltilmiş bir ilişki biçiminde günlük hayatın kılcal damarlarına sirayet eden bir kolluk kuvveti faaliyeti görülmese de zapt pre-modern devletin de varlığını dayandırdığı bir faaliyet alanıdır. Devlet örgütlenmesi modernleştikçe bu faaliyet alanının araçları gelişir ve bireyle devlet arasındaki ilişkisinin yurttaş ı yarattığı noktada giderek merkezileşir. Burada ‘düzen’ kelimesinin toplumsal anlam yükü kritiktir. Devletin tahayyülündeki toplumsal düzenin dışına taşan her etmen bu anlamıyla zaptın ve polis faaliyetinin konusu olabilir. Bu anlamıyla polis faaliyeti adi suçları takip etmek ve cezalandırmak ya da geceleri huzuru sağlamakdan fazlasıdır ve bu daima böyle olmuştur. Polis faaliyetinin devlet örgütlenmesi içindeki ve bu örgütlenmenin devamlılığındaki bu merkezi pozisyonu, onu devletle birey arasındaki karşılaşma anlarına tanık eder. Devletin sokaktaki en görünür tecellisi bu sebeple polis faaliyetidir. Gündelik hayatı devlet otoritesinin bir unsuru haline getirir ve onu daima gözetim altında tutar. Bu, devletin yönetim biçimine, içinde bulunan tarihsel döneme ve tarihin özgün koşullarına göre değişik biçimlerde olabilir ama devlet ile bireyin karşılaştığı her anda sahnede polis faaliyeti vardır. Bu karşılaşma antagonistik biçimde de olmak zorunda değildir. Asıl mesele gündelik hayatının ilerleyişinde normalin sınırlarını çizerek düzeni sağlayan devletin gölgesinin varlığıdır.

Eski devirlerde polisin anlamı pek geniştir: Kamusal idare polis demektir (Derbil, 1944). Antik Yunan’daki kent formuna verilen isim olan polis, oikonomia olarak “hanehalkı yönetimi” anlamına gelir. Daha sonra kavram, büyük bir aile olarak görülebilecek devlet yönetimini de kapsayacak şekilde genişlemiştir (Dubber, 2005: 48). Görüldüğü üzere kavram bir mekânı, onun sınırlarını, öznelerini ve o öznelerin yönetimini anlatmaktadır. Bu yönetim elbette patriyarkal ve hiyerarşik bir ilişkiye ve bu ilişkinin muhafazasına dayanır. Bu yönetimin temel amacıysa ortak iyi ile

açıklanır. Tüm hane halkının / toplumun ortak iyiliği için gücün teslim edildiği erke bu manada polis ismi verilir. Günümüzde ortaya çıktığı bağlamdan farklı olarak devlet yönetiminin merkezi bir organizasyonu anlamını taşısa da polis kavramı halen ortak iyi ve düzen imalarını bünyesinde taşımaktadır. Polis erki, hane halkını yönetmekten makro bir düzeyde devletin sivil toplumu yönetme biçimine dönüşmüştür (Subaşı, 2018).

Antik Yunan'da ortaya çıkan polis kavramının Romalılardaki tecellisi ise *politia*, *politika* olmuştur. *Politia* terimi “kentin sakinlerinin bekası ve refahı ile ilgili tüm meseleleri kapsar. ‘Kenti yönetme sanatı’ nosyonunun tümünü kendi içinde ihtiva eder”(Chapman, 1970: 11–12). Roma İmparatorluğu için özellikle yerel yönetim merkezlerinde polis faaliyeti epey önemli bir yer tutar. Buralardaki valiler polis faaliyetinin amiri kabul edilir. Bu valinin yetki sınırları “yangın riskleri, kamu binaları, dini görenekler, özel ve kamu toplantıları, fahişe aktiviteleri, dilenciler ve yabancılar ve genel olarak nüfusun sağlık, emniyet ve ahlakını muhafaza eder” (Chapman, 1970: 13) şeklinde tanımlanarak yetki sınırları polislik faaliyetinin doğasına uygun şekilde hem kısmen muğlâk hem de yeterince geniş bırakılmıştır. Söz konusu görev alanları bizlere iki noktayı işaret etmekte; polislik faaliyeti günlük hayatın ahengini tanımlıyor ve denetliyor. Bunun yanında toplumun ahengi için risk yaratan potansiyel unsurları (fahişeler, dilenciler ve yabancılar) izliyor. Latince “kamusal yönetim”, “siyasi teşkilat” anlamlarını ifade etmiş olan polis terimi, ondördüncü yüzyıl Fransa’sı ve aynı zamanların Almanya’sında devlet faaliyetleri ile devletin hedefi için kullanılmıştır (Derbil, 1944: 474). Devlet organizasyonu geliştikçe polis faaliyetinin tanımı ve rolü de giderek merkezileşmiştir. 15. Yüzyıla geldiğimizde birçok Avrupa ülkesinde polis kavramı benzer biçimlerde yankılanıyordu. O dönemde polisin, tıpkı Yunan ve Roma döneminde olduğu gibi idare ile ilgili olarak geniş şekilde çağrışımları vardı (Raeff, 1983: 5). Siyasal rejimlerin nitelediği ve konumlandığı anlama göre polis, bazı ülkelerde güç ve önleme, bazı ülkelerde ise düzen çağrışımına sahipti.

1.5.1.Bir Kurum Olarak Polis

18. Yüzyıla gelindiğinde modern devletler adım adım inşa olunuyor ve kentleşme büyük bir hızla artıyordu. Bu süreç ve sonrası için polis kavramı ve faaliyeti profesyonelleşen bir örgütlenme olarak tanımlanmaya başlanacaktır. Polis faaliyeti ile kent arasındaki bağı burada vurgulamak yerinde olur zira modern devlet yönetimsellik kapasitesini kentler üzerinden pekiştirir. Üretim süreçlerindeki değişim ve dönüşüm pre-modern devletteki tebaayı işçileştirirken aynı zamanda onları yurttaş kavramının içine sığdırmayı kapsar.

Bu süreçteki mekân kentlerdir. Bu durum endüstriyel üretimin artması, kırsaldaki ortak alanların çitleme hareketleriyle özel mülkiyete dönüşmesi ve devletin bu unsurlarla bağlantılı olarak bireyle kurduğu ilişkinin mahiyetinin değişmesi sonucu tebaadan halka, kuldan yurttaşla dönüşen bireyin kapitalist üretim biçiminin devamlılığını sağlayacak şekilde organize olan devletle teması, nüfusun buralara göç etmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Bu süreçte devletin bireyle yakın temasını içeren nüfus sayımları, sağlık politikaları, kamu hizmetleri, kitlesel eğitim, çalışma evleri, istatistik, çalışma disiplini gibi başlıklar gündelik hayatın ve emek disiplininin öngörülebilirliğini sağlayacak bir düzeni hedeflemesi açısından bu dönemdeki başlıca polis faaliyetleridir. Dolayısıyla modern anlamıyla polis esasında mekânsal olarak kentin içindedir. Tilly (2001: 49)’e göre MS 1000 yılından sonra Avrupa’da kentsel büyüme beş safhaya ayrılabilir: 1350 civarı bir artış, 1350 ile 1500 yılları arasında düzensiz bir dalgalanma, 17. yüzyılda yavaşlama ve son olarak 1750 sonrasında müthiş bir ivme. Söz konusu ivme bahsettiğimiz tarihsel döneme denk gelmektedir. Bu dönemde Yunancadan İngilizceye doğrudan çeviri sonrası politeia bağımsız olarak ya “policy” ya da “police” olarak “yönetim formu... kenti tertip etmek düzenlemek” anlamında kullanılmaya başlandı (Neocleous, 2006: 11). Bu dönemden sonra polisin anlamı artık daha nettir. Bir tertip ve düzen faaliyeti olduğu artık açıktır. Bu netleşmenin sebebi yukarıda saydığımız polis faaliyetleridir. Devletin günlük hayattaki varlığı arttıkça polis faaliyeti olarak anılan şey bir vücuda kavuşmuştur. Polis faaliyeti artık daha seküler, sorumlulukları daha net, daha profesyoneldir. Bu haliyle artık toplumdan da ayrılmıştır.

Pre-modern devlette polisliğin izlediğimiz formu daha çok kolektif koruma olarak tanımlanan toplumun içinden çıkan bazı kolluk inisiyatiflerinin kendi güvenli alanını yaratma ve bunu sürdürme iradesiyken artık devletin bu güvenliği sağlama sorumluluğunu eline aldığını ve hatta bu kolektif koruma girişimlerini de bertaraf ettiğini görürüz. Bu açıdan “polis, 18. yüzyılın endüstriyel-öncesi dünyası ile endüstriyel kapitalizm üzerine bina edilen Viktorya Dönemi bürokratik devleti arasında, geçiş döneminde, kentlileşen bir toplumun ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkan düzen talebine karşı verilmiş bir cevaptı” (Smith, 1985: 4–5).

1.5.2.Düzen ve Polis

17. yüzyılın ikinci yarısında polislik faaliyetinin kazandığı ivme, elbette dönüşen devlet örgütlenmesi, teknoloji ve kamusal alana dair algının değişimi ile yakından ilgilidir. Tüm bunların bir sonucu daha vardır; düzen algısının değişmesi. Bilimsel keşiflerle beraber giderek sekülerleşen varlık algısı, simgeselleşmiş bir kudretin ifadesi olan iktidara bağımlı düzen fikrinin de dönüşmesine sebep olmuştur. Artık tanrısal erkin devletin varlığını refere ettiği dönem kapanmış, devlet ve onun yönetimi ilahi öğretilerden ayrılmıştır. Düzen ve toplumsal düzen fikri yavaş yavaş sekülerleşmiş ve insan-yapımı, sürekli dönüşüm geçiren bir şey olarak algılanmaya başlanmıştır (Subaşı, 2018). Düzen, güvenliği ve öngörülebilirliği çağırır. Toplumsal düzende ise bu ikisi için kullanılan devlet aygıtı polistir. Kentlerin düzeni, ailelerin düzeni, eğitimin düzeni, emek disiplininin düzeni, ahlaki normların düzeni; hepsi polis faaliyetiyle ilintilidir.

Burada emek disiplinin düzeni için bir parantez açmakta fayda var. Polis tarihinin ikinci aşaması olarak andığımız 17. ve 18. yüzyıl aynı zamanda kapitalist üretim biçimi ve ona uyumlu biçimde imal olan burjuva toplumsal düzeninin şafağıdır. Polisin işlevi kapitalizmin doğum sancılarının yaşandığı bir dönemde kırdan kente göç etmek zorunda kalarak “özgürleşen” ve mülksüzleşen kitlelerin cinayet, hırsızlık, gasp, kumar, fahişelik, dilencilik, sarhoşluk ve aylaklık gibi zararlı ve “üretken” olmayan davranış kalıplarını ortadan kaldırma çabası ile şekillenmiştir (Neocleous, 2006:72). Bu anlamıyla kapitalist üretim ilişkilerinin ihtiyaç duyduğu disipline edilmiş emek gücünü sağlamak ve mülkiyet ilişkilerini korumak ve modern

yurttaşın inşası bu yıllarda polis faaliyetinin ana uğraşıdır. *Ulusların Zenginliği*'nde “görünmez ele” bırakılacak piyasayı düzenleme görevi, polisin görünen eline teslim edilmiştir (Subaşı, 2018). Polis faaliyetinin profesyonel bir devlet aygıtı olarak örgütlenmesi, günlük hayatı ve emek disiplinini düzenleyen kanunların yürürlüğe girmesi, toplum içindeki makul ve makul olmayanı tanımlamaya yönelik gösterilen özen, bu faaliyet alanının yalnızca birkaç ögesini oluşturmaktadır. Burada polisin izlediği üç aşama olduğunu söyleyebiliriz; tanımlama, sınıflandırma ve kapatma veya onarma/ dâhil etme. Tanımlamada ölçü devlet erki tarafından düzenlenen ve devamlılığı öngörülen düzen için gerekli uyumu göstermektir. Bu aşamadan sonra makbul ve makul olmayan kişiler polis erki için sınıflandırılır. Makbullük dışı hali devamlı olanlar daimi devlet şiddetinin sürekli muhatabıdır ve sıradan yurttaşla arasındaki açığı bu ilişkinin niteliği ve biçimiyle genişleyerek, bunların "normal" uygulamaların dışındaki devlet tepkilerine maruz kalmasının zemini oluşturulur.

Makul olmayan yurttaş farklı sebeplerle bu tanımın içine girmiş olabilir. Kişi için başlıca makullük referansı emek sürecine katılımıdır. Emek sürecinin dışında kalanların makbulü zedeliyor olması onları suçlu haline getirir. Aynı şekilde kişi bekâr olduğu için, genel ahlaki işleyişe zarar verdiği için, kişinin normal algısı toplumun geri kalanından farklı olduğu için veya deli olduğu için polisin ve kanunun konusu haline gelebilir. Son aşamada bu kişiler bir polis faaliyeti olarak ya kamusal alandan tamamen uzaklaştırılır, yani kapatılır ya da uyumlu hale gelmesi için farklı devlet sosyal politika uygulamalarından geçer. Son tahlilde polis faaliyetinin yalnızca kanuni olmayanla ilgili olmadığı açıktır. Suçla ilgilenmek polis faaliyetinin küçük bir parçasını oluşturur. Suç teması içinde suçlulaştırma ve suçtan azade alanı kurma ve koruma da aynı derece polislik faaliyetine dahildir.

Polis tarihinin üçüncü aşamasında zapt, artık bir kuruma dönüşmüştür. Bu anlamıyla düzenin devamlılığını sağlamanın yanında onu tekrar tekrar imal etmesini sağlayacak tüm aygıtları bünyesinde toplamıştır. 18. Yüzyılın ikinci yarısına geldiğimizde yasaları ve mahkemeleri örgütlenmiş, neredeyse her devletin bünyesinde polis teşkilatları kurumsallaşmıştır. Modern devlette polis artık güvenlikten fazlasıdır. Yürütme erkiyle kurduğu ilişki ve yetkileri devlet rejimine göre değişiyor olsa da modern yurttaşın ve onun kamusal alanının inşası sürekli olarak devlet ile birey arasındaki gerilimli ilişkinin düzenlenmesiyle alakalıdır.

Waline, polisi üç şekilde tanımlar, diğer iki tanımlama oldukça kitabi olmakla beraber üçüncü tanımlama söz konusu ettiğimiz faaliyet alanını özetler niteliktedir; polis, bir kamu otoritesinin günlük hayatın genel nitelikli ya da belirli bir faaliyetin ifası için yurttışa yüklenen külfetlerin hepsidir (Onar 1960: 1104/akt. Yıldız 2007).

1.5.3.Bir İktidar Aracı Olarak Polis

Polisin devletin sokaktaki tecellisi olduğunu daha önce söylemiştik. Bu cümle polisin ya da zaptiyenin devletin bir tertibi olduğu kadar onun iktidar biçimlerinden biri olduğunu da ifade eder. Polis, devlet için yalnızca toplumsal düzenin bir aracı değildir iktidarını sürekli olarak teyit ettiği bir amaçtır da. En genel düzeyde polisi, devletin topluma nüfuzunu olanaklı kılan bir mekanizma olarak düşünmek mümkün görünüyor (Ergut, 2015:45). Devlet iktidarını hâkim kılan en basit anlatımla zor ve rızadır. Hegemonya kavramıyla formülleşen bu ikili meşruiyet dengesi için hayatidir ve ikisi de daima kamusal alanda sahnededir. Yani potansiyel şiddet tehdidiyle donatılmış bir polis erki için totaliter bir devlet şart değildir.

Yurttışların devlet iktidarına dair gösterdiği rıza yüksek olsa da polis erki devletin meşru şiddet tekeli olarak daima hayatın içindedir. Pek tabii polis faaliyeti mevcut hükümet ve onun zor aygıtına duyduğu ihtiyaca bağlı olarak şekillenir. Bıçak için keskin uç neyse, polis de hükümet için odur (Bayley, 1985:189). Bu anlamıyla hükümetin meşruiyet inşasının farklı aşamalarında polis stratejileri değişebilir. Yönetimsellik çerçevesinde kurgulanan güvenlik tertibatı, devleti, toplumsalı yönetme mekanizmalarının merkezine yerleştirir (Berksoy, 2012). Devletin yönetimsellik kapasitesinin gelişimi polisi, polis erkinin gelişimi devletin yönetimsellik kapasitesini geliştirir. Bu anlamıyla polisin varlığı için bir fiil gerekmez. Polis erki için birincil olan mevcut siyasal erkin ve onun öngördüğü düzenin devamlılığıdır. Öngörüleni hayata geçirmek, bu süreçte ortaya çıkan sorunlarla diğer devlet aygıtları yardımıyla mücadele etmek ve mevcudu sürdürmek geniş bir projeksiyonla polis erkinin misyonunu özetlemektedir. Polis uygulamaları yasaya değil düzene riayet sağlamak için oluşturulmuştur (Neocleous, 2006:47). Polisin modern devletteki işleyiş alanı bu sebeple sürekli genişler.

Modern devlet daha önce söz konusu ettiğimiz hedefleriyle bir çerçevedir. Toplumu hukuk sistemi ile toplumsal maddi şartlarından azade, beyaz bir perde önünde algılar ve o algıyı tekrarlar. Buna uygun olarak öngördüğü yurttaş modelini ve onun eylediği kamusal alanı bir çerçeveye oturtur ve bu sınırları devamlı surette korur. Mesele modern devlet için medeni ve emek üretim sürecine sermayenin sunduğu disiplin şartlarınca aktif biçimde katılan bir modelse bunun için okulu kurar, aileyi düzenler, çalışma ve tatil zamanını belirler. Bu yurttaşın nasıl giyineceğini nasıl konuşacağını, kaçta uyanacağını, olayları nasıl idrak edeceğini ve haklarını nasıl araması gerektiğini ona adım adım öğretir. Bu sırada bunu bireyin dizaynıyla eş zamanlı olarak yürüttüğü bir kamusal alan projesi ile yapar. Tüm bu süreçler için başlıca araç ise polis faaliyetidir. Polis, sokaktaki vahşi ve geleneksel davranış kalıplarını nezaket ve saygı çerçevesinde dönüştürme görevini üstlenir (Reiner, 2000: 25).

Polis deyince akla gelecek kavramlardan biri dönüştürme ise diğeri de önlemedir. Modern devletin yurttaş projesi üzerinden izlenebilir olan önleme faaliyeti polisin daimi amaçlarından biridir. Polis “önleme” faaliyetini bir toplumsal davranış biçimini dizayn ederek ve “normali” temin ederek de, niyeti suçlaştırarak da, koruma şiarıyla gerçekleştirdiği hürriyet kesintileriyle de yapabilir. İşte hiç kimsenin hakkına bir tecavüz teşkil etmediği halde birtakım hareketlerin -güvenliği, dirginliği veya sağlığı korumak maksadı ile- yasak edilmesi ve cezalandırılması polis rejimi icabıdır (Erbil, 1944). Ortaya bir fiil çıkmadan onu önleme amacı “niyetleri” polisin konusu yapar. Kurgulanmış hukuki düzenin ve devlet tarafından koruma altına alınan hakların ayağını kaydıran işte bu noktadır.

1.5.4.Polis ve Güvenlik

Polis kurumu devletin varlığını sürdürmek adına bir düzen fikri inşasının ve yurttaşlar için kurguladığı güvenlik ihtiyacının bir sonucudur. Devletler varlıklarının kanıtı için ülke sınırları içinde yurttaşların temel güvenlik ihtiyaçlarını korumayı taahhüt eder. Bu devletçi toplum sözleşmesi teorilerinde de bu şekilde ön görülmüştür. Düzensizlik nedeniyle güvenliğini kaybeden birey iktidara ve onun taşıyıcısı olan devlete ihtiyaç duyar. Devletin güvenlik misyonu pek tabi diğer

devletlere varlığını kanıtlamakla da ilgilidir. Bu anlamıyla kendi sınırları içini ve sınırlarını koruyamayan ve söz konusu bölgelerde asayişî sağlayamayan devlet sacayaklarından birini yitirir.

Güvenlik düzenle ilgili olduğu kadar düzeni sağlamaya dair motivasyonu oluşturan ‘düzen-dışı’ ile de ilgilidir. Güvenli olmayanın varlığı güvenlik ihtiyacını mutlak kılar. Düzen-dışı ya da güvenli olmayanı öngörme, ilan etme, tespit etme ve hatta kurgulama yetkisi ise siyasal erke aittir. Güvenlik belli bir toplumsal zapt etme formunun empoze edilmesini içermektedir (Neocleous, 2006:22). Bu dayatma süreci sadece zor yoluyla ve bir kereye mahsus olarak gerçekleşmez, farklı aygıtlarla sürekli tekrarlanan bir projedir. Bu noktada kritik olan güvenliği yok eden etmenin hakiki olup olmaması değildir. Devlet ve onun kolluk aygıtları bu etmeni kurgulayabilir, içerebilir, güvenli hale getirebilir. Buradaki bilgi ve tespit yetkisinin devlette olması güvenliği bir iktidar aracı kılar. Bu yetkinin biricikliği aynı zamanda tehlikenin devletin kendisi olma ihtimalini saklı tutar.

Meşru şiddet tekeli modern devletin alamet-i farikasıdır. Buna göre şiddeti meşru olan tek erk devlettir. Devlet, bu erki güvenliği sağlama şiarıyla kullanabileceği gibi iktidar gücünü pekiştirmek için de kullanabilir. Siyasi idare sivil toplumu üç yoldan "güvenlik altına almaya" çalışır; Emek düzeninin kurulması, hukuki öznelerin kurulması, sınıf mücadelesinin içerilmesi (Bedirhanoğlu, 2016:39). “Güvenlik altına alma” olarak adlandırılan proje dizisi devlet aklının toplumu kuşatmasını içerir. Kapitalizmin sürdürülebilirliği teminat altına alınmalıdır ki “ekonomik güvenlik” sağlansın ya da başka bir bakış açısıyla yurttaş eyler kılınsın. Hukuki özneler kurulmalıdır ki kamusal alanın kaideleri devlet erkinde toplansın ve “hak ve özgürlüklerin güvenliği” teminat altına alınsın. Sınıf mücadelesi içerilmelidir ki kapitalizmden güç bulan yurttaşlar arası sömürü ilişkileri görünmez kılınabilsin ve devletin tahayyülündeki günlük hayat akışı sekteye uğramasın yani “toplumsal huzurun güvenliği” sağlansın.

Bu noktada polislik kavramı bu refah bağlamında bir toplumsal güvenlik projesi olarak düşünülmelidir (Neocleous, 2006:38). Güvenlik altına alma işinin öznelerini belirleyen devlet, bu proje dizisinin tüm aşamalarında polislik faaliyetini hayata geçirir. Polisin “düzen” ile yan yana anılışı bundandır. Varlığı ve inşa edilen imajıyla düzenin ve onun devamlılığının garantörüdür. Polis iyi düzenin babasıdır:

Polis, kavramsal olarak başlangıcından itibaren bir topluluğun "dahili" hayatının yasal ve idari olarak "düzenlenmesine" ve kontrolüne işaret eder (Neocleous, 2006:44).

19. yüzyılla beraber düzen, düzensizlik ve suç kavramları yeni anlamlar kazanmaya başladı. Bu, toplumun ve devletin güvenlik tahayyülünün dönüşümü ile yakından ilgilidir. Modern devletin doğuşuna denk gelen bu tarihlerde, dönüşüme uğrayan ve devleti daha kurumsal ve profesyonel hamleler yapmaya zorlayan yaşam alanlarının kırsaldan kente kayması ve devlet ile birey arasındaki ilişkinin toplumsal hayat inşası ve emek disiplini üzerinden daha yakın temasa girmesi dolayısıyla ortaya çıkan ihtiyacın sonucudur. Bu dönemde suç; “Kent nüfusunun zengin ve efendisiz ve iş bulamayan fakir arasında giderek daha fazla bölündüğü kriz içindeki bir toplumun semptomu” olarak görülmeye başlandı (Smith, 1985: 18–19). Tarihsel olarak polise duyulan ihtiyacın adı suçların kontrolü ya da toplumsal huzur gibi sınırları ve tanımı belirsiz bir mottodan daha çok tam da sözü edilen kriz ve taraflarının kontrol altına alınmasıyla ilgili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Ulusal polis sistemleri genelde devrim, savaş, göç gibi kolektif eylemleri arttıran dönemlerin hemen ardından doğmuştur (Ergut, 2001). Devletin meşruiyetini sarsması ziyadesiyle olası olan bu dönemlerde yurttaş ile devlet çatışmalı bir ilişkinin tarafları haline gelebilir, hukuki uygulamaların askıya alınması toplumsal düzeni güvenliksiz hale getirebilir ve toplumsal mobilizasyon projeleri sekteye uğrayabilir. Kurumsallaşmış bir meşru şiddet tekeli aracı ihtiyacı bu dönemlerde kendini daha yoğun biçimde dayatır ve bu polis kurumunun devlet için hangi noktalarda daha hayati bir araç haline geldiğini bizlere tarihsel olarak açıklamaktadır.

1.5.5.Polis ve Kamu Gücü

Polis devlet tarafından organize edilen kolluk faaliyetlerinden biridir. Polislik faaliyeti kurumsal olarak, idari kolluk faaliyetleri içerisinde günün getirdiği ihtiyaçlara göre vizyonu, misyonu ve kamusal alanda kapladığı yer değişime en açık olanıdır. Devletin kolluk faaliyeti bir hizmet ya da güç olarak iki farklı şekilde değerlendirilmektedir. Kamu kavramıyla beraber ele alınan bu ikirciklik için öncelikle “kamu nedir?” sorusu karşımıza çıkıyor. Kamunun sözlükteki anlamı

“topluluk oluşturucu ortak çıkarlar çevresinde oluşan ve yeleri bu ortak çıkarlar konusunda karar birliğine ulaşmak için etkileşimde bulunan toplumsal kesim” (T.D.K., 2011:185) şeklindeyir. Dolayısıyla kavramı kullanırken bir ortaklık ve çıkar birliği imasının söz konusu olduğunu akılda tutmak önemlidir.

Kolluk faaliyetleri kuralları ihlale kalkışanları nleme veya bu kalkışmasında başarılı olanları cezalandırma görevi ifa edecek olan düzenleyici bir kuruma ihtiyaç duyar (Carvajal, 2009: 5). Buradaki düzenleyici rol kamu hizmeti için çağrışım yaparken nleme ve cezalandırma ise kamu gücü için çağrışım yapmaktadır. Bu iki farklı değerlendirme polis faaliyetleri için kısıtlama, yönlendirme ve idare etme gibi sözcükleri kilit kılabilieceği gibi topluma güvenli bir yaşam alanı sağlama gibi bir hedefi de çağrıştırabilir. “Bir devlet faaliyeti hem hizmet hem de bir gücü aracı olabilir mi?” sorusu polislik faaliyetinin değerlendirmesi için kritiktir. Kolluk, devletin şiddet tekeline meşru kılan tek idari faaliyetidir. Onu diğer kamu hizmeti türlerinden ayıran da budur. Kolluk faaliyetleri ile diğer kamu hizmetleri arasındaki farklılık, kolluk faaliyetlerinin bir zorlama içermesine karşılık diğer kamu hizmetlerinin böyle bir zorlama içermemesidir (Karahanoğulları, 2015: 24).

Kolluk kavramını daha toplumcu bir bakış açısıyla değerlendiren yaklaşımlara göre kolluk; idarenin kamu düzenini korumak ve kişilerin güvenli ve huzurlu bir ortamda hayatlarını sürdürmelerini sağlamak amacıyla gerçekleştirdiği faaliyetlerdir (Günday, Yıldıırım, 2009: 133; zkan, 2009: 78). Bu bakış açısında kolluğun sahip olduğu yetki ve diğer kamu hizmetlerinden farkına yer verilmemiştir. İşlevi toplumcu bir bakış açısıyla ele alınarak bir takım ihtiyaçların ifasına araç olarak değerlendirilmiştir. Düzen ve güven ihtiyacı. Burada düzen veya kamu düzeni kavramlarının doğalarında taşıdıkları muğlklığa yer vermenin kritik olduğunu düşünüyorum. Yasa koyucu kamu düzeni kavramının, somut olayın özelliklerine göre ve ilgili kanunda kullanılış biçimine göre yorumlanmasını ve iinin yargı erkince doldurulmasını uygun grmştir (zkan, 2009: 77).

Kolluğu bireysel özgürlükler çerçevesinde değerlendiren bir başka bakış açısına göre ise kolluk; kamu kurumlarının kamu düzenini sağlamak ve sürdürmek için bireysel özgürlüklere getirdiği sınırlamalardır (Giritli vd., 2001). Bu değerlendirmede ise kolluk, sınırlama yetkisi üzerinden değerlendirilmektedir. Kolluğun, toplumsal düzen ile bireysel özgürlükler arasındaki gerilimin temsilcisi

olarak ele alındığı bu bakış açısına göre kolluk bir hizmet değil bir güç aracıdır ve aynı zamanda “sınırlayan” olarak bir iktidar odağıdır. Bu iktidara sahip olanla olmayan arasındaki çizgiyi belirginleştirir ve bu hiyerarşik ilişkiyi muhafaza eder. Kolluk, kamu düzenini inşa eden, muhafaza eden veya bozulduğunda eski haline getiren yönetsel hamlelerin tümüdür. Bu tür hamleleri organize eden ve hayata geçiren görevlilere kolluk denir. Kolluk kavramı devlet örgütlenmesinde üç ayrı gruba ayrılır. Siyasi, adli ve idari kolluk. Kamu düzenini gündemine alan idari kolluktur fakat polis kavramı bu üç grubu da içine alacak şekilde kullanılır. Bu açıdan kolluğa polis veya zabıta da denilmektedir (Gözübüyük, 2014: 302). Buna göre idari polis toplumsal ve genel düzeni temin etmekle sorumlu kısımdır. Siyasi polis, devletin genel emniyetini ilgilendiren işlerle sorumlu kısmı, adli polis ise adli işlerle uğraşmak üzere Emniyet Genel Müdürlüğünce kadrodan ayrılan kısmı ifade eder (ETK, md.8).

Kamu hizmeti kavramını kolluk faaliyetini hariç tutarak tanımlamaya çalışmak bu çok yönlü devlet faaliyetini anlamayı kolaylaştırabilir. Kamu hizmeti tanımlamasında iki temel ayrım bulunmaktadır. Objektif kamu hizmeti ve subjektif kamu hizmeti. Objektif kamu hizmetini ekolünün önde gelen temsilcilerinden biri olan Leon Duguit kamu hizmetini şöyle tanımlamaktadır; "Bir milletin içinde, milletin işgal ettiği ülkenin sınırı içinde kuvveti elinde tutmak suretiyle idare edilenlerden farklılaşan idare edenler bu kuvveti, "kamu hizmetlerini" düzenlemek ve denetlemek için kullanmalıdırlar. Böylece "kamu hizmetleri" devletin unsurlarından biridir" (Duguit, 1928, s.59/ akt. Erkan, 2014). Bu bakış açısına göre kamu hizmeti kamu örgütlenmesinin hem bir aracı hem de bir sonucudur. Bu örgütlenme ise onu devletin unsurlarından biri haline getirir. Kamu hizmetinin söz konusu olabilmesi için yönetici gücü ve bir örgütlenmeyi koşut sayan Duguit'ten farklı olarak subjektif kamu hizmeti ekolü, yöneticilerin iradesini koşut sayar. Jéze, kamu hizmeti anlayışında tek belirleyicinin yöneticilerin iradesi olduğunu ileri sürmüştür (Jéze, 1930 / akt. Karahanoğulları, 2015). Bu iki ekol etrafında devlet faaliyetlerinin tümünü kamu hizmeti sayan, kamu faaliyetlerini bir hizmet değil devletin bir fonksiyonu olarak değerlendiren ve kamu hizmetini özel hukuk ve kamu hukukuna göre farklı değerlendiren birçok yaklaşım gelişmiştir.

Kolluğa yani polise dair diğer bakış açısının odağında bulunan kamu gücü kavramı akla güç, egemenlik ve zor kavramlarını getirmektedir. Ortaçağ'ın sonlarından itibaren devlet ile ilgili bir anlam kazanan egemenlik, devlete emretme, hükmetme ya da son sözü söyleme gücü sağlarken, bir yandan devlet de belirli bir toprak ve halk üzerinde, “kesin karar verme gücünü kullanan aygıt” olarak ortaya çıkmaktadır (Sunay, 2007: 22.). Güç kavramı bu bağlamda bir istişare ya da uzlaşmayı kastetmez, eylemi baskı yoluyla sağlayan anlamını taşır. Devlet teorisindeki kamu gücü ile kastedilen, devlete kararlarını kabul ettirme ve gerektiğinde zorla icra etme yeteneği veren tek yanlı emir verme gücüdür (Uçar, 2016 s.333). Kolluk faaliyetindeki toplumun pasif özne konumunu doğrulayan kamu gücü tanımlaması toplumu tüm bu faaliyetlerden etkilenen olarak konumlandırmaktadır. Kamu gücünün ayrıcalıkları bulunur, kolluk gibi. Kamu gücü ayrıcalıkları, idarenin tek yanlı tasarruflarda bulunabilme, bu tasarruflarını başka bir makamın onayı ya da rızası olmadan yürütebilme ve gerektiğinde cebri icra gibi zor kullanma usullerine başvurabilme yeteneği ile idari tasarrufların hukuka uygunluk karinesi zırhına sahip olması biçimindeki ayrıcalıklardır (Erkut, 2004 s.59).

Devlet, şiddetin tek meşru temsilcisidir. Güvenlik ihtiyacını şiddet araçları ve bu araçların kurumsal yapılanmalarıyla yaratır ve giderir. Söz konusu güvenlik ihtiyacı diğer devletlere karşı, makbul olmayan yurttaşa karşı veya potansiyel iç veya dış düşmana karşı ortaya çıkabilir. Aynı güvenlik gerekçelendirmeleriyle iktidarını rızadan çok zor aygıtlarıyla sağlaması da söz konusu olabilir. Sebep her ne olursa olsun yalnızca devletin kullandığı ya da ima ettiği şiddet meşrudur. Devletin meşru şiddet tekeli olarak tanımlanışındaki meşruiyet buradan gelir. Devletin kullandığı şiddet, ya zorundalık içerdiği için, ya yasal olduğu için ya da tüm toplumun çıkarlarını ilgilendirdiği ve güvenlik için şart olduğu için meşru olabilir. Polislik faaliyetinin bir diğer unsuru olan şiddet tekeli kolluğu bir hizmetten çok bir kuvvet/güç olarak değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır. Şiddet tekeli, “yalnızca devletin şiddet kullanmaya hakkının olması, kişilerin ya da grupların sadece devlet tarafından izin verildiğinde, şiddet kullanma hakkına sahip olması” şeklinde tanımlanabilir (Grimm, 2005: 1044). Devlet dışındaki örgütlenmelerin veya özel kişilerin kullandığı şiddet genel güvenliği ve düzeni tehlikeye atacağı için gayri meşrudur ve devletin kolluk gücü için bir vaka haline gelebilir. Devletin bu konuda

bir tekel olması ise -ki bu modern devlete özgüdür- tüm şiddet araçlarını bünyesinde örgütlemiş olmasıyla ilgilidir. Hem devletlerarası hem de devlet içi iktidar odakları arasındaki rekabet şiddet araçları üzerinde bir tekel kurulmasını daima zorlaştırmıştır. Feodal döneme baktığımızda tek bir devlet altında birden çok iktidar odağı ve onların özel tasarrufunda bulunan silahlı güçlere rastlarız. Bu coğrafi olarak bölünmüş iktidar yapısı söz konusu bölge kontrolü altında olan feodal beyin şiddet aygıtları üzerindeki kontrolü kadar artı değere el koyma süreçlerine dair hâkimiyetiyle de ilgilidir. Bunun anlamı, senyörlerin ekonomik çıkarlarını güvenceye almada şiddet araçlarının doğrudan erişimine sahip olmalarıydı (Tilly, 2001: 252). Bu daima feodal yapılar arasında veya feodal yapılar ve merkezi otorite arasında çatışmalara sebep olmuştur. Bu açıdan baktığımızda modern devletteki şiddet araçları üzerindeki tekelin feodal dönemdeki parçalı yapının çözülerek merkezileşmesi süreciyle inşa edildiği söylenebilir. Şiddet araçlarının kesinleşmiş sınırlar içerisinde başarılı bir biçimde tekel altına alınması, modern devlete özgüdür (Giddens, 2004, s.64). Bu tekel, şiddet araçlarını kullanmaya yetkili olmak kadar bu yetkiyi gerektiğinde devredebilme anlamına da gelir. Kamu yararının temsilcisi sıfatıyla tek yanlılık denen genel bir gücü elinde bulunduran idare, özel kişilerin kamu yararının gerçekleşmesine engel olabilecek dirençlerinin kırılabilmesi için (Günday, 2013: 17) “kendini zorla kabul ettiren kararlar” alma ayrıcalığına sahiptir (Chapus, : 469-470; Gözler, : 87; Vlachos, : 470, 2001). Bu bakımdan kolluğu, unsurları belirsiz bir düzenin imal edicisi, temsilcisi ya da yüzü olarak değerlendirmek birçok soruya cevap verse de onun siyasal iktidarın egemenlik unsurlarından biri olduğunun altını çizmek kolluğun ya da polislik faaliyetinin işlevleri ve etkisi hakkındaki tartışmamıza daha fazla katkı sunmakta gibi gözüküyor.

Polis, modern devletin günlük hayatın içerisinde yerleştirdiği şiddet araçlarından biridir. Köle devletlerindeki tahakküm ilişkisinden farklı olarak yurttaşın eylediği kamusal alanda devletin sopası tek başına yeterli olmayabilir. Polis bu sopaya sahip olmasının yanında günlük hayatın düzenliliği için bir potansiyel olarak konumunu korur. Polis aygıtının önemi ve ordudan ayrılarak düzenlenmesinin sebebi tam da bu konumla ilgilidir; kamusal düzene müdahale ihtiyacı. Polisin bir kurum olarak varlığı; devletin, toplumsal denetim ve izleme faaliyetlerini kolaylaştırdığı gibi, kamusal rutinin devamını sürdürme ölçüsünde meşru şiddet kullanımını da

kamu vicdanında kabul edilebilir kılar (Akman, 2006: 66). Yani hakkında ‘bir hizmet mi yoksa bir güç mü?’ gibi sorular sorulan polis aygıtı aslında kamusal rutinin devamlılığını sağlaması anlamında bir hizmettir ama bu makbulü tanımlama, kontrol etme ve sınırlarını aştığında cezalandırma yetkileri bakımından onu aynı zamanda bir güç haline getirir. Ayrıca kamusal rutinin ya da düzenin korunması ihtiyacını kurgulayan da aynı kurumdur. Polisin varlığını, polis denetimini toplum için kabul edilir kılan şey suç işleme eğilimi olan kişiden duyulan korkudur. Polis kurumu ancak bu sayede aklanabilmektedir (Foucault, 2003: 31). Polis bir düzensizlik ya da bir potansiyel tehlikeye karşı sürekli tetikte olduğuna dair bir imajla eyler ve daima ötekini işaret eder. Çünkü şiddet tekeline elinde tutan ve kamusal alanda sürekli yurttaşın gözüne ilişen bir örgütlenmenin meşruiyeti başka bir şekilde açıklanamaz. Varlığını suç işlenmesi olasılığı üzerinden kurgulayan polisin suç işlenmesiyle doğru orantılı olarak gücünü genişletebilir olması devletin gözetleme olanaklarını da artırdığından, ortaya güvenlik devleti adına yetkileri ve gücü sürekli çoğalan bir aygıt çıkar (Akman, 2006: 66). Bu aygıt ki belki de modern devletin şiddet araçları üzerindeki tekeline dair meşruiyeti konusunda ona en fazla güç sağlayan aygıttır. Şiddet potansiyelini yurttaş için sıradanlaştırır, günlük hayatın akışını bozan olarak işaretlenen özneye uygulanan şiddeti ‘işaretlenmeyen’in’ gözünde meşru kılar ve kamusal alandaki geniş yetkileriyle süreğenliğini daima hatırlatır.

İKİNCİ BÖLÜM

POLİS TEŞKİLATI MODELLERİ VE DENEYİMLERİ

2.1.Polis Kurumuna Dair Pratik Deneyimler

Polisi bir kavram olarak; kavramın tarihsel anlamını iktidar ve kamusal alandaki yurttaş ile ilişkisini ele aldıktan sonra söz konusu kavramın pratik hayatta oturduğu düzlemi değerlendirmek yerinde olacaktır. Pek tabii ki bu düzlem tarihsel dönem ve coğrafyaya göre farklılık göstermektedir.

Modern devlete tarihin dayattığı mecburiyetler her devlet için benzer nüvelerle farklı denklemler içerisinden gelişmiştir. Modern polis örgütünün kurulması, devlet üzerindeki artan baskıya verilen tepki biçimlerinden biridir (Ergut, 2015:74) -1848 devrimleri, 1972 vb.- Bu mecburiyetlere bir çözüm olarak

kurumsallaştırılan polisin karakterindeki farklılıklar genellikle bu baskıların çeşitliliğinden ve tarihsel döneminden kaynaklanmaktadır. Gözetimin yoğunlaşması, onunla mümkün olabilecek iktidarın sağlamlaşması kendine karşıt etkilerini doğurmaksızın gerçekleşemez (Giddens, 2008:98). Bu karşıtlıklarsa genellikle devrimler veya ülkenin farklı yerlerine yayılmış toplumsal hareketler veya savaşlar olmaktadır. Görüldüğü üzere polis kuvvetlerinin devlet tarafından yetkiyle kuşatılması, profesyonelleştirilmesi ve kurumsallaştırılmasının birincil sebebi genellikle toplumda artan suç oranı olmamaktadır. Toplumdaki suç oranları düzeyi ile yeni kurumsal polis teşkilatı arasında doğrudan bir bağ bulunmaz. Bunun yanında suç oranlarının algılanış düzeyi ve işlenen suçlar için devletin işaretlediği fail bu noktada önemli bir belirleyendir. Bu suçlara dair gelişen endişe ise söz konusu suçun müesses düzen heyulasına zarar vermesiyle ilgilidir. Bu heyulanın kurumsal ismi kamu düzenidir. Kamu düzenin başlıca meseleleri ise genellikle fuhuş düzeni, serserilik, iş gücü, dernekler ve gösterilerin faaliyetleri başlıklarında düğümlenir. Yani polis örgütündeki büyümenin, yayılmanın esas nedeni toplumdaki "adi" suçların artan oranı değil, var olan suçların müesses nizamı tehdit olarak algılanmaya başlanmasıdır (Bayley, 1977:86).

Polisi kavramsal anlamı dışında bir çerçeve içine sokmaya çalıştığımızda karşımıza bazı tartışmalar çıkmaktadır. Polisin hangi sabit ele alınarak tanımlanacağı konusunda farklı görüşler söz konusudur. Bayley'e (1985: 84) göre polisin yaptığı işler ülkeler arasında o kadar farklılık arz eder ki bunlara bakarak genel-geçer bir polis tanımı yapmak mümkün değildir. Bu anlamda polis ancak üstlendiği rol, örgütsel yapısı, kültürü ve benzeri özellikleri itibarıyla ifade edilebilir. Ne var ki polisi tam anlamıyla tanımlamak bu özelliklerin hepsini dikkate almayı gerektirir (Yılmaz, 2014). Tarihsel dönem, iktidar aklı ve coğrafyaya göre değişen bu özellikler iktidar aklının ihtiyaç duyduğu zorun derece ve tarzına göre sürekli değişime içkindir. Bu anlamıyla kamu düzeni dinamikleri de sürekli değişime mahkumdur. Dolayısıyla iktidar tarafından tanımlanan kamu düzenini korumak genel geçer bir polis özelliği olarak tanımlanabilir. Onlar kendilerini besleyen güçlerin tanımladığı kamu düzenini korumakla görevlidirler (Cain 1979, s. 158). Kamu düzeni koruyucusu olarak tanımlanabileceği gibi bir iktidar ve hegemonya denkleminde zorun bir aygıtı olan polisi bu politik veçhesiyle ele alan düşünürler de bulunmaktadır. Brewer'e göre

(1996, s. 234); “ ... tüm devletlerde polisin faaliyeti politik anlamda taraflıdır; bu özellikle polisin rejimi korumak fonksiyonunu yerine getirdiği otoriter rejimlerde böyledir. Ancak, bu durum, polisin istikrarı ve mevcut düzeni kolladığı, yıkımı ve değişimi engellediği liberal devletlerde de geçerlidir.” Bu görüşten hareketle polisin işlev ve imajının iktidarın ne kadar zora ya da ne kadar rızaya dayandığına göre değiştiğini söyleyebiliriz. Bu terazideki denge durumu fark etmeksizin aldığı rol ise politiktir. Bayley’e göre ise bu çok daha net; Polisler, şiddet kullanmak suretiyle toplumsal ilişkileri düzenlemek için bir grup tarafından görevlendirilmiş kişilerdir (Bayley, 1985, s. 7). Bu tanımın yanında Bayley polislik faaliyetinin karakterini tespit etmek için üç öge tanımlar. Bunlar; profesyonellik, kamusal ve uzmanlaşmadır. Profesyonellik polisin polislik fonksiyonunu yerine getirmek üzere giriştiği hazırlıktır. Kamusal ise polisin kamusal alanda kapladığı alanı anlatmaktadır. Uzmanlaşma ise polisin faaliyet alanını belirleme ve organize şekilde o alana yoğunlaşmasını anlatır. Ancak bu, modern bir polis sisteminin bu her üç özelliği de bünyesinde taşımasını değil, daha ziyade bu üç özelliğin yere ve zamana göre özel bir kombinasyonunun modern polisi karakterize ettiğini ifade eder (Bayley: 1985, s. 13).

2.1.1.Dünyada Polis Sistemleri

Dünyadaki farklı polis sistemleri için kullanılan sınıflandırmaları arasında Bayley’in dünya polis sistemleri sınıflandırması, Mawby’in polis modellemesi ve Reichel’in teşkilatlara dair tasnifi oldukça öğreticidir. Bu üç farklı sınıflandırmanın kesişim noktaları ve polislik işinin karakterine dair sundukları objektif Türkiye örneğini daha geniş bir çerçevede değerlendirmeyi mümkün kılacaktır. Bayley’in dünya polis sistemleri sınıflandırmasında üç kategori bulunuyor. Anglosakson, otoriter ve oryantal yani doğu polis sistemi. Mawby’in polis modellemesinde ise iki. Anglosakson ve Kıta Avrupası modeli. Reichel ise tasnifini iki kriteri dikkate alarak yapmıştır. Birincisi polis teşkilatının merkezden mi yoksa yerelden mi yönetildiğidir. İkincisi ise ülkede birden çok kolluk teşkilatı bulunup bulunmadığı ve varsa bu teşkilatlar arasında bir koordine olup olmadığıdır (Delice, 2015).

Bayley’in Anglosakson modeline göre polisin kaygısı polislik alanındaki kanunların uygulanmasıdır (Bayley: 1982, s. 5). Otoriter modelle kıyaslandığında bu

modelde polisin yönetsel sorumluluğu bulunmaz. İngiltere, Amerika ve Kanada polis teşkilatları bu sınıfa girmektedir. Bu sınıfta polisin misyonu daha çok kamu hizmetiyle tanımlanmaktadır. Genellikle liberal demokrasilerde karşımıza çıkan bu modelde polis ile yurttaşın karşılaşma oranı düşük tutulmaya çalışılır ve yetkileri kısıtlıdır. Bu söz konusu ülkelerde polis dışında özelleştirilmiş güvenlik güçlerinin devlet şiddeti temsilinde polisten daha aktif şekilde görevlendirilmiş olmasıyla da ilgilidir.

Bayley'in ikinci modeli otoriter polislik Afrika, orta doğu ve bazı doğu Avrupa ülkelerinde karşımıza çıkar. Bu modelde polisin misyonu sosyal kontroldür. Bir kamu hizmeti kurumundan çok bir iktidar aracı gibi hareket eden polisin yetkileri burada Anglosakson modeldekinden çok daha geniştir. Başka bir deyişle polis, hizmet ettikleri yerel topluluğa değil devlete hizmet etmek için vardır (Bayley: 1982, s. 1-2). Bayley'in üçüncü modeli ise doğu, yani oryantal modeldir. Bu modelin otoriter modelden farkı daha halkçı bir tarzı olması, Anglosakson modelden farkı ise toplumla daha yatay bir ilişki kurmasıdır. Toplum destekli polislik faaliyetini önemser ve toplumun sorunlarını kurumsal bir sorumluluk olarak gündem edinir. Japonya, Malezya, Kore ve Çin polis teşkilatı bu modelin örneklerindendir. Görüldüğü üzere Bayley'in modellemesi daha çok polis teşkilatının faaliyet alanına dair algısına, yetki düzeyine ve toplumla kurduğu ilişkinin içeriğine dayanmaktadır. Mawby'in polis modellemesi sınıflandırmasının tarihsel kökenlerine inmeyi mümkün kılmaktadır. Mawby'in polis modelinde Anglosakson ve kıta Avrupası şeklinde iki kategori bulunmaktadır. 16. ve 17. Yüzyıllarda Avrupa'nın çoğu ülkesinde hakim olan merkeziyetçi, monarşik devlet sistemi Kıta Avrupası'na özgü bir polis sisteminin gelişmesine zemin hazırlamıştır (Mawby: 1990, s. 24). Buna göre Kıta Avrupası modeli merkezi yönetime ve son aşamada da hükümdara karşı sorumluydu (Yılmaz, 2004). Anglosakson kategoride bulunan İngiliz, ABD veya Kanada polisi ise meşruiyetini geleneksel olarak kanundan ve yerel sorumluluktan alıyordu. Yine kıta Avrupası modelinde polisin karakteri güçlü kutsal devlet mitine dayanırken Anglosakson modelinde bu mitin polis faaliyetindeki hakimiyetinden söz etmek oldukça güçtür. Yine kıta Avrupası modelinin hâkim olduğu devletlere baktığımızda modern devlet inşası sürecinde Fransa karakteristik bir örnektir. Kendisini devletin şahsında somutlaştıran devrimci ulusal bağımsızlık ilkesinden hareketle kurulan

Fransa'nın merkeziyetçi idari kuruluşları, etkin elitist ve güçlü bir sivil bürokrasi ile donatılmış, bu anlamda da İngiliz muadillerine göre Parlamento ve Bakanlar tarafından çok daha az kontrole tabi olan güçlü bir kamu yönetimi ortaya çıkarmıştır (Rogers: 1979, s. 80-81, aktaran: Mawby; 1990, s. 36). Bu kategorizasyon farklı devlet geleneklerinin tarihsel arka planına dair fikir verdiği gibi göz konusu devletlerin inşası sürecinde bu nüvelerin polis faaliyetinin karakterine etkisini de anlatmaktadır.

Reichel polis kurumunu teşkilatlanma yapısına göre incelemekte ve tasnif etmektedir. Daha detaylı ve teknik bir incelemeyi mümkün kılan bu tasnif ülkelerin güvenliğin organizasyonu konusunda hangi aşamalardan geçtiğini de gözler önüne sermektedir. Polis teşkilatının merkezden mi yoksa yerelden mi yönetildiği ve ülkede birden fazla kolluk bulunup bulunmadığı, bulunuyorsa da bu kolluk teşkilatları arasındaki koordinasyon biçimini inceleyen Reichel; merkezden yönetilen ve tek bir kolluk teşkilatının bulunduğu polis teşkilatlanması, yerinden yönetilen ve tek bir kolluk teşkilatının bulunduğu polis teşkilatlanması, merkezden yönetilen ve koordineli birden çok kolluk teşkilatının bulunduğu polis teşkilatlanması, yerinden yönetilen ve koordineli birden çok kolluk teşkilatının bulunduğu polis teşkilatlanması, merkezden yönetilen ve koordinesiz birden çok kolluk teşkilatının bulunduğu polis teşkilatlanması, yerinden yönetilen ve koordinesiz birden çok kolluk teşkilatının bulunduğu polis teşkilatlanması (Reichel, 2005) adlı kategorilere ulaşmıştır.

Bir ülkenin polis teşkilatlanması için siyasi gündem ayna işlevi görebilir. Genellikle söz konusu hükümet polis teşkilatı kadrolarını kendi ideolojik penceresine uygun şekilde dizayn eder ve yönetim kapasitesine uygun olarak kolluğu yetkilendirir. Reichel'in ilk kategorisine uygun bir örnek olan Güney Afrika'da askerle sürekli olarak yakın ilişkiler içinde bulunan bir polis teşkilatı vardır. Bu teşkilat özellikle 1948'den sonra milliyetçi parti iktidarı etkisiyle fazlaca yetkiyle donatılmıştır. Hatta bazı küçük yerleşim yerlerinde polis, savcıların yaptığı adli ve yargı işlemlerini yapar duruma gelmiştir (Akbaş ve Gözübenli, 2008). 90'lı yıllarda Mandela iktidarı etkisiyle daha demokratik bir çehreye bürünen ve kamu hizmeti misyonuna ağırlık veren teşkilat Güney Afrika Polis Hizmetleri olarak anılmaktadır (Delice, 2015). İkinci kategori için tek örnek bulunmaktadır; Japonya. Diğer ülkeler

gibi Japonya’da profesyonel ve merkezi bir polis teşkilatlanması ülke tarihinde modern devlet inşası sürecine rastlar. 1868-1912 arası Meiji Restorasyonu döneminde polis gibi birçok devlet teşkilatı batı modeline uygun şekilde dizayn edilmiştir. 1954’de çıkan yasayla yerel ve kırsal polis tek bir teşkilat altında toplanmış ve bu yıllardan sonra giderek merkezileşmiştir (Topçu ve Çevik, 2008). Bir sonraki kategori olan merkezden yönetilen ve koordineli birden çok kolluk teşkilatının bulunduğu polis teşkilatlanması için en belirgin örnek Fransa’dır. Osmanlı döneminde başlayan polis teşkilatına dair profesyonelleştirme adımları çoğu zaman Fransa’yı takip etmiştir. Bu bakımdan detaylı bir inceleme için bu kategori ilerleyen satırlarda ele alınacaktır. Aynı şekilde Almanya da özellikle cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye polis teşkilatı tarafından emsal kabul edilmesi bakımından bir sonraki kategori olan yerinden yönetilen ve koordineli birden çok kolluk teşkilatının bulunduğu polis teşkilatlanması da ilerleyen satırlarda ele alınmak üzere atlanacaktır. Merkezden yönetilen ve koordinesiz birden çok kolluk teşkilatının bulunduğu polis teşkilatlanmasına göz attığımızda karşımıza bu teşkilatlanmanın en karakteristik özelliklerini taşıyan İspanya çıkmaktadır. İspanya’da polis kurumuna dair örgütlenme çabaları oldukça eskiye dayanır. 1750’lerde Katalonya Mangaları isimli modern bir polis birimi kurulmuştur (Delice, 2015). 1824’te şehirlerde güvenlik ihtiyacı artınca Ulusal Krallık Polis Teşkilatı kurulmuştur. Bu yapı ülkedeki modern polis teşkilatlanmasının ilk örneği kabul edilir (Reichel, 2005). Bugün İspanya’da aralarında koordinasyon bulunmayan fakat tek merkeze bağlı üç farklı kolluk bulunur; Ulusal Polis Gücü, yerel polis ve sivil muhafız birliği. Yerinden yönetilen ve koordinesiz birden çok kolluk teşkilatının bulunduğu polis teşkilatlanması kategorisi içinse ABD örneği ele alınabilir. ABD’de polisler kanunlarla görev verilmesi ilk olarak 1844 yılında olmuştur (Demirci ve Ülkemen, 2008). Bu adımın sebebiyse ABD siyasi tarihinde büyük öneme sahip olan 1844 ABD Başkanlık seçimi veya aynı yıla ait Mormon ve Katolik karşıtı örgütlü şiddet eylemleri olabilir. Lyman (2004) tarafından Amerika polislik tarihi üç döneme ayrılır; 1840-1920, 1920-1970 ve 1970’den günümüze kadar uzanan dönem. Birinci dönem polis teşkilatı eylemlerinin doğrudan siyasetçiler tarafından kontrol edildiği ve faaliyetlerin patronaj ilişkilerine dayandığı dönemdir. İkinci dönem reform dönemi olarak anılır. Bu dönemde polisin

sorumluluk ve yetkilerini net olarak tanımlanmıştır (Delice, 2015). Son dönem ise toplum destekli polislik dönemidir.

Merkezden yönetilen ve koordineli birden çok kolluk teşkilatının bulunduğu polis teşkilatlanması kategorisine dönecek olursak Osmanlı ve Türkiye polis teşkilatlanması için teşkilatlanma modeli ve yetki sınırlarını belirleyen metinler bakımından emsal teşkil eden Fransa örneği karşımıza çıkar. Osmanlı'nın bu noktada Fransa'yı emsal kabul etmesinin sebepleri arasında iki ülke arasındaki ilişkiler, Osmanlı'nın ihtiyaç duyduğu kırsal ve kent teşkilatlanmasının Fransa'da birkaç yüzyıldır mevcut olması, polis teşkilatlanmasındaki otoriter ve silahlı yapı, Fransız polis teşkilatının o dönem için bilinen en modern ve merkezi polis teşkilatı olması sayılabilir.

Fransa'da polisin tarihi, 14. Louis'nin Paris'e bir polis generali atadığı 1666 yılından başlatılabilir (Reichel, 2005). Yerel polis teşkilatlarının oluşumu için ise 1884'ü beklemek gerekecektir. Fransa için jandarma tarihi ise Maréchaussée teşkilatıyla başlatılabilir. 1775'te Maréchaussée teşkilatının görev ve sorumlulukları daha da belirgin tanımlanmıştır (Soytürk, 2012). Bu teşkilatın kırsaldaki yolların güvenliği, pazar alanlarının güvenliği, toplantı ve panayırların güvenliği, gerektiğinde tutuklama, devlet memurlarına eskort görevi, askeri sevkiyatın güvenliği, kırsal bölgelerdeki yargı ve görevlilerinin güvenliğini sağlamak gibi görevleri bulunuyordu (Emsley, 1999; s.27). Ülkedeki kurumsallaşmış, uzmanlaşmış ve merkezi otoriteye bağlı ilk polis teşkilatı 1908'de Marsilya'da kurulmuştur. Bu adımın sebebi ülke çapında her geçen gün sayısı artan büyük grevler ve mitingler olması ve bu grev ve mitinglerle mücadele etmede yerel polislerin, yani belediye polislerinin yetersiz kalmasıydı (Kaya, 2012). Dönemin içişleri bakanı Georges Clemenceau'nun teklifi ile milli düzeyde emniyet genel müdürlüğü örnek alınarak, 30 Eylül 1907 tarihli kararname ile adli ve idari polis birbirinden ayrılmıştır. Günümüzde Fransa'da kırsalda jandarma ve şehirlerde ulusal polis faaliyet göstermektedir. İki teşkilat da merkezi hükümete sıkı sıkı bağlıdır ve kendi aralarında koordinelidir (Reichel, 2005). Fransa ve Türkiye polis teşkilatlarını karşılaştırdığımızda teşkilat içindeki merkezileşme ve profesyonelleşme adımlarının modernleşmenin benzer aşamalarında atıldığı görülmektedir. Ayrıca departman yapıları, teşkilatların yönetim biçimleri ve görev alanları da benzerlikler içermektedir. Fransa'da Türkiye'den farklı olarak adli

kolluk tek bir vücut olarak doğmuştur. Türkiye’de emniyet teşkilatının kurulması, olaylar esas alınarak birimlerin kurulması sağlanmıştır (Kaya, 2012). Ayrıca her iki ülke için de polislik işinin kurumsallaştırılması ve kapasitesinin geliştirilmesi adımlarının mevcut hükümetin kamusal alanı hegemonize etmede rıza kaybı yaşadığı ve toplumsal olayların ya da adli vakaların arttığı dönemlerde bunları yönetebilme ihtiyacına binaen atıldığını söylemek mümkündür.

Fransa gibi Türkiye polis teşkilatlanması tarihinde önemli bir yeri olan diğer bir örnek ise Almanya polis teşkilatı örneğidir. Yerinden yönetilen ve koordineli birden çok kolluk teşkilatının bulunduğu polis teşkilatlanması kategorisine giren Almanya polis teşkilatı yereldeki yönetim birimlerine bağlı, görev alanına göre birden fazla kolluk teşkilatına sahip ve bu kolluklar arasında koordine bulunan bir güvenlik örgütlenmesine sahiptir. Diğer birçok örnekteki gibi Almanya için de 19. Yüzyıla kadar polislik görevinin askeri birlikler tarafından yürütüldüğünü söylemek mümkündür. Özellikle otoriter eğilimleri bulunan iktidarlarda siyaset aklının kolluğu yönetme ve yönlendirme kapasitesinin ne kadar arttığından daha önce söz etmiştik. Almanya tarihinde bu tahlil için karakteristik bir örnek bulunur; Hitler dönemi. Almanya’da Hitler dönemi hariç polis hiçbir zaman merkezden yönetilmemiştir (Kaya, 2012). Hitler döneminde polis teşkilatı doğrudan Nazi partisinin kontrolü altına girmiştir. Almanya’da 1933’de 200 bin olan polis sayısı 1945’de 1,5 milyona çıkmıştır (Fairchild ve Dammer, 2001). Şuan ki Almanya polis teşkilatı yapılanmasında 3 çeşit polis bulunur. Bunlar; Schupo, Kripo ve Stand-by Polis’dir (Akar vd., 2008; Fairchild ve Dammer, 2001; Reichel, 2005). Bu üç farklı ekip önleyici polislik, adli polislik ve toplumsal olaylara müdahale gibi faaliyetleri yürütür.

Görüldüğü üzere birçok ülkenin polis teşkilatı tasnife izin verecek düzeyde benzerlik göstermektedir. Buna karşılık her ülkenin modernleşme dönemindeki öncelikleri bazen kültürel, bazen konjonktürel, bazen de iktidar aklıyla ilgili olarak farklılık göstermiştir. Bu farklılıklar polis algısının tarihine ve teşkilatın kimliğine dair çeşitliliği açıklamaktadır. Söz konusu öncelikler teşkilatları değerlendirmek için esas olsa da bununla bağlantılı olarak kamusal alanda yurttaşların örgütlenme düzeyi, sivil toplumun bağımsızlığı, toplumsal çatışmalar ve savaşlar, iktidarın yönetim tarzı gibi etmenler de bu değerlendirmede göz önüne alınmalıdır.

2.2.Osmanlı Devleti'nde Polis Teşkilatı

Modern devletlerin oluşumu pre-modern dönemlerindeki yönetim araçlarının revizyonu veya ortadan kaldırılması süreciyle başlar. Altyapısal iktidar kapasitesini geliştirmek ve merkezi, doğrudan bir yönetimi inşa etmek isteyen modern devlet, pre-modern dönemindeki dağınık, parçalı ve yerelleşmiş iktidar araçları ve bunların sürdürücüsü sınıflarla mutlaka hesaplaşmak zorunda kalmıştır.

Osmanlı dönemini başlangıç kabul ederek Türkiye polis teşkilatlanması tarihine dair bir perspektif sunmak için öncelikle “ilk olarak ne zaman ve neden merkezi bir polis teşkilatına ihtiyaç duyuldu?” sorusunu sormak gerekmektedir. Osmanlı devletini modernleşme ve merkezileşme çabalarında ilk resmi gösterge olarak imlenen Tanzimat Fermanına götüren dönemde devletin yerel elitleri merkeze bağlama, uluslararası arenada ülke topraklarında tek ve hakim bir hükümetin varlığını ispat etme, kaybedilen savaşlar ve dönüşen kamusal alan sonrası ordu reformları gibi ihtiyaçları ortaya çıkmıştır. Bu döneme kadar Osmanlı devletinde polislik faaliyetinin sistemli ve tutarlı olmayan şekilde “zapt etme” pratiğinin öne çıktığı, başkent İstanbul’un güvenliğinin öncelendiği diğer bölgelerin ise bölgenin bürokrat elitlerine veya yerel inisiyatiflerin “kolektif sorumluluk” ile yetkilendirdiği ve kolluk güçlerine teslim edildiği bir görünümü vardır. Merkezdeki tepkisel ve askeri polislik ile yerellerdeki "kolektif sorumluluğun" hakim olduğu polislik aynı madalyonun farklı yüzleridir (Ergut, 2015:85). Beş bölgeye ayrılan İstanbul’un saray ve etrafını kapsayan kesiminde “Yeniçeri Ağası” ve “Yeniçeriler” sorumlu tutulmuştur. Ayasofya, Hocapaşa ve Ahırkapı bölgesine “Cebecibaşı” ve “Cebeciler”, Kasımpaşa ve Galata bölgesine “Kaptanpaşa” ve “Kalyoncular”, Tophane ve Beyoğlu bölgesine “Topçupaşa” ve “Topçular”, Üsküdar, Eyüp, Kâğıthane, Kadıköy, Adalar, Yeniköy ve Boğaziçi’nin iki yakasına ise “Bostancıbaşı” ve “Bostancılar” görevlendirilmiştir. (Alyot, 1947, s. 45-60). Ordu mensupları aynı zamanda parçalı biçimde polislik işini üstlenmiş, birincil görevi polislik olmayan sancakbeyleri, kadılar ve valiler de yerelerde polislik faaliyetinden sorumlu tutulmuştur. Böylece farklı alanlardaki iktidar yetkisi tek elde toplanmıştır. Örneğin bu uygulama ile bir kadı aynı anda hem kaymakam, hem belediye başkanı hem de emniyet müdürü haline gelmiştir. Yerel

bürokrasi elitlerine teslim edilen polislik faaliyeti devlet için parçalı bir iktidar yapısı, toplum için ölçsüz, gayri meşru ve daimi bir baskı demektir. Polis gücünün merkezileşemediği ve topluma yeteri kadar nüfuz edemediği durumlarda oluşacak olan polislik pratiği, ister istemez salt "bastırma" niteliğiyle öne çıkacaktır (Ergut, 2015:92).

Osmanlı devletinde periferideki siyasa, tımar ve iltizam gibi yerel iktidar odaklarının yetkilendirilmesiyle sağlanmıştır. 18. Yüzyıla kadar kullanılan tımar sistemi kamu hizmetine tahsis edilmiş miri arazi, vergi gelirinin sipahi olarak adlandırılan askere bölgenin vergisini toplaması ve güvenliğini sağlaması şartıyla hibe edilmesidir. Bu sistemle amaçlanan merkezi iktidarla yerel yönetim arasındaki korelasyonu sağlamak, daima hazır bir askeri gücü inşa etmek ve vergileri sistemli şekilde toplamaktır. 18. Yüzyıl ile beraber tımar sisteminden yaşanan savaşların sonuçları ve devletin ihtiyaç duyduğu hızlı para akışı sebebiyle iltizam sistemine geçilmiştir. İltizam sisteminde tımar sisteminden farklı olarak mültezim sorumlu olduğu bölgenin belirlenen süredeki vergi gelirini peşin olarak devlete öder ve vergiyi kendi toplar. Burada oluşan marj ile ortaya çıkan servet yeni bir ayan sınıfının doğmasına sebep olmuştur. Bu sınıf vergi toplama sürecinden kar etme fırsatına sahip olduğu gibi bölgenin polis faaliyetinin yürütülmesinden de sorumludur. Suçu önlemek karlı bir iştir, tersten; karlılık fırsatı sunmayan bölgeler çoğunlukla polislik hizmetinden yoksun kalmıştır (Ergut, 2015:172). Bu uygulamanın başka bir handikabı ise hem 'zor'un, hem de vergi toplamak gibi ekonomik bir faaliyetin aynı elde toplanmasıdır. Bu, yetkilerin kimi zaman birbiri yerine kullanılmasına veya biri için diğer yetkinin araçsallaştırılmasına sebep olmuştur. Bu yolla birçok yerde halktan usulsüz vergiler toplanmış, zor bu vergileri toplamak için araç haline gelmiştir. Polisin yani o zamanki adıyla subaşının yeni ayan sınıfından aldığı yetkiyle yaptığı bu faaliyet polisin halk gözündeki imajı ile ilgili tarihsel kimi bulgulara işaret etmektedir. Devletin yönetsellik kapasitesinden ayrı olarak polis yetkilerinin sınırları ile ilgili kasti muğlaklık ve devletin sermaye sınıflarıyla kurduğu ilişkinin muhtevası adına şu vaka oldukça öğretici gözüküyor;

Sivas'taki bir ayan, halktan yasal olmayan yollardan vergi topluyor ve ölen insanların mirasları üzerine hak iddia edebiliyordu. Eğer bir kişi bunlara karşı mahkemeye gidecek olursa kadıyı ve güvenlik güçlerini satın alıyorlar ve şikayetçiyi 700 sopa vurdurarak cezalandırıyorlardı (Akçam 1982: 87).

2.2.1. Tanzimat Fermanı ve 1844 Polis Nizamnamesi

Tanzimat fermanı ile resmileşen modern devlet inşası amacı yolunda atılan adımlar arasında polislik faaliyetiyle yakından ilgili olanlar vardır. Bunlardan biri 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıdır. Bu tarihte halen ayrı bir polis teşkilatı bulunmadığı için polislik faaliyeti de ordu tarafından yürütülüyordu. Yeniçeri ocağının iç dinamiklerinin yarattığı sonuçlar dışında bu faaliyet alanı sebebiyle ayrı bir güvenlik aygıtına duyulan ihtiyaç orduda köklü bir reformu zorunlu kılmıştı. Modern bir polis örgütünün gelişimi için öncelikle ordunun bu alanı boşaltması gerekecektir. 1826'nın anlamı budur (Ergut, 2015:101). Oluşan boşluk polis faaliyetine duyulan ihtiyacın köşe taşlarını belirlemeyi kolaylaştırmış ve polis teşkilatının kurumsallaşması adına atılan adımları hızlandırmıştır. Tanzimat fermanıyla beraber devlet ilk kez yurttaşların mal ve can güvenliğine dair sorumluluğu üstleniyordu. Bu uluslararası ilişkilerin dayattığı bir sorumluluk olduğu kadar devlet aklındaki dönüşümle de ilgiliydi. Tanzimat fermanıyla beraber tebaaya yurttaş olarak seslenen bir devlet adım adım inşa ediliyor, kamusal alan ve devletin oraya sirayeti olan polis faaliyeti adım adım kurumsallaşıyordu. Bu çok parçalı iktidar yapılarını tek merkezde toplamanın da bir aracı olacaktı çünkü tüm parçalı iktidar yapılarının sorumluluk alanları polislik faaliyetinde kilitleniyordu. Tanzimat fermanı aynı zamanda sivil bürokrasi de demektir. Tanzimat döneminde askeri komutanların yanında sivil yöneticiler de görülmeye başlanmasıyla birlikte sivil ve askeri yöneticiler arasında bir güç ve yetki dengesi oluşmaya başlamış, bu durum iç güvenlik meseleleri için ordu dışında, mülki amire bağlı ayrı bir kurumu gerekli kılmıştır (Dikici, 2013).

Periferide yereli, siyasa ve kamu hizmeti sorumluluğunun ailenin ekonomik ve sosyal sermayesi sayesinde elde eden ve elinde tutmak için örgütlediği zor aygıtlarını kullanan ayan sınıfı yönetiyordu. Devlet için bu, birden fazla yerel iktidar odağıyla sürekli bir ilişki demekti. Bu çok parçalı iktidar yapısı, merkezi iktidarın

siyasal meşruiyetinin uluslararası arenada ve ülke içinde sürekli bıçak sırtında olması anlamına geliyordu. Tanzimat kelime kökü olarak "nizam"dan gelir, profesyonel bir polis gücünü çağırır (Ergut, 2015:93). Tanzimat fermanıyla beraber artık yurttaş için aldığı sorumluluğu kurumsallaştırmaya adım atan devlet bu ilişki biçimini profesyonel bir kolluk aygıtı ile dönüştürmek ve nizamı sağlamak zorundaydı. Bu çerçevede 3 Mayıs 1840 tarihinde bir ceza kanunnamesi çıkarılarak iç güvenlikle ilgili düzenlemeler yapılmıştır (Özel, 2019). Bunun yanında dağınık halde bulunan güvenlik güçlerinin merkezi bir yapıya kavuşması için adımlar atılmıştır. Merkez tarafından atanan yeni güvenlik birlikleri kurulmaya başlanmış, öteden beri tasfiyesine çalışılan tımarlı sipahi örgütü 1844 yılında kaldırılarak oluşturulan yeni güvenlik birliklerine aktırılmıştır (Sönmez, 2006). Adım adım yeni ve kurumsal bir polis gücü inşa etmeye çalışan Osmanlı devleti bu adımları öncelikle yönetsellik kapasitesinin en yüksek olduğu, devlet faaliyetlerinin pratik hayattaki yansımalarını yakından izleyebildiği yer olan başkent İstanbul için atmıştır. 1840 yılında güvenlik sorumluluğu bölgesi olarak Tophane Müşirliğine bağlı olan Galata ve Beyoğlu belirlenmiştir (Özel, 2019). Bunun sebebi şehrin en kozmopolit bölgesi ve sosyal etkileşimin en hızlı olduğu bölge olmasıdır. Bu faaliyeti yürütecek olan meclise “Polis Meclisi” adı verilmiştir. Tophane Müşiri Mehmet Ali Paşa’ya bağlı olarak çalışacak olan bu meclisin toplam yedi kişiden oluşması, güvenlikle alakalı yapılacak tüm çalışmaların Tophane Müşiri vasıtasıyla Meclis-i Vâlâ’ya ardından sadrazama arz edilmesi ve padişah onaylarsa yürürlüğe girmesi planlanmıştı (Sönmez, 2013). Padişaha arz edilen bu metnin 11. Maddesi ile Osmanlı devletinde ilk kez “polis” kelimesi kullanılmıştır (Yavaş vd., 2013). Söz konusu meclisin görev ve sorumluluklarını içeren 6 Aralık 1844 tarihli “Polis Nizamnamesi”nin maddeleri şu şekildedir;

1. Ülkenin iç güvenliği ile ilgili kanunları uygulamak,
2. Kamu düzeninin korunması için gerektiğinde ordu birliklerinden destek almak,
3. Ülke dahilinde seyahat eden kişileri kontrol etmek ve seyahat belgelerini denetlemek,
4. Osmanlı vatandaşı olsun ya da olmasın İstanbul’a gelenlere ikamet izni vermek,
5. Ateşli silah kullanacak avcılar için ruhsatname vermek,
6. Tüm devlet binaları ile kamunun ortak malı olan mahallerin güvenliğini sağlamak,

7. Dilencilige engel olmak,
8. Memleketlerine dönmek isteyen ama gücü olmayan fakirlere yardımcı olmak ve bunlardan olanlara insanlık gereği ilgilenmek,
9. Hapishanelerdeki cezasını bitiren fakir mahkûmlara memleketlerine dönmeleri için yardım etmek,
10. Han, otel ve lokanta gibi yerler hakkında vaz edilmiş kuralları uygulamak ve buraları denetlemek,
11. Kanunsuz işler yapılan yerler ile kumarhanelerin çalışmasını engellemek,
12. İşsiz ve güçsüz bir şekilde dolaşanları kontrol altında tutmak ve asayiş bozacak her türlü fitne fesat örgütlerinin faaliyetlerini durdurmak,
13. Toplum ahlakını bozacak her türlü yayını ve bunları yayınlayan ve satan matbaa ve kitapçıları kontrol etmek ve yurtdışından gelecek zararlı yayınlara engel olmak,
14. Halkın eğlencesi için izinle açılan tiyatro ve benzeri yerlerde güvenliği sağlamak,
15. Bayram ya da eğlence yerleri için geçerli olan kanunları uygulamak,
16. Borsa ve benzeri ticari faaliyet yapılan yerlerin güvenliğini sağlamak ve izinsiz simsarlık yapılmasına engel olmak,
17. Ölüm veya yaralanma olaylarıyla herhangi bir olaya konu eşya ya da nesnenin cinsini tespit edebilmek için teşkilat bünyesinde kimyager, doktor ve cerrah istihdam etmek (Fatih Y. ve Nail Ö. (Eds), 2013).

Polis Nizamnamesi maddeleri üzerinden 1844 yılında Osmanlı devletindeki polislik faaliyetinin anlamı, sınırları ve misyonuna dair birkaç çıkarım yapmak mümkün gözüküyor. Öncelikle halen ordudan bağımsız bir polis gücü tahayyülünün bulunmadığı 2. Madde ile anlaşılıyor. Ayrıca bu dönemde başkent İstanbul için nüfus hareketinin öngörülebilirliği ve yerleşim düzeninin asayiş için önemli bir unsur olduğu anlaşılıyor, bu İstanbul ikametgahına dair izin ve ‘başıboş’ nüfusun İstanbul’da uzaklaştırılmasına dair meclise sorumluluk yükleyen maddelerde oldukça açık. Yine 5. Madde ile pre-modern dönemde bireysel silahlanmaya dair bulunan serbestinin ve hatta teşvikin ortadan kalkacağı anlaşılıyor. Bu kolluğu şiddet aygıtlarının tekeli olarak inşa etmeye yönelik bir adım olarak okunabilir.

8 ve 9. Maddeler kolluğun kamu hizmeti misyonunu akıllara getiriyor olsa da İstanbul nüfusunun öngörülebilirliğine verilen önemle beraber düşünüldüğünde bu maddelerin de kamu hizmetinden çok fakir, evsiz, mahkûm gibi sınıflarla anılanların düzensizliğe dair yarattığı endişe ile ilgili olduğu görülüyor. 12 ve 13. Maddeler devlet aklında düzen kelimesinin emek disiplini ile yakın çağrışımını hatırlatıyor. Asayişin sağlanması büyük oranda düzenli şekilde emek sürecine katılan ve hayatı bu sürecin öngörülebilirliğine göre dizayn olan nüfusa bağlıdır, dolayısıyla serseri veya dilenci diye tarif edilenler asayiş ve düzen için daima bir tehdit unsurudur. Modern

devletlerin tümünde emek sürecini disipline etme çabasıyla profesyonel bir polis teşkilatı inşası çabası bu sebeple birbirine eşlik eder.

Fitne ve fesat örgütleriyle kast edilenin muhalif politik örgütlenmeler olduğu açık. Burada birey henüz politik bir özne olarak tanımlanmadığı için yaptığı politik hamleler de ancak fesadın konusu olabiliyor. 13. Madde ile aynı zamanda polislik faaliyetinin hiçbir zaman sadece kamusal alanla ilgilenmediğini hatırlamış oluyoruz. Devlet ideolojisi ile dizayn edilmiş bir ahlaki normlar manzumesinin işlerliğinin kontrolü de düzenin konusu olması sebebiyle polisin sorumluluk alanına girmiş oluyor. Söz konusu nizamname yürürlüğe konulduktan ve uygulamaya geçtikten sonra vakalarla beraber yeni yetki ihtiyaçları doğmuş ve nizamnameye eklemeler yapılmıştır. Tahkikat yürütme, muhakeme etme ve tanık dinleme gibi yetkiler bu şekilde polislerin yetkileri arasına eklenmiştir (Özel, 2019).

2.2.2.Zaptiye Müşiriyeti ve Tevhid-i Zabıta Dönemi

1846 yılına gelindiğinde çok parçalı bir görünüme sahip güvenlik teşkilatlanmasını daha merkezi hale getirmek, başkentte hali hazırda yürüyen polis faaliyetini daha donanımlı hale getirmek, kırsal alanlarda merkezi bir güvenlik teşkilatını örgütlemek, Serasker'e bağlı olarak faaliyet yürüten polis gücünü bağımsız biçimde kurabilmek ve Serasker'in yetki ve görev sınırlarını netleştirmek adına bir adım daha atılarak Zaptiye Müşiriyeti kurulmuştur. 15 Şubat 1846 tarihinde Takvim-i Vekayi'de yayınlanan resmi tebliğde; “zabıta işlerinin Seraskerlik tarafından yürütülmesinin, askerin asıl işlerinin aksamasına sebebiyet verdiği, ayrıca zabıta işlerinin mülki işlerden sayılması ve bağımsız bir makama verilmesinin daha uygun olacağı belirtildikten sonra, bu işlerle meşgul olmak üzere “Zaptiye Müşiriyeti'nin” kurulduğu” bildirilmiştir (Sönmez, 2006; s.29). Zaptiye Müşiriyeti aynı zamanda Polis Meclisi'nin de kapanması anlamına gelmiştir.

24 Nisan 1850 tarihinde Zaptiye Müşiriyeti'ne yazılan tezkere ile Galata ve Beyoğlu bölgesinde meydana gelen asayiş olaylarının verdiği rahatsızlığın çözümü için bölgenin sorumluluğunun Zaptiye Müşiriyeti'ne verildiği bildirilmiş ve bölgenin güvenliğinin temini için gerekli düzenlemeleri neler olduğu konusunda bir rapor hazırlanması talimatı verilmiştir (Özel, 2019). 1850 tarihli bu raporun sunduğu veriler

ışığında polis meclislerinin kapatılmasına karar verilmiştir. Zaptiye Müşiriyeti ile beraber polis gücü başkent İstanbul'da bölgelere göre bölükler halinde örgütlenmiş, taşrada ise mülki idareye bağlı zaptiye teşkilatı polislik faaliyeti konusunda yetkili kılınmıştır. Zaptiye teşkilatının sorumluluk alanları Anadolu, Rumeli ve taşralardır (Soytürk, 2012). Başkent için Üsküdar ve Beşiktaş'ta yedi bölük kurulması, bölüklerden 4 bölük Dersaadet'te diğer 3 bölük ise Üsküdar ve Beşiktaş görev yapması, her bir bölüğün, bölük başı, mülazım, katip, 9 çavuş, 85 piyade ve 5 süvari olmak üzere 102, toplamda ise 714 kişiden oluşması, bir kumandan ve 2 katibin görev yapması planlanmıştır (Sönmez, 2006, s. 204-205). Zaptiye teşkilatının görev ve yetkilerine baktığımızda polis meclisine kıyasla günümüz polis gücünün sınırlarına daha yakın bir tabloyla karşılaşırız. Kurumsallaşma adımları arttıkça kurumun görev ve yetkileri de netleşmiş ve kamusal alanın emniyet altında tutulmasına dair polis gücüne düşen görevlerin sınırları daha profesyonel biçimde belirginleşmiştir. Zaptiye teşkilatının suçluların takibi ve yakalanması, mahkûm sevkiyatının organizasyonu, cezaevleri idaresi, devriye ve karakol görevleri ve ticaret yollarının güvenliğinin sağlanması gibi başlıca görevleri vardı (Alyot, 1947; s.100). Polis meclisi için kaleme alınan görev listesine kıyasla daha kurumsal bir çerçevede ve daha net tanımlı görevler olduğu görülmekle beraber zaptiye teşkilatının itfaiye görevi ve posta sevkiyatlarının güvenliği gibi polis gücüyle doğrudan bağdaştırmakta zorlanabileceğimiz görevleri de vardı. Kamusal alanda öngörülebilirliğin sınırları dışına çıkan her durumun polisliğin konusu olabileceğini daha önce söylemiştik. İtfaiye görevi bu sınırların yıkıldığı olası durumları kapsadığı için bununla beraber düşünülebilir. Posta sevkiyatı güvenliğini sağlama görevi ise henüz merkezi bir idari yapıya kavuşmamış ve modern devlet aygıtlarını inşa etmemiş ve bir ülkede şehirler arası yolların güvenliği konusunda yetkili kılınabilecek en uygun merciinin zaptiye teşkilatı olduğunu düşündürüyor.

Kuruluşunun ilk yıllarında Zaptiye Müşirliğine bağlı olan Zaptiye teşkilatı, daha sonra Adliye Nazırlığı'na bağlanmıştır. Burada polis gücünün Dahiliye Nezareti yerine Adliye Nazırlığına bağlanmasına dair yapılan seçim, kuruma dair tahayyül ile ilgili ipuçları taşımaktadır. 1857 yılında merkezi bir polis gücü kurmaya dair bir adım daha atılmış, zaptiye teşkilatının incelenmesi ve düzenlenmesi için bir komisyon kurulmuştur. Komisyon Belçika, Almanya, İspanya, Sardunya, İsveç, Avusturya,

Rusya, İngiltere, Prusya, Napoli, Amerika, Yunanistan gibi ülkelerin elçiliklerinden görüş olarak 5 maddelik bir görüş yazısı kaleme almıştır (Karabörk, 2014; s.12-34). Bu görüş yazısı ışığında Zaptiye Müşirliği bir rapor hazırlamıştır. Hazırlanan raporda 24 Nisan 1861 tarihinde alaylar şeklinde oluşturulacak birliklerin çalışma esaslarını belirten 39 maddelik nizamname yürürlüğe konulmuştur (Sönmez, 2006). 1879 yılına kadar Zaptiye Müşirliğine dair ara raporlamalar yapılsa da esaslı bir değişiklik yapılmamıştır. 1846 ile 1879 arasındaki döneme bu sebeple Zaptiye Müşirliği ve Tevhid-i Zabita dönemi olarak adlandırılmıştır (Ergut, 2015:106). 1879 yılında atılan adımlarla beraber kırsal kolluğu ile şehir polisi ayrılmıştır. Yapılan bu değişiklikte zaptiyeye tamamen Fransız modeli örnek alınarak ‘Jandarma’ adı verilmiştir. Bu adımla beraber Polis ve Jandarma arasındaki görev dağılımı son halini almıştır.

2.3.II. Abdulhamid Dönemi ve Polislik Faaliyeti

1876-1909 yılları arasında kapsayan II. Abdulhamid dönemi devletin bürokrasi ve zor aygıtlarını inşa etme adımlarında hız kazandığı bir dönemdir. Söz konusu dönemde homojen bir nüfus ve bunun sağlayacağı öngörülebilir alanın padişahı ve şahsında cisimleşen hegemonyayı koruması hedeflenmiştir. Sultan’ın güvenliği ile rejimin güvenliği arasında kurulan paralellik (Yılmaz, 2014, s:82) çeşitli baskıcı polislik pratiklerinin meşruiyet zeminini oluşturmuştur. Sansür, pasaport sistemi, sürgün ve izleme politikaları bunlardan yalnızca bazılarıdır. Devletin sürekli yine aynı politikalarla kategorize edilen iç düşmanlar ve devletin bekasını tehdit eden olaylarla bir kriz ortamı kurgusu yaratması ona toplumsal düzeni istediği gibi düzenlemeye dönük bir alan kazandırır (Neocleous, 2006:40). Söz konusu dönemde yaşanan kimi gelişmeler II. Abdülhamid’in ve devlet elitlerinin siyasal hegemonyayı sarsma potansiyeli taşıdığı için sürekli gözetmesini ve bu konulara dair zor aygıtları veya bürokratik aygıtlarla hamleler yapmalarını gerektirmiştir. Hükümdarlığının ilk yılında meşrutiyeti ilan edip idari anlamda kalıcı gelişmeler olmadan 1878’de meşrutiyeti kaldırması bunlardan biridir. Bu Abdülhamid’in sürekli bir darbe beklemesine ve toplum içindeki muhalefetin sürekli yükselmesine sebep olmuştur. Bu muhalefetin kapsamlı biçimde örgütlendiği yerlerden biri yurtdışında eğitim görerek devlet yönetim biçimlerine dair vizyon edinmiş ve ülkeye dönmüş öğrencilerden

oluşan Harbiye mektebidir. Aynı muhalif kesimlerin kapitülasyonlar, dış borçlar, Düyun-u Umumiye'nin devlet içindeki konumu, sermaye gruplarının ulusal aidiyetleri gibi konularda da rahatsızlık duyduğu ve bu rahatsızlığı basın yasaklarına rağmen yaptıkları yayınlarla ve toplantılarla örgütlediği bilinmektedir. Bununla beraber 1894-1895 yıllarında Osmanlı işçi sınıfının örgütlendiğine somut bir delil olan Osmanlı Amele Cemiyeti ise Sultan Abdulhamid için başka bir tehdit unsurudur. Aynı dönemde ulusal aidiyet temelli silahlı örgütlenmeler de Sultan II. Abdülhamid'in profesyonel; günlük hayatı izleyen, ona sirayet eden ve onu olabildiğince öngörülebilir kılmayı hedefleyen, makbul olanı ve olmayanı belirleyen ve sürekli kadrajında tutan, makbul olmayanı ehlileştirmeyi yahut yok etmeyi sağlayacak manevra yeteneğine sahip bir polis teşkilatına olan ihtiyacını ortaya koyan diğer bir etmendir.

1879 yılına kadar Osmanlı devletinin kolluk faaliyeti zaptiye müşiriyeti tarafından yürütülmüştür. 1879 yılında bu görev zaptiye nezaretine devrolmuştur. 1879'da müşiriyetin yerine kurulmuş olan "Zaptiye Nezareti"ne bağlı ve ordudan ayrı bir kuvvet olarak polis nihayet ortaya çıkmıştır (Ergut,2015:108). Nezaret de tıpkı müşiriyet gibi başlangıçta sadece başkent İstanbul'un asayişinden sorumlu tutulmuş, vilayetler için seraskerler görevlendirilmiştir. 1881 yılına gelindiğindeyse İstanbul'un asayişinden sorumlu Asakir-i Zaptiye Teşkilatı kaldırılarak yerine Polis Teşkilatı kurulmuş ve bu uygulama 1885 yılından itibaren taşraya da teşmil edilmeye başlanmıştır (Yüksel, 2020). 1895 yılına gelindiğinde 15 ayrı vilayette polis teşkilatı kurulmuştur.

2.3.1.1907 Polis Nizamnamesi

Askeri güçten ayrı profesyonel bir polis faaliyeti kurmak için atılan adımlar Tanzimat fermanıyla hızlanan modern bir devlet teşkilatlanmasına dair atılan adımlar ile eş zamanlı olarak ilerlemiştir. Osmanlı devleti bu adımları hızlı ve etkili şekilde atabilmek için Fransa gibi kolluk anlayışı benzerlik gösteren ve söz konusu adımları daha erken atmış olan devletleri izlemiş ve emsal kabul etmiştir. Osmanlı polis teşkilatı sürekli olarak değişim ve dönüşüme uğramasına karşın yetki ve sorumluluklarını, özlük haklarını ve personel profilini belirleyen kanun 1845 polis

nizamnamesi idi. Güncel örgütlenme ile uyumlu ve yeni asayiş ihtiyaçlarını gözetten bir kanun için 1907 polis nizamnamesini beklemek gerekecektir. 167 maddeden oluşan 1907 Polis Nizamnamesi o tarihe kadar kaleme alınmış en kapsamlı polis teşkilatı mevzuatıdır. İTC döneminde ve cumhuriyetten sonra da uzun süre işlevini yitirmeyen bu nizamnamede polisin iş tanımı, polis olay yerinde bulunmadığında jandarma ve zabitanın yetkileri, polisin hangi durumlarda silah kullanabileceği, bilgilendirmekle yükümlü olduğu idari birimler, devriye düzenleri, polislerin vardiya düzeni, görev başında yapmaları yasaklanan eylemler ve bunların yaptırımları, amele, bekar ve serserilerin denetimi ve haklarında toplanacak bilgiler, serserilerin reşit olmayanları için izlenecek politikalar, sarhoşlara yapılacak muamele, polislerin özlük hakları, iş kıyafetlerinin temini, mesleğe başvuru ve seçilme süreçleri, ruhsatsız eğitim kurumlarının denetimi, eğlence mekanlarında oynanacak tiyatro oyunlarının ve kantoların denetimi, yolda kalmış yolcular için yapılacaklar, kimlerin gazete haberlerine dair duyuruda bulunabilecekleri, polislerin yargılanma süreçleri ve polis müfettişlerinin görevlerine dair birçok maddi bulunur (Düstur, Tertip 1, C. 8, s:666-695 / akt. Yüksel, 2020). Bu nizamname ile polisin kamusal alanın tüm kılcallarına dair detaylı ve etkin bir biçimde müdahil olmasını sağlayacak önleyici polislik yetkileriyle donatıldığı ve sosyal hizmet kapsamına girecek birçok eylem için de polisin sorumlu tutulduğu anlaşılmaktadır. Halkın hayatını kolaylaştırmak, halkın hayatını izlemek ve denetlemek polislik faaliyetinde daima bir madalyonun iki yüzü şeklinde devam etmiştir. Burada halkın hayatını kolaylaştırmaya dair gerçekleştirilen tüm eylemlerin düzeni korumaya da hizmet ettiği ve polisin halk gözündeki meşruiyetini temin ettiğini unutmamak gerekir.

1907 polis nizamnamesinden önce 1896 tarihli 16 maddelik Asayiş Vazifesiyle Mükellef Olanların Nizamiye ve Jandarma Asakiri Şahanesiyle, Polis Memurlarının Sureti Hareketine Dair Talimat karşımıza çıkmaktadır. Bu talimat ile 1907’de çıkacak kanuna kadar devletin polis faaliyetlerine dair beklentisi ve toplum düzenine dair tahayyülünü izlemek mümkün gözüküyor. Bu talimata göre polis 24 saat devriye gezmeli, mahalle muhtarlarından sürekli olarak malumat almalı, 3 Safer 1304 tarihli serseri eşhas ve mazanne-i sü erbabı hakkındaki nizamname hükümlerinde tarif edilen profile uyan kişileri takip etmeli ve yakalamalıydı. Talimat’ın yetkisi ile polis ‘yabancı’ kişileri yakalayabilir, gerekli gördüğü kişileri

takip edebilir ve ev ve dükkanları sürekli olarak denetleyebilirdi. Polis aynı zamanda şehre giriş çıkışları kontrol etmekle sorumlu idi. Mürur tezkerelerini bu sorumluluk çerçevesinde takip ederek sınır kontrolünü sağlıyor, şehir içindeyse ‘serseri, başıboş, işsiz ve güçsüzlerin’ bir araya gelmesini önliyordu. Talimatın en dikkat çekici maddelerinden biri ise herhangi bir toplumsal olay sırasında halkın buna müdahale etmesini yasaklayan maddedir. Bu maddeye göre; Asayiş bozan herhangi bir hâdisenin zuhurunda halk iş ve gücüyle meşgul olacak ve polisin işine hiçbir suretle müdahale etmeyecektir. Aksi hareket edenler hemen polis, tarafından yakalanır. Halktan silâh teşhir veya istimal eden bulunursa polis veyahut diğer zabıta memurları hemen silâhla mukabele ederler (Alyot, 1947). Bu madde ile hedeflenen düzenin korunması ve kamusal alandaki işleyişin kesintisiz biçimde devam etmesi olabilir fakat aynı madde ile kamusal alandaki zor kullanım tekeli polise teslim ediliyor, polisin müdahale şekli ve derecesine dair yurttaşlar etkisiz kılınıyordu. Yine aynı madde ile polise yurttaşa karşı silah kullanma hakkının verildiği görülüyor. Bu hak polis gücü yetersiz kaldığında jandarmadan istenecek yardımı ve olay yerine gelen jandarma veya zabitanın sağlamaya uğraştığı asayiş bozan kişilere yapılacak müdahaleyi anlatan maddelerde de tekrarlanmaktadır.

2.3.2.Dönem Siyaseti ve Polis

II. Abdulhamid döneminde hükümdar şahsında yoğunlaşan güvenlik istenci polis teşkilatına dair atılan adımları hızlandırmış, nitelikli kadrolar yetiştirmek için 1880’li yıllarda polis okulları kurulmuştur. Bu okullarda polis olarak mesleğe başlayacaklara temel okur yazarlık, mesleki yetenek, polis faaliyeti kapsamında adli ve idari dersler verilmiştir. Yine aynı dönemde toplumu öngörülebilir kılacak ve onu mobilize etmeyi sağlayacak kurumsal adımlar atılmış, polislik faaliyeti bu adımlarla beraber genişlemiştir. Özellikle 1880’lerden sonra güvenlik politikaları doğrultusunda baskıcı devlet pratiklerinin giderek arttığı söylenebilir. Tüm bu süreç derin bir meşruiyet krizine işaret etmektedir (Yılmaz, 2014, s:77). Devletin uluslararası arenada yaşadığı güç kaybı, tebaa içindeki farklı ulusal aidiyetlerin politize olarak örgütlenmesi, siyasal özneler dönüşen yurttaşların yatay ilişkiler ile toplum içinde örgütledikleri muhalefet ve emek gücünün disipline edilmesi sürecinde yaşanan

yönetimsellik kapasitesinin yetersizliğine dair sorunlar bu krizin başlıca sebeplerindendir. Böylesi bir kriz durumunda devlet, toplumsal kontrolü sağlayacak yeni mekanizmalara ihtiyaç duyar ve yeni meşruiyet politikaları hegemonyasını güçlendirene kadar zor aygıtına ilişkin yeni stratejiler geliştirir (Yılmaz, 2014, s:81). Devletin burada mimlediği potansiyel iç düşmanlar ise serseriler, anarşistler ve emek gücüne katılım yeterliliği olduğu halde katılmayan dilencilerdi. Tüm bu etmenler sebebiyle dönem hükümeti homojen, izlenebilir, denetlenebilir ve bu yolla da öngörülebilir bir hale gelmiş bir nüfusa ihtiyaç duymaktadır. Bu süreçler ile kontrol altına alınmış bir kamusal alan ile beraber halkın güvenilir olanları ve olmayanlarının tespiti de hedeflenmektedir. Bu hedefler doğrultusunda nüfus sayımı, nüfus tezkeresi, mürur tezkeresi, geri gönderme ve sosyal politikaların kurumsallaşması ve ‘artık nüfusun’ denetimi için kurulan Darülaceze gibi adımlar atılmıştır. Daha önce ordu düzeni ve asker sayısını belirlemek için nüfus sayımları yapılmışsa da II. Abdulhamid döneminde bu sayımlar çok daha kapsayıcı bir biçimde, daha profesyonel olarak gerçekleştirilmiş ve kaydı tutulmuştur. Nüfus tezkeresi ise gayri-1878 yılında uygulamaya konulan bir kimlik takibi sistemidir. Nüfusun ülke topraklarındaki hareketine dair yoğunlaştırılan uygulamalardan bir diğeri ise mürur tezkeresidir. Mürur tezkeresi uzun yıllardır uygulanan başkentin güvenliğini ve nüfus profilini sabit tutmayı amaçlayan nüfus hareketini izlemeyi ve vergi düzenini sağlayan bir pasaport çeşididir. Mürur tezkeresi 1831 yılına kadar kaza ve kasabalarda kadı ve naiblerce düzenlenerek verilmekteydi (Sezer, 2003). 1841 yılından sonra Men-i Mürur Nizamnamesi ile bu süreç kurallara bağlanmıştır. Bu tezkerede kişinin ismi, eşgali, nereye ve ne amaçla gittiğine dair bilgiler bulunmaktaydı. 14 Şubat 1867 tarihinde çıkarılan Pasaport Odası Nizamnamesi’ne göre yanında pasaportu olan yabancı, Osmanlı ülkesi içinde seyahat ettiğinde ayrıca mürur tezkeresi de almak mecburiyetinde tutulmuştur (Sezer, 2003). Tezkere hem yurttaşlar hem yabancılar için ücretlidir. Tezkerenin talebi için yazılan dilekçede İstanbul’a giriş amacı detaylı biçimde şahitler gösterilerek anlatılmalıdır (Sezer, 2003). Geri gönderme uygulamaları ise İstanbul’da bulunan fakat faal olarak bir iş sahibi olmayan kişilerin karşılaştığı bir uygulamaydı. İşçi olarak İstanbul’da bulunan herkesin ikametgahları ve iş süreçleri emek disiplini sürecine dahil olmayan kişilerin başkent için potansiyel tehdit oluşturuyor olması sebebiyle sürekli denetleniyordu. Sürekli bir işe sahip

olduğunu kanıtlayamayanlar, işsizler ve dilenciler memleketlerine geri yollanıyordu. Burada devlet aklının merkez-periferi ayrımı konusunda oldukça keskin bir ayırım gözetdiği ve periferideki toplumsal düzenin İstanbul için gözetilen düzen için kolayca gözden çıkarılabilir olduğu gözlenmektedir.

II. Abdülhamid döneminde polislik faaliyetinin kurumsallaştırılmasına ve eylem kapasitesini geliştirecek kurumsal adımların atılmasına dair hızlı ve etkili şekilde hareket edildiğin ve bunun bir hegemonya krizi ile ilgili olduğundan söz etmiştik. Devletin hegemonya krizini aşmak için zor aygıtlarını donatmakla beraber rıza da üretmesi gerekmektedir. Hem buna hem de nüfusun istatistiki bilgisini çıkarmaya ve onu yakından izlemeye yarayan bir diğer araçsa sosyal politikalar. Osmanlı devleti tarafından hızlıca yürürlüğe sokulan sosyal politikaların bir diğer amacıysa avrupalıların gözündeki geri kalmış Osmanlı Devleti imajını yıkmaya ve Avrupa içinde kendine bir yer edinmeyi başarmış, modern bir monarşi olduğunu kanıtlamaya yöneliktir (Özbek, 2002:198). Bu dönemde aktif olarak emek disiplini sürecine katılmayan ve katılamayanların tespiti için adımlar atılmış; engelli, yaşlı ve dilencilerin devlet kontrolüne alınması sağlanmıştır. Bu konuda atılan en önemli adımın Darülaceze'nin kuruluşu olduğu söylenebilir. Darülaceze'nin kuruluşunda İstanbul'un sokaklarındaki fakir ve dilencilerin sayısının arttığı düşüncesi yatmaktadır (Akyol, 2013). Bu tespitten hareketle 30 Mart 1890 tarihli meclis kararı şöyledir; “(...) dilencilerden İstanbullu ve taşralı olanların tespit edilmesi; hasta kimsesiz ve çalışamayacak durumda olanların listesinin hazırlanması, taşradan işi gücü ve sanatı olmayıp da İstanbul'a gelmek isteyenlerin bundan böyle memleketlerinden salıverilmemeleri; işe güce yaramayanlar ile kimsesiz çocuklara bulundukları yerin belediyesi tarafından bakılması, çalışabilecek durumda olanların yol yapımında ve diğer imalat işlerinde çalıştırılarak geçimlerinin sağlanması için vilayetlere tebligat yapılmasının Dahiliye Nezaretine yazılması...” (Yıldırım,1997:15-22). 1895 yılında kurulan darülaceze bu kararın uygulanmasını sağlayacak araçlardan biridir. Bu kurum ihtiyaç duyanlara bakım sağlamakla beraber dilencilerin toplanmasını sağlayarak çalışabilir durumda olanlarına mesleki eğitim vererek 19. Yüzyılda Avrupa'da rastladığımız çalışma evlerine benzer şekilde nüfusun emek disiplini sürecine katılımını arttırmayı amaçlamaktadır.

Aynı dönemde devletin kontrol altına almayı amaçladığı ve potansiyel bir iç düşman olarak kodlanan ikinci grupsa serserilerdi. 1909 yılında “Serseri ve Mazannei Sui Eşhas Hakkında Kanun” ismi ile kanunlaşacak olan Serseri kanunundan önce bu konuya dair birçok mevzuat hazırlanmış ve yürürlüğe sokulmuştur. Bunlardan ilki 17 Nisan 1890 tarihli Şura-yı Devlet tarafından hazırlanmış olan “Tese’ülün Men’ine (dilenciliğin önlenmesine) Dair Nizamname”dir (Düstur, 1. Tertip, Cilt 6, s.607-609.). Bunu 18 Eylül 1890 tarihli “Serseri ve Mazanne-i Sû’ Eşhâs (şüpheli şahıslar) Hakkında Nizamname” takip edecektir (Düstur, 1. Tertip, Cilt 6, s.748-751.) Yine 29 Ocak 1896 tarihinde Darülaceze’nin Dahili Nizamnamesi ile birlikte yeni bir “Tese’ülün Men’ine Dair Nizamname” hazırlanacaktır (Düstur, 1. Tertip, Cilt 7, s.48-49.) Serseri kavramı, eyleme dayanarak değil kişisel duruma, varoluş biçimine dayanarak bir suç kategorisi oluşturmaktadır (Yılmaz, 2014, s:127). Kanun ile serseri “Hiç bir vasıta-i maişeti bulunmadığı ve çalışma kudreti olduğu halde lâakal iki aydan beri bir gûnâ kâr ve kisb veya sanatla meşgul olmayan ve bu müddet zarfında iş bulmak için teşebbüsât-ı lazımede bulunduğunu dahi ispat edemeyip şurada burada dolaşan kimselere serseri itlak olunur. Çalışmaya muktedir iken tese’ülü maişet ittihaz edenler dahi serseri addolunurlar.”(Özbek, 2008, s:94-95) şeklinde tanımlanmıştır. Söz konusu tanım bir profil tariflemekten çok tanımı muğlak bırakılarak bu kanunun konusu olabilecek kişilerin sayısını ve bu kişiler üzerindeki iktidar gücünü arttırmaktadır. Bu belirsizlik sayesinde devlet, idari düzenlemeleri ve aktörleri ile topluma nüfuz etme kapasitesini de arttırdığı gibi polisin taktir yetkisini de genişletmektedir (Ergut, 2015:44). Bu tanıma uyan kişiler devlet tarafından ikametgahları ve ikamet ettikleri haneleri dahil olacak şekilde takip edilmiş, memleketlerine geri gönderilmiş veya acezhaneye kapatılmış ve istihdama katılmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Bu kişiler devlet tarafından çalışmak istemeyen kişiler şeklinde kodlansa da aslında birçoğu mevsimlik işçilerdir. Çalıştıkları sezonlar dışında ise işsiz kalmaktadırlar (Yılmaz, 2014, s:129). Ahmet Refik ve Reşat Ekrem Koçu’nun “ahkam defterlerine” dayanarak verdikleri örnekler 16., 17. ve 18. yüzyılda İstanbul’daki dilenciler ve işsiz güçsüz kimselerin toplattırılıp yol yapım işlerinde çalıştırılmak ya da muhtelif işlerde kullanılmak üzere köylü ve sanatkar yanına amele ve ırgat olarak dağıtılmaları, ve bu doğrultuda öncelikle kayıkla İzmit’e gönderilmelerinin, Osmanlı Devleti’nin söz konusu sosyal

soruna yönelik başvurduğu bir politika olduğunu göstermektedir (Koçu, 1966:4572-4577). Serseriler ve dilenciler genellikle kimsenin çalışmak istemediği, taşrada bulunan maden, yol yapım gibi ağır işler için kullanılmıştır. Serseriliğin bir suç konusu olarak tanımlanması ise söz konusu nizamnamelere göre farklılık göstermektedir. 1890 tarihli nizamnamede hapis cezası bulunurken diğer nizamnamelerde serserilik ve dilencilik bir suçun konusu olmaktan çıkarılarak bu tanımlara giren kişiler daha çok istihdamları gereken kişiler olarak değerlendirilmiş, ıslah edilmesi ve çalışmaya alıştırılması gereken kişiler olarak görülmüştür. Modern devlet aygıtlarını yavaş ve çeşitli yetersizliklerle inşa eden bir devletin bu grupların hayatlarına dair edindiği misyon modern devletin yurttaşın dizaynına dair aldığı inisiyatifin derecesi için önemli ipuçları içermektedir. Sadece çalışmadığı ve devletin öngördüğü düzen tasarısına uygun bir hayatı olmadığı için “çirkin”, “garip”, “tekinsiz” gibi kelimelerle anılan ve devletin zor ve sosyal politika aygıtlarının konusu haline gelen bu insanlar devlet ve devlet elitleri tarafından daima potansiyel tehdit olarak görülmüştür. Suça karışmaları veya toplumsal bir karışıklık çıkarmaları en olası görülen kişiler olarak daima başkent İstanbul’dan uzak tutulmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Devlet bu kişilerin istihdamını hedeflemiş olsa da gönderildikleri bölgelerdeki mültezimler bu insanları çalıştırmak istememiş, bu kişilerin birçoğu hayatlarını aynı şekilde taşrada devam ettirmiştir.

Devlet tarafından tehdit olarak algılanan ve iç düşman kategorisine giren diğer bir grupsa siyasal örgütlenmeler içinde bulunan kişilerdi. 19. Yüzyılın son çeyreğinde özellikle ulusal aidiyet temelli siyasi örgütlenmeler Osmanlı’da oldukça fazlaydı. Bunun yanında çalışma koşullarının iyileştirilmesi için örgütlenen işçiler, sosyalistler ve anarşistler de devlet tarafından “anarşist” başlığı altında ele alınmıştır. Bu dönemde kamusal alan modern bir anlatıyla siyasal öznelerin eylediği yer olarak değerlendirilmiyordu. Meşru görülen yalnızca düzenin ahengine uygun şekilde eyleyen ve eylemleri öngörülebilir ve izlenebilir olan yurttaşların kamusal alanıydı. Dolayısıyla iktidarla uzlaşmayan her politik talep ve bir araya geliş polis faaliyetinin konusu olmaya mahkumdu. Dünyanın çeşitli yerlerinde gerçekleşen anarşist şiddet eylemlerinin ve 1871’de deneyimlenen Paris Komün’ü gibi deneyimlerin sosyalistleri ve emekçi halkları motive edeceği korkusuyla devletler bir araya gelmiştir. 1893’de toplanan Roma Konferansı bu bir araya gelişlerden biriydi. Bu konferans bir hanedan

üyesinin öldürülmesinin ardından anarşistlere karşı uluslararası bir polis ligi kurma hedefiyle toplanmıştır (Yılmaz, 2014:99). Osmanlı da bu konferansın katılımcılarından. 1890'lı yıllar Osmanlı içinde anarşit eylem olarak nitelendirilebilecek fazlaca eylemin gerçekleştiği yıllardı. Anılan dönem 1890'da Kumkapı gösterisi, 1895'te İstanbul'da Bab-ı Ali gösterisi, 1896'da Osmanlı Bankası baskını, Balkanlarda milliyetçi yelpaze altında toplanan kimi grupların, sosyalist ve anarşistlerin Selanik'teki Osmanlı Bankası bombalaması, demiryolu bombalamaları eylemlerini içinde barındıran bir dönemdi (Yılmaz, 2014, s:100). Konferansın ele aldığı 5 ana konu söz konusu dönemde devletlerin anarşist örgütlenmeye dair bilgi düzeylerini ve bu eylemlere karşı almayı planladıkları önlemlerin zorun örgütlenmesiyle ilişkisi hakkında ipuçları içermektedir. Bu konular anarşist eylemin ve anarşistin tanımlanması, anarşist eylem ve yayınların önüne geçilmesi için yeni uygulamalar bulunması, anarşistlikle ilgili olan suçların suçluların iade antlaşmasının kapsamına girip girmediğinin belirlenmesi, anarşistleri her daim polis gözetiminde tutmak ve gerektiğinde sınırdışı ya da iade etmek için düzenlemelerin gözden geçirilmesi, anarşist fikirleri yayan basılı materyallerin dolaşımını engellemek için uygun düzenlemelerin yapılmasıdır (Yılmaz, 2014:100-101). Konferans metninde ilgi çekici noktalardan biri anarşistlerin birer siyasal özne olarak görülmemeleri ve anarşist eylemlerin de politik muhtevasının görmezden gelinişidir. Bu depolitizasyon devletlerin istihbarat yoksunluğu ile beraber düşünülebileceği gibi söz konusu devletlerin bu ideolojiyi ve gerçekleştirdiği eylemleri basit ve münferit birer kriminal vakaya dönüştürme eğilimiyle de ilgilidir. Burada gözetilen bir başka nokta ise eylemlerin siyasi suç kategorisine alınması durumunda siyasi hakların ortaya çıkıyor olmasıdır ve hiçbir devlet bu kişilerin bu haklardan yararlanmasını istememektedir. Konferans metninde anarşizm; her toplumu şiddet araçları ile tahrip etmek niyetini taşıyan fiiller anarşistliktir ve bunu yapan da kişiler anarşisttir (Yılmaz, 2014:101) şeklinde tanımlanmıştır. Görüldüğü üzere devletler henüz bu eylemler ve kişiler için "kim?", "neden?" gibi soruları sormamaktadır. Roma konferansından önce de çeşitli devletler anarşizme karşı uluslararası bir polis birliği önermiş ve Roma konferansındaki anarşistlere karşı alınan apolitik tutumu korumuştur. Örneğin aynı yıllarda Avusturya Dışişleri Bakanı Kont Goluchowsky anarşistleri sadece devletlere değil herkese ve tüm özel mülkiyete karşı tehdit oluşturan "milletlessiz vahşi

canavarlar” olarak tanımlamıştır (Yılmaz, 2014:105). Buradaki tanımlamayla beraber anarşistlerin depolitiasyonla beraber aslında birer kişi olmaktan da çıkarıldıklarını görüyoruz. Devletler daima makbul olmayana dair hem kendi hakikatinde hem de halkın gözünde o kişileri insanlık halinden çıkaran ve tahayyül edilemeyecek kötülüklerle nedensizce bir araya koyan bazı kurgular inşa eder. Bu kişileri halkın gözünde muhattap olunamaz, anlaşılamaz ve bir araya gelmenin yalnızca zulüm doğuracağı birer korku kaynağı olarak kodlar. Konferanstan çıkan kararlar sınır dışı edilen anarşistlerin aylık olarak tüm ülkelere bildirilmesi, anarşistlik suçunun ve buna yardım ve yataklığın tanımlanması ile ilgilidir. Osmanlı devleti bu doğrultuda Ceza Kanunname-i Hümayun’e ek olarak “Anarşist Ceramimi Hakkında Nizamname” kaleme almıştır (Yılmaz, 2014:119). Daha sonra ülke genelinde anarşizm tehdidinin Avrupa’daki kadar fazla olmadığına karar verilerek yürürlüğe sokulmayan bu kanunda üzerinde durulmaya değer nokta anarşizmin tanımıdır. Metinde “teşkilat-ı ictimaiye”yi tahrip etmek kasdıyla yapılan her eylem ve teşebbüs anarşistlik olarak tanımlanmaktadır. Devletin idare şeklini değiştirmeye çalışmak, hükümrana zarar vermek maksadıyla yapılan eylemlerde ve teşebbüslerde eylemci kendine ne isim verirse versin anarşist olarak değerlendirilmektedir (akt. Yılmaz, 2014:119). Yine serseri tanımlamasında olduğu gibi bu tanımlamada da polis faaliyetinin uyguladığı zorun meşruiyetini genişletecek şekilde anarşist tanımının da muğlak bırakıldığı görülüyor. Burada söylemde depolitize edilen anarşistlerin amacının ne olduğunun devletçe bilindiği de ortaya çıkıyor. Yönetim sistemini değiştirmek ve bunu politik amaçlar taşıyan eylemlerle gerçekleştirmeye çalışmak devlet yönetimi ve onun özneleri için bir tehdit içeriyor ve bunun siyasi bir karşılaşma olduğuna dair farkındalık pek tabii ki devlette mevcuttur.

2.4.İTC Dönemi ve Polis

İttihat ve Terakki cemiyeti II. Abdülhamid hükümetini indiren siyasal hareket ve partinin adıdır. Temeli 19. Yüzyılın sonlarında genç Osmanlılar olarak anılan meşrutî yönetim biçimini talep eden genç askerlerle atılmış olan bu hareket 1908 tarihli II. Meşrutîyetin ilanına ön ayak olmuştur. Meşrutîyetin ilanı ve Kanun-i Esasî’nin yürürlüğe konulması talebi I. Meşrutîyetin yürürlükten kaldırıldığı 1878

yılından beri gündemde olan bir talepti. Giderek daha baskıcı bir iktidar biçimini sahiplenen II. Abdülhamid'in bu talebin yarattığı toplumsal huzursuzluk ve siyasal örgütlenmelere göre politika üretmeyişi 1908 devrimiyle sonuçlanmıştır. II. Meşrutiyetin akabinde İTC hızlıca iktidara el koymamışsa da ilerleyen süreçte meclis-i mübusandaki hegemonyası ile iktidar gücünü elinde toplamıştır. Bu sebeple 1908-1918 arası dönemi İTC iktidarı dönemi olarak anmak uygun gözüküyor. İTC iktidarı Avrupa sermayesinin ülkeye girmesi için başlıca gerekliliğin ülke güvenliği olduğu tespiti (Ergut, 2015:263-266.) ve iktidarını ve düzeni muhafaza etmenin birincil aracı olarak merkezi ve profesyonelleşmiş bir önleyici polis gücünü inşa etmeyi hedefleyen, milliyetçi fakat batılı, modern devleti kurma yolunda atılacak bürokratik ve siyasal adımları hızlıca atmayı hedefleyen, II. Abdülhamid dönemindeki kamusal alanı baskı altına alan politikaları ortadan kaldırarak politik bir özne olarak yurttaşı inşa etmeyi hedefleyen ve fakat bir zor gücüyle iktidarı ele geçirmiş bir hükümet olarak kendini koruma mekanizmaları sürekli olarak gelişen bir parti idi. Bu anlamıyla İTC'nin kamusal alanın sınırlarını genişletmiş olmasının daima çoğulcu olduğu anlamına gelmediğini unutmamak gerekir. İktidara geliş biçimi ve sonrasında teşkilat içerisinde yaşanan bölünmeler İTC'nin öncülük ettiği devrime daima giderek artan korumacı bir yaklaşımla hareket etmesine sebep olacaktı.

II. Meşrutiyetin ilanı ile kamusal alan için kısa süreli bir özgürlük dönemi başlamıştır. Bu dönemde sayısız politik yayın ve örgütlenme ve dernek faaliyetleri, işçi grevleri ve eylemleri karşımıza çıkmaktadır. Bununla beraber ancak umumi adaba aykırı, memleketin asayişini ve devletin mülkî bütünlüğünü bozucu, mevcut devlet şeklini değiştirici ve muhtelif Osmanlı unsurlarını siyaset bakımından ayırmak maksatlı derneklerin kurulması yasaktı (Alyot, 1947, s. 546). Bu dönemde fert ön plana çıkmış, masuniyet-i şahsiye, mesken dokunulmazlığı ve toplanma ve dernek kurma gibi kavramlar önem kazanmıştır. Bu yeni anlayışa göre; hadim-i millet olarak kabul edilen polisler, aldıkları maaşların menba-ı aslisi olan efrad-ı millete seyyanen hüsn-ü muamele etmeye ve onların işlerini şevk ve gayretle bitirmeye mecburdurlar (Feridun, 2010:38). Bu anlayışın yanında iç düşman olarak kodlanan kesimlere dair hukuki ve idari yaptırımlar ise daha sert bir hal almıştır. İTC döneminde kanunlaşan Serseri nizamnamesi ile polisin serseri olarak tanımlanan kişiler üzerindeki tasarrufu arttırılmıştır. Hatta bu düzenlemeler polise mevcut diğer yasaların ötesinde hak ve

yetkiler tanıyordu. Serseriler, Ceza Yasası'nın kabahatler için öngördüğü cezalardan daha fazla cezaya çarptırılabilmekte ve bu cezalar temyiz edilememekteydi (Dikici, 2014). Yasaya göre polis bu kişilerin hanelerinde “gece gündüz arama yapabilir ve beraberinde herhangi bir kimseyi hazır bulundurmaya mecbur değildir.” (Alyot, 1947:429). Aynı yasa bu kişilerin doktor nezaretinde polis tarafından dövülmesini de serbest kılıyor, yargılama ve cezalandırma sürecini doğrudan polisi yetkili kılıyordu.

II. Abdülhamid dönemindeki polis faaliyetlerinden dolayı polisin imajının halk gözünde sarsılmış olduğu tespitinden hareketle İTC polis üniformalarını hızlıca değiştirmiştir. Çünkü halkın, istibdat dönemini hatırlattığı için polis üniformasından nefret ettiğine inanıyorlardı (Feridun, 2010:175). Bu dönemde yaşanan bir başka değişiklik ise kadın polis istihdamıydı. Bu da yine iktidarın kendini tanımladığı ilerici tutumu desteklemesi ve polis imajının düzeltilmesi ile ilgili atılan bir adımdı. Kendi siyasal hegemonyasını destekleyecek ve güçlendirecek bir polis teşkilatı isteyen İTC hükümeti Abdülhamid döneminde görev yapan birçok polisi ihraç etmiştir. İTC dönemi siyasetin polis teşkilatı içerisinde en fazla etkisini gösterdiği dönemlerden birisi olmuştur. Bab-ı Ali baskını ile iktidara, doğal olarak ülkenin iç güvenlik teşkilatlarına tümüyle el koyan İTC, hemen her bürokratik yapıda olduğu gibi polis teşkilatında da kadrolaşma ve kendi düşüncesindeki insanları göreve getirme politikasını iktidara geldiği günden itibaren uygulamaya başlamıştır (Dikici, 2014).

Abdülhamid döneminde toplumsal mobilizasyon ve ulusal imaj için kullanılan panislamizmin işlevini yerine getiremediğine dair tespitleriyle toplumu mobilize edecek ideolojinin Türkçülük olduğunu ve daha seküler bir bürokratik örgütlenmenin şart olduğunu savunan İTC bu fikriyat doğrultusunda polis teşkilatında türk olmayan tüm unsurları da meslekten ihraç ederek kendi devlet ve millet tasarrufuna uygun ve bunu koruyacak siyasal vesayeti inşa ettiği bir polis teşkilatı kurmuştur. Polis teşkilatına dair siyasal vesayeti bagajında tutmakla beraber polis teşkilatının bağımsız bir idari yapıya ulaşması için de kanuni düzenlemeler yapan İTC Fransız modelini takip ederek ilk olarak 24 Nisan 1909 tarihinde “Jandarma ve Polis Müfettiş-i Umumiliği” daha sonraysa 4 Ağustos 1909 (22 Temmuz 1325) tarihinde çıkarılan “İstanbul Vilayetinin ve Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinin Teşkilatına Dair Kanun” ile Zaptiye Nezareti kaldırılarak yerine “Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti” (Emniyet Genel Müdürlüğü) kurmuştur (Özel, 2019). Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nin

yetkilerini ve görev tanımını içeren metin ise 9 Aralık 1913 tarihinde, Dahiliye Nezareti Teşkilat Nizamnamesidir. Bu Nizamnamede Emniyeti Umumiye Müdüriyetinin görevi "Memleketin Emniyet ve İnzibatına taalluk eden her türlü umum ve muamelatı takip ve o baktaki muhaberatı idare ve polis teşilat ve polis mekteplerini idare etmek" olarak belirlenmiştir. İTC dönemi için polis teşkilatına dair idari düzenleme adımlarından bir diğeri ise 1913 tarihli nizamnamedir. 21 Mayıs 1913 tarihli Polis Nizamnamesi, II. Meşrutiyet devrinin koşullarına ve zamanın ihtiyaçlarına göre hazırlanmış ve bu Nizamname ile polisin örgütlenmesi, görev ve yetkileri, personelin dereceleri, sınıfları, mesleğe giriş, yükselme ve diğer tüm özlük işleri, soruşturma, yargılama, istifa, tayin, izin cezalandırma işleri, levazım işleri, polis karakolları ve görevleri, polisin kıyafeti ve davranış biçimleri yeniden düzenlenmiştir. Bu Nizamnamede polis, piyade, süvari ve sivil olmak üzere üç sınıfa ayrılmış, meslek dereceleri, sıralaması, polis adaylığı, polis memurluğu, komiser muavinliği, komiserlik, merkez memurluğu, polis müdürlüğü kısmı, adli ve idari riyaset ve müdüriyetleri emniyet müdürlüğü, Emniyet Umumiye Müdürlüğü, İstanbul Polis Müdüriyeti Umumiyesi Müdürlüğü, İstanbul Polis Müdüriyeti Umumiyesi olarak düzenlenmiştir. 9 Aralık 1913 tarihinde, Dahiliye Nezareti Teşkilat Nizamnamesi çıkarılmış ve bu Nizamnamede Emniyeti Umumiye Müdüriyetinin görevi "Memleketin Emniyet ve İnzibatına taalluk eden her türlü umum ve muamelatı takip ve o baktaki muhaberatı idare ve polis teşilat ve polis mekteplerini idare etmek" olarak belirlenmiştir.

2.4.1.Dönem Siyaseti ve Polis

II. Meşrutiyetin ilanından ortaya çıkan zorun gölgesinin üzerinden çekildiği kamusal alan emsalsiz bir politik örgütlenme ve grev dalgasının yaşanmasına sebep olmuştur. Bu durum İTC iktidarı boyunca devam etmemiştir. Diğer batı ülkeleri karşısında rüştünü ispat etmek isteyen İTC'nin ekonomiyi geliştirmek ve merkezi iktidarı güçlendirmek gibi başlıca hedefleri bulunuyordu. Bu hedefler doğrultusunda özellikle emek disiplini süreçlerinin denetimi oldukça önemli hale gelmiştir. Bu önemin derecesi serseri kanununda emek üretim sürecine katılabileceği halde katılmayanlara yapılacak muameleden anlaşılabilceği gibi işçi eylemliliklerine özel

olarak çıkarılan nizamnameler ve grev yasaklarında da okunabilir. İTC döneminde sendika kurma yasağı getirildi. İşçilerin grev yapma hakkı olmakla birlikte, polis, grevi kırmak için değil, çalışmaya devam etmek isteyenlerin hakkını korumak amacıyla grevci işçilere müdahale etme yetkisine sahipti (Özel, 2019). Halihazırda sürdürülen bu özgürlük temelli müdahale söylemi çalışma hakkını korumak adına işçi eylemlerini kırmaya ve kriminalize etmeye uzun yıllar yaramış bir araçtır. Bu söylemle hem yurttaşların en temel haklarından birini koruyan devlet imajı güçlenmiş hem de işçilerin örgütlenmesine engel olan despot hükümet söylemi önlenmiş oluyordu. Buna rağmen İTC'nin daima işçi sınıfı karşısında burjuvanın yanında olduğu açıktır. Öyle ki grevlere veya işçi eylem ve direnişlerine öncülük edenler hapis cezasıyla cezalandırılmış, grev bir çeşit provakasyon olarak değerlendirilmiştir (Ergut, 2015:237). Grevleri provakasyon olarak ele alan devlet söylemi bunun neden provakasyon olduğunuysa dini ve kültürel kodlarla açıklamaktaydı. Buna göre muhtaç duruma düşmüş insanlara yardım etmek islamin şartıydı ve bu yüzden Osmanlıda kimse muhtaç hale gelemezdi ve dolayısıyla kimsenin greve gibi bir eyleme ihtiyacı olamazdı (Ergut, 2015:268). Bu söylem ile maddi temeli olmayan ve yalnızca karışıklık çıkarmak için uğraşan bu kişilerle ancak polis gücüyle baş edilebilirdi. Sermaye üretim süreçlerin İTC döneminde o kadar sıkı takip edilmiştir ki işçilerin iş değiştirmeleri dahi devlet iznine bağlanmıştır. Başka bir uygulama ise patronların işçi seçimlerini denetlemektir. 1889 tarihli “Amele Tahririne Mahsus Nizamname”ye göre hiçbir iş yeri sahibi polisin izni ve araştırması olmadan işçi alamazdı (Özel, 2019). Bu nizamname uzun yıllar yürürlükte kalmıştır. İşçilerle beraber rejim karşıtları ve toplumsal düzen için bir aparat olarak kullanılan genel ahlak normlarına uymayan kadınlar İTC döneminde zor aygıtlarının hedefinde olmuştur. II. Abdülhamit ve İTC dönemlerinde polislerin ahlak anlayışı ve kadınların sokaktaki hâl ve hareketleri konusunda, geleneksel bakış açılarını devam ettirdikleri görülmektedir (Dikici, 2014). Modern bir devlet gibi hareket ederek kamusal alandaki tek sorumlu olmayı hedef edinen, ekonomik kalkınma için sermaye güvenliğini ve sürekliliğini sağlamak için her yurttaşı işler kılmaya kararlı ve kendi merkezi polis teşkilatını kurmak için sürekli adım atan İTC hükümetinin suç algısını ve buna dair hedefleri kimi başlıklar altında toplamak mümkün gözüküyor. Fuhuşun düzenlenmesi, serseri tanımıyla alt sınıfların hayatlarının denetlenmesi, işçi sınıfının

disipline edilmesi ve gösteri ve örgütlenme haklarının düzenlenmesi (Ergut, 2015:255).

Osmanlı devletinde profesyonel bir polis teşkilatı kurmaya dair çabalar daima söz konusu polis teşkilatının askeriye den bağımsız şekilde düzenlenmesi ve yönetilmesini de içermiştir. Aynı çaba İTC döneminde de devam etmiş ve askeri kökenli yöneticilerin görevlendirilmesi uygulaması tam olarak son bulmamışsa da bağımsızlık konusunda önemli aşamalar kaydedilmiştir. İTC görelisi olarak profesyonelleşmiş, ordudan özerk ama ona sadık ve onun otoritesini kabul eden bir polis örgütü yaratmayı başarmıştır (Ergut, 2015:269). Bu dönemde artık polislik bir meslek olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Polislik mesleğinin bağımsız bir gündem ve imaja sahip olmaya başladığının en önemli göstergelerinden biri bu dönemde ilk kez çıkan polis yayınlarıdır. Emniyet müdürlükleri biçiminde yapılandırılan emniyet teşkilatının 1911 yılına kadar herhangi bir mesleki yayını olmadı. Uzun yıllar devam eden iletişim eksikliği 1911 yılı itibariyle zamanın İstanbul Emniyet Müdürü Mazhar Bey'in girişimleri sonucunda "Polis" adıyla dört sayfadan oluşan bir gazete yayınlanmaya başlanarak giderilmiştir. (Okçabol, 1940, 210). Bunun yanında polis mesleğini icra edecek kişiler için bir standart belirlemek de önemli hale gelmiştir. 1913 nizamnamesi ile mesleğe seçilmeye dair kriterler belirlenmiştir. Belirlenen kriterlere rağmen polislik mesleği cumhuriyet dönemine kadar hiçbir zaman insanların tercih ettiği bir meslek olmamıştır. Bu hem mevcut polis teşkilatının halk gözündeki imajı, hem çalışma şartları hem de teşkilat üzerindeki siyasal vesayet ile ilgilidir. Tüm bu adımlarla ordudan bağımsız ve profesyonel bir zor aygıtı olarak polis teşkilatını kurmak için çabalayan İTC hükümeti kurumsal bağımsızlık hedefiyle çelişkili biçimde bu teşkilatı rejim düşmanlarına karşı kullanmaktan da çekinmemiştir. İTC, polislerden kendi iktidarını sağlamlaştırmak ve rakipleri yargısız infaz yaparak ortadan kaldırmak gibi bir görev bekliyordu (Dikici, 2014). Bu tutum polis teşkilatının siyasallaşmasına sebep olmuştur. Bunun yolunu açan kimi dinamikler vardır. Bir idare hukuku geleneğinin varlığı veya yokluğu, hükümet üzerinde farklı iddiaları olan ve çatışan farklı siyasal odakların nitelikleri, yeni devlet ideolojisi ve eski rejimin siyasal mirası (Ergut, 2015:234) bunlardan bazılarıdır. Gelen her hükümetin kendi devlet algısı ve ideolojisine göre dizayn ettiği ve kanuni-idari düzenlemelerini bu dizaynla uyumlu çalışması için yaptığı bir polis teşkilatının

siyasal vesayetten bağımsız biçimde ve buradaki güç ilişkilerine dair konum almadan faaliyet yürütmesi oldukça güçtür. Brewer (1996:45) burada polis teşkilatının devletle kuracağı ilişki için üç konum belirtir; devletten gelen tüm emirleri harfiyen uygulayabilir, muhalefetin bastırılmasında kendisi etkin bir rol oynayabilir, belirli bir özerklik içinde belirli bir siyasal elitin çıkarları için çalışabilir. Bu konum alışlar tekil biçimde gerçekleşebileceği gibi birden fazla konum birbiri içerisine girmiş şekilde de oluşabilir.

Türkiye polis teşkilatı tarihinde hükümet ve hatta rejim değişiklikleri teşkilatın idari ve operasyonel tarzında ciddi değişikliklere sebep olmamıştır. Bu anlamıyla bir devamlılığın esas olduğu söylenebilir. İTC hükümeti dönemi ile cumhuriyet dönemi arasında ülkenin içinde bulunduğu savaş süreci kimi kesintiler yaratmışsa da cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllardan itibaren İTC döneminin ayak izleri takip edilerek polis teşkilatı tekrar işler hale getirilmeye çalışılmıştır. İTC tarafından kurulan polisin örgütsel yapısı, esaslı bir değişikliğe uğramadan Türkiye Cumhuriyetine miras kalmıştır. Cumhuriyet rejimi esas olarak bu polis örgütünü tahkim etmiş ve valilik sistemiyle bağlantılarını kurumsallaştırmıştır (Ergut, 2015: 289). Bu şekilde polis faaliyetinin vizyonu ve misyonu yanında personel atamaları, terfiler ve teşkilat işleyişi ile ilgili yetkili mercii İçişleri Bakanlığı kılınmış, bu durum teşkilat üzerindeki siyasi vesayetin güçlenerek devam etmesine sebep olmuştur. Cumhuriyet döneminde uzun savaş yılları sonrasında askeriye'nin polis teşkilatı karşısındaki hiyerarşik konumu tekrar güçlenmiştir. Bunun bir başka sebebiyse asker kökenli polis yöneticileridir. Cumhuriyet döneminde de polis teşkilatı üzerindeki askeri ve siyasi vesayet bağımsız bir kurumsallaşma sürecindeki en önemli engellerden olmuştur. Buna rağmen Cumhuriyetin kuruluşunun onuncu yılında polis artık topluma nüfuz etmiş, oldukça bürokratik ve profesyonel, rejime sadık, ordudan özerk fakat yine de orduya bağlı bir kuvvete sahip haldeydi (Ergut, 2015:351).

Polis teşkilatında söz konusu olan devamlılık aslında diğer bürokratik düzenlemeler için de geçerlidir. Cumhuriyet, aralarında Polis Teşkilatı'nın da olduğu Osmanlı'nın son dönemindeki bürokratik sistemi olduğu gibi devralmıştır ve Türk kamu yönetimi gerek örgütsel, gerekse yönetim kültürü ve gelenekler açısından Osmanlı'nın devamı niteliğindedir (Eryılmaz, 1995:78). Öyle ki cumhuriyet döneminde yürürlüğe giren mevzuatlar dahi Osmanlı döneminde çıkarılan

nizamnamelerle aynı ifade ve hükümleri içermektedir. 1913 tarihli, Dâhiliye Nezareti Teşkilatına ait Nizamnameyle belirlenen Polis Teşkilatının konumu, 22 Mayıs 1930 tarihli ve 1624 sayılı kanunda aynen korunmuştur (Dikici, 2014). Teşkilatın bürokratik aygıtlar arasındaki konumunu ve idare ediliş biçimini ifade eden bu nizamnamenin devam ettirilmesi ile Emniyet Teşkilatı'ndaki katı merkeziyetçi örgüt yapısı ve polisin mülkî amir karşısındaki konumu, Cumhuriyet döneminde fazla değişikliğe uğramadan devam etmiştir (Dikici, 2014). Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren polis teşkilatını geliştirmeye yönelik kimi mevzuatlar yayınlanmışsa da bunlar 1913 Nizamnamesi'nin güne uyarlanmasından ve eksiklerinin giderilmesinden ileriye gidememiştir. 1934 tarihli Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu cumhuriyet dönemi polis teşkilatı için en temel metinlerden biridir. Kanunda polisin vazifeleri detaylı biçimde açıklanmaktadır. Hangi durumlarda halka yardım edeceğini, hangi durumlarda zor kullanacağını, hangi durumlarda parmak izi ve fotoğraf alma yetkisinin olduğunu, otel, gazino, kahve, içki yerleri, bar, tiyatro, sinema, hamam ve plaj gibi umuma mahsus istirahat ve eğlence yerlerine dair izin süreçleri, kumar ve fuhuş mekanlarının denetimi, kız ve kadınların eğlence mekanlarında çalışma izinleri, yurttaş ifadeye çağırma süreçleri, hangi durumlarda haneye girebileceği ve polisin silah kullanım koşulları bu kanun ile belirlenmiştir. Madde 17'ye göre; Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun on altıncı maddesi mucibince polis için silah kullanmak salahiyetinin kabul edildiği hallerde silah kullanılması silah kullanmaktan başka bir çare bulunmadığı hallere munhasırdır. Bu takdirde mümkün olduğu kadar suçlunun öldürülmekten ziyade yaralı olarak yakalanmasına dikkat edilmesi ve kalabalık yerlerde silah kullanmaktan imkan nispetinde sakınılması icap eder (PVSN, md.17 1934). Bu kanunun 1907 Polis Nizamnamesinin devamı niteliğinde olduğu açık olmakla beraber özellikle silah kullanımıyla ilgili madde ile polisin zor aygıtlarını kullanımına dair serbestisinde kimi sınırlamaların söz konusu olduğu görülüyor. Buna rağmen hanelere giriş ve gözaltı süreçlerine dair polise verilen yetki sürüyor. Cumhuriyet döneminde polise ve mülkî amire gözaltı süresi konusunda tanınan takdir yetkisinin Osmanlı döneminden kalan bir miras olduğunu söylemek mümkündür. 6 Aralık 1896 tarihinde yayınlanmış "Dersaadet [saadet kapısı] ve Bilad-ı Selasede [üç belde] asayiş vazifesiyle mükellef olan polis memurlarının sureti hareketlerine dair talimat" ile şüpheli bir şahsın evinde

gece-gündüz ayrımı yapılmadan arama yapılabilirdi ve ayrıca gözaltı süreleri konusunda bir sınırlama getirilmediği görülmektedir (Alyot, 1947:187–188). Ayrıca teknik ilerlemelerle beraber parmak izi ve fotoğraf toplamaya dair kimi yeni düzenlemeler bulunuyor. Bunun yanında toplumsal ahlak kurallarının temininin Osmanlı dönemindeki gibi kadınların kamusal alandaki varlığının denetimi üzerinden sürdürülüyor. Bu sürece dair bir başka yetki ise sanatsal üretimlerin denetimi ile ilgilidir. Polise 1845 tarihli Polis Nizamname ile verilen “Ahlâk ve umumî edebi ihlâl edecek” yayınları yasaklama yetkisi (Feridun, 2002:183), 1934 tarihli PVSK ile genişletilerek, polis umumî ahlâka aykırı olan gramofon plaklarının, sinema filmlerinin ve sair basma yazı ve resimleri zaptetmeye yetkili kılınmıştır. Polisin kamusal alandaki neredeyse her unsura dair yetkili ve görevli kılınması buranın denetimi ve yönetimini merkezden sağlamaya çalışan ve bunun için polisi yegane aygıt olarak kabul eden devlet aklıyla ilgilidir. Bu tarz Abdulhamid, İTC ve Cumhuriyet döneminde devam etmiştir. Kamusal alanın kılcallarına nüfuz eden ve gündelik hayatı yurttaşlara varlığını yarattığı baskıyı hissettirmeden süzen bir devletin varlığı yönetsellik kapasitesini geliştirmesi ve buraya dair aygıtlarını arttırmasıyla ilgilidir. O zamana kadar bu kaba müdahale tarzı devam edecektir. Sosyal hizmetlerden, ahlak denetimine, vergi toplanmasından hane baskınına kadar yetkili kılınan bir polis gücü için söz konusu olacak sonuç toplumsal denetim ve yasaların icrası konusunda sınırlarını aşan bir taktir yetkisidir.

Sonuç olarak; polislik noktasında Cumhuriyet dönemi ve İTC dönemi arasında keskin bir kopuş veya süreklilikten bahsetmek zordur. Kemalist rejimin iç güvenlik politikalarını belirlerken, İttihatçıların, imparatorluk bağlamı içinde ele aldıkları pan-islamcı ve Turancı-Türkçü söylemlerin yerine ulus-devlet bağlamı içinde konuyu ele aldıkları görülmektedir. Bu ayrım aynı zamanda önemli bağlamsal bir kopuşa da işaret etmektedir (Dikici, 2014). Bunun dışında suçluya ve suça yaklaşımın referans kaynağı da değişmiştir. Osmanlı’da referanslar islami kaynaklıyken cumhuriyetle bu seküler kaynaklara yönelmiştir. Siyasi vesayet, üst kademe polis teşkilatı çalışanlarının tayinlerindeki yolsuzluklarsa günümüze kadar devam eden benzerliklerdendir. Tarihsel olarak her rejimin kendi çıkarı için sadık polis güçleri oluşturmak istemesi, devrimci rejimlerde daha keskin bir şekilde hissedilir (Ergut, 2015: 377). İTC ve erken cumhuriyet dönemi gibi. Bu anlamıyla

Türkiye polis teşkilatı içindeki rejim muhaliflerine karşı yerleşik tavrın kökenleri bu iki dönemde aranabilir.

2.5-Erken Cumhuriyet Dönemi ve Polis

Erken cumhuriyet döneminde Türkiye'ye baktığımızda karşımıza çıkan tablo uzun yıllar savaştan yıpranmış bir toplum ve yeni rejime uygun olarak hızlıca baştan organize edilmesi gereken parçalı bir yönetim aygıtı karşımıza çıkar. Düzenin sürekli olarak savaşlarla kesintiye uğradığı yılların ardından yeni bir düzen inşa etmek bu şartlar altındaki devlet için daha uzun süreler gerektirmiştir. Polis teşkilatının da bu yıllarda durumu farklı değildir. Genç nüfusun büyük oranda savaşlarda kaybedildiği ve bu sebeple yeterli personeli sağlamakta güçlükler yaşayan, savaş durumunda öne çıkan askeri hakimiyetin tekrar gölgesinde kalan, rejim değişikliği sebebiyle devlet yönetim kademesinde istikrarın henüz sağlanamamış olması ve bundan kaynaklı sık sık yaşanan yönetsel değişiklikler erken cumhuriyet dönemi polis teşkilatının karakter unsurlarındandır. Millî Mücadele'nin hemen ardından, polisin içinde bulunduğu olumsuz şartlar, polislik üzerine politika üretip teşkilatı hedeflenen seviyeye getirme çabası gösterecek ehil kadroların eksikliği, Cumhuriyetin ilk on yılında polislikle ilgili ciddi adımların atılmasını ve köklü yasal düzenlemelerin yapılmasını engellemiştir (Dikici, 2014).

Emniyet Teşkilatının kuruluşu, 19 Mayıs 1930 tarihli ve 1624 sayılı Dâhiliye Vekâleti Merkez Teşkilatı Vazifeleri Hakkında Kanuna göre yapılmıştır. Bu kanunun 5. maddesine göre Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü bünyesinde beş şube ve evrak bürosu ile teşkilatlanmıştır (Kaya, 2012). Emniyet teşkilatının İçişlerin Bakanlığı kontrolü altındaki konumu cumhuriyet öncesindeki gibi aynı şekilde devam etmiştir. İçişleri bakanlığının cumhuriyet döneminde de polis teşkilatı üzerindeki tek yetkili mercii kılınması merkezi ve ideolojik olarak rejim yönetimine bağlı bir polis faaliyetine duyulan ihtiyacı işaret etmektedir. Emniyet Teşkilatının İçişleri Bakanlığına bağlı olduğu ve hangi hususlarda görevini yerine getireceği 04 Haziran 1937 kabul tarihli 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu'nda belirtilmiştir (Kaya, 2012). İçişleri bakanlığının buradaki konumu polis teşkilatının yöneticilerini belirlemekten, faaliyetlerini denetlemeye kadar uzanıyordu. Bu durum siyasi

vesayetten bağımsız bir polis teşkilatının kurulması ihtimalinin bu dönemde de çok düşük olduğunu göstermektedir. 1934 yılında çıkarılan PVSK ile de görüleceği gibi polisin mülki idare emrinde hareket etmesi zorunlu kılınarak polis teşkilatı bu dönemde de rejim hükümetinin silahlı gücü olarak kullanılmaya devam etmiştir. Türkiye’de, Fransız modelini (Mawby: 1990) takip eder tarzda, polislik faaliyeti kamu yönetimiyle belirgin bir biçimde iç içe geçmiş durumdadır ki, bu durum Türkiye’de polisin bazı Batılı ülkelerde görülen tarzda örgütsel bir otonomi kazanmasını engelleyen en önemli faktörlerden birisi olarak ortaya çıkmaktadır (Yılmaz, 2004).

2.5.1.1932 Tarihli Polis Teşkilatı Kanunu

1932 yılından itibaren polis teşkilatının kuruluş yapısını yeniden düzenleyen ve polisin görev ve sahip olduğu yetkileri belirleyen üç temel mevzuat çıkarılmıştır. İlk olarak 30 Haziran 1932 tarih ve 2049 sayılı Polis Teşkilat Kanunu, polis teşkilatına bazı yenilikler getirmekle birlikte, 1913 tarihli Nizamnamenin eksikliklerini tamamlamaktan ileri gidememiştir (Dikici, 2014). Daha nitelikli kadrolara duyulan ihtiyaç bu kanun ile açığa çıkmaktadır. 2049 sayılı Polis Teşkilat Kanunu’nda, polisin özel bir meslek olduğu, polis mesleğinde tedris ve talimin mekteplerde yapılması ve bunun için lüzumu kadar mektebin açılması gerektiği ilk defa, açıkça zikredilmiştir (Alyot, 1947, s. 615). Bununla beraber yönetsellik kapasitesini hızlıca arttırmak isteyen devlet aynı kanun ile polis teşkilatı bulunan şehir sayısını arttırmayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda en küçük kentlerde bile en az 10 polisin bulunması zorunlu hale gelmiştir (Ergut, 2015:122). 1934 tarihli Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu (PVSK) ise polis görev ve yetkilerini tanımlar. Bu iki kanun ile cumhuriyet dönemi polis teşkilatının yönetim tarzı, yetki sınırları ve hükümetle ilişkisinin mahiyeti ortaya konulmaktadır.

1934 yılında çıkarılan PVSK, bir anlamda Türkiye’deki güçlü devlet anlayışının polislik uygulamalarına doğrudan yansıması olmuştur. Bu kanunun, en büyük mülkî idare amirine olağanüstü ve devlet güvenliği ile ilgili durumlarda, zararlı çalışmalarda bulunacaklarından kuşku edilen kişileri, çok uzun süre gözetim altına alabilme ve genel araçlara el koyabilme yetkisini veren 18. maddesi, polise, mülkî

idare amirin dolayısıyla siyasî iradenin emrinde hareket etme zorunluğunu getiriyordu. Benzer şekilde PVSK'nın ikinci maddesinde yer alan "Polisin göreceği vazifelerde selahiyetli amirden verilecek emirlerde Memurun Kanunu'nun 40. maddesi hükmü cari değildir" hükmü polisin, sadece rejimin doğrudan bir uzantısı olduğunu göstermesi açısından değil, onun mülkî idare amiri karşısındaki konumunu iyice belirginleştirmesi açısından da önemlidir (Dikici, 2014).

Söz konusu kanunun 18. Maddesindeki bir başka hükümse gözaltı işlemiyle ilgili polise verilen geniş taktir yetkisiyle ilgilidir. Buna göre devletin zor durumundan huzur duyanlar ya da bunun devamını isteyeceğinden "şüphe edilenler" polis tarafından gözaltına alınabilir (Ergut, 2015:159). Bu muğlak ifade ile cumhuriyet ilke ve uygulamalarına muhalefet eden ya da devlet tarafından tanımlanan makullük sınırlarının dışına çıkan herkes devlet zorunun muhattabı olabilir. Devletin rejimi ve inkılapları korumak için polis gücünü ya da onun yarattığı korkuyu kullandığına ve bunun yasal dayanaklarını hazırladığına dair bir başka örnek ise Polis Teşkilat Kanunu'nda bulunan bir görevle görülmektedir. Buna göre polis idare makinesinin arızasız ve inkılâbın gerektirdiği şekilde işlemesi için bölgelerinde siyasî emniyeti sağlamakla görevliydi (Alyot, 1947:615). İTC dönemindeki devrim sonrası rejime dair korumacı tarz bu dönemde de devam etmiştir. Kanunun 1. Maddesinde polisin görevi "asayiş, amme, şahıs, tasarruf emniyetini ve mesken masuniyetini korur. Halkın ırz, can ve malını muhafaza ve ammenin istirahatini temin eder, yardım isteyenlerle yardıma muhtaç olan çocuk, alil ve acizlere yardım eder." şeklinde tanımlanmıştır. 19. Yüzyılın başlarından erken cumhuriyete değin polisin görevinin muğlak ve birbirinden bağımsız sorumluluklarla tanımlandığı ayrıca mülkiyet hakkının korunması ve namus gibi genel ahlaki normların kodlarını taşıyan kavramlarla ilgili sorumluluklarının devam ettiği görülmektedir.

Siyasal vesayetle beraber polislerin çalışma koşulları, İTC döneminde başlayan Türk olmayan unsurları teşkilattan temizleme politikası, serseri olarak tanımlanan kişilere edilen muamele ve rejimin kadın bedeni üzerinden sınanma gibi yaklaşımlar cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Buna göre polisler 6/6 esasına göre çalışmaya devam etmiştir. Bunun anlamı 6 saat çalışan polisin 6 saatlik istirahat süresini de karakolda geçirmesidir. Bu uygulamaya ancak 1963 yılında son verilmiş ve bu karar polisler tarafından davul-zurna çalınarak kutlanmıştır (Yağar, 1988:100).

1935 yılında İçişleri Bakanlığınca yayınlanan bir tamimle kadınların peçe, çarşaf ve peştamal giyilmesinin yasaklandığı bildirilerek, kolluk kuvvetlerinin gerekli tedbirleri alması istenmiştir (Dikici, 2014). Teşkilatta bulunan türk olmayan polislerin tasfiyesine dair uygulama ise İTC döneminde yüksek rütbelilerden başlamış cumhuriyette ise tüm polis memurlarına uygulanmıştır. Osmanlı döneminde çıkartılan ve Cumhuriyet döneminde uzun süre yürürlükte kalan kanunlara baktığımızda; fuhuş suçunda, kadınları sokakta denetlemede, serserilere muamele tarzında, siyasal muhalifler karşısındaki tutumda, toplumsal olayları önlemede, dernek kurma konularında polisin benzer bir tutum içerisinde olduğu, olayları değerlendirme ve yaklaşımında köklü bir değişim yaşanmadığı görülmektedir (Dikici, 2014). Yaşanan değişim ise yaklaşımla ilgilidir. İTC döneminde mevcut devlet biçimini korumak amaçlanırken cumhuriyetle beraber yeni rejimi ve onun getirdiği yenilikleri kökleştirmek esas amaç haline gelmiştir.

2.5.2.Dönem Siyaseti ve Polis

Bu dönem içinde milli mücadele yılları olarak adlandırılan yılların ayırıcı kimi özellikleri bulunmaktadır. Bu yıllarda merkezi polis teşkilatı uygulamaları askıya alınmış ve “kollektif sorumluluk” çerçevesinde silahlı halk güvenliğe dair sorumluluk almıştır. Bu anlamıyla polislik faaliyeti bu dönemde İTC öncesi döneme geri dönmüştür (Ergut, 2015:167). Bu noktadan sonra atılan adımların İTC’nin tekrarı ve onun devamı niteliğinde olmasını açıklayan unsur bu dönemde yaşanan geri dönüştür. Erken cumhuriyet döneminde polis örgütünün İTC döneminde kurulan otorite yapısının devamı olduğuna en iyi örnek İTC döneminde önemli görevlerde bulunmuş olan polislerin cumhuriyet döneminde üst düzey yetki kademelerine getirilmiş olmalarıdır (Ergut, 2015:199). Milli mücadele yıllarından hemen sonra Takrir-i Sukun kanunu gibi uygulamalarla zorun yalnızca devlet elindeki konumu tekrar sağlanmaya çalışılmıştır. Bu kanunla yine polisin yetki sınırları hareket alanını olabildiğince genişletecek ve halkın buradaki belirsizlikten dolayı daha temkinli davranmasını sağlayacak şekilde müphem görevlendirmeler yapılmıştır. Kriterlerinin ne olduğu belirsiz olan bir huzur ve sukun ortamından söz edilmekte ve polisin bunu korumakla, bunu bozanlaraysa müdahale etmekle görevli olduğu ifade edilmektedir.

Ayrıca halkın siyaset yapma hakkı da bu kanun ile sınırlandırılmaktadır. Buna göre Kahve köşelerinde ve sokaklarda siyasal yaygaracılık yapanlara karşı "tedbirler almak (Ergut, 2015:235) polisin bir diğer sorumluluğudur. Burada ve ilerleyen yıllarda görüleceği gibi polis teşkilatının birincil sorumluluğu cumhuriyet ve onun getirdiği yenilikleri halkın tepkisi her ne olursa olsun farklı araçlarla korumak olmuştur. Bu tutum kamusal alanı darattığı gibi polis üzerindeki siyasal vesayetin de sürmesine sebep olmuştur.

2.6.Tek Parti Dönemi ve Polis

1930'lu yıllardan Demokrat Parti iktidarına kadar uzanan sürece tek parti dönemi adı verilir. Bu dönem Kemalist rejim normlarının en radikal biçimde hissedildiği dönemdir. 1932'den itibaren rejimle bağları güçlü, donanımlı ve profesyonel bir polis teşkilatı kurmak için yasal adımlar atılmaya başlanmıştır. Doğal olarak bu süreçte Türk polis teşkilatı bir bakıma CHP tarafından yönetilen, yönlendirilen ve personeli seçilen bir teşkilat haline gelmiş, böylelikle Türk polis teşkilatının yönetici kadrosu idari görevlerinin yanı sıra siyasi işlerle de meşgul olmaya başlayan elit bir kadro haline gelmiştir (Yıldız, 2015). Bu dönemle ilgili en önemli hedef savaş sonrası toplumu tekrar yeni rejim ve onun ilkeleri etrafında mobilize etmek ve bu yeni devlet aklının inşa etmeyi amaçladığı makul yurttaş için devletin sokaktaki tezahürü olan polisi hızlıca bu konudaki yetki ve görevlerle donatmaktır. 1932 yılı itibarıyla en azından hukuki ve idari yönden yeni bir dönem açıldığını söylemek olanaklıdır. 1930'ların ilk yarısında polislik işinin artık askerlik işinden ayrı bir meslek olduğundan yola çıkılmış ve teşkilat, bir bakanlığın altında örgütlenmiştir (Yıldız, 2015). Bu noktadan sonra siyaset-polis ilişkisi, valiler ve diğer bürokratlar aracılığı ile kurulmuş; polis, mülkiyenin altında örgütlenerek siyasi iktidar merkezine bağlılığı garanti altına alınmak istenmiştir (Ergut, 2015: 344-399). Bu dönemde halk eğitilmesi ve dönüştürülmesi gereken, devlet aklı ve yetkililerine göre hiyerarşik olarak altta konumlandırılan bir unsur olarak imlenmiştir. Bu değerlendirme doğrultusunda polis ve tüm bürokratik araçlar bu dönüşümün bir aracı olarak kullanılmıştır. Polis teşkilatı üzerindeki siyasal vesayet İnönü döneminde de devam etmiştir. Siyasi iktidarın şeklinden bağımsız düşünilemeyen polis teşkilatının

değişimi açısından bakıldığında İnönü döneminde de Türk polis teşkilatındaki siyaset-polis ilişkisi biçiminin Atatürk dönemindeki tek partili sistemde var olduğu biçimiyle devam ettiği görülmüştür (Ergut, 2015: 304-313). Bu dönemde polisin mesleki prestiji yükseltilmeye çalışılıp, askeriyeden bağımsız bir örgüt olarak faaliyet yürütmesi için çaba gösterilmişse de polislik mesleğini tercih eden profil değişmemiştir. İnönü dönemde genellikle okuryazar olmak kaydıyla polislik mesleğine girilebildiği için ilkokul mezunları, ancak başka yerde iş bulamadıkları takdirde polis olmak için başvurmakta, ortaokul ve daha üstü derecede eğitim görmüş kişiler ise polis olmayı hiç düşünmemektedir (Alyot, 1947: 655). Bunun başlıca sebebi önceki dönemlerde olduğu gibi polisin halk gözündeki imajıdır. Devletin despotik tarzının bir sembolü olan polis halk gözünde bir korku imgesi haline gelmiştir. Özellikle Atatürk döneminde başlatılan Türk modernleşme hareketine yönelik politika ve kanunların İnönü döneminde de tavizsiz devam etmesi ve bu modernleşme çabalarının devlet gücüyle halka benimsetilmesi çabaları, Türk polis teşkilatının halkın gündelik hayatına müdahalelerini de meşrulaştıran bir zemin oluşturmuştur (Yıldız, 2015). Bunun yanında mesleğin mecbur kaldığında tercih edilen bir meslek olmaktan kurtulamamasının bir başka sebebiyse köyden kente göçlerin başladığı, rejim karşıtı siyasal hareketlerin örgütlenmeye devam ettiği ve kamusal alan etkileşiminin giderek arttığı bu dönemde polisin sorumlulukları giderek fazlalaşmış olması ve buna rağmen özlük hakları ve çalışma koşullarıyla ilgiliyse bir iyileştirme olmamasıdır. Polis, tarihsel ve coğrafi şartlara göre değişiklik gösteren bir temadır. Devletin örgütlenme kapasitesinin gelişmişlik düzeyi, devlet yönetiminin zora olan ihtiyacı ve bulunduğu kamusal alan kolluk örgütlenmesinin yapılanma ve işleyiş tarzını belirler. Bu değişkenlik konusunda polisi hangi sabitle ele alacağımıza dair farklı yaklaşımlar söz konusudur. Bu yaklaşımlar arasında Bayley, Cain, Brewer, Mawby ve Reichel'inkiler yukarıda ele alınmıştır. Polis gücüne dair yapılan bu değerlendirme ve tasnifler teşkilatın örgütlenme biçimine, zoru örgütleyiş biçimine veya toplum tiplerine göre yapılabilir. Ele aldığımız soru "Türkiye polis teşkilatı tarihin hangi döneminde nasıl ihtiyaçlarla ortaya çıkmış ve nasıl değişimler geçirmiştir?" sorusudur. Osmanlı devleti başlangıç olarak kabul edildiğinde ele alınan süreç soyutlama düzlemindeki polis faaliyeti tespitlerini doğrular niteliktedir. Tanzimat fermanından hemen önce yerel elitleri merkeze bağlama, uluslararası

arenada ülke topraklarında tek ve hakim bir hükümetin varlığını ispat etme, kaybedilen savaşlar ve dönüşen kamusal alan sonrası ordu reformları gibi ihtiyaçlar Osmanlı devletinin modernleşmeye dair attığı adımları açıklamaktadır. Bu adımlar arasında kurumsallaşmış bir polis teşkilatını yaratmak uzun erimli bir süreç olsa da Osmanlı devletinin tutarlı şekilde devam ettirdiği en önemli modernleşme hamlelerinden biridir. Pre-modern devletlerde profesyonel bir polis gücü yerine ikame edilen kolektif sorumluluk teması devletin yönetsellik kapasitesi yeterli seviyeye gelene kadar özellikle periferide uzun süre devam etmiştir. Dolayısıyla bu sürecin başı sonu belli ve sürekli aynı tempoda ve aynı yayılım gücüyle devam ettiğini söylemek zordur. Osmanlı devletinin bu süreçte zor gücü, vergi sistemi ve periferi hakimiyeti yolunda attığı adımlar olan tımar ve iltizam sistemi bu konuda öğretici örnekler oluşturmaktadır. Devlet yönetsellik kapasitesini geliştirmek için kimi araçlara başvurabilir ve bu araçların kullanılış biçimi kimi zaman tam tersi sonuçlara sebep olabilir. Söz gelimi iltizam sistemiyle ortaya çıkan ayan sınıfı bu sonuçlardan biridir. Yerel bürokrasi elitlerine teslim edilen polislik faaliyeti devlet için parçalı bir iktidar yapısı, toplum için ölçsüz, gayri meşru ve daimi bir baskı demektir. Polis gücünün merkezileşemediği ve topluma yeteri kadar nüfuz edemediği durumlarda oluşacak olan polislik pratiği, ister istemez salt "bastırma" niteliğiyle öne çıkacaktır (Ergut, 2015:92).

1838 Tanzimat fermanıyla beraber devlet ilk kez yurttaşlarının mal ve can güvenliğine dair sorumluluğu üstlenmiştir. Bu sorumluluğu üstlenmek profesyonel bir polis teşkilatı kurma hedefini açıklamaktadır. Bu konuda atılan ilk somut adım 1844 tarihli Polis Nizamnamesidir. Söz konusu nizamname dönem devlet aklının polisliğe dair bakış açısına dair önemli ipuçları içermektedir. 1846 ve 1857’de atılan ara adımlar ise teşkilatı 1879 yılında kurulan Zaptiye Nezareti’ne taşımıştır. II. Abdülhamid dönemiyle birlikte polis teşkilatını ordudan ayrı, modern ve kurumsal bir teşkilat olarak kurmak ve ülkenin stratejik görülen tüm noktalarında faaliyet yürütmesini sağlamak en önemli hedeflerden biri haline gelmiştir. Bu çabanın bir sonucu olarak 1895 yılı itibarıyla 15 farklı vilayette polis teşkilatı kurulmuş durumdadır.

1907 Polis Nizamnamesi Türkiye polis teşkilatı tarihindeki dönüm noktalarından birini işaret eder. Bu nizamname ile devletin polis faaliyetlerine dair

beklentisi ve toplum düzenine dair tahayyülündeki değişimi izlemek mümkündür. 1907 sonrasında devletin artık iç düşmanlara dair takip ve tespit mekanizmalarını geliştirdiğini, polis faaliyetinin buradaki konumunu netleştirdiği görülmektedir. 1909 yılında yürürlüğe sokulan ve “Serseri ve Mazannei Sui Eşhas Hakkında Kanun” ismi ile kanunlaşan kanun bu konuda en öğretici örnektir. 2. Meşruiyetin ilanı ve İTC iktidari dönemi ise polis kurumsallaşmasına dair atılan adımların hız kesmeden devam ettiği ve fakat polislik faaliyeti stratejisinin değiştiği bir dönemdir. 2. Meşruiyetin ilanı ile oluşan özgürlük ortamı kamusal alanda yansımalarını hızlıca bulmuş; işçi örgütlenmeleri ve grevleri başlamış, yayınlanan dergi ve gazete sayısı rekor seviyelere ulaşmıştır. İktidarının alameti farikası olan bu özgürlük alanını kontrol ederken açık ve kaba zor uygulamalarından farklı yöntemlere yönelen İTC bir süre özgürlükçü imajını bu yöntemlerle sürdürmeye çalışmıştır.

Savaş döneminde kesintiye uğrayan polis faaliyetleri erken cumhuriyet döneminde devam etmiştir. Burada altını çizmeye değer nokta rejim değişikliği olmuş olsa da polis faaliyetinde bir devamlılık söz konusu olmasıdır. Erken cumhuriyet dönemi ve 50’li yıllara kadar devlet aklı toplumu geliştirilmesi, değiştirilmesi ve daha modern hale getirilmesi gereken bir kitle olarak imlediği için bu dönemde polis faaliyetlerine dair adımlar daha çok bu hedefe yönelik olarak atılmıştır. Bunun yanında İTC gibi erken cumhuriyet döneminde de iç düşmanlara dair devletin yeni kurduğu rejim düzenini korumak için geliştirdiği kimi refleksler polis faaliyetlerinin en önemli meşguliyetlerinden birini oluşturmuştur. Türkiye polis teşkilatı içindeki rejim muhaliflerine karşı yerleşik tavrın kökenleri bu iki dönemde aranabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE 1970’Lİ YILLAR VE POL-DER DENEYİMİ

3.1.1970’li Yıllar

3.1.1.Ekonomik ve Toplumsal Şartlar

Türkiye siyasal tarihinde iki darbe arası bir döneme şahitlik etmesi hasebiyle devlet, sermaye, kolluk ve toplum ilişkileri açısından yoğunlaştırılmış bir hareketliliği içeren 70’li yıllar devlet şiddetinin giderek arttığı ve kamusal alandaki siyasallaşmanın polisler gibi beklenmedik meslek gruplarında dahi karşılık bulduğu

bir dönemdir. Bunun yanında 70’li yılları kendinden menkul bir dönem olarak değil cumhuriyetin ilk yıllarından beri süren bir devamlılık içinde ele almak gerekmektedir. 1970’li yıllara genel olarak bakıldığında, devamlılığı ve sürekliliği olmayan hükümetler, sendikal hareket etrafından şekillenen işçi hareketleri ve toplumsal hareketlerin hegemonyası altında bir kamusal alan göze çarpar. Türkiye’yi ekonomik açıdan 24 Ocak istikrar programına ve siyasi açıdan 12 Eylül 1980 askeri müdahalesine taşıyan bu dönem aynı zamanda planlı kalkınma sürecinin üçüncü ve dördüncü beş yıllık dönemlerine denk gelmektedir. (Tokgöz 1998:21-25). Söz konusu toplumsal hareketleri yaratan maddi şartlara bu çerçevede bakmak gerekir. Askeri darbeler veya bunun riski ile yönetilen bir toplum, ideolojik olarak geçişken ve öngörülebilirlik vaat etmeyen hükümetler, yoğun bir kırsaldan kente göç ve işçileşme ile beraber istikrarsızlıktan kaynaklı huzursuzluklar, devlet şiddeti, dünya ve ülkede derin ekonomik krizler.

1950’lerde başlayan ve 1970’li yılların sonuna kadar hızla devam eden köyden kente göç o yılların toplumunu anlamak için önemli bir etmendir. Bu, yaşam alanı ve tüketim alışkanlıkları hızla değişen bir toplum demektir. Devletin bunun organizasyonu için ne kadar hazır olduğuysa bu dönemki ekonomi ve kent politikalarıyla cevabını bulmaktadır. Söz konusu göç özellikle İstanbul, İzmit gibi sermaye yatırımlarının yoğunlaştığı bölgelere gerçekleşmiştir. 1965 yılında Marmara bölgesinin toplam nüfusunun %34,5’i doğduğu bölgenin dışında yaşayan insanlardan meydana gelmektedir (Ötküner, 2006:124). Tarım politikalarının yarattığı yoksulluk sebebiyle milyonlarca insan bu bölgelerde işçileşmiştir. Öte yandan bu yıllarda sanayi proletaryasının hızlı oluşma süreci, etrafında, sayısız ara sınıfsal duruma ve geçişliliğe olanak tanıyan kent merkezli yeni bir toplumsal tabakalaşmanın gerçekleştiği “haleli” bir süreçtir. (Tura, 1989:6).

Tablo 3.1. 1970’li yıllar Sınai İstihdamının Toplam İstihdama Oranı

İstihdam Sayısı	Sınai İşyeri Sayısı	Toplam İstihdam (Yıl Ortalaması)
1	86.888	88.265
2	46.826	94.067

3-4	28.769	95.664
5-9	7.969	49.026
10-19	1.860	25.581
20-49	1.531	46.081
50-99	604	41.971
100-199	337	47.156
200-499	283	88.537
500-999	126	87.752
1000 ve yukarı	76	173.459

Ötküner, Cenk: “60’lı 70’li Yılların Türkiye’inde İşçiler, Politika”, **Devrimci Marksizm**, (Çevrimiçi), <http://www.devrimcimarksizm.net/sites/default/files/cenk-otkuner-60larin-ve-70lerin-turkiyesinde-isciler-politika.pdf>, S.2, Kasım 2006

70’li yılların sosyal şartlarının en önemli belirleyenlerinden biri yukarıda sözü edilen göç ve işçileşme olgusudur. 70’li yıllarda yoğunlaşan sanayileşme atılımları ve köylüye ve tarıma verilen desteğin azalması halkın hızlıca kentlere göçüne sebep olmuştur. Bu hızlı geçiş günümüzde dahi etkileri süren dizi sonuçlar yaratmıştır. Geçinebilmek için işçileşmek ve kentli olmak zorunda kalan milyonlarca insan sosyal uyum konusunda sıkıntılar yaşamış, şehrin çeperlerine itilmiş, köydeki dayanışma ilişkilerinin yokluğunda yeni sosyal ilişkiler yaratmak için çabalamıştır. Bu ikircikli deneyim sol kültürle birleştğinde söz konusu yıllarda sinema, müzik, edebiyat gibi alanlarda da kendine yer bulmuş, popüler olarak emek, yalnızlık, köylü ile kentli arasındaki uçurum, insanlık onuru gibi temalar işlenmiştir. Aynı yıllarda televizyon evlere girmiş, devlet propagandası aracısız bir şekilde halka ulaşmıştır.

1970’li yıllara kadar süren sosyal devlet anlayışı neoliberalizmin ayak sesleri ile yerini yeni ekonomik hamlelere bırakmaya başlamıştır. 5 yıllık kalkınma planlarıyla uygulamaya koyulan ithal ikameci ekonomi politikaları 70’li yıllar ve sonrası için ülke ekonomisinin seyrinde önemli bir dönemeci ifade etmektedir. İşsizlik, tasarruf oranlarının arttırılması, adil bir gelir dağılımı, yeni bir sosyal güvenlik sistemi, cari açığın problem olmaktan çıkartılması, ihracatın çeşitlendirilmesi, piyasa aksaklıklarının giderilmesi, tarım kesiminin pazar ile ilişkilerini kuvvetlendirilmesi, bölgeler arası dengesizlikleri azaltmak, kamu teşebbüslerinin etkinliğini arttırmak, nüfus artış hızını kontrol edecek tedbirler almak,

devlet idaresinde düzenlemeler yapmak, kredi veren kesimlerde düzenlemelere gitmek gibi daha birçok konuyu kapsayan bu 15 yıllık perspektif plan, sanayileşme ile birlikte toplumda tam anlamıyla bir dönüşüm öngörmekte ve sanayileşme/kalkınma hamlesinin sınırlarını olabildiğince genişletmektedir (Çitil, 2016:63). İthal ikameci ekonomi politikaları kısaca ithalatı kısarak ithal malların yerli üretiminin devlet eliyle teşvik edilmesi ve bu şekilde ülkenin sanayi kapasitesini büyütmek anlamına gelmektedir. İstanbul merkezli sanayi sermaye 1960'tan bu yana büyük mesafe kat etmiş olsa da sermaye sınıfı içerisinde rakipsiz olmaktan uzaktı. Ticaret sermayesi yarı resmi statüdeki odalardaki hakimiyetini ve bunun sonucu olarak siyasi partiler üzerindeki etkisini korumaya devam ediyordu (Tuna, 2012). 1960'lar ve 1970'ler boyunca dış ticaret politikaları kambiyo kontrolleri, kotalar ve sabit döviz kurundan oluşmaktaydı. Bunlarla birlikte katlı kur uygulaması tercih edilmiş, bu yol ile kıt olan döviz, üretken yatırımlar için ihtiyaç duyulan ara malı ve yatırım malları söz konusu olduğunda düşük kur uygulanmıştır. Yani ithalatta lüks tüketim mallarına izin verilmemiştir (Çitil, 2016:87). Türkiye bu yolla yerli sermayenin uluslararası rakiplerini azaltarak üretim kapasitelerini arttırmak ve döviz bağımlılığından göreceli olarak kurtulmayı amaçlamıştır. Bu kalkınma planları yoluyla ülke sermayesi ekonomik tedbirlerle üretime teşvik edilirken bu alanda gerekli altyapısal unsurlara dair sorumlulukların da devlet tarafından yerine getirilmesi hedeflenmiştir. II. Dünya Savaşına katılmayan Türkiye'de, ticaret ve tarım kaynaklı birikim sağlayan kesimler oluşmuştur. Bu kesimler, değer aktararak sağlanan birikim modelinden, üretirek sağlanan birikime geçişi istemiştir. Bu istek 1958'e kadar plansız bir şekilde karşılanmaya çalışılmış fakat süreç kriz ile sonuçlanmış ve bütün işlerin bir plana bağlanması talep edilmiştir. Dolayısıyla 1960-1980 arasında uygulanan ithal ikameci sanayileşme stratejisi 1950'lerin başına başlayan dönüşümün planlara bağlanmış halidir (Akçay,2006:233).

1971'de ABD'nin doları altına endekslemekten vazgeçtiğini açıklaması ve 1973'de OPEC'in petrol fiyatında yaptığı zam ile patlak veren Petrol Krizi tüm dünyayı ve sanayileşme yolunda büyük adımlar atmayı hedefleyen Türkiye'yi ağır biçimde etkilemiştir. Türkiye ekonomisi düşük faizli krediler, vergi muafiyetleri gibi popülist politikalar ve seçim ekonomileriyle 1973 Petrol Krizi'ni ertelemiştir. Ekonomik krizin dünya piyasalarını etkilediği dönemde, Türkiye'de 1973-1977

yıllarını kapsayan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanmıştır. Bu dönemde devalüasyonu önlemek için kur düzenlemeleri yapılmıştır. Kurlar 1976'da üç kez , 1977'de de 2 kez 1978'de 3 kez, 1979'da da 3 kez kur ayarlamasına gidilmiştir (Arat, 2003:38). III. Plan döneminde Türkiye'nin yaşadığı sorunlar, yatırımların dağınıklığı, ihracatta ki tikanlıklar, üretimde düşmeler ve enerji krizleri şeklinde özetlenebilir (Kurtoğlu,2015:507-514). Plan, özel birikimi yaygın teşvik ve sübvansiyonlarla öne çıkarmaya çalışarak sosyal hedefleri giderek arka plana kaydırmıştır (Boratav, 1997: 331). Sosyal politikaların giderek daha fazla göz ardı edilmesi demek, halkın yaşamsal ve devlet tarafından üstlenilmiş ihtiyaçlarına ayrılan para ve stratejik yaklaşımın giderek güç kaybetmesi demektir. Kırsaldan kente tüm dayanışma ilişkileri ve üretim gücünü bırakarak gelen toplum için bu derin bir huzursuzluk anlamına geliyordu.

Türkiye ekonomisinde 1976'dan itibaren ön plana çıkan kriz hali, aslında ertelenmiş bir krizden başka bir şey değildi. Türkiye 1975 yılının başından itibaren toplam döviz gelirleri azalırken giderleri hızla artan bir ülke durumuna gelmiştir (Tekerek, 2013:79). 1974 krizi sebebiyle dünyadaki olumsuz hava, Türkiye'de yabancı para rezervlerinin azalmasına ve ihtiyaç duyulan kaynakların kısa vadeli borçlanma yoluyla temin edilmesine yol açmıştır. Bu durum mali sistemin ithal ikameci sanayileşme stratejisinin mevcut çerçevesi içerisinde yetersizliğini ortaya çıkarmıştır (IV.BYKP,1979:203). 24 Ocak kararlarına doğru gidilen yolda ithal ikameci politikalar krizlerle beraber düşünüldüğünde sınırlarına ulaşmıştır. Uygulanan sabit kur politikası bu yıllarda defalarca kez devalüasyona gidilmesine sebep olmuş, kur değerlerindeki sürekli değişim ve döviz miktarındaki ani düşüşlerle ortaya çıkan para biriminin değerindeki ani ve yüksek frekanslı değişimler sebebiyle kur şoku yaşanmıştır. 1979-1980 arasında yaşanan ikinci petrol krizi ise Türkiye dış borçlarının daha yüksek faizlerle ödenecek olması sonucunu doğurmuştur. 1980 yılı içerisinde kurlar 16 defa değiştirilmiştir (Arat, 2003:38). Dolayısıyla hükümet bir yandan IMF'nin telkinlerine sınırlı bir şekilde ödünler verirken, ithalat tıkanmalarından ve piyasadaki genel kargaşadan kaynaklanan güçlükleri, fiyat kontrolleri ve polisiye önlemlerle karşılamaya çalışmıştır. Yemeklik yağlardan benzine kadar pek çok malda kuyruklar ve karaborsalar oluşmuştur (Tekerek, 2013:88). Bu dönemde halk temel ihtiyaçlarına ulaşmakta zorlanır hale gelmiştir. Bu

yıllarda işçi sınıfı sendikal mücadele yoluyla reel ücretlerini enflasyona karşı korumaya çalışmış ve dar boğaza giren sermayedarların artı değer oranını yükseltme yoluna gitmesine karşı grev ve eylemler düzenlemiştir. Bu sonuçların yaşanmasındaki en önemli etken siyasal istikrarsızlıkların da etkisiyle planlanan mali ve ekonomik politikaların kontrolsüz ve tutarsız şekilde işletilmesidir. Bu süreçte büyük sermaye kamusal kaynaklardan yararlanmaya devam ederken kısa vadeli çıkarlarının aleyhinde olabilecek devlet müdahalelerine kolaylıkla direnebilmiş dolayısıyla devlet aktörleri büyük sermayeyi kalkınmacı amaçlar doğrultusunda disipline etme konusunda başarısız olmuştur (Yeşilbağ, 2017:1129). 24 Ocak kararları 1980 Kerhen Milliyetçi Cephe hükümeti döneminde Demirel tarafından Turgut Özal'ın görevlendirilmesiyle alınmıştır. Özal'ın, Planlama Teşkilatı ve Merkez Bankası yetkilileriyle yaptığı toplantılardan sonra ekonomi için bulduğu çözüm o zamana kadar uygulanan karma ekonomiden serbest ekonomiye yönelmek ve yeni bir devalüasyona gitmektir (Tekerek, 2012:91). Özal neoliberal sermaye hareketlerine ülkeyi açacak kararlarla kamu harcamalarını sınırlamış, ücretleri düşürmüştür, verimlilik artışı hedefiyle rekabeti arttırmayı hedeflemiştir.

3.1.2.Hükümetler

70'li yıllar ekonomi politikalarının yanında sürekli hükümet değişikliklerine de sahne olmuştur. Güvenoyu alamayan, bir yılı dahi dolduramayan hükümetler istikrarsızlığa sebep olmuş halkın temsil siyasetine duyduğu güveni azaltmıştır. Bunun yanında 1970'li yılların siyasal yapısının en önemli özelliği, ortaya çıkan siyasal ve toplumsal örgütlenmelerle, 1950'lerden itibaren süren CHP-DP/AP ikili siyasal geleneğinin yanında yeni hareketlerin ortaya çıkmasıyla, çok merkezli denebilecek bir tablonun oluşmasıdır. Her ne kadar 1971'de TİP'in ve MNP'nin kapatılması, solda ve sağda önemli bir siyasî temsil sorununu doğurmuş olsa da bu siyasi temsil sorunu kısa sürmüştür. Bu iki blok da farklı kanallarla 70'li yılların siyasal karakterini belirlemiş ve siyasetin dinamik güçleri arasına yükselmişlerdir: sağ kanattaki MSP ve MHP, hükümet ortağı olmanın sağladığı üstünlüklerden de yararlanarak devlet kurumlarında (Ordu, MİT, Polis örgütü, bakanlıklar ve kamu işletmeleri) kadrolaşırken, köktenci solda yer alan çok sayıda parti ve grup sivil

toplum kurumlarında (işçi sendikaları, meslek birlikleri, öğrenci dernekler ve kooperatifler) söz sahibi olmuşlardır (Aydeniz, 2005:58). 1970 ile 1980 arasında 12 adet hükümet bulunmaktadır. Birçoğu koalisyon hükümetidir ve bu durum ideolojik açıdan uzlaşmaz unsurlar barındıran partilerin bir araya gelmesine veyahut sağ partilerin bir araya gelerek çoğunluk diktası elde etmesine sebep olmuştur. Bu hükümetler; 1970 ile 1971 arasında Adalet Partisi ile Demirel hükümeti, 1971 yılında göreve gelip yıl bitmeden sona eren CHP-MGP-Bağımsızlar ile Erim hükümeti, 1971 ile 1972 arasında AP-CHP-MGP-Bağımsızlar ile tekrar Erim hükümeti, 1972 ile 1973 arasında AP-CHP-MGP-Bağımsızlar ile Melen hükümeti, 1973-1974 arasında AP-CGP-Bağımsızlar ile Talu hükümeti, 1974'te göreve gelip yıl bitmeden sona eren CHP-MSP koalisyonu ile Ecevit hükümeti, 1974 ile 1975 arasında güvensizlik oyu alan geçici Irmak hükümeti, sonrasında 2 yıl hükümette kalacak olan AP-MSP-MHP-CGP ile Demirel hükümeti ki bu aynı zamanda 1. Milliyetçi Cephe (MC) dönemidir. 1977 yılında güvensizlik oyu ile kurulamayan CHP Ecevit hükümeti, 1977-1978 arasında AP-MSP-MHP ile Demirel hükümeti yani 2. MC, 1978 ve 1979 arasında CHP-CGP-DP koalisyonu ile Ecevit hükümeti ve son olarak 1979-1980 arası kerhen MC olarak adlandırılan AP Demirel hükümetidir. Bu yıllardaki hükümet değişim hızına, koalisyonlara ve hükümet liderlerine baktığımızda merkez sağ ideolojinin kemalist unsurlar barındıran bir temsilcisi olan Demirel'in adının sıkça anıldığı fark edilmektedir. Bunun yanında birçok yönden CHP çizgisinde olan fakat varoluş amacı antikomünizm olan –CGP gibi- benzer kemalist partilerle bir araya gelmeden hükümet kuramayan bir CHP, 1975 sonrasında milliyetçi ve muhafazakar partilerin birliklerinden doğan milliyetçi cephe koalisyonları dikkat çekmektedir. 70'li yıllara kadar daha liberal ve demokrat bir çizgi izleyen bu partiler 70'li yıllarda artan toplumsal huzursuzluklar, sendikal hareketin güçlenmesiyle ortaya çıkan kitlesel işçi eylemleri ve toplumun tüm kesimlerinde yoğun biçimde karşılık bulan sol tandanslı bir siyasallaşma sebebiyle daha otoriter bir çizgiyi benimsemiştir. DP'nin kurulmasıyla, 70'li yıllarda AP, MHP, MSP ve DP Türk sağını temsil etmişlerdir. Türk sağının çeşitlenmesinde, komünizm karşıtlığı önemli bir faktördür. Anti-komünizm; Türk sağını yaratan ve birleştiren “kurucu öteki” olmuştur (Tekin, 2021:36). Buna karşılık CHP bu yıllarda daha halkçı bir söylem benimsemiştir. “Ortanın solu” veya “demokratik sol” gibi formülleştirmeler partinin halktaki

siyasallaşmaya cevap olma stratejisi olarak okunabilir. Demokratik sol yaklaşımıyla, “sosyal demokrasi” gibi ılımlı modeller tercih edilmiş, aşırı ve radikal görülen Marksizm kökenli görüşlerle bağ kurmamaya özen gösterilmiştir (Tekin, 2021:38). Partinin halkçı ve sola bakan bu tarzı partiden kopuşları da beraberinde getirmiştir. CGP bu kopuşların sonucudur ve çeşitli koalisyon hükümetlerinde kendine yer bulmuştur.

70’li yıllar Erim hükümetiyle başlamıştır. Muhtıra sonrasında Başbakan olan Nihat Erim, Türkiye’nin tarihinde ilk kez halkın siyasete katılmasına ve çoğulcu bir düzene izin veren haklar ve özgürlüklerin genişliğinden duyduğu rahatsızlıkları dışa vurmuş olup Erim döneminde özgürlükler devletin bütünlüğünü ve ulusu, cumhuriyeti, ulusal güvenliği ve kamu düzenini koruyabilmek (Ahmad, 1976: 214) adına engellenmiştir (Yıldız, 2015:94). CHP’den ayrılarak hükümeti kuran Nihat Erim 1971 yılında ekonomi politikaları konusunda yaşanan fikir ayrılıkları sebebiyle istifa etmiştir. Sonrasında ikinci kez kurulan Erim hükümetinin ömrü ise ancak 5 ay olabilmıştır. CHP, Erim hükümetini destekleme kararı alınca, ortanın solu akımının önderi ve partinin genel sekreteri olan Bülent Ecevit görevinden ayrılmıştır (Yıldız, 2015:95). Bu hükümet döneminde en önemli olay, 10 Mart 1972’de Deniz Gezmiş, Yusuf Arslan ve Hüseyin İnan’ın idam cezalarının onaylanmasıdır (Tekin, 2021:45). Askeri vesayetin kalktığını söyleyebilmek için 1973 seçimlerini beklemek gerekecektir. Türkiye’de 1971-1973 ara rejiminin ardından yeniden sivil yönetime ve olağan siyasete geçilmiştir (Yıldız, 2015:95). Mart rejiminin son hükümeti olan Talu hükümeti geçiş kabinesi olarak kurulmuş ve 1973 seçimlerine kadar ülkeyi yönetmiştir (Çavdar, 2019: 202). CHP-MSP koalisyonu ile kurulan ilk sivil hükümet ideolojik olarak birbirinden oldukça uzak iki partinin birliği anlamına gelmektedir. CHP ortanın solu söylemiyle siyaset yaparken MSP islamcı bir yaklaşımla devleti yönetmek isteyen bir partidir. Kıbrıs Barış harekatı gibi yoğun gündemler ve söz konusu ideolojik ayrılıklar koalisyonun sonunu getirmiştir. Ecevit 1974 yılı Eylül ayında istifa etmiş ve CHP-MSP hükümeti sona ermiştir (Tekin, 2021:49). Milliyetçi cephe kurulmadan önce Sadi Irmak tarafından kurulan ve ülkeyi 4,5 ay yöneten bir geçiş hükümeti ülkeyi yönetmiştir. 1975 yılında birinci milliyetçi cephe olarak anılan AP-MSP-MHP-CGP ve Bağımsızlar’ın kurduğu Demirel hükümeti ülkeyi yönetmeye başlamıştır. Milliyetçi Cephe Hükümeti’ni, solun ciddi biçimde ilk kez iktidar

seçeneği durumuna gelişine karşı, sağın verdiği yanıt olarak değerlendirmek mümkündür (Yıldız, 2015:96). Bu koalisyon ile beraber siyasal kutuplaşma artmış, antikomünist söylem bir politika haline gelmiştir. Ecevit'in 1977'de bir azınlık hükümeti girişimi olduysa da bu girişim sonuçsuz kalmış, ikinci milliyetçi cephe hükümeti 1977'de AP-MSP-MHP ile kurulmuştur. 5,5 ay kadar ülkeyi yöneten ikinci milliyetçi cephe koalisyonu yerini Ecevit liderliğinde kurulan CHP-CGP-DP koalisyonuna bırakmıştır. 1977 seçimi öncesinde CHP'ye olan ilginin önem kazandığı görülmektedir. Bunda MC Hükümetinden duyulan hoşnutsuzlukların payı büyüktür (Keleş ve Ünsal, 1982: 35). Bu koalisyonun kurulabilmesi için birçok bürokratik engelin aşılması gerekmiştir. Güneş motel olayları olarak anılan olayda kimi milletvekillerine bakanlık sözü verilerek CHP'ye geçmeleri sağlanmıştır. CHP gittikçe olumsuzlaşan ve kontrolünde yetersiz kaldığı bu süreç karşısında umut olma konumunu yitirmeye başlamıştır. 14 Ekim 1979 Senato seçimlerindeki yenilgi de bunun en açık işareti olarak hükümetin de sonunu getirmiştir (Yıldız, 2015:97). Bunun üzerine 1970'li yılların son hükümeti olan ve kerhen milliyetçi cephe olarak anılan AP Demirel hükümeti kurulmuştur. Kurulan bu azınlık hükümeti dönemindeki en önemli gelişmelerden biri "24 Ocak Kararları'nın" alınmasıdır (Tekin, 2021:52).

3.1.3.Toplumsal Hareketler

1970'li yıllar Türkiye siyasi tarihi açısından aynı zamanda toplumun çeşitli kesimlerinde yayılan politizasyon demektir. Bunların hemen hemen hepsi bir örgütlenmeye dönüşmüştür. Burada cumhuriyetin ilk yıllarından beri süregelen huzursuzluklar, ekonomik buhranlar, halkın siyasal temsilindeki eksikler, istikrarsız hükümetler söz konusu siyasallaşmanın en temel nedenlerindendir. Pek tabi maddi koşulların yarattığı huzursuzluğun potansiyel toplumsal hareketler yaratması her daim mümkünken onları bir siyasal temsile, örgüte veya bir harekete dönüştürecek olan siyasi bir irade, hegemonya ve onun tarihidir. 70'li yıllardaki yoğun siyasallaşmanın temeli 60'lı yıllardan beri birikmekte olan sendikal mücadeleler, öğrenci hareketleri ve sol örgütlenme deneyimlerinde aranabilir. 1961 Anayasası'nın getirdiği, nispeten daha liberal ortam, kırsal nüfusun azalması, sanayileşmede hız kazanılması, kitlelerin tarımsal üretimden koparak kentlerde gecekondulaşması gibi nedenler, geleneksel

toplumun yerine kitlelerin politik olarak sürece katılmalarını kolaylaştırmıştır (Keyder, Buğra., 2006:159). Behice Boran kitabında bu dönemi şöyle özetlemektedir;

“Sosyalizm ilk defa kanun çerçevesinde, meşru bir fikir akımı ve politik hareket olarak ortaya çıkmak ve kendisini ifade etmek fırsatını bulmuştur. Sosyalist hareket bir taraftan gazete sütunlarında ve dergilerde aydınlar arası bir fikir olarak, diğer taraftan da politik bir örgütlenme şeklinde belirdi.”70’li yılların hemen öncesindeki emperyalist sömürüye, dayatılan yaşam biçimlerine ve savaş karşıtlığına odaklanan 68 hareketleri dünyada ve Türkiye’de karşılığını bulmuştur.” (Boran, 1992:62)

Türkiye’de 1970’lere gelinirken, gerek ülke dışında, gerek ülke içinde, sosyal ve siyasal olarak oldukça hareketli bir dönem yaşanmış ve 1970’ten sonra da bu dönem çeşitli şekillerde bu ivmesini korumuştur. 1968 yılına gelindiğinde, Batı Almanya’da başlayan öğrenci hareketleri, Fransa’da da kabul görmüş ve devrim olasılığı, Batı’nın gündemine yeniden girmiştir (Keyder vd. 2006:151). Örneğin 1968 yılında ABD’nin Vietnam [saldırısı] sonrasında ABD’de başlayarak diğer ülkelere yayılan protesto hareketleri, diğer taraftan aynı yıl Fransa’da yükselen işçi ve öğrenci hareketleri, akabinde Türkiye’de de 1968-1970 yılları arasındaki öğrenci [eylemlerinin] ve işçi hareketlerinin tırmanışına yol açmıştır (Ahmad, 1976: 175). Türkiye’de yoğun olarak 60’lı yıllarda başlayan toplumsal hareketler askeri darbelerle kesintiye uğramıştır. 12 Mart 1971 Muhtırası ile başlayan 1970’li yıllarda siyaset dışında tutulmaya çalışılan toplum kesimleri sokağa çıkmıştır (Yıldız, 2015:100). 71 muhtırasının yönetsel hakimiyeti 73 yılına kadar sürmüş, bu süreçte ordu kamusal alanı denetlemekten geri durmamıştır. Buna rağmen halkın desteğini alan ve siyasal hegemonyaya sahip olan birçok sol örgüt faaliyetlerini bu süreçte de sürdürmüştür ve işçiler de eylem hakları için eylemler yapmaya devam etmiştir. Bu yıllarda toplumsal hareketleri bu denli canlı kılan başka bir etkense sosyalist metinlerin ilk kez 1960’lı yıllarda çevrilmesidir. Bu yıllardaki teorik tartışmalar ve ülke geleceğine dair yapılan tahliller toplumsal siyasallaşma içindeki fransiyonları da belirlemiştir. 1970’li yıllarda sol-içi politik ayrışmalar üç ana eksende değerlendirilebilir: Birincisi Pro-Sovyet Akımlar olarak nitelendirilen TİP, TSİP, TKP gibi örgütlerin oluşturdukları eksendir. Referanslarını 1920’ler TKP’sinden alırlar. İkinci eksen ise ÇKP ve AEP (Maocu ve Enver Hocacı) yanlılığı temelinde

oluşturmuştur. Referanslarını 1960'lardan ve TKP/ML çizgisinden almışlardır. Üçüncü eksen ise 1960'larda Dev-Genç ve THKP-C çizgisini referans alan ve diğer eksenler tarafından ortak biçimde devrimci demokrat olarak adlandırılan akımdır. (Aytaç, 1998). 1960'lı yıllarda Türkiye'de zenginleşen sol literatür, dünyanın farklı yerlerinde vuku bulan toplumsal kalkışmalar, Sovyet deneyiminin etkileri ve cumhuriyetten öncesine değin götürülebilir olan sosyalist örgütlenme deneyimlerinin birikimi 70'li yıllardaki toplumsal şartlarla birleştiğinde 70'li yıllardaki tablo ortaya çıkmaktadır.

70'li yılların emek hareketi ve sol siyaset için hareketli geçeceğinin ilk göstergesi 1970 15-16 Haziran eylemleridir. 15-16 Haziran olayları Türkiye Cumhuriyeti tarihinin tanık olduğu en kitlesel, etkili ve aşağıdan gelişen birkaç çatışmacı toplumsal seferberlik örneğinden biridir (Doğan, 2021). 60'lı yıllardaki Kavel, Derby, Finfinis fabrika işgallerinden ve Maden-İş örneğindeki gibi sendikal kazanımlardan güç bulan işçiler 15-16 Haziran'ı yaratmıştır. 1967 yılında kurulmuş olan DİSK, Türk-İş'i işçiler için tek seçenek olmaktan çıkarmış ve Türk-İş'ten farklı bir sendikal anlayışı savunmuştur. Bu durum sermaye sınıfı ve Türk-İş içinde huzursuzluklar yaratmıştır. Bu huzursuzlukların sonucu olarak Haziran 1970'de, CHP ve AP tarafından 247 sayılı Sendikalar Kanunun kimi hükümlerinin değiştirilmesine yönelik yasa tasarısı hazırlanmış ve meclise sunulmuştur. Yasa tasarısı Türk-İş hakimiyetini korumaya ve sendikal örgütlenmeyi zorlaştırmaya yönelik bir çok madde içeriyordu. Örneğin yeni sendika kurmak için ilgili iş kolundaki tüm sigortalı işçilerin üçte birini örgütlenme şartı gibi ya da sendikalardan istifada noter şartı gibi hükümler Türk-İş'in tekeline yönelik olası tehditleri yok etmeye yönelik düzenlemelerdi (Doğan, 2021). Yasa çıkmadan DİSK hem genel merkezinde bir komite oluşturmuş hem de örgütlü olduğu iş yerlerinde komiteler oluşturarak yasaya karşı fiili direnişi tartıştırmıştır (Aydın, 2020: 211). 15 Haziran günü yasanın onaylanmasıyla DİSK öncülüğünde fakat içinde Türk-İş'li veya örgütsüz işçilerin de bulunduğu 70 binden fazla işçi Gebze ve İstanbul'da işyerlerini terk ederek yürümeye başlamıştır. Trafik ve haberleşmeyi önemli ölçüde aksatan eylem 16 Haziran günü de aynı şekilde tekrarlanmıştır (Doğan, 2021). Bu ve buna benzer işçi eylemleri 70'li yıllar boyunca sürmüş, işçilerin gelir kaybına sebep olan her hamlede kitlesellikleri giderek artmıştır. 15-16 Haziran bu bağlamda altmışlı

yıllar boyunca özellikle ithal ikameci politikalara dayanarak gelişen Marmara bölgesinde etkin ve özellikle Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nda (DİSK) somutlanan işyeri radikalizmine dayalı sendikacılığı, kelimenin çeşitli anlamlarıyla, daha açık politik bir tavır alışa itmiştir (Doğan, 2021). Güçlenen sendikal hareket ve karşılığını bulan politik huzursuzluklar işçi sınıfının politik bir özneye dönüşmesinin zeminlerini yaratmış, özellikle 70'li yılların ikinci yarısı ilk yarısına kıyasla emek hareketi için oldukça aktif geçmiştir. Bu sendika sayısı da doğrulanabilir. 1970'lerin sonuna doğru ekonomide daralma yaşanırken, sendikalar bu evrede daha güçlenmiş ve 1970'de 737 olan sendika sayısı, 1978'de 879'a çıkmıştır (Işıklı, 1992: 351). Bu yıllarda toplumsal hareketlere bakıldığında farklı talepler ve farklı özneler taşımalarına rağmen birbirleriyle etkileşim içinde oldukları görülür. Geniş toplum kesimlerindeki genel huzursuzluk politik hegemonyasını kurmuş sol siyaset ile buluşmuş, bu şekilde ekonomik talepler siyasileşmiş, siyasi taleplerin perspektifi ise tüm toplum kesimlerini kapsayacak şekilde genişlemiştir.

3.1.4.Devlet ve Siyasal Şiddet

Söz konusu toplumsal talep ve hareketlerin bulduğu karşılık devlet açısından düzen için potansiyel tehlike anlamına gelmektedir. Bu sebeple 1971 anayasası ile kamusal alan ve sivil toplumun sınırları daraltılmıştır. Örneğin dernek kurmakla ilgili serbestiyet “gerekli durumlarda dernekler mahkeme kararıyla kapatılabilir” halini almış, sendikal örgütlenme hakkı tüm çalışanların elinden alınarak sadece işçilere tanınmıştır. Ayrıca, işçi niteliği taşımayan kamu hizmeti görevlilerinin yani genellikle memurların sendika kurma hakları da Anayasa'dan çıkarılmış ve toplantı ve gösteri yürüyüş hakkı aşırı ölçüde sınırlandırılmıştır (Fincancıoğlu, 2000: 124). Bu kanuni sınırlamalarla beraber devletin zor gücü bu yıllarda hukuki sınırlamaları askıya alacak düzeyde yetkiler ve serbestliklerle donatılmış, toplumsal hareketlerin bastırılması için yoğun biçimde kullanılmıştır. Bu hareketler devlet açısından da meşru kabul edilme zorunluluğu bulunan temsili siyasette de temsilcilerini yaratmıştır. CHP içindeki “ortanın solu” akımı ve ilkesel, geleneksel ve ideolojik olarak soldan gelen TİP, TSİP, SDP gibi partiler buna birer örnektir. Bu dönemde pratik olarak devletin elinden şiddet tekeli alan silahlı örgütlenmeler de bulunmaktadır. Türkiye Halkın

Kurtuluşu Ordusu (THKO), Türkiye Halkın Kurtuluşu Cephesi Partisi (THKP-C), Türkiye İşçi ve Köylü Kurtuluş Ordusu (TİKKO), bu dönemde silahlı mücadele fikrini benimseyen sol örgütlerdir (Ozan, 2019:714).

1970’li yıllar halkın taleplerini politikleştirdiği, döngüsel bir biçimde farklı talepler etrafında örgütlendiği ve hakim siyasal iradeye bu talepleri dikkate almasını kamusal alanda yarattığı hegemonya ile dayattığı yıllardır. Devlet aklının öngördüğü düzen ve toplum tahayyülünün dışındaki bu durum devletin türlü aygıtlarıyla müdahalesini gerektiren bir durumdur. Öncelikle soğuk savaş döneminden sonra Türkiye’nin ABD ittifakını seçmesiyle başlayan ve bir düşman olarak kodlanmaya başlanan Sovyet Rusya bu müdahalede söylemsel olarak en fazla kullanılan araç olmuştur. Bu yıllardaki tüm devlet yetkilileri halkı bir komünizm hayaletiyle korkutmuş, bu korku üzerine inşa ettiği zor kullanımını meşru kılmıştır. Buna göre bu dönemde cereyan eden tüm toplumsal hareketler komünistler tarafından ülkeye sokulan provokasyonlardan ibarettir ve pek tabi devleti bu saldırıdan korumak gerekmektedir. 70’li yıllar hükümetlerinin tamamı dozajı değişmekle beraber varoluş amacını bu söylem üzerine kurmuştur. Neredeyse tamamı koalisyon hükümetlerinden oluşan hükümetlerin hepsinde milliyetçi veyahut muhafazakâr bir partinin iktidar ortağı olması tesadüf değildir. Bu partiler halkı bu provokasyonlara gelmemek hakkında sürekli olarak uyarmak ve korkutmakla beraber halkın belli kesimlerini düşmanlaştırmış, hukukun sınırlarının bu kesimler için esnekleştirilmesinde bir sakınca görmemiştir. Bu yıllarda devlet şiddetiyle beraber siyasi cinayetler de artmış, anti-komünizm şiarıyla örgütlenen milliyetçiler ve solcular arasında sayısız şiddet olayı yaşanmıştır. Devletin burada aldığı konumsa bu olayların kimisine göz yummak, kimisini kamuoyuna duyurmak, kimisini saklamak kimisiniyse münferit olaylar olarak görerek yasal ve siyasal olarak yapması gereken hamleleri yapmamak şeklinde olmuştur. Düşmanlaştırılan ve gerçeklik dışı muhafazakâr söylemlerle insanların üzerlerine kışkırtıldığı kesimlerden biri alevilerdir. 70’li yıllarda birçok alevi köyünde şiddet olayları yaşanmakla beraber bunların en büyüğü 1978 Kahramanmaraş katliamıdır. Bunun dışında devlet tarafından düşman olarak kodlanan ve işaret edilen sol görüşlü kişiler devlet veya ülkücü çeteler eliyle bazıları ölümle sonuçlanan birçok saldırıya uğramıştır. Özellikle MC koalisyonları

döneminde şiddet olaylarının ve bu olaylarda ölen kişi sayısının giderek arttığını söylemek aşağıdaki tablo verileri ile mümkündür.

Tablo 3.2. Yıllara Göre Şiddet Olaylarında Ölenlerin Sayısı (1969-1980)

YILLAR	ÖLÜM SAYISI
1969	9
1970	19
1971	22
1972	22
1973	15
1974	27
1975	37
1976	108
1977	315
1978	1095
1979	1362
1980	2206

Keleş, Ruşen, Ünsal, Artun: **Kent ve Siyasal Şiddet**, Ankara, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982.

1977 1 Mayıs katliamı gibi kitlesel ölümlerin yanında, Balgat katliamı, Bahçelievler katliamı gibi şiddet eylemleri de bu yıllarda yaşanan toplumsal kalkışma ve bu kalkışmayı bastırmak için girişilen çabanın boyutlarını gözler önüne sermektedir. Bunların yanında 1971 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile gözaltına alınan kişinin bir gün içinde hâkim karşısına çıkarılması kuralı değiştirilerek bunun 48 saate çıkarılması ve hatta toplumsal olaylar gibi ‘toplu suçlarda’ bunun yedi güne kadar çıkararak polise kişiyi uzun günler nezarette tutma hakkı vererek önü açılan devlet şiddeti ve zorla kaybetmeler bugün halen izleri sürülen olaylardır.

3.1.5.Polis Teşkilatı ve POL-DER'in Kuruluşu

1970'li yıllarda polis teşkilatı toplumsal hareketler dolayısıyla yönetsellik kapasitesini hızlıca geliştirmesi gereken devlet açısından en kullanışlı araçlardan biri olmuştur. Bürokratik düzenlemeler ve diğer araçlar açısından yeterince donatılmamış ve yeterli kadrosu bulunmayan bir kolluk kuvveti olarak görev tanımına girmeyen birçok iş için polis teşkilatı bu yıllarda sorumlu tutulmuştur. Bu yıllarda polis 271 kanun, 51 tüzük, 168 yönetmelik, 87 bakanlar kurulu kararnamesi ve 62 yönerge ile tespit edilen hükümleri uygulamakla yükümlü kılınmıştır (EGM, 1983: 19). Fazladan çalışma, kötü çalışma koşulları ve siyasi vesayet bu yıllarda teşkilatın sürekli gündemlerinden bazılarıdır.

1971 yılı başında Türk polis teşkilatı, ülke genelindeki 67 il ve 379 ilçede teşkilatlanmıştır (TBMM, 1971:449). 1970 yılı Genel Nüfus sayımları neticesinde Türkiye'nin toplam nüfusu 35.605.176 30 olmakla birlikte 1971 yılı itibariyle Emniyet Genel Müdürlüğü'nde görevli polis sayısı 21.478'dir (EGM, 1973: 23). Bu 1971 yılı başında 1658 kişi başına ortalama 1 polisin düştüğü anlamına gelmektedir. Hem yetersiz kadrolaşma hem de görev ve yetkileri muğlak olarak tanımlanmış kolluğun bu dönemde tüm kamusal alan müdahalelerine dair görevli kılınması iş yükünün polis memurlarını nasıl şartlarda çalışmaya mahkûm ettiği hakkında gerekli ipucunu vermektedir. Burada müdahale alanını dernekler, okullar, eğlence mekânları, fabrikalar, şeklinde oldukça geniş biçimde düşünmek gerekmektedir. Ayrım adli ve siyasi görevler şeklinde ayrılacak olursa; adli görevler hazırlık soruşturmasını yürütmek, suçüstü işlemleri yapmak, gözaltına alma ve yakalamaları gerçekleştirmek, arama yapmak, kanunun suç saydığı fiiller hakkında ihbarları değerlendirmek, şüpheli ve kimliği meçhul ölümleri adli makamlara bildirmek, hâkim ve savcılar tarafından talep edilen adli işlerle ilgili görevleri yerine getirmek şeklinde sıralanabilir (Yıldız, 2015:117).

Siyasi görevlerse çok daha muğlaktır. 1970'li yıllarda Türk polis teşkilatının siyasi polis faaliyetleri özetle, devletin varlığını koruyucu tedbirleri almak, Anayasa ile belirlenmiş devlet nizamını, Cumhuriyeti korumak, hürriyetleri ve kişi dokunulmazlığını korumak, devlet büyüklerini korumak, Türkiye'ye gelen yabancı devlet başkanları ve Türkiye'deki misyonlarını korumak, pasaport, vatandaşlık,

ilticalar ile ilgili işlemleri yapmak, yabancıların Türkiye’de ikamet ve seyahatleri ile ilgili işlemleri yürütmek, siyasi partiler, sendikalar ve derneklerin faaliyetleri ile ilgili işlemleri yürütmek ve basın yayın film ve senaryolarla ilgili sansür işlemlerini yerine getirmektir (Yıldız, 2015:117). ‘Devletin varlığını koruyucu tedbirler almak’ sorumluluğunun bu yıllardaki karşılığı devlet şiddetidir. Bugünün çevik kuvvet birimine denk düşen toplum zabıtası 70’li yıllarda devlet şiddetine dair yetkili kılınmış polis birimidir. Bu yıllarda yasal yetkisi 7 Ağustos 1971 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanan değişiklikler ile arttırılmıştır. Bu değişikliğe göre toplumsal olaylara müdahalenin esasları şöyle tanımlanmıştır; Kanunsuz toplu hareket haline gelen herhangi bir toplumsal olayın etkisiz hale getirilmesi veya bertaraf edilmesi veya dağıtılması için toplu hareketin niteliğine veya dağıtma sırasında vuku bulan cebir ve şiddet veya tehdit veya taarruz veya mukavemetin derecesine ve gereğine göre kademeli şekilde artan nispette, bedenî kuvvet, maddi güç ve silah kullanılması (Resmi Gazete, 1971 S.13919).

Bu yıllarda hükümetlerin sürekli değişmesi hasebiyle emniyet yöneticileri de sürekli değişmiştir. 12 Eylül 1980 tarihli askeri müdahaleye kadar uzanan dönemde Türkiye’de siyasal kutuplaşmayla birlikte devlet yönetiminde bürokrasinin partizanca siyasallaşmasının giderek tırmandığı deneyimler yaşanmıştır (Yıldız, 2015:170). Reiner (1985: 175), bu duruma ilişkin olarak “Polis teşkilatı taşıdığı kurum kültürü nedeniyle halkın genel ahlakından farklı değildir” diyerek aslında polis teşkilatlarında yaşanan deneyimlerin toplumda yaşanan gelişmelerin paralelinde seyrettiği görüşünü öne sürmektedir. Siyasal vesayetin yoğun biçimde hissedildiği teşkilatta hem çalışma şartları hem de sürekli yaşanan yönetsel değişiklikler polis memurlarının memnuniyetsizlerinin ana sebepleri olmuştur. Maaşları düşük, çalışma saatleri belirsiz ve uzun, bekleme alanları bakımsız, katı bürokratik ilişki ağları içinde sürekli olarak değişimi muhtemel bir siyasal vesayet altında çalışan polisler bu yıllardaki toplumsal politizasyonun bir parçası olarak pek çok meslek grubu gibi kendi sivil toplum örgütlerini kurma yoluna gitmişlerdir. Bu yıllarda genç birer polis memuru olan tüm polislerin çocukluk ve erginlik dönemlerinin 60’lı yılların yoğun politik ortamında geçtiğini ve sosyal profil açısından bir veya iki kuşak önce kente göçmüş işçi ailelerine mensup olduklarının altını çizmek söz konusu örgütlenmeleri anlamayı kolaylaştıracaktır. 1960 askeri yönetimi sırasında ve sonrasında bir süre polis-asker,

ve polis-halk ilişkilerini düzeltme arayışı içinde polis alımında daha demokrat ve CHP'ye yakın bilinen ailelerin gençlerine öncelik tanınmıştır böyle bir kuşağın varlığı 1975-1980 döneminde polis bünyesinde sol, demokratik bir polis hareketinin oluşumunda rol oynayan etkenlerden biri olmuştur (Acar, 2004). 1971 yılı itibariyle faal olan polis derneklerinin bazıları şunlardır; Genel Menfaatlere Yararlı Türkiye Polis Emeklileri ve Mensupları Derneği, Polis Enstitüsü Yüksek Öğrenci Mezunları Derneği, Türkiye Polis Derneği (Yıldız, 2015:149). Bu derneklerin tümüne baktığımızda emniyet mensupları arasında çeşitli zeminlerde dayanışmalar yaratmaya çalıştıkları, mesleki hakların korunması, diğer devletlerdeki polislik şartlarına dair etkileşim yaratmak gibi amaçlar taşıdıkları görülür. Herhangi bir politik şiarla ortaya çıkmamışlardır.

1970'li yılların özellikle ikinci yarısında Türkiye Polis Derneği'nin devamı olarak ortaya çıkan POL-DER ve ülkücü polislerin üye olduğu POL-BİR ise güncel siyaset içinde daha belirgin bir tavır ifade eden iki dernektir. Bu iki dernek siyasi vesayetin üyelerine yaşattığı haksızlıklar konusunda tutum alma ve kimi toplumsal hareketleri ve öznelerini diğerlerinden daha meşru görme gibi özellikler taşıyan sıra dışı örgütlenme örnekleridir. Yalnızca devlet egemen sınıfın baskı aracıdır tezinin düz yorumundan hareket eden ve teoriyi bu sığlığa indirgeyen birçok eğilim POL-DER gibi bir olgunun varlığında çoğu kez, teoriye aykırı bir durumla karşılaşıldığı duygusuna kapılmaktadır. Gerçekten de bünyesinde 15 bine yakın polisi barındıran ve kongrelerinde sosyalist eğilimlerin yönetim mücadelesi yapabildikleri, yayın organında herhangi bir sosyalist eğilimli derneğin yayınıni aratmayacak yazıların yayımlandığı bir polis derneğinin varlığı ile devlet egemen sınıfın baskı aracıdır tezini birlikte düşünmek ilk bakışta hayli güçlük yaratmaktadır (Birikim, Aralık 1978: 38). POL-DER kurulduktan hemen sonra bu dernek tarafından yürütülen faaliyetlere baktığımızda ilk girişimlerinin polisin o dönemdeki özlük haklarının iyileştirilmesi, çalışma saatlerinin ve fazla mesai ücretlerinin düzenlenmesi ve giyim kuşam yardımıyla ilgili düzenlemelerin dernek tarafından öncelendiğini söylemek olanaklıdır (Polis İçin İnsanca Yaşam, 1975). Kitabında POL-DER'in kuruluş aşamasını aktaran Öner başlıca amaçları şöyle özetlemektedir; “kuruluş amacımız polisin özlük haklarını ve en önemlisi hiçbir siyasal yapıyla özdeşleşmeden “halkın polisi” olmasını savunmak olacaktı” (Öner, 2003 s.35) Bu faaliyetlerin yanında

düzenli aralıklarla çıkan yayınlarda yapılan teorik ve güncel tartışmalar, yayında yer alan polis deneyimleri, politika eleştirileri ve ülkedeki faşist saldırılara karşı “halkın polisi” şiarının benimsenmesi POL-DER'in solcu polislerin örgütü olarak anılmasının başlıca sebeplerindendir. “Halkın polisi” olmanın önemi yayınlarda sık sık dile getirilmiştir;

“Bir grev, boykot veya gecekondü sözü geçince akla hemen ‘polis’ gelir olmuştur. Çünkü egemen sınıflara sırtını dayamış politik çevreler, polisi, bu sınıfların yararına ‘yasal maşa’ gibi, daha genel bir ifade ile halkı halka karşı kullanılagelmiştir” (Akt. Öner, 2003 s.62).

Polisin halk tarafından düşmanlaştırılması ve halktan ayrı bir yapı gibi görülmesi yine halkın polisi olma amacının iki önemli sebebidir. 1976’daki 2. Olağan genel kurulu sonrasında “Tüm Ulusumuza” başlıklı bir bildiri yayınlayan dernek bu bildiride bunu şu ifadelerle açıklamaktadır;

“Polis halkla organik bir bağ oluşturur; hizmet etmekte olduğu toplumdan ayrı değil fakat onun bir parçasıdır (...) yoksa polis, anayasal ve demokratik hakların kullanılmasının önünde bir engel, öğrencilerle küskün, toplantı ve gösterilere gereksiz müdahale eden, yurttaşlara kötü davranan bir örgüt değildir” (Akt. Öner, 2003 s.44-46).

Türkiye Polis Derneği’nin 1975 yılındaki genel kurul toplantısı ile içinde sol örgütlerde örgütlü polislerin bulunduğu, kimi eylemcilere yardım eden, derneğin kapatılmasına karşı sokaklara afiş asmaya çıkan, çalışma koşulları için iş bırakma eylemi yapan yayınlarında marksizm, sosyalizm ve devrim gibi güncel konular tartışan ve üye sayısı 15.000’i bulan POL-DER resmen kurulmuştur. Derneğin tarihi 1970’in başına değin uzanmaktadır. 1961 Anayasası 29 madde ile örgütlenme hakkı tanınmış olsa da 1971’de yapılan bir düzenleme ile bu hak memurlar için yalnızca dernekleşme yoluyla kullanılabilir hale gelmiştir. POL-DER, 1970 yılında kurulan ve Polis Derneği olarak bilinen derneğin 17 Mayıs 1975’te yeni bir yönetim tarafından devralınması ile oluşturulmuş bir meslek örgütüdür (Öner 2003, s.34).

Derneğin resmi yayın organı “POL-DER Gazetesi” ismi ile yayınlanan gazetedir. POL-DER yönetiminin ileri dönemlerde yaşadığı sorunlar nedeniyle iki veya üç ayda bir yayınlandığı da anlaşılmaktadır. Bu nedenle POL-DER Gazetesi 23 sayıya ulaşarak en son Eylül 1978’de basılmıştır (Şimşek, 2015). Bekçiden emniyet müdürüne kadar bütün emniyet görevlilerine açık olan dernek, Türkiye’nin polis tarihindeki ilk demokratik hareketi(r) (Öner, 2003 s.37) Bu belirgin siyasal duruş özellikle MC hükümetleri döneminde dernek mensubu birçok polisin baskı, sürgün ve uzaklaştırmaya uğramasına sebep olmuştur.

Devletin makbul olanı belirleme makbul olmayanı zora tabi tutma aracı olan zor gücü içinde bu yöntemleri, devlet şiddetini ve hükümet politikalarını eleştiren ve ‘makbul olmayan’ olmaya cesaret eden bu yapı dönem hükümetlerinin tamamını rahatsız etmiştir. 1978 yılına gelindiğinde POL-DER’in gerek basın açıklamaları gerekse yayın organları üzerinden yaptığı bildirilerde açık olarak sosyalist terminoloji ve ideolojiye sahip oldukları görülmektedir (Yıldız, 2015:160). Birçok POL-DER’li polis sadece bu derneğe üye oldukları için potansiyel düşman olarak işaretlenmiş, sürülmüş, hakkında soruşturmalar açılmış ve meslekten atılmıştır. 11 Haziran 1978 yılında Ankara POL-DER şubesi kundaklanmış, 16 Haziran 1978’de ve tekrar 5 Temmuz 1978’de 20 gün arayla iki kez POL-DER’in Ankara Ulus’taki genel merkezi bombalı saldırıya uğramıştır (Yıldız, 2015:160). Dernek 12 Eylül 1980 darbesi sonrasında kapatılmıştır.

3.2.70’li Yıllarda Polislik Yapmış Kişilerin POL-DER’e Üye Olma Sebepleri

70’li yıllarda kurulan meslek örgütlerinin yalnızca mesleki haklar çerçevesinde örgütlendiğini söylemek epey zordur. Bu yıllarda faaliyet gösteren meslek örgütlenmelerin söz konusu yıllarda çoklu talepleri olmuştur; mesleki hak talepleri yanında siyasal talepleri olmuştur. Kamusal alandaki siyasallaşma ve bu siyasallaşmanın içindeki kutuplaşma, memurları ve işçileri kendi yaşam değerlerine daha uygun olan meslek örgütünün üyesi olmaya yönlendirmiştir. Kimi insani, toplumsal veya siyasi değerleri önceleyen kimileriniyse ikincil gören veya gündemine almayan herhangi bir sivil toplum örgütü de doğasında bir siyasal pozisyon tarif eder.

70'li yıllar için bu değer ve ilkeler arasında yapılan seçimler çok daha belirgin, siyasal söylemden uzak durmaya dair genel tutum ise çok daha zayıftır. Bu sebeple kuruluş amacı mesleki alandaki sorunları çözmek olan birçok dernek ve sendika bu yıllarda üyeleri için aynı zamanda siyasal bir tutumu da ifade etmiştir. Bu POL-DER üyeleriyle yapılan mülakatta sorulan “neden POL-DER’e üye oldunuz?” sorusuna verilen cevaplarda kendini göstermektedir. Ankara’da görev yapmış olan ve polis akademisi öğrencisiyken POL-DER’e üye olan H.D bunu şu şekilde ifade etmektedir;

"O zamanki 70'li yılların demokratik ortamında kurulan demokratik bir örgüte demokrat insanlar üye olurdu. Özlük haklardan çok demokratik haklar için kurulmuş bir kitle örgütüydü. Polis akademisinin 75-80 arasında Öğrenci Derneği vardı. Hep solcu demokrat insanlar üye olurdu. Polis akademisindeyken Öğrenci Derneği'ne mesleğe atılınca da POL-DER'e üye oluyorduk"

POL-DER’de çeşitli yönetim görevlerinde bulunan ve 1974 yılında polis memuru iken derneğe üye olan H.S ise görece demokrat polislerin devlet ve toplum baskısı altında dayanışması gerektiğini düşünerek derneğe üye olduğunu şöyle ifade etmektedir;

"POL-DER'e üye olmam benim 74 senesinde. Afyondaydım ben. Sandıklı kazasında. Tayin yerim. Çok sürmedi, birkaç ay sürdü. Daha yeni memurum oradan oraya dolaştırmaya başladılar. Açıkım yani kimseden bir şey saklamazdım. Neticede Afyon'da bazı olaylar oldu. Siyasi olaylar oldu. Ben bazı şeylere karşılık taraf oldum orada. Bahsettiğim olaylar da Afyon'da gençlere yapılan baskı ve saldırılar. Maliye muhasebeci okulu vardı. Polis de yani yanlıydı orda. Orada tektim ben yalnızdım. (...) Karşı tarafta baya bir tepki gösterdim ben. O tepki üzerine beni hemen 15-20 dakika içerisinde başka bir karakola verdiler derken Niğde'ye sürgünüm çıktı. Bu Oğuzhan Asiltürk iç işleri bakanıydı. Onun çok büyük kalleşliği oldu bana. Daha 1, 1,5 yıllık memurum ya. Neyin nesi anlayamadım ki. Ben fakir bir ailenin çocuğuydum neticede polisliğe adım atmışım orda. Rahat durmuyordum. Durmayıp da yani bu yanlış şeylere karşı baya büyük tepkim vardı benim. Meslekten atılacağım şu bu gözümün önüne getirmiyordum ben. Afyon merkezde de çok kalmadım, Niğde'ye sürüldüm. Niğde merkeze. Şikayet ediyorlar partililer, başımızdaki amirlerden de vardı tabi istemeyenler. Bunun da yalnız başına olamayacağını anladığım için POL-

DER Genel Merkez telefonunu aldım genel başkan rahmetli Kazım Ulusoy, onun vasıtasıyla derneğe üye yapıldım ben.”

POL-DER aynı zamanda mesleğin icra ediliş biçimine dair şikayetleri olan polislerin de üye olduğu bir dernektir. 1976 yılında polis memuru olarak işe başlayan ve POL-DER’e üye olan Y.Y bunu şu şekilde ifade ediyor;

“O zamanki görüşlerim olsun bir de geçmişteki olaylar. Bir de polis okulunda bizim yani iyi hocalarımız vardı Atatürkçü hepsi. Polisin bağımsız olduğunu, tarafsız olduğunu, hükümetlere bağlı olmadığını öğretmişlerdi bize. Fakat ilk geldiğim gün o zaman bizi Gayrettepe’de toplum polisi müdürlüğü vardı. Oraya getirdiler. İlk gün daha tabancalarımızı falan almamıştık. Bahçede duruyoruz. Bir baktık birden bir anons oldu 3-4 otobüs gelecek dediler. Bir baktım oradaki o eski polisler böyle çift sıra oldu. Otobüsten inen meğerse fabrikada grev yapan işçilermiş. Tek sıra böyle kordon kurdular. Otobüsten inen koridorun sonuna gelene kadar coplarla vuruyorlar. İlk anda şok oldum. Vurulması da şöyle, bir baktım orada masanın üzerine bir adam çıktı sivil kıyafetli "Türk polisi esirine kötü muamele yapmaz" diyor. Allah Allah, bu ne biçim iş ya ne esiri. Yani ilk gün ha polisliğe girdiğim. Okulda öğrendiklerimizle buradakiler arasında ne kadar fark var. Meğerse onu söyleyen de kimdi biliyor musun? O andaki emniyet müdürü Nihat Kaner. "Türk polisi esirine kötü muamele yapmaz" diyor konuşarak bir eliyle de böyle yapıyor, vurun diyor yani. Yani o anda şok. Dedim bu nasıl iş ya. Gelenler dedim hani kendi hakları için uğraşan işçiler. Grev yapmışlar normal. Hakları yani. Grev kırılıyor. Getiriyorlar ne kadar varsa kadınlı erkekli. O anda zaten nefret ettim yani polisin içindeki durumdan. Bu olaydan sonra bizi aldılar beni Kumkapı’ya vermişlerdi. Kumkapı’da toplum polis birliği vardı. Orda zaten. POL-DER ile tanışmam orda oldu. Bir arkadaşım böyle masalara dergi koyuyordu falan. Okudum falan baktım benim fikirlerime uygun geldi. Özlük haklarıyla ilgili konuşuyordu. Yani polisin o andaki çalışma şartlarının zorluğu, polis memuru kantinde çay dağıtıyor. Dedim bu ne biçim polislik. Bizim okulda öğrendiklerimizle burada görülen pratik çok değişik. Bir de o olay şok etti beni tabi. Hiç olmazsa bunlarla mücadele edecek, tarafsız, hükümetlerin yanında olmayan, halkın yanında olan bir grubun içine gireyim dedim.”

Bunlarla beraber POL-DER, polislerin çalışma koşulları ve özlük hakları için de yoğun faaliyet yürüten bir dernek olması sebebiyle birçok polisin üye olduğu bir dernektir. Askeri vesayet, siyasi vesayet, kötü çalışma koşulları gibi konuları açık biçimde yayınlarında dile getiren, bunların çözümüne dair bürokratik süreçler yürüten POL-DER siyasi duruşu yanında bu faaliyetleriyle de teşkilatın neredeyse yarısını kendine üye yapabilmiş bir dernektir. Derneğe öğrenciyken 1977’de üye olan T.P bunu şöyle ifade etmektedir;

"O zaman siyaset vardı ama POL-DER asıl özlük hakları için kurulmuştu. POL-DER sayesinde ev alanlar bile oldu. Polislerin özlük hakları için faaliyet yürütüyordu. Sosyal demokrat çizgide olan arkadaşlardık, genelde sosyal demokrat olan arkadaşların hemen hemen hepsi üye olmuştur. 55.000 bin kişilik teşkilatta yaklaşık 19.000 kişi bu teşkilatın üyesiydi. Bunların hepsi mi solcuydu ya da diğerlerinin tabiriyle hepsi mi komünistti? Aktif olarak dernekle ilgilenenler solculardı evet ama ilk kuruluşunda insaniyetler yapıldı faaliyetler yapıldı diye de üye oldu insanlar"

1975 sonrasında derneğe üye olan ve Niğde POL-DER başkanlığı yapmış olan İ.T polislerin POL-DER’e üye olmasının hem siyasal hem mesleki sebeplerini şu şekilde ifade etmektedir;

"Okulu bitirdikten sonra kadroda bir süre sonra çalışma koşullarının hakikaten çok zor olduğunu gördüm çünkü o zaman şey yoktu yani kurallar hakikaten çok belirsizdi, amir memur ilişkileri, insanların özlük hakları falan gibi konularda da belirgin kriterler yoktu ve tabi hani memleketin genel gidişatına ilişkin düşüncelerim vardı elbette. Yani önceden mesleki olarak böyle bir örgütlenmenin çok yararlı olacağı kanaati vardı bende. 1975 kongresinden sonra aslında ciddi bir değişiklik oldu. Yani hem mesleki olarak çok sıkıntılar vardı. Gördüm onları ben. Yani insanların mesleki kariyerleri herhangi birinin 2 cümlesiyle bitebilecek vaziyetteydi veya o kasabada iktidarda olan bir partinin dünyadan habersiz bir il başkanı ya da ilçe başkanının tavrıyla bir insanın hayatı kararabiliyordu. Kışın ortasında tayin olabiliyordu, meslekten ihraç edilebiliyordu. Hakikaten çok belirsiz bir ortam vardı. Böyle bir ortamda çok gerekli olduğunu düşündüm, bana çok yakın geldi. Memleketin geneline ilişkin de kanaatlerim vardı elbette onunla da uyuşuyordu. O yüzden üye olmak gerektiğini düşündüm."

3.2.1.POL-DER ve Siyasi Politizasyon

70’li yıllardaki toplumsal politizasyon ciddi bir kutuplaşma ile beraber kendini göstermiştir. 60’lı yıllardaki birikim ile dönemin ekonomik ve sosyal şartlarında gelişen sol tandanslı politizasyon ülke ve dünyadaki toplumsal hareketlerden ilham almış ve bu yönelimle beraber ortaya çıkan örgütlenmeler üniversitelerde, işyerlerinde mahallelerde karşılık bulmuştur. Burada tek parça bir ‘sol aidiyetten’ bahsetmek zordur fakat kimi değerlerin öne çıktığı söylenebilir; halkçılık, adalet, demokrasi, insanlık onuru gibi kavramlar bunlardan yalnızca bir kaçıdır. Yükselen sol kültürü Sovyet deneyimiyle beraber okuyarak bir ‘iç düşman’ olarak kodlayan sağ ise kutbun diğer tarafını oluşturmuştur. Aynı şekilde sağ kutbun da tek bir parça olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir. Bu kutuplaşmanın kamusal alandaki sonucu ise söz konusu siyasallaşmanın yer bulabileceği her alanda örgütlenme çabası olmuştur.

POL-DER’e üye oluş nedenini halkın bir parçası olarak farklı arzular taşımamakla ifade eden Y.Y 70’li yıllarda aktif olarak siyasetin içinde bulunan üniversite öğrencileriyle kendileri arasında çok da büyük farklar olmadığını şöyle ifade ediyor;

“İnsanın aklı almıyor di mi polis bir öğrenci gibi ya da devrimci bir kuruluş gibi hareket ediyor. İnanılmayacak bir durum. En yaşlımız belki 30 yaşındaydı. 22-23-24-25 yaşlarındaydık yani o öğrencilerle aynı içli dışlı oluyorsun yani. Onlarla birliktesin. Onların istedikleri, onların hayalleri, onların yapmak istedikleri... sen de yapmak istiyorsun. Aynısın. Aynı duygularla yetişiyorsun. Polis dediğin ne? Halkın içinden seçilerek gelen kişiler. Sen de onlardan birisin. O anda problem neyse o problemi sen de hissediyorsun ama tabi şartlar değişiyor. Olaylar değişiyor, durumlar değişiyor. Nüfus kalabalıklaşıyor. Böyle bir deneyim dünyanın neresinde olabilir bilmiyorum yani. POL-DERi yaratan da o günün şartları zaten. Türkiye’nin içinde bulunduğu o gençlik hareketleri mesela 1968 69’lardan, Deniz Gezmişlerden gelen. O anda polis ne zaten? ortada bir ürün var o ürün birleşti yani. Polis de Almanya’dan Fransa’dan gelmedi ki o gençlerin içinden gelen kişilerdi yani. Daha doğrusu ezilmiş kesimden. Anadolu’dan gelen. Kıbrıs hareketi çıkmış o harekata

katılmış gelmiş olanlar vardı mesela. Bir de öyle bir öğrenci sağ sol durumları var e görüyorsun hükümet kuruluyor hep sağa kayıyor, hep sağa kayıyor, hep sağa kayıyor sol gençler eziliyor, işkence görüyor. Polis olarak bunları görüyorsun karşı da gelemiyorsun çünkü hani polisin içinde de yani öyle teşkilatlar oluyordu ki siyasi polis mesela seni ayrı bir görüyor sanki aşağı bir polissin gibi. Ortam da seni zorluyordu yani o duruma. Haksızlık oluyor yani. Aslında her şeyin temelinde haksızlığa karşı çıkmak var. POL-DERin doğuşu, bugün de mesela ben okudum, Boğaziçi üniversitesindeki olaylar neden çıktı mesela haksızlığa karşı çıktıkları için veya gezi olayları. Çevreye yapılan haksızlık, insana yapılan haksızlık, hayvanlara yapılan haksızlık di mi? İnsanda da yani böyle haksızlığa karşı durma duygusu var. POL-DERin doğuşu da ondan oldu yani; haksızlığa karşı çıkmak, kendi haklarını korumak, özlük haklarının yükseltilmesi, terfilerin adam kayırma olmadan olması. Eşitliği istiyorsun yani.”

70’li yıllarda görev yapan ve POL-DER’e üye olan polis memurlarının birçoğu o dönemki siyasa aidiyetini tanımlarken “demokrat”, “sol” gibi kelimeleri kullanmaktadır. Birçok POL-DER’li polis o dönemde bu aidiyetin getirdiği sorumluluklarla hareket ettiğini ifade etmektedir. Örneğin Y.Y “o dönemki siyasal aidiyetinizi nasıl tanımlarsınız?” sorusunu şu şekilde yanıtlamakta;

“İleri görüşlü olarak. Tabi bizim kökenimiz CHP olduğu için daha doğrusu o devrimci çocuklarla Dev-Sol, Dev-Yol gibi. O çocuklarla devamlı ilişkim olduğundan onları koruma vaziyetine girdim. Çünkü bakıyorum diğer taraftakiler devamlı o çocukları yakalıyorlardı. Hatta bazen otobüsün önünden alıp ben arka taraftan onları bırakırdım yani. Bir ara Taksim’e gidiyorlardı. Biz aşağıda stadın olduğu yerde bulunuyorduk. Çocuklar yukarı çıkarken sol görüşlü çocukları otobüse alıyorlardı ben de öbür kapıdan çıkarıyordum işte. Çünkü onların hepsini otobüse doldurmaya bakıyorlardı. Anlatmayı sevmem. Olmuş olan bir şey. O anda yapabileceğimi yapıyordum yani çocuklara karşı. Ben de zaten o zaman 25-26 yaşındayım. Onlardan 4-5 yaş büyüğüm.”

Derneğe 1975’ten sonra üye olan ve dernek yöneticiliği yapmış olan İ.T. ise aynı soruyu şu şekilde cevaplamakta;

“O günlerde siyasal aidiyet için sağ sol gibi genel bir ayırım yapabilirsek, okuldan bu yana kendimi solda tanımlayan bir insandım o zaman da solda tanımlayan bir insandım tabii ki.”

Kimi polislerse o dönemki toplumsal politizasyonun siyasal aidiyeti bir seçim olmaktan çıkardığını dile getiriyor. Örneğin o yıllarda toplum polisi olarak görev yapmış S.T bunu şu cümlelerle ifade ediyor;

“Valla siyasi aidiyetlerimizi biz kendi kendimize tanımlama yapmıyorduk. Bizim o zaman toplumda sağ sol ayrımı bariz olmamakla beraber vardı bu. Toplumun içinde vardı bu.

POL-DER’li polislerin birçoğu yalnızca ilkeli bir şekilde polislik yapmaya çalıştıklarını dile getirmektedir. İki siyasal görüş etrafındaki kutuplaşmada devlet ve kolluğun bir tarafın eylemliliklerine göz yumarken diğer tarafa fazlaca baskı uyguladığını gözlemlediklerini ve siyasal aidiyetleriyle de paralel olarak o siyasal görüşteki insanların yasa-dışı uygulamalara maruz kalmaması için uğraştıklarını Y.Y şu şekilde anlatıyor;

“Siyasi görüş şöyle; karşı taraftakiler haksız. Devletten hükümetten güç olarak belli bir kesimi ezmeye çalışıyorlardı. Polislikte öğrenilen zaten haksızlığa karşı gelmek yani doğruyu bulmak. E bakıyorsun hep haksızlık oluyor yani. POL-DER’li olanların çoğu haksızlığa karşı geldikleri için POL-DER’li oldular. Eşit davranılmıyordu. Mesela polisin içinde bile değişiklikler vardı. O zaman siyasi şube yani 1. şube POL-DER’li polisleri oraya almıyorlardı mesela. Ben hiç görmedim bir POL-DER’li polisin siyasi şubede çalıştığını, çalıştırıldığını. İstihbarat şubeye alınmazlardı. Böyle haksızlıklar oluyordu biliyo musun yani anlayacağın bu haksızlığa uğrayan kişi hemen POL-DER’li oluyordu. POL-DER’li olduğu için bir de o olayları gördüğü için”

Söz konusu yasa dışı uygulamalara karşı çıkmanın POL-DER’li bir polis için kimi zaman kolluk gücünün muhatabı olmak gibi sonuçları da olduğu S.T’nin aktardığı şu anıyla ortaya çıkmaktadır;

“...Yani birbirimiz arasında güvensizlik vardı. Şimdi görevde fark ediyorduk biz bunu. Örneğin ben şöyle söyleyeyim bilmiyorum yeri mi ama 5 Mayıs’ı 6 Mayıs’a bağlayan gece Deniz Gezmişlerin idamlarının yıl dönümü anmasında Ankara Gazi eğitimdeki solcu öğrenciler akşam onları anma toplantısı yapıyor. Gazi eğitime

giderken yolun sağında erkek yurdu vardır, öğretmen okuluydu. Orası da sağcılarının işgalindeydi. Gündüz grubu sabah 8’de görev alıyoruz akşam 8’de bırakıyoruz akşam grubu da akşam 8’de alıp sabah 8’de bırakıyor. 12-12 çalışıyorduk. Ben akşam grubuna gittim. O Gazi eğitimden gelen öğrencilerle bizim gündüz grubundaki sağcı polislerin yardımıyla erkek yurdundaki öğrenciler öldüresiye dövüyorlardı. Ben de görevdeydim, o saatte yeni göreve başlamıştım. O sırada anons geldi. Nereye gittiğimiz de bilmiyoruz. Gittik ki oradayız. Orada çatışma, çocukları öldüresiye dövüyorlar. Ben engel oldum birkaç tane çocuk aldım ellerinden. O gün 18 tane öğrenci alındı. Ben bir kız öğrenciyi kurtardım. Ayaklarından yerde sürüklüyorlar. Polisler kızın kafasına kafasına cop vuruyor çocuk neredeyse ölmek üzereydi. Ben silahımı çektim polise dedim ki "vallahi ikinizi de vururum bırakın çocuğu". Aldım otobüse bindim. Yanıma birkaç kişiyi aldım. Sonra başka bir yerde başka bir çocuğu aldım yine. Ama hiçbirini tanımiyorum şey olarak. O arabaya getirdim. Çocuk “abi beni bırakır mısın?” dedi. Dedim “oğlum bak herkesin gözü benim üzerimde seni bırakırsam ben, benim hakkımda işlem yaparlar ama ben seni dövdürmeyeceğim, biz buraya adam dövmeye gelmedik. Sen yiyeceğin dayağı zaten yedin.” “Tamam abi” dedi. Öğrencileri aldığımız otobüse kapısını açtım. Kapıyı açar açmaz içerdeki polislerden biri çocuğun suratına bir tekme vurdu ben tekrar silahı aldım elime içeri girdim. Dedim ki “bu çocukların bir tanesine bir fiske vurursanız benim 5 tane mermim var sizi bitiririm”. Neyse olaylar bitti. O gece işte biz hala oradayız. Ekip halinde oradayız. Daha ilerde bir şey olmasın diye bekliyoruz. Mehmet Yüksek diye bir baş komiser... emniyet amiri pardon. Tek tek arabaları dolaşıyordu en son benim olduğum arabaya geldi dedi ki “S.T kim?” dedim “Benim”. “İn aşağı” dedi. “Sen dedi öğrencilerin dövülmesine karşı çıkmışsın” dedim “karşı çıkarım tabii biz buraya kavgaya edenleri ayırmaya suçluları tespit etmeye geldik adam öldürmeye adam dövmeye gelmedik”. “Sana mı soracağız lan?” dedi. “Gel buraya” dedi. Beni beyaz bir toros arabaya bindirdiler Ankara Emniyet Müdürlüğü istihbarat şubesine, 6. kata. Hemen apar topar belimde silah resmi üniforma nezarete attılar beni. Saat 2 gibi nezaretteyim. Nöbetçi müdür geldi “nerede o arkadaş?” dedi. Ben de nezaretteyim Allah düşürmesin görmemişsinizdir. Nezarette çelik kapı üzerinde küçük bir pencere var, oradan konuşuyorsun ediyorsun. O pencereyi açtım. Silahı çıkardım pencereden, “ben buradayım” dedim. “Aman oğlum dur” dedi. Dedim “ben durmasam zaten

bunların hepsini vururdum” burada. “Çıkarın bu arkadaşı” dedi, çıkardılar beni. Ondan sonra bana dedi “silahını teslim edebilir misin?” Tutanağa yazdı. Sabaha kadar kaldım.”

Yıldız’ın çalışmasındaki şu ifadeler de POL-DER’in ilkeli şekilde polislik yapma yönündeki çabalarının sonuçlarını ve tarafsız şekilde hareket edişinin halk nezdindeki karşılığını göstermektedir;

“Bir gün POL-DER merkez binasında otururken bir vatandaş geldi ve elinde bir polisin yaka ve sicil sayısını göstererek ‘Bu polis sizin derneğinizin üyesi mi?’ diye sordu. ‘Hayrola bir suç mu işledi’ dediğimde ise bana ‘Siz dernek üyesi olup olmadığını söyleyin ona göre söyleyeceğim ben de’ dedi. Kayıtlarımıza baktım belirtilen sicil numaralı polis bizim derneğimizin üyesi. Bu durumu kendisine söylediğimde bana bir öğrenci velisi olduğunu, çocuğunun da içinde olduğu bir grup Cumhuriyet liseli gencin yürüyüşünde bazı polislerin öğrencilere copla vurmaya başladığını ve bu sicil numaralı polisin de cop vuran polislerle tartışarak öğrencilere siper olduğunu söyledi. Meğerse bu vatandaşımız bu polisin POL-DER’li olabileceğini düşünerek derneğe teşekkür etmeye gelmiş. Bu da POL-DER’in ne kadar güvenilir bir örgüt olarak algılandığını gösteriyordu.” (Yıldız, 2015)

3.2.2.POL-DER ile Mülki İdare ve Hükümet Arasındaki İlişkiler

POL-DER’li polislerin dönem hükümeti ve mülki idare ile arasındaki ilişki 70’li yıllardaki iktidar değişimlerine paralel olarak daima değişim göstermiştir. Mülakatlar sırasında dönem “mülki idaresi ve hükümetleriyle ilişkileriniz nasıldı?” sorusuna verilen yanıtların değişkenliği bundan kaynaklanmaktadır. Kendini ortanın solu olarak tanımlayan CHP de M.C hükümetleri de ‘halkın polisi’ olduğunu söyleyerek devlet idaresine kuvvetli eleştiriler getiren ve ortanın solu için bile radikal sayılabilecek tartışmaları içinde tüketmiş olan bu derneği tamamen sahiplenmemiştir ve fakat bu soruya verilen cevaplarla baskıların milliyetçi hükümet dönemlerinde arttığı ortaya çıkmaktadır. Burada başlıca baskı araçları mobbing, çalıştırmama, sürgün, soruşturma, terfiyi engellemektir. POL-DER üyeleri kötü niyetli, maksatlı cezalandırmalara maruz kalmış, sürgüne yollanmış bunun yanında fiziksel saldırılara

da uğramışlardır. Bir yerde POL-DER'in şubelerini kurması için yetki verilen emniyet mensupları anında başka yerlere sürülmüştür (Öner, 2003. s:73). Öğrenci iken derneğe üye olan T.P. POL-DER üyesi olmanın memuriyete dahi engel olabildiğini şöyle anlatmaktadır;

"1. ve 2. M.C hükümetleri dönemlerde kendine bozkurt diyen sağ görüşlü kişilerin işlemiş olduğu cinayetlerden sonra bir anlamda ortalık geriliyordu. Bizde de bir sürü arkadaşımızı solcu oldukları için lisansları olmadan okuldan ihraç ettiler. Mesela benim sicilimi onaylamadılar. Ecevit'in kurduğu bir haftalık bir hükümet vardı, geçici bir hükümet dönemi. O dönemde bizi hemen çağırdılar 20-25 arkadaş daha vardı hepimizin sicillerini onayladılar da memuriyetlerimiz başladı yoksa bizi de okuldan ihraç edeceklerdi."

POL-DER'li olmak meslekte yükselme önündeki en büyük engellerden biriydi özellikle Oğuzhan Asiltürk'ün içişleri bakanlığı döneminde yükselme sınavlarına dahi alınmadıklarını POL-DER yönetim kurulunda görev yapmış Y.Y şu şekilde anlatmaktadır;

"POL-DER'li olduğu için tabii o zaman yükselme durumu olmuyordu. Mesela o zaman bizim içişleri bakanı Oğuzhan Asiltürk'tü. POL-DER'lilerin hiçbiri giremedi mesela. Bir ara Türkiye çapında komiser muavinliği imtihanı açıldı fakat imtihana girecek olanlar şöyle seçtiler; Bir adam vardı mesela benim bildiğim Cuma namazına resmi elbiseyle gidiyordu sırf komiser muavini olabilmek için. O dönemde onların partisinden kişiler camiilere bakıyordu, listeleri onlar yapıyordu. Polislerin içlerine girip. O dönemde bunların üst kadrosu olmadığı için kaymakamlardan emniyet amiri ve emniyet müdürü yaptılar. Ellerinde o imkan vardı. O mülki amirler tabii ki kendi adamlarını emir komuta verecek seviyelere getirdiler. Tabii POL-DER'Lİ'yi alır mı? POL-DER'Lİ'nin yükselme şansları yoktu. Ben bile, üniversiteyi bitirdiğim halde beni amir yapmadılar. Benim çok iyi yabancı dilim vardı, bir ara imtihanlar açılmıştı o zamanki işte yabancı dil bilen polisleri imtihana çağırmışlardı ben de gidiyorum saf saf imtihana giriyorum sanki alacaklar gibi. Kazanmama rağmen yine almadılar tabii."

Yıldız'ın çalışmasında bulunan benzer ifadeler Demirel hükümeti döneminde de söz konusu baskının sürdüğünü kanıtlar niteliktedir;

“Demirel polis içinde kendine göre bir komünist avı başlatmıştı. Mesela polisin içinde orada burada onların komünist dediklerine küfredenler, saffını belli edenler o kişiler amirlik sınavları geldiği zaman ön safa geçip amir oluyorlardı. O dönemin polislik amirliği eğitimi buydu yani. Sağcı polisler bunun için birbirleriyle yarış ederlerdi; komünist bulalım da dövelim diye.” (Yıldız, 2015:178)

Yine Y.Y aynı dönemde POL-DER’li polislerin adım adım takip edildiğini ve sürüldükleri yerde de oranın mülki ve idari birimlerine bildirildiklerini şu anısıyla dile getirmektedir;

“Tayinim Hatay’a çıktı işte Samandağ kazasına. Bir gün bir baktım Ankara’dan bir siyasi şube ekibi gelmiş. Beni çağırdılar. Senin evinde arama yapacağız diye. Dedim ne araması ya ben polisim. Dedi sen dedi İstanbul’da yönetim kurulundaydın, şuanda dedi bazı bildiriler dağıtılıyor. Sizin oradaki dağıttığınız bildirilerle aynı lisan yani aynı şekilde, onun için acaba senden mi çıkıyor, sizden mi çıkıyor diye evinde bildiri arayacağız dedi. Bende bir şey yok dedim. Anlayacağın bir sürü daha takip, bütün zorluklara katlanmak zorunda kalıyorduk. Hem sürgün oluyorsun geliyorlar üstünü arıyorlar hem ev araması. Tabi gerçi evli değildim o zaman ama yanımda başka bir polis arkadaşla kalıyodum. Ondan sonra noluyor ismin çıkıyor. Siyasi şubeden kişiler gelip devamlı takip ediyorlar.”

POL-DER’li polislerin terfi alamaması için yürütülen mekanizmaları T.P ise şöyle aktarmaktadır;

“O dönemde amirlik sınavları vardı. O amirlik sınavlarında POL-DER’Lİ polislerin olmaması için çok önem gösterdiler ve dışardan alınmış bir sürü yüksek okul mezunları vardı. Biz mezun olduğumuzda onların amiri olmamız gerekirken onları bizden önce mezun edip onları bizim amirimiz pozisyonuna getirdiler. Ve bunların hepsi de belli bir görüşe sahip özellikle sağ görüşe sahip meslektaşlarımızdı. (...) Solcu arkadaşlar da genelde asayiş şubesinde olurlardı. Asayişte de cinayete bakarlardı ki sağ cinayetlerin, sağın işlediği cinayetleri aydınlayabilelim diye. Doğru ve iyi bir müdürün altında kimse birbirine üstünlük sağlayamazdı ama atanmış müdürlere bakınca o da çok zor oluyor.

3.2.3.POL-DER ve CHP İlişkisi

70'li yıllarda temsili siyaset hakimiyeti konusunda CHP ile M.C hükümetleri arasında sürekli bir değişim göze çarpar. Bu değişim ve dönem hükümetlerinin toplumdaki siyasallaşmayı okuyuş biçimi POL-DER gibi geniş kapasiteli meslek örgütlerine açılan alanı sürekli değişime içkin kılmıştır. yönetim kadroları büyük oranda CHP veya ona yakın ideolojik aidiyetlerle hareket eden kişilerden oluşan POL-DER devlet kolluğu içinde örgütlendiği için bu bağ ve örgüt içindeki CHP'yi ve özellikle Ecevit'i korumaya dair yoğun eğilime rağmen CHP'den de tam anlamıyla bir destek görmemiştir ve hatta POL-DER'in Ecevit döneminde kapatılmış olması görüşülen kişilerin neredeyse hepsi için bir ihanet anısı gibi aktarılmaktadır. Niğde POL-DER başkanlığı yapmış olan İ.T POL-DER açısından M.C hükümetleri ile CHP hükümeti arasındaki farkı şu sözcüklerle ifade ediyor;

“M.C hükümetleri zamanında çok sıkıntılı bir dönemdi POL-DER ve POL-DER'Lİ polisler açısından. Yani her an tayin edilebilir, her an sürgün edilebilir. İşte özlük hakları kısıtlanabilir veya işte çalıştığı yerden alınıp çalışma koşulları daha zor olan yerlerde istihdam edilebilir. CHP döneminde ilk zamanlar kısmen bir rahatlık oldu. Daha doğrusu böyle psikolojik bir ortam oldu yani çok ciddi bir değişiklik olduğunu da söyleyemem daha çok psikolojik bir etkiydi. Benim yaşadıklarımın yola çıkarak söylüyorum bunu. İlk dönemler bir rahatlama oldu tabi, M.C döneminden tabii ki farklı oldu. En azından POL-DER'Lİ polisler kendilerini güvende hissedebildiler ve yaptıkları işleri daha rahat yapabilir oldular, halkla ilişkileri daha gelişebildi. Öyle bir fark oldu yani. M.C dönemleriyle CHP döneminin aynı olduğunu düşünmek imkansız ama sonuçta CHP'nin de aslında POL-DER'i çok anladığını sanmıyorum.”

CHP döneminde demokratik taleplerin yükseldiğinden ve genişleyen bir kamusal alandan bahsedilse de CHP'nin POL-DER'e dair ikircikli tavrını S.Y şu şekilde özetlemektedir;

“Öyle bir şey ki bize CHP bile mesela ben 75'de Ankara'dan Samsun'a sürgün gittim ya geçici görevle Samsun toplum polisinde Ecevit'in Amasya kongresinde görev almaya gittim. Orada demokrasiden haktan hukuktan bahsederken 'devrimci polislerden POL-DER'Lİ polislerden aramızda sürgün olanlar var' diye

beni gösterdi ama öyle zaman geldi ki POL-DER'in kapatılmasını bizzat Ecevit istedi. Şimdi ben ne diyeyim buna? Görüşmeye gidildi. O zaman Ecevit bizi kabul etmedi. Genel sekreteri Mustafa Üstündağ vardı, ona gönderdi. Üstündağ'a derdimizi anlatıyoruz. 'Çıkin gidin dedi siz bizim dışımızda aşırı bir uçsunuz' dedi.

70'li yıllarda özellikle Ecevit'in yarattığı ortamın solu imajı ve partinin sivil toplumla kurduğu ilişki sol görüşlü kimi kesimler için CHP'yi o dönem için savunulması gereken bir değer haline getirmiştir. POL-DER'li polisler arasında da CHP'yi sol olarak değerlendirme ve onu faşist baskıya karşı koruma eğilimi mevcuttur. H.S eğilimin CHP tarafından nasıl kullanıldığını şu şekilde anlatmaktadır;

"CHP içinde bile bizi dışlayanlar vardı. 'Polisten solcu mu olur?' diyordu millet vekillerinden birisi. Sonradan mutahhit oldu Ali Haydar Veziroğlu. Mustafa Üstündağ mesela. Ama sıkıştıkları zaman solcu, POL-DER'Lİ polis arıyorlardı. Ne seçimler neler. Olaylarda olsun, kendi şahsi şeyleri de olsun. Hükümet bile kullandı bizi yani."

"...Bizi kapatan Ecevit oldu ama mitinglerinde POL-DER'Lİ polisler peşindeydi. Onu çevreliyorlardı canları pahasına."

3.2.4. 'Halkın Polisi' Nedir?

En son 1978'de basılmış olan ve 23 sayı yayınlanan (Şimşek, 2015) POL-DER Gazetesi tüm Türkiye'de dağıtılan ve POL-DER'li polisler arasında iletişimi ve deneyim aktarımını sağlayan, güncel politik gelişmelerle ilgili yorumlar yapılan, devlet yönetimine dair teorik tartışmaların yürütüldüğü, ülke yönetim biçimine dair tartışma yazılarının yazıldığı bir gazetedir. Bu gazetede en büyük yankı uyandıran manşetlerden biri olan ve POL-DER'in kapatılmasına dair tartışmaların başladığı sırada POL-DER tarafından hazırlanan afişlerde de bulunan "Halkın polisi" cümlesi POL-DER'in en önemli sloganlarından biridir. Bu tanımlama kimi POL-DER'Lİ polisler için hükümet ile halk arasındaki karşıtlıkta halkın tarafı olmak anlamına geliyorken, kimisi için halkın uğradığı sivil-faşist saldırılara karşı onları korumak anlamına gelmektedir. Bu anlamıyla polislik mesleğine dönemsel gelişmeler sebebiyle bir meslekten çok daha fazlası olarak bakan H.D "Halkın polisi sizce ne demek?" sorusuna şu yanıtı vermektedir;

"Halkın polisi şu demek; halkla irtibat halinde, onun sorunlarını çözme, sosyal anlamda onlara yardımcı olan yani sadece polisiye olaylarla değil öğrencilerin okula gelme gitme güvenliğini sağlamak bile mesela. Çoğumuz arada şey yapardık, görevde olmadığımız saatlerde sol bir öğrenci grubu -o zaman biliyorsun kan gövdeyi götürüyor- o öğrencilerin güvenlik içinde üniversitelerine gidebilmelerini, evlerine giderken terminallerde güvenlik önlemi almayı yapıyorduk. Bu görevlendirme değil tabi gönüllü olarak. Belimizde tabancamızla gerekirse elimizde tüfeğimizle o çocukları korurduk, insanları korurduk, demokrat mahalleleri korurduk. Zaten derneğin esprisi bu. Yani sana şöyle söyleyeyim o dönem POL-DER olmasaydı halkın üzerinde çok daha fazla baskı olurdu, POL-DER önemli ölçüde göğüsledi bu baskıyı."

Söz konusu dönemde faşist saldırıların sürekli artması ve saldırılara dair alınan tutumun dönem hükümetinin ideolojik tutumuna göre değişim göstermesi halkı güvenliksiz hissettirmiştir. Devletin sokaktaki tezahürü olarak polis bu güvenliksizliği giderme sorumluluğunu kendinde görmüştür. Derneğe 1977'de üye olan T.P bu adaletsiz ve güvenliksiz ortamdaki adalet ve güveni sağlama misyonunu şu şekilde anlatmaktadır;

"O dönemdeki halkın polisinden kasıt elbette ki ülkenin içindeki siyasal gelişmelerin çok büyük bir rolü vardı. 1974'de Kıbrıs savaşı oldu. Kıbrıs savaşında bütün sağcısı solcusu hepsi birden askerlik şubesinin önüne gitti ama daha sonra 1975'de 76'da sokaklarda çatışmalar hızlandı. Özellikle Ankara'da Balgat katliamı, Piyangotepe katliamı. Bunların hepsinden sonra hep solcular öldürüldü, sağcılar öldürüldü bu sokaktaki işlerde adaletli davranması gereken bir kesim olduğuna karar verildi. Bu adaletli davranmayı da sağlayacak olan kişilerin mevcut siyasal iktidarın görüşlerinin dışında halka daha yakın olan daha sosyal, daha laik, daha demokratik, daha cumhuriyetçi bir şekilde olabileceği düşünüldü. Bunun için de çok ciddi bir örgütlenme çabasına gerek görülmedi. Kazım abinin (Kazım Ulusoy) başkan olmasından sonra bir takım çalışmalar daha da hızlandırıldı, bu çalışmaların hızlanmasıyla ister istemez ülkedeki siyasi gelişmeleri de bir araya getirirseniz bir de o dönemlerde çok kısa dönemlerde de olsa her türlü koalisyon kuruldu. M.C, Ecevit'in Erbakan ile olan koalisyonu, sonra Ecevit'in kısa süreli azınlık hükümeti. Bunların bütün hepsine bakarsanız bunların olması gayet normal bir şey. Ama bugün

ki anlamda anladığımız gibi yani halkla bütünleşmeyle ilgili olarak düşünüyorsak yani halkla bütünleşelim diye cemaatçi ya da hükümete yakın insanlar bu şekilde bir olay değil. Bu tamamen adaleti sağlamayla ilgili. O dönemdeki insanların ülke genelindeki yükselen sol hareketlerden etkilenmesinden kaynaklanmış bir şeydi bana göre.”

Halkın polisi tanımlaması aynı zamanda yurttaş ile devlet arasındaki gizil çatışmalı ilişkiye işaret etmektedir. Devlet kolluk kuvveti kimi yurttaş ya da yurttaş gruplarıyla çatışmalı ilişkiler kurma pahasına devlet ve ona hakim sınıfın çıkarlarını korumak üzere hareket eder. POL-DER ise burada “devlet mi birey için var birey mi devlet için var?” sorusunu sorarak halkın polisi sonucuna ulaşmaktadır. T.T bunu şu şekilde anlatmaktadır;

“Polis devletin bir kurumu. E devlet ne için var birey için mi yoksa birey devlet için mi sorusunun cevabı aslında bu. Yani şimdi insanlar şöyle bakıyor devlet kutsaldır, birey devlet için vardır. Böyle bakarsan farklı bir sonuca ulaşıyorsun. O dönemde şöyle bir bakışımız vardı; yani madem bir birey, hakları öncelenmeli o zaman devlet birey için varsa polis de halk için var demektir. Böyle bir bakış açısının sonucu bu. Tesadüf bir şey değil yani.”

Halkın polisi tanımlaması aynı zamanda halkın tüm kesimlerini eşit olarak görme ilkesini de içermektedir. 1977 POL-DER yönetim kurulunda bulunan Y.Y bunu şu cümlelerle ifade etmektedir;

“Halkın polisi yani hükümetlerin emrinde olmayan, sana verilen kanunlar çerçevesinde bütün halk kesimine yani Alevi olsun Sünni olsun Ermeni olsun Rum olsun hepsine eşit şekilde haksızlık yapmadan muamele yapmak. Onlara karşı uygulanan haksızlıkları yani karakola düştüğü zaman "hadi sen Ermenisin" veya rüşvet alma bu gibi olaylarda yani onların haklarını korumak. Ayrım yapmadan yani. Halkın polisi öyle”.

Halkın polisi tanımlaması bir adalet sağlama mekanizması olarak POL-DER’Lİ polisler için çağrışımın bir parçasıdır. Burada sorunsallaşansa devletin yasama ve yargı işlevleridir. Bu işlevlerin doğru şekilde çalışmadığını söylemek temel bir hukuk ve yurttaş tartışmasına yol açmaktadır. Yurttaş kavramı günlük hayattaki ilişkileri ve sınıfsal deneyimleri yeterince karşılamakta mıdır? Zor gücünün veya yargının muhatabı olduğunuzda bu soru ne derece dikkate alınmaktadır? Bu

tartışmayı dönemin Niğde POL-DER başkanlığını yapmış olan İ.T şu şekilde yürütmektedir;

“Bence halkın polisi, kendi kanaatimi söylüyorum yani polisin fonksiyonunu biliyoruz teorik olarak. Devletin zor kullanan gücü. Sonuçta yasalar filan herkes yasaların önünde eşittir filan ama yasaların önünde de herkes eşit değil çünkü hukuk dediğimiz şey de müesses nizam dediğimiz şeyi öyle koruyan kollayan bir şey. Sonuçta hani pozitif ayrımcılık gibi bir şey gerekiyor hakikaten yani yasaların önünde herkesin eşit olabilmesi için pozitif bir ayrımcılık gerekiyor, yasaların insanlara verdiği hakları kullanabilmek için de aslında pozitif bir ayrımcılık yapmak gerekiyordu o zaman. Mesela ne biliyim öğrenciler yani anayasada da var herkesin izin almadan gösteri ve yürüyüş yapma hakkı vardır. Bu bir hak. Peki gösteri ve yürüyüşlerde polis nasıl kullanılır? Genel olarak oraya karşı bir güç olarak düşünülür ve öyle kullanılır. Aslında polis orada gösteri yapan insanların, o gösteriyi hakıyla yapabilmesi o gösteriye zarar gelmemesi için oradadır yani onları koruması gerekir çünkü onlar anayasal bir haklarını kullanıyorlar. Polis onları korumalı aslında. Bir yerde işçiler grev yapıyorsa, grev kazanılmış bir haktır. Sendikal bir haktır. O insanlar anayasal bir haklarını kullanıyorlardır. Polis grev kıran, grev dağıtan bir güç olarak kullanılır genellikle ama bizim işimiz grevçilerin grevlerini düzgün yapabilmeleri için güvence olabilmektir, onları korumamız gerekir çünkü anayasal bir haklarını kullanıyorlar ve işverenler işte daha güçlüler yani dışardan başka ilişkilerini kullanabiliyorlar. Bugün grevi kırmak için yasa dışı birçok şey yapabiliyorlar. Bizim işimiz bunu engellemek. Grevi engellemek değil. Halkın polisi benim anladığım şey bu. Bir takım yasalar vardır ama yasalar ilahi bir şey değildir, değiştirilebilir. Kim değiştirebilir yasaları? Halk değiştirebilir. Sonuçta meclis dediğimiz şey halkın vekili, temsilcisi. Esas olarak halk vardır. Onlar orada bir dönem için görevlendirilmiş insanlardır. Söz halkındır onlar orada o sözü söyleyecek insanlardır. Mevcut yasalara itiraz etme hakkı vardır insanların, itiraz edilmeden değişmez. O zaman o itirazı edebilmemiz için bizim güvencede olmamız lazım. Halkın polisinden benim anladığım bu; halkın taleplerinin yanında olabilmek. Ona karşı bir güç olmamak. Yanında olmak demek korumak demek. Sonuçta bir zor gücüsün. Zaten bence demokratik bir ülkede böyle olmalı. Yani o insanlar anayasal bir haklarını kullanıyorlar işte itiraz hakları var elbette. Adalet esasında hakikatin bütün yönüyle

ortaya çıkması demek bence. Bir insan tırnak içinde bir suç işliyorsa o insanın hakikati de o suça dahildir. Onu da gözlemek lazım yani bir insan hırsızlık yapıyorsa o insanın hakikatini görmeden o hırsızlık yaptığı için ona kanundaki cezayı vermek adaletin gerçekleştiği anlamına gelmiyor bence. Ben o zaman da öyle düşünmüyordum. Öyle baktığınız zaman işler değişebiliyor. Halkın yanında olmak buralarda olmak.”

Türkiye’de polis teşkilatı kurulduğundan beri halkla hedeflediği kadar yakın bir ilişkisi olmamıştır. “Halkın polisi” tanımlaması bu durumu ortadan kaldırma hedefini de içermektedir. POL-DER’li polisler halkla hiçbir zaman karşı karşıya gelmek istememiş, halkın kendilerinden korkmasını daima engellemeye çalışmıştır. Bunu S.Y şu şekilde dile getirmektedir;

“Atatürk’ün bir sözü var diyor ki polis bir anne kadar şefkatli bir hukukçu kadar bilgili bir doktor olmak zorundadır. O minvalde bir şeydi. Polis şefkatle yaklaşması gerekir. Esası bu. Vurdum kırdım şimdiki gibi değil. Kanunun verdiği yetkileri kanun sınırları içinde kullanmak. Ben çalıştığım sürece kendi karakolumda karakoldaki amirle kötü oluyordum ve şunu söylüyordum. Buraya vatandaş gelirken iki duyguyla gelir, hiçbir vatandaş şu karakola gideyim de arkadaşlarla sohbet edeyim diye gelmez. Bir mağdur olmuştur bu mağduriyetimi nasıl gidereceğim, iki ben bu mağduriyetimi anlatırken bana nasıl davranacaklar. Geldiği zaman vatandaş karakola girerken eli cebinde girer, önü açık girer, kafasında şapkasıyla girer. Yok elini cebinden çıkar, şapkanı çıkar diye azarlarlardı. Biz bunun için diyorduk biz halkın polisiz. Bizim kavgamız karakollarda amirlerle buydu.”

3.2.5.POL-DER ve Toplumsal Olayların Kontrolü

POL-DER söz konusu yıllarda özellikle toplum polisi içerisinde –şimdiki çevik kuvvet- yoğun olarak örgütlüdür. Bu toplum polisinin çalışma koşullarıyla ve yaş aralığıyla yakından ilgilidir. Nöbet ve çalışma saatlerinin belirsizliği, karakollarındaki fiziksel şartlar, mobbing ve ücret azlığı toplum polisleri için en büyük problemlerdendi ve görece genç polislerin görevlendirildiği bu departmandaki polisler hem bu şartların iyileştirilmesi talebiyle hem de siyasal görüşlerine uygun olduğu için POL-DER’e üye olmuştur. Bu yıllarda toplumsal taleplerin yoğun olarak

kendine eylemlilik ile kamusal alanda yer bulduğunu daha önce söylemiştik. Devletin bu toplumsal hareketlere dair aldığı tavrısa genellikle söz konusu toplumsal hareketin ideolojik tandansına göre şekillenmiş, hükümetin güç ilişkilerine zarar verecek toplumsal hareketlerin tümü için zor gücü kullanılmıştır. Burada akla gelen soru “sokaktaki itirazı haklı ve meşru bulan bir POL-DER’li polis buraya müdahale emri aldığı anda ne hissetmektedir?” bu soruyu tarihin tüm aşamalarında sormak mümkündür; “Aynı zamanda bir yurttaş olan ve siyasi fikirleri bulunan bir kolluk gücü mensubu bu gibi durumlarda nasıl bir motivasyonla hareket eder?” fakat 70’li yıllar Türkiye’si için bu soruyu sormanın ayırıcı özelliği şudur; aktif olarak örgütlenen ve siyasi görüşünü dile getiren, savunan bir kolluk gücü söz konusu olduğunda polis için bu yarılmanın daha derin olacağını düşünüyoruz. 1977-78 yıllarında POL-DER yönetiminde bulunmuş Y.Y’nin bu soruya cevabı şöyle;

“Mesela o zaman gösteri yürüyüşleri, fabrika grevleri falan bizi götürmüyorlardı. Biz gitmiyorduk fakat ben daha ziyade okullarda çalıştım. İstanbul’da çalışmadığım okul kalmamıştır. Biz orada mesela 6-7 kişiydik mesela emniyet müdürü falan da biliyordu hepimiz POL-DER’liydik. 78, 79 80’nin başına kadar bütün okuyan öğrenciler bilir yani. Polbirli polis de oraya gelmek istemez yani herkesin ne olduğu belliydi o zaman.kimse kimsenin alanına girmek istemiyordu. Ondan sonra öğrenci yurtları mesela. Kadırga öğrenci yurdu falan bunlar zaten devrimci gençlerin elindeydi. Ötekilerin elinde olan da Topkapı öğrenci yurdu vardı. Edirne kapı. Onlar daha ziyade o tarafları ele geçirmişti. Bölge savaşı da vardı. Ama benim ilişkim devamlı devrimci gençlerle olduğu için herhangi bir sorunum olmadı yani. Kardeş-abı geçiniyorduk. Çünkü onlar da bizi biliyordu. Birbirimize karşı saygı sevgi vardı aramızda. Mesela diyelim 2-3 tane öğrenci okula girmek istiyor e onun da hakkı. Bizi arıyorlardı önceden “almayın” diye ama mecbur alıyorduk. Onlar da göz yumuyordu mecbur. (...) Üst düzey kadroları mesela ülkücülerin ya da devrimcilerin silahlı çatışmalara falan giriyorlardı ama okulda yapmazlardı. Bize saygılarından dolayı, çünkü biliyorlar biz gitsek oraya bu sefer polisle karşı karşıya gelecekler, onlar da biliyordu yani. Bir gün bir karakolun kantininde oturuyordum. Baktım yanıma bir arkadaş geldi “ya Y. dedi ya senin sayende çok büyük bir işten kurtuldum”. “Noldu? dedim ya hayırdır.” “Ya dedi mahalleden gidiyordum 3-4

“çocuk beni bir çevirdi üzerimi aradılar tabancamı aldılar” diyo. Ondan sonra “POL-DER’den Y.’ı tanıyorum” dedim silahımı geri verdiler diyor.”

Y.Y’nin ifadelerinden birkaç çıkarım yapmak mümkün gözüküyor. Birincisi toplumdaki siyasallaşma o denli yoğun ki devleti kolluk dizaynını buna göre yapmaya zorlamaktadır. İkincisi kutuplaşmanın bir yansıması olarak bölge savunmaları çok ciddi boyutlarda ve burada polisin rolü sanıldığığının aksine o kadar büyük değildir. Üçüncüsü ve en dikkat çekicisi ise söz konusu siyasal hareketlerin özneleri ile POL-DER’li polisler arasındaki müzakere ilişkisi. Y.Y’nin anısından yapılabilecek çıkarım bu ilişkinin genellikle birbirini zora sokmama üzerine kurulu olduğu. Bunun yanında bu ilişkinin siyasal öznelerin alacağı daha ileri tutumlara ket vurduğunu söylemek elimizdeki veri ile zor olsa da güçlü bir ihtimal gibi gözükmektedir.

POL-DER’li polisler mülki idare ve amirleri tarafından dernek üyelikleri yüzünden sürekli baskı altında tutulmuştur. Herhangi bir toplumsal olayın planlandığı gibi idare edilemediği veyahut kontrol altına alınamadığı durumlarda da ilk sorumlular POL-DER’Lİ polisler olarak görülmüştür. Derneğe öğrenci iken üye olan T.P bunu şu şekilde anlatıyor;

“(...) Yürüyüşler de genelde Kurtuluş’un orada başlar, Tandoğan’da sona ererdi, Tandoğan’da mitingler yapılırdı. Buralarda dışardan müdahale olmaması için büyük çaba harcanırdı çünkü olacak her olayın sonra cezalandırılan da ne yazık ki POL-DER’li arkadaşlarımız oluyorlardı. O yüzden olayların olmaması için ciddi çaba sarf edilirdi.”

Polis teşkilatı içinde göreve gönderildiği eylemi meşru bulan ve destekleyenler olduğu kadar söz konusu eyleme karşı olan polisler de vardı. Özellikle büyük gösterilerde POL-DER’li ve POL-BİR’li polisler beraber görev yapmış ve aralarındaki siyasi çatışma zaman zaman görevi icra ediş biçimlerine yansımıştır. Toplum polisi olarak görev yapmış S.Y bunu şu şekilde aktarıyor;

“Valla şunu söyleyeyim o insanların karşısında biz durmuyorduk. Bizi karışık gönderiyorlardı biz orada birbirimizle mücadele ediyorduk. Vatandaşla bizim bir durumumuz olmadı. Biz özellikle vatandaşın güvenliğini sağlamaya gidiyoruz. Orada adamları yakalamaya tahrik etmeye gitmiyoruz. Onların koruması için gidiyoruz. Zaten onlara sıra gelmiyordu ki birbirimize girmekten. Müdahale emri geldiği zaman

sağcı polislerin daha sert müdahale etmesini engellemek gibi bir pozisyonumuz oluyordu. Söylediğim o. Bizim derdiğimiz onları insanların üzerine salmamaktı. Çoğu arkadaş güvenliği sağlamaya değil bozmaya gidiyor.”

3.2.6.POL-DER ve POL-BİR İlişkileri

12 Mayıs 1976’da kurulan Polis Birliği Derneği (POL-BİR) 70’li yıllarda polislik yapan sağcı-ülkücü tandanslı polislerin üye olduğu polis derneğidir. ‘Devletin polisi’ mottosu ile ortaya çıkan POL-BİR, POL-DER’in temsil ettiği siyasal pozisyonundan rahatsız olan ve devletin çıkarı için bu dernekle ve üyeleriyle mücadele eden bir dernektir. Özellikle POL-DER’in afiş asmasının engellenmesi, yapılan gösteri ve yürüyüşlerin ablukaya alınması, POL-BİR’in tepkisel bir örgütlenme biçimi olduğu tezini destekler niteliktedir (Yıldız, 2015). POL-DER’in 1975’de kurulduğu göz önünde bulundurulduğunda POL-BİR’in kurulması için 1 sene beklenmesi 70’li yıllardaki siyasal güvensizlik ortamıyla ve POL-DER’in giderek daha belirgin bir radikal çizgiye geçmesiyle açıklanabilir. POL-BİR de tıpkı POL-DER gibi toplum polisi içinde örgütlenmiştir. POL-BİR’in kuruluş amacı sorulduğundaysa eski POL-BİRLİ polislerden biri şu sebepleri sıralamaktadır;

“O dönemde milliyetçi polisler sık sık açığa alınırdı. Hükümet milliyetçi polisleri sürgüne gönderdiğinde tepki verirdik. Sonra açığa alınan, sürgüne gönderilen üyelerimizin çoluk çocuğu olurdu. Günde on insanın öldüğü günlerdi. İstanbul’da olay oldu mu polis muhakkak bulaşıyor. Şahit olarak da suçluyu aramak için de. Sonra dergi çıkarıyorduk. Mesela üyemiz olan üç polis, Çankaya’dan aşağı inerken Başbakan Bülent Ecevit’in arabasını görmüşler. Ecevit’e el kol hareketi yaptıkları iddia ediliyor. Adliyede aldık soluğu. Onların haklarını korurduk” (Acar, 2007).

“Karakol vazifesi yaptık. Ülkü Ocakları Demirtepe’de idi. Ülkücüler, Kızılay’a inmekte zorlanıyor, inince de kavga çıkıyordu. O dönemde Kızılay’a hâkim olmak istedik. Her şey orada tezgâhlanıyordu. İnsanların gidiş-geliş güzergâhıydı” (Acar,2007).

"POL-DER'in söylemleri, eylemleri sol örgütlerle aynıydı. Afişleri bile onlara benziyordu. zaman zaman eylemlerde sivil elbiseli POL-DER'lileri görüyorduk.

Milliyetçi muhafazakâr eğilimli insanlar bunları hazmedemiyordu. Faşist polis damgasını yiyen arkadaşlarımız sürgüne gönderiliyordu. Bunlara nasıl karşı koyabiliriz diye düşünmeye başladık” (Acar, 2007).

70’li yıllardaki siyasal kamplaşmanın polis teşkilatı içindeki etkisini ve POL-DER’den neden rahatsız olduklarını POL-BİR’li bir polis şu şekilde değerlendirmektedir;

“Ne olduysa 1975’ten sonra oldu. Polisler de askerler de millet de ikiye bölündü 1975’ten sonra. Ben polisi millettten ayrı tutmuyorum. Polis Derneği ile bizim en başta bir sorunumuz yoktu zaten etliye sütlüye karışmazlardı. Ama Ecevit döneminde POL-DER’li polisler komünizm propagandası yapmaya başlayınca bizim ülkücüler de buna sessiz kalamazdı. Biz tek şey biliriz ablacım: vatan, millet, Kur’an, Allah.. Bu mukaddeslere küfür eden kimse karşısında bizi bulur. 1970’li yıllarda 2500 ülkücü kardeşimiz öldürüldü bunların için de polis de vardı. Solculardan da 1500 e yakın kişi öldürüldü ama onların çoğu da fraksiyon farkından birbirini öldürenlerdi. Ülkücüler, - polisi olsun milleti olsun- hep soldan gelen saldırılara karşı kendini korumak için teşkilatlanmıştır hep. Diyorlar ki “milleti birbirine kırdırma politikası” güdüliyordu. Buna katılmıyorum. Yani bu ancak 1980’den sonra oldu. Hükümet böyle istedi. 70’lerde biz sadece kendimizi savunmak için teşkilatlandık. Eğer ülkücüler olmasaydı o dönemde Türkiye Rusya’nın arka bahçesi olurdu. Afganistan’dan farkı olmazdı.”(Yıldız, 2015)

“Örgüt içindeki bu ikilik amirler tarafından kullanılıyor muydu? Mesela sağcıların eylemine solcu polisleri, solcuların eylemlerine sağcı polisleri yolluyorlar mıydı? Ya da daha az çatışma çıksın diye tam tersi yapılıyor muydu?” Sorusuna Ankara’da polislik yapmış olan H.D şu cevabı vermektedir;

“Kesinlikle solcu sağcı polisi ayırıyorlardı. Olay çıkmasını önlemek için olaylara ona göre yolluyorlardı ama mesela solcu eyleme POL-DER’Lİler de gidiyordu yani. Kitlesele eylemlerde zaten kanlı 1 Mayıs (1 Mayıs 1977) hariç polis şiddet uygulayamazdı. Eylemlere engel olamazdı, olacak gücü de yoktu zaten. Ben polis olarak düşün MHP’nin elinde tuttuğu tek yer olan Çankaya’da bildiri dağıttı solcu insanlar, biz de onları silahlarımızla koruduk. Can güvenliğini sağladık yani. Bildiri dağıtma eylemine gittik yani görevlendirme olmadan.”

1970'lerdeki polis işkencesine ilişkin olarak öne çıkan en yaygın iddialardan biri de sağ ideolojiye sahip suç zanlılarının solcu polislerle, sol ideolojiye sahip suç zanlılarının ise sağcı polislerin sorgulamalarına teslim edilmesidir (Yıldız, 2015:186). Bu durum POL-BİR'li bir polis tarafından şöyle açıklanmaktadır;

“Öyle ince hesaplar yapılmıştı ki bunu anlamak zordu. Ancak dönemin sıkıyönetim komutanlarının bu konuda başrol oynadığını düşünüyorum yoksa biz polisler olarak ‘aman benim elime solcu gelsin de hesabını göreyim’ demedik. Zaten önümüze getirdiler”(Yıldız, 2015:186)

Kimi zaman amirin tavrına göre bu ikilik dengeyi sağlamak için de kullanılmaktaydı. 1977'de POL-DER'e üye olan T.P bunu şu şekilde ifade etmektedir;

“Bu tutumlar yöneticiler tarafından organize ediliyordu. Siyasetin zaten ana şeylerinden biri de oydu. Özellikle M.C hükümeti döneminde Demirel, Türkeş, Erbakan gibi. O dönemde özellikle sendikal faaliyetler olduğu zaman sendikal faaliyetleri engellemek için polis ekiplerini muhakkak yollardı grevlere. Gidenler arasında POL-DER'Lİ polisler de oluyordu, olmuyor değildi. Orada dengenin sağlanmasına bakıyordu ama POL-DER'Lİ polislerin çok olduğu birlikler biliniyordu mesela toplum polisinde falan bir araya getirilince mesela 3 birlik var hangisinde POL-DER'Lİ varsa ona göre yönlendiriliyordu. O yüzden üniversite kapılarında hukuk fakültesinin olduğu yerde sağcı öğrencilerin ya da POL-BİRli polislerin yaptıklarına dair çok ciddi sorunlar çıktığını biz öğrenci olmamıza rağmen biliyorduk, duyuyorduk.”

POL-BİRli ve POL-DER'li polisler arasındaki en önemli fark ise terfi şanslarıydı. Kısa süreli CHP hükümeti dönemlerinde POL-BİR'li polislerin de sürgün, terfi engeli, ihraç gibi uygulamalara maruz kaldığını söylemek mümkün gözükse de POL-DER'li polisler hükümet dönemi fark etmeksizin inisiyatif kullanabilecekleri görevlere genellikle getirilmemiştir. T.T bunu şu cümlelerle ifade etmektedir;

“(...) Şunu da söylemek mümkün tabii ki; POL-DER'Lİ polisler ‘hain’ oldukları için çok önemli kilit noktalara kolay kolay getirilmediler. Kilit görevler alamadılar. Daha sınırlı etki gücü olan birimlerde görev aldılar. Oralardan da bir süre sonra tasfiye edildiler zaten.”

Bir vakaya müdahale konusunda yönetimin görevlendirmesi olmasa da polisler arasında farklı motivasyonlarla söz konusu vakalarda görev almak isteyenler olmuştur ve bu da iki polis grubu arasındaki sürtüşmelerin bir diğer sebebidir. 1977’de POL-DER yönetim kurulunda görev yapmaya başlayan Y.Y bunu şöyle aktarmaktadır;

“Kullanmak istiyordu fakat biz engel oluyorduk. Biz sayı olarak daha fazla olduğumuz için. 50.000 polisin 16.000-17.000’i Po-Derliydi, POL-BİRLiler pek fırsat bulamıyordu ama mesela bulduklarında da ellerinden geldiğince işkence yapıyorlardı. bazı bölümler, mesela siyasi polis olsun... Orada POL-DER’Lİ göremezsin ama mesela dışarda öğrenci olaylarında falan bunlara fazla göz açtırmıyorduk. Yani belliydi, biz biliyorduk POL-DER’Lİ kim POL-BİRLİ kim. Onlar da bizi biliyordu. Biz de onları biliyorduk. Tabi her zaman her yerde bulunamazsın ama bulunmadığın bir anda dediğim gibi onlar o fırsatı kolluyorlardı.”

Görüşülenlerin birçoğu “Örgüt içindeki bu ikilik amirler tarafından kullanılıyor muydu? Mesela sağcıların eylemine solcu polisleri, solcuların eylemlerine sağcı polisleri yolluyorlar mıydı? Ya da daha az çatışma çıksın diye tam tersi yapılıyor muydu?” sorusunu yanıtlarken POL-BİR’e dair değerlendirmelerini de paylaşmıştır. Y.Y’nin POL-BİR hakkında konuşurken altını çizdiği nokta şu şekildedir;

“POL-BİR sahte örgüt gibi bir şey hükümet tarafından kurduruldu aslında. Hani sana demin anlattığım dışardan alınan emniyet müdürleri amirleri vardı ya onlar tarafından kurduruldu, POL-DER’e karşı olmak için. Çünkü o dönemde her şeyin karşısına yani TÖBDER vardı onun karşısına hemen TÖB-BİR’i çıkardılar. Bir örgüt kurulunca hemen karşısına bir tane onu engelleyici olsun diye. POL-BİR de öyle yani sırf bir ideal için değil karşı gelmek için. Devrimci arkadaşlar bir grup kuruyorsa hemen karşısına bir grup kuruluyordu.”

Aynı şekilde soruya cevap olarak POL-BİR’in kuruluş amacını ve faaliyet alanını İ.T. de şu şekilde özetlemektedir;

“Yani zaten POL-BİR tamamen bu nedenle kuruldu. POL-BİR kuruldu ve ciddi şekilde bir gelişim olduktan sonra hakikaten zorlama kurulmuş bir şeydi. Sırf böyle bir gerginlik, çatışma yaratsın diye kurulmuş bir şeydi yoksa böyle kendi dinamiğiyle kurulmuş bir dernek değil. Yani oradaki bazı polislerin farklı görüşleri

var onlar bir dernek oluşturmədılar. Tamamen yukardan aşığıya kurulan hakikaten böyle suni bir yapıydı. Bir gerginlik yaratmak amacıyla kuruldu. Çok bir üyesi olmadı zaten. Çünkü aşığıdan gelen bir hareket değildi. Mesleki olarak zaten bir talepleri yoktu. POL-DER'in çalışma koşullarına ilişkin itirazlarının hiçbirini onların derdi bile değildi zaten öyle bir becerileri de yoktu bence. Tamamen bir çatışma aracı olarak kuruldu ve zaten çok fazla da gelişmedi.”

POL-DER’Lİ polisler ile POL-BİRLİ polisler arasındaki çatışmanın derecesini H.S şu anıyla ifade etmektedir;

“Tabi tabi. Bilhassa üniversitelerde. Gazide olsun. Farklı üniversitelerde. Ankara güven parkta kapıştık biz. Afişleme yaptık biz. Afiş yaptırmıştık o zaman ‘POL-DER kapatılamaz silahları bırakır, eylemlere geçeriz’ diye. Toplum polisiyle birbirimize girdik.”

Söz konusu afiş eylemleri İstanbul ve Ankara’da yaygın olarak gerçekleştirilmiş, yapıldığı her yerde ülkücü grupların saldırısına uğramıştır. Bu afişlemeler sonrası POL-DER afişi asan 28’i polis 62 kişi gözaltına alınmıştır (Öner, 2003 s.106). Bu olay sonrasında “derneğin tüzüğünde yazılı amaçlar dışında faaliyet gösterdiği saptandığı” gerekçesiyle derneğin faaliyetleri Danıştay bu kararı bozana kadar 1 ay süreyle 1978 yılında durmuştur.

3.2.7. 1 Eylül 1980 Polis Eylemi

Özellikle toplum polisinin içerisinde bulunduğu zor çalışma koşulları ile 70’li yılların siyasal hegemonyası POL-DER gibi bir örgüt ve siyasal irade ile beraber düşünüldüğünde devlet kolluk gücü olan polis teşkilatının bir toplumsal hareketin örgütleyici olması muhtemel bir senaryoya dönüşmektedir. Söz konusu dönemde toplum polisleri kalabalık şekilde beklemeye elverişli olmayan bürolarda bir sonraki görev için saatlerce beklemektedir, görev sırasında duyduğu ihtiyaçlar karşılanmamaktadır ve amirler tarafından yoğun bir mobbing söz konusudur. POL-DER’in yoğun biçimde örgütlü olduğu toplum polisi departmanı bu şartları değiştirebilmek ve insanca muamele görebilmek için eyleme geçmiştir. Söz konusu eylem sıkı yönetim döneminde gerçekleşiyor olması, eylem yerinin başkent Ankara olması ve eylem yapan polislerin bizatihi toplumsal eylemlere müdahale ile görevli

polisler olmaları bu eylemi devlet nezdinde oldukça önemli hale getirmektedir. 1 Eylül 1980 tarihinde 1000 kadar toplum polisi çalışma şartlarının iyileştirilmesi talebiyle Ankara toplum polis merkezinde oturma eylemi başlatmıştır (Cumhuriyet, 2013). T.T olayı şöyle özetliyor;

Toplum polislerinin o dönemdeki şartlara karşı isyanı var. Toplum polis müdürlüğünde çok fazla insan olduğun için küçük bir eylem değil. Sıkı yönetim komutanı falan geldi, tanklar geldi. Ben orada çalışan arkadaşlarımız vardı onlarla da konuştum bu olayı yani polis olağan üstü kötü şartlarda çalışıyordu polis ve köpek muamelesi görüyordu. Polisin gecesi gündüzü yoktu. Kimin nereye gideceği belli değildi. Gittiği yerde yemek ihtiyacı karşılanmıyordu. Artık ayakta duracak hali kalmayan insanlar oluyordu. Perişandı polis. Bunun karşılığında işte çalışma zorluğu dışında yaşadığı travmalar oluyordu. Ciddi olaylarla yüz yüze geliyordu. Eylemler bitmiyordu. Buna karşı isyandı aslında o. Benim algıladığım, arkadaşlardan edindiğim bilgi de öyleydi. Muazzam bir öfke vardı, kızgınlık vardı insanlarda. Bir yerden sonra patlıyor insanlar.

Söz konusu işgalin gerçekleştiği dönemde Ankara’da sıkı yönetim vardır. Sıkı yönetim komutanı gelerek polisleri ateş emri vermekle tehdit etmiştir ve polisler “Çatışma çıkarsa çıksın zaten yaşamıyoruz ki, çalışma koşullarımız çok ağır. Ahır gibi yerlerde yatıp kalkıyor, çalışıyoruz” cevabını vermiştir (Cumhuriyet, 2013). Olayın devamını Y.Y şu cümlelerle aktarıyor;

Ben o zaman Antakya’daydım. Emniyet müdürlüğünü işgal ediyorlar. Zaten sıkı yönetim daha gelmemişti diye hatırlıyorum. 12 Eylülden önceydi ama Ankara’da sıkı yönetim vardı. O dönemde büyük şehirlerin hemen hemen hepsinde sıkı yönetim vardı ama Kenan Evren’in yapmış olduğu darbe olmamıştı. Her şey askerlerin elindeydi ama polisler daha rahat çalışabiliyordu. Polisler o zaman Ankara emniyet müdürlüğü binasını işgal ediyorlar, çatışma olacak gibi bir durum oluyor yani askerler o zaman çevirmiş binayı. Daha sonra araya girenler oluyor. Bizim o zaman POL-DER genel başkanı Mehmet Polat diye bir arkadaştı. Herhalde onunla anlaşıyorlar falan, bir çatışma olmadan durum yatıştırılıyor. Onun haricinde mesela ondan daha önemlisi diyebilirim, biz polis olarak afiş astık o zaman. İşte o dönem olanlardan sonra aslında bizi daha da gönderdiler. Yönetimde olanların hepsine ceza verdiler ben de o arada 3 ay kıdem yükseltmeme cezası almıştım. O cezayı

bahane edip beni amir yapmadılar. Biz yönetimde olduğumuz için o afiş asmadan dolayı baya kişiye yani 30-35 kişiye büyük cezalar verdiler ve hepimizi sürgüne gönderdiler.

Derneğin birden fazla temsilciliğinde ve şubesinde yöneticilik yapmış olan İ.T bu eylemin POL-DER'in karakterini yansıttığını söylemektedir. Bunu şu cümlelerle ifade etmiştir;

"O aslında onlar da koşullara itirazla başladı, giderek genişledi hatta orada sıkı yönetim komutanı falan silahlı çatışma aşamasına geldiğini hatırlıyorum. Bir savcı herhalde ara bulmasıyla sorun çözülüyor sanırım. Bu bence işte POL-DER böyle bir şey işte. Bütün bu anlattıklarımızı karakterize eden bir tavır o bence. Yani onurunu korumak ve hakkaten kendi bulunduğumuz yerde baskıya itiraz etmek. Bence POL-DERin işte bütün söyledikleri ettiklerinin karakterize edilmiş bir hali bence o eylem."

1980 yılında gerçekleşen eylemin bir benzeri 1974 yılında da gerçekleşmiştir. Kıbrıs Barış Harekatı sebebiyle askerlere verilen sıkı yönetim ücretini talep eden polisler bu taleple Ankara toplum polis merkezini işgal etmiş, o gün göreve çıkmamışlardır. S.Y. olayı şu şekilde anlatmaktadır;

"74 Aralık ayının sonları 24-25-26 o günlerde. Kurban bayramı önümüzde. O yıl Kıbrıs çıkartması var biliyorsunuz. Esas solcu sağcı o gün ayrıldı. Kıbrıs barış çıkarması nedeniyle ülkede sıkı yönetim var. Sıkı yönetim emrinde çalışan asker ve polis 518 lira sıkı yönetim tazminatı ödeniyordu. Asker bunu alıyor biz alamıyorduk. Bize vermiyorlardı. İşte bir gün, bir cumartesi günü spontane bir şey gelişti ya "biz bunu alamıyoruz alamıyorsak madem yarın bir boykot yapalım, çıkmayalım" dendi. Böyle bir spontane bir görüş atıldı. Kimden atıldı nasıl geldi yani sağcı yaptı solcu yaptı denecek bir şey yok. Tek amaç oradaki 518 lirayı almak. Biz bunun için boykot yapalım mı yapalım dendi. Pazar günü ben göreve geldim. Üstümü değiştirdim. 3000 toplum polisi var o gün kimse göreve gitmiyor. Anons ediliyor işte o gün de şöyle bir şey var; Tandoğan'da solcuların mitingi var. Cephennin miydi Dev-Sol'un muydu tam çıkaramıyorum şimdi. Kurtuluş parkında sağcıların bir mitingi var. MHP'nin mitingi var. Ankaragücü stadında Ankaragücü-Fenerbahçe maçı var. Hiç kimse göreve gitmiyor. Kimse bizden gitmedi. Toplum mesela 1 saat elçilik bekliyor sonra dinleniyor maça gidiyor o zaman. Dağınıklık da var. Elçilikler boşaldı, yoldaki

karakol polislerini falan da arabaya bindirdiler getirdiler. Anons etti işte 1-2-3. ekipler. 2. biriktikten Selahattin Çınar diye bir amir var 2. birliğin amiri. O ekibini zorla otobüse bindirdi. Elçiliklere çıkacaklar. Kimi yağ olsun diye kimi korkudan arabaya bindiler araba tam nizamiyeden çıkacak yere yattık boylu boyunca araba çıkmasın diye ondan sonra arkadaşlar arabalardan herkesi tek tek aşağı attılar. Ferdi Erzaim diye bir toplum müdürü vardı. Geldi beni işaret etti. Ben de okuldan yeni mezun olmuşum o zaman bıyık bırakmak serbest bıyık bırakmışım. Bir de gözlük kullanıyorum. Hemen içeri berberhaneye gittim bıyığı kestim gözlüğü çıkardım. Oturuyoruz. Baktılar memurlardan giden yok amirleri topladılar. Amirler emir verdiler siz gideceksiniz bu göreve diye. Orhan Şaşmaz diye çok sevdiğim bir amirimiz vardı. Çıktı “arkadaşlar dedi biz göreve gidiyoruz” hani bizi bırakmayın sakın gibi şifresini verdi. Kapılar tutuldu kimse dışarı bırakılmadı. Onun üzerine Ankara valisi Şerif Tüten topluma geldi. Basık alçak tavanlı 3000 polisin en az 1500 2000’i sigaradan dumandan göz gözü görmez izbe bir yerde, sıkış tepiş. Neyse geldi, içeri girdi, masanın üstüne çıktı. “Arkadaşlar dedi lütfen sigaraları söndürün ben burada nefes alamıyorum” dedi. Ben de en önde oturuyorum elimi kaldırdım. “Sayın valim dedim işte 7 senedir bunu çeken arkadaşlar var hala da çekiyorlar ne zaman düzelteceksiniz?” dedim. Bana “sen sus lan” dedi bana. Ondan sonra öyle deyince herkes yuhaladı valiyi. Ondan sonra şu şöyle oldu bu böyle oldu falan. Kenan Kurt isimli bir arkadaşımız “sayın valim dedi bu kalabalıkta biz anlaşıyoruz. Arkadaşların adına ben sorayım siz cevap verin siz sorun ben cevap vereyim” dedi. Soruyoruz. “Yapıyoruz” diyor. “Bu zamana kadar neden yapmadınız” dedi. “Şunlar şunları ben yapamam” dedi. “O zaman yapan birisi gelsin” dedi. Baktı ki vali gittikçe zorlanıyor “hepinizi birden açığa alıyorum” dedi. 3000 kişiyi birden feveran etti, “biz de toptan istifa ediyoruz” dedik. Neyse gitti. Saat 14:30 15:00 gibi o zaman emniyet genel müdürü Celalettin tüfekçi isminde biri vardı. O geldi. “Ne istiyorsunuz?” dedi. “Sıkı yönetim tazminatlarını” istiyoruz. “Tamam. Başka ne istiyorsunuz?” “Biz 12-24 çalışmak istiyoruz.” “Tamam.” “İşte fazla mesaimizi istiyoruz.” “Tamam.” Hepsi tamam dendik hakikaten de biz o gece. Yani o boykotun olduğu gece Pazar günü olmasına rağmen Ziraat Bankası’nın Ulus’taki merkez şubesini akşam 8’de bankanın müdürünü, veznedarı ve muhasebecisini evinden aldılar. Bankayı açtılar. 17 çuval bizim tazminatlarımız geldi. Birikmiş

tazminatlarımız geldi. O gün emniyet teşkilatında dönüm noktasıdır. O gün fazla mesailer bugün emniyet teşkilatı fazla mesai, tayin bedeli bilmemne alabiliyorsa o günün kazanımları bunlar. Ertesi gün bir dedikodu bu işi sağcılar yaptı solcular yaptı diye. Polisin sağcılığı solculuğu o gün çıktı.”

3.2.8.Cevat Yurdakul Cinayeti ve POL-DER

1979 yılında Adana’da emniyet müdürlüğü yapan ve POL-DER üyesi olan (Öner, 2003 s.116) Cevat Yurdakul’un ölümü POL-DER’li tüm polisler için oldukça sarsıcı bir olaydır. Söz konusu dönemde Adana bölgesindeki sağ siyasal hegemonya ve bu hegemonya aracılığıyla üstü örtülen cinayetler konusunda hassasiyetle çalışmıştır. Göreve gelişinin 6. Ayında 50’den fazla silahlı eylemciyi yakalamıştır (Öner, 2003 s.117). Kahramanmaraş katliamı davalarının Adana’da görülüyor olması ve ülkücü grupların bu bölgedeki hakimiyeti Yurdakul ile MHP arasındaki çatışmayı yaratmıştır. Ağustos 1979’da MHP Gaziantep milletvekili Cengiz Gökçek ve Sivas milletvekili Ali Gürbüz tarafından “Yurdakul görevi bıraksa da yurtdışına kaçsa da yakasını elimizden kurtaramayacak” sözleriyle MHP tarafından açıkça tehdit edilmiştir (Öner, 2003 s.117). Yurdakul 28 Eylül 1979 sabahı aracı ülkücü bir grup tarafından kurşunlanarak öldürülmüştür. “Cevat Yurdakul’un ölümü hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusuna H.D cinayetin doğrudan MHP ile ilgili olduğunu vurgulayarak şu cevabı vermektedir;

“Katledildi. Adana’da görev yaparken MHP’yi sildiği için.”

Söz konusu cinayet sonrası devletin aldığı aceleci tavır ve soruşturmayı yürüten polislere yaşatılanlar POL-DER’li polislerin ifadelerini doğrular niteliktedir. Cevat Yurdakul’un cenazesinde bulunmuş olan T.P. cinayet sonrasında yaşananları şu şekilde anlatmaktadır;

“Adana’da Cevat beyin öldürülmesinden sonra cenazesi Ankara’ya geldi. Ankara’da genel müdürlükte cenazesi yapıldı. Orada Cemalettin abimiz vardı o kalkıp konuşma yapmak istedi. Müsaade etmediler. Apar topar hemen bitirttiler. O şekilde gitti. Cevat abiye olanları daha yakından bilen abilerimiz var. Bu yüzden yargılandılar. Meslekten atıldılar. Bazıları öldürülmesi için değişik yerlere sürüldü. Çankırı’ydı işte Ordu Aybastı gibi. Oralarda öldürülsünler diye. Sonra Yozgat’a

sürgün edildiler. Biz o zamanlar tayin olduğumuzda silahı emniyete teslim ediyordun, silahsız öyle çıkıp gidiyorduk. Öyle sorunlarımız da vardı. Ben bu konuda oldukça duygusalım çünkü biz Ülker ablayla (Cevat Yurdakul'un eşi) oldukça yakınız. Söyleyeceğim şeyler sadece duygusal olabilir. Türkiye adam gibi bir adamı kaybetti. O dönemde olabilecek en iyi polisi kaybetti. Örnek, her zaman örnek olacak bir insanını kaybetti.”

Niğde ve Adana'da POL-DER başkanlığı yapmış ve Cevat Yurdakul ile bizzat çalışmış İ.T Yurdakul'dan şöyle bahsetmektedir;

Çalışkan, dürüst, çok dürüst bir insandı. Beraber çalıştık onunla Adana'da, o güne kadar olmayan şeyler yapmaya çalıştı. Mesela o güne kadar faşistlerden kimse yakalanmazdı çok azdı yani yakalanan eden. Hani işte fakat böyle bir takım insanlar yakalanmaya başlandı. Ne biliyim stokçuluk vardı o zaman bazı şeyleri yağ, şeker gibi. Onların üzerine gitmeye başladı. Polis içerisindeki ehliyet yolsuzlukları, rüşvet öyle şeyler vardı onların üstüne gitmeye başladı. Yani aslında çok metaneli işlere dokunmaya başladı. O güne kadar görülmemiş, alışılmamış, bir emniyet müdüründen beklenmeyen şeyler yapmaya başladı. Tamamen dürüst bir insandı çünkü. Fakat MHP'liler bundan çok rahatsız oldular. Çalkantılı bir yerdi zaten. Toplumsal muhalefet çok ciddi boyutlara vardı ve MHP neredeyse Adana'da yok olma noktasındaydı yani eskiden Adana'nın tüm mahallelerine merkezine hakimlerken 79'un sonlarına doğru böyle bir iki küçük mahallelerde tutunmaya çalışıyorlardı. Hakikaten bitme noktasındalardı. Eskiden çok rahatları, yakalanmıyorlardı filan. Sonradan yakalandı filan insanlar.

Cevat Yurdakul'un öldürülmesi sonrasında sıkı yönetim komutanlığının aldığı tavır ve cinayetin 12 Eylül darbesi ile bağı İ.T tarafından şu şekilde anlatılmaktadır;

“Cevat Yurdakul öldürüldüğünde ben ordaydım ve sonra açığa aldılar zaten bizi. O zaman sıkı yönetim komutanı hakikaten polisin doğru düzgün çalışmasını istemedi mesela o sabah büyük bir polis arabası MHP binasına bir takım insanlar girdi ve tariflere uyuyor bu insanlar Sıkı yönetim komutanı "kesinlikle partiye girilmez hayır" falan. Yani polisin çalışmasını da engelleyici bir tavra girmeye başladı falan ve orada bir direniş oldu. O direnişin temel şeyi şuydu; bazı talepleri vardı. Hasan Fehmi Güneş içişleri bakanıydı, geldi. Bazı taleplerimiz olduğunu söyledik. “Nedir talepleriniz?” Mesela taleplerimizden biri buydu; sıkı yönetim

kalksın çünkü bazı şeyleri hissediyorduk hissetmek de değil biliyorduk. Hani askeri açık faşizmin geleceğini askeri darbenin olacağını biliyorduk yani. Sadece gün meselesiydi yani ve bu tür işlerin öyle şeyleri hazırlamaya yönelik olduğunu filan biliyorduk yani. Bizim için sadece zamanı meçhuldü. Her olayda 3 insan yakalamakla hallolacak bir mesele değildi bu ve ben bunu Hasan Fehmi Güneş'e söyledim. Yani görmüyor musun nereye gidiyor memleket yani ne yapmaya çalışıyorlar. Tabii ki insanlar uğraşılıyor ama sadece engelleniyor. 3 kişi yakalansa olacak yani başka bir şey yapılmaya çalışılıyor. 2 gün filan sürdü o direniş. Orda da askerle neredeyse çatışma noktasına geldik filan. O direnişten sonra biz bir grup arkadaş tutuklandık. Diğer arkadaşlar 3 ay filan yatıp çıktılar ben kaldım. Ben 3 sene falan kaldım. Başka bir siyasi davadan yargılandım. O zaman bir dergiye de yazmıştım, istemişlerdi benden. Benim kanaatimi soracak olursanız ben Cevat Yurdakul'un yakalandılar vuranlar onların işte bu ülkücü gençlik işte ne dersiniz onlardan olduğu belli ama bence bu sadece MHP'nin vermiş olduğu bir karar değil. Ondan öte bir şey bu. 12 Eylülü hazırlayan irade kimse zaten Evren'in anılarından da öğreniyoruz ki ertelemişler yani ortamı hazırlamak üzere. Bir kurtarıcı beklesin insanlar diye. Bence Cevat Yurdakul üzerinde çok ince düşünülmüş ve hakikaten çok isabetli, o anlamda isabetli bir hedef. Yani insanlar artık "bir emniyet müdürü de öldürülüyorsa yani kimin can güvenliği var" noktasına getirmeyi hedefleyen bir plan. O bakımdan ideal bir insandı. Basında çok yer alan özellikle sağ basında taraflı bir insan gibi böyle çok ciddi biçimde yer alan bir insandı. O anlamda isabetli bir hedef. Ama ben MHP ile sivil faşistlerle sınırlı bir olay olduğunu düşünmüyorum. Çok daha derin başka güçlerin olduğundan neredeyse eminim.

Cevat Yurdakul suikastı sonrasında sıkıyönetim komutanlığı soruşturmayı bir an önce kapatmaya çalışmış, cenazeyi hızlıca Ankara'ya taşımıştır. Adana emniyet teşkilatının başlattığı direnişin detayları ise İ.T'nin anlattığı kadarıyla şu şekildedir;

“250-300 polis vardı. O direnişten sonra Adana'da polis teşkilatı durdu bence. Şubelerde birkaç kişi kaldı sadece. Ertesi gün biz cenaze töreni yapmak istedik ama izin vermediler. Hasan Fehmi Güneş ile bizim çok kötü tartışmamız oldu zaten. Ve ondan sonra o sıkı yönetim komutanıyla anlaştılar ve cenazeye kaçırıldılar fakat Adana'da işçiler, fabrikalardan çıkan on binlerce insan polis yoktu zaten ama asker barikatını yardılar ve emniyetin önüne geldiler yani. On binlerce insan geldi, işçiler

geldi, halk geldi yani. Emniyet müdürlüğüyle jandarma kışlası karşı karşıya. O araya on binlerce insan geldi ve yani ciddi bir gerginlik olmadı, miting oldu, konuşmalar yapıldı ve insanlar polislerle beraber yürüdüler yani şehir boyunca sloganlar atıldı ve polislerle beraber yürüdüler. Polbirliler falan bir kısım katılmadılar onlar dışında herkes ordaydı. Sadece POL-DER'Liler de değil yani böyle demokrat, tarafsız, Cevat Yurdakul'un yaptıklarını ettiklerini beğenen öyle insanlar da katıldılar yani."

3.2.9.Siyasi Bir Misyon ya da İlkeli Polislik

POL-DER yayınları incelendiğinde ve mülakatta sorulan sorulara verilen cevapların oluşturduğu çerçeve göz önüne alındığında polisliğin icra ediliş biçimine dair ciddi bir rahatsızlık ve bir ideal polislik icrası amacı veya politik bir duruş gereği halkla daha yatay ilişkiler kurma ve siyasal aidiyetlerinin paralellik gösterdiği halk kesimlerini devlet şiddetinden koruma gibi iki eğilimin ortaya çıktığı görülüyor. Bu iki eğilim aynı anda var olabileceği gibi POL-DER'li bir polis olmanın gerekleri bu iki eğilimden biri ile de açıklanabilir. Mülakat sorularına verilen cevaplar ortaya şu ek soruyu çıkarmaktadır; POL-DER'e üye olmak ya da POL-DER'li bir polis gibi davranmak ilkeli bir polislik icra etmek, yani kim olursa olsun işkence yapmamak, yasalara uymak, aşırı güç kullanmamak, emirlerin dışına çıkmama vs. gibi bir ideal polislik amacı mı taşıyordu yoksa POL-DER'e üye olan bu kişiler ideolojik aidiyetlerine uygun olarak bir devlet-polis analizinden hareketle polisliği siyasal bir misyon olarak mı icra etti? T.P derneğın üye sayısının bu soruya net bir cevap vermeyi muğlaklaştırdığını vurgulayarak bu soruya şu yanıtı vermektedir;

"19 bin üyeden bahsediyoruz. Hepsi aynı diyemezsin hele 77-78'den sonra Kadir Boztimur ve arkadaşların genel başkan olmasından sonra siyaset oldukça netleşti. (...) Sosyal demokrat bir çerçeveden bakarsak bu meslek içerisindeki herkesin iyi bir solcu olduğu anlamına gelmiyor bizim mesela muhafazakar demokrat arkadaşlarımız da vardı. Onlar da dürüst insanlardı. Onlar da işkenceye karşı duruyorlardı. Onlar da yapmıyorlardı. Arkadaşlarımız karakollarda işkencenin olmamasını, hak ve adaletin yerini bulmasına gayret ettiler zaten daha fazlasını beklemek de bence zor olur."

Aynı sorunun devamı olarak Şu soruyu da sormak mümkün gözüküyor; “POL-DER polislik mesleğinin daha ilkeli icra edilmesini sağladı mı?” 1977-78 yılları arasında dernek yönetiminde bulunan Y.Y dernek içindeki fikir ayrılıklarının buna engel olduğunu Şu Şekilde dile getiriyor;

“Zannetmiyorum nk POL-DER bu baskılardan dolayı POL-DER’in içinde de bazı bölünmeler oldu. Nasıl o zaman 99 tane fraksiyon vardıysa POL-DER’in içinde de o her fraksiyondan kişiler değişik taraflara çekmeye başladı fakat genel olarak devrimci kesime sempati duyuluyordu.”

Polis teşkilatının devletle olan organik bağı tarih boyu bir siyasal vesayeti kaçınılmaz kılmıştır. Kimi devletler tarafından görece özerklik sağlayacak formülleri uygulansa da polislik kurumu varoluş amacı gereği devlet, onu yöneten sınıf ve onun çıkarlarını korumak üzere görevlendirilir ve bu siyasal vesayeti kaçınılmaz kılmaktadır. Meşruiyetin rızadan çok zora dayandığı ve devlet Şiddetinin arttığı dönemlerde kolluk üzerindeki siyasal müdahale kapasitesi de genişler ve sık sık kanunlar ve eğitimlerle belirlenmiş ideal uygulamanın dışına çıkılır. 70’li yıllar Türkiye’si de başından daha yeni bir darbe geçmiş, kısa süreli hükümetlerin istikrarı sağlayamadığı, halkın çektiği ekonomik ve çalışma yaşamına dair sıkıntıların giderek arttığı bir dönem olarak devlet meşruiyetinin giderek azaldığı bir dönemdir. Devlet çıkarlarıyla çatışan kimi ideolojilerin kamusal alanda kendisine yer bulması, bu ideolojilerin karşıtını yaratması ve bu ikisi arasındaki aktif çatışma ise devlet Şiddetini arttıran başka bir etmendir. POL-DER’li polislerin mülakat sorularına verdikleri cevaplardan ilkeli bir Şekilde polislik yapmak istedikleri ve teşkilat üzerindeki siyasal vesayeti sürekli eleŐtirdikleri anlaşılmaktadır. Peki buradaki eleştiri 70’li yıllara mı özgüdür yoksa bu eleştiri ilk polis teşkilatına kadar götürülebilecek yapısal bir eleştiri midir? Bu soruya T.P Şu yanıtı vermektedir;

“Daha önce yok muydu polisin siyasal hizmet? Elbette vardı. Ama yeri geldiği zaman da “hoop” demesini biliyorlardı. Daha sonra özellikle siyasal mezunu kaymakamların daha çabuk yükselebilmeleri için kullanılan bir basamak oldu. Kaymakam bizimle aynı derecede mesleğe başladı sonra bizim mesleğimizde kaymakamlığı bir yıl yaptıktan sonra geldi bizde Şube müdürü oldu. Halbuki o 1 yılın sonunda biz daha komiser muaviniydik. Bu tür Őeylerde kullanılmaya baŐlanınca

siyaseten zıplama tahtası örneklerini de biliyoruz. Bu örneklerden birisi Mehmet Ağar. Yani bunların en canlı en bariz örneği.”

Burada aktarılan yöntem mülki ve idari yönetimin doğrudan polis teşkilatı içerisinden devşirildiği veya tam tersinin yapıldığı ve bu yolla mülki ve idari yönetim ile kolluk arasında oluşabilecek olası yarılmayı önleme amacını taşımaktadır. Bu, meşruiyetini sağlamakta zorlanan hükümetlerin sık sık başvurduğu bir yöntemdir ve olası bir kolluk bağımsızlığını imkansız kılmaktadır. Kolluk ile idare arasındaki bu nizama dayanmayan geçişken ilişki devlet içindeki kayıt dışı şiddet aygıtlarını yaratabilmekte ve kanunen denetlenmeyen, görünmez kılınan polislik pratiklerine yol açabilmektedir.

Polisliğin siyasal vesayete içkin olduğunu söyleyen Y.Y bunu kelime kökenine inerek şöyle aktarıyor;

“Türkiye’deki polis devamlı hükümetler ayakta kalmak için halkın üzerinde bir baskı kurmak için kullanılmakta zaten. O dönem de kullanılıyordu, bugün de kullanılıyor. Zaten ismi üzerinde polis yani ne demek, şehir bekçisi. Atina’dan gelme bir şey. Yunanlılardan kalma. Çünkü o zamanki polisin kuruluşu kölelerden oluşuyor. Hala da aynı ya. Şehirde iyi yetişmiş Avrupa’daki gibi yüksek tahsil görmüş kişiler polis olmuyor ki. Oluyor gerçi ama Türkiye’deki tahsil, şuanda bakıyorum benim zamanımda ilk okul mezunlarını polis yapıyorlardı mesela. Baş komiserlerim vardı 50’li 60’lı yıllarda polis olmuşlar. İlk okul mezunu hepsi nasıl oldu diyorum ya diyor bizim muhtar çağırdı köy meydanına, askerden gelmiştik diyor. Davul çaldılar, böyle eli ayağı büyük olan boyu uzun olanları hemen aldılar polis yaptılar. Yani kuruluşu öyle düşün. Tabi şimdi okuyorum mesela baya yüksek okullardan mezun olanları polis olarak alıyorlar ama seçmede zannedersem yine görüşüne bakıyorlardır.”

Özellikle 70’li yıllardaki gibi iktidarın kırılğan olduğu dönemlerde polis teşkilatı yöneticileri ile iktidardaki parti veya iktidar adayı olan parti ile kurulan ilişkiler oldukça önemli bir hal almaktadır. İ.T polis üzerindeki siyasal vesayeti ve partilerle kurulan ilişkileri bir anısıyla şu şekilde aktarmaktadır;

“Bence kurulduğundan beri buna mahkum. Polis teşkilatı her zaman iktidarın bir aparatı olarak kullanıldı, kullanılıyor. POL-DER buna bir itirazdı aslında. O yüzden kıymetliydi bence. Bizden önceki dönemlerde de öyle olduğunu biliyorum.

(...)Bütün polis amirleri bazı turnak içinde becerikli olanlar ya bir milletvekiline yaklaşırlar, ya o şehrin ileri gelenleriyle ilişki kurmaya çalışıyor. Mesela Türkiye’de birçok emniyet müdür var ama 81 vilayet var. Ama her emniyet müdürü bir şehre emniyet müdürü olmak ister. Her emniyet müdürünün hayalidir bu. O binlerce insandan 81’in içine girebilmek için siyasi ilişkiler lazım çünkü tayin atamada bir deontoloji yok, bir kural kaide yok. Şimdi şimdi imtihanlar falan yapıyorlarmış terfi için. Onların da çok objektif olmadığını duyuyorum. Sözlü mesela her şeyi değiştirebiliyor. Bir partinin bir ilçe başkanı bir emniyet müdürünün odasına pervasız şekilde girerdi. Ben gördüm girdiğini. Ya ben size bir anekdot anlatayım, benim yaşadığım bir anekdot. Niğde’de bir emniyet müdürü vardı yaşlı bir adam vardı ve her zaman çağırırdı beni. Ben karakoldaydım. Olay molay olmayan küçük bir yer zaten. Beni ayda bir çağırırdı. Ben yani bir şey mi oldu, ben yapılması gereken her şeyi yapıyorum derdim adam yani oradan buradan defalarca benden memnun olmadığını her seferinde söylüyordu. İlk fırsatta beni Çamardı diye bir kazası var Niğde’nin 2000 nüfuslu küçük bir köy. Beni oraya hemen ilk fırsatta gönderdi. Genç bir insanım yani oturuyorum orada kitap okuyorum. Orada epeyce bir zaman kaldım. 77 seçimleri oldu seçimlerin olduğu gün ben Niğde’ye geldim, CHP 77 seçimlerinde 1. parti oldu falan. CHP ilçe başkanı, ileri gelenleri orda bir otel var zaten onun altında bir lokanta var işte orada onlarla yemek yiyoruz. Bir seçim zaferi var zaten kutlama var. Emniyet müdürü de sık sık orada yemek yiyor. Geldi ve beni gördü ve onlarla beraber gördü "aa İ. hoş geldin. Ne zaman geldin. Niye haber vermiyorsun geldiğini" CHP il başkanına döndü " Ahmet bey ben İ. 'yi çok severim" falan filan. Gidecek misin dedi yok dedim kalaacağım dedim "yarın gel beni görmeden gitme" dedi. Tamam dedim ben de gittim sen dedi Çamardı'nda napıyorsun sen gencecik adamsın falan filan gel buraya, burada bir ekipler yok gel burada ekipler amirliği kuralım sen bana bir liste getir hangi polislerle çalışmak istiyorsan kaç araba istiyorsan söyle filan. Bu adam yaşlı bir adamdı. Düşünebiliyor musun tavırdaki değişikliği. CHP iktidarı kazandı, beni onlarla gördü ve adamın tavrı böyle oldu. Yani diyor mümkünse biraz daha Niğde’de kalayım veya CHP’lilerle bir ilişki kurarsam başka bir ile emniyet müdürü olur muyum veya işte CHP geldi benim tayinim çıkar mı çünkü önceden diğer partilerle sıkı fıkı görüşüyordu ama CHP’lilerle çok mesafeliydi. Şimdi beni gönderirler diye korkuyor. Yaşlı bir adam

yani gidip evde torununu sevmesi gereken bir yaşıyaydı adam yani. Emniyet müdürü olan insanların çoğu böyle ilişkilerle olabiliyordu. Ya bir siyasiyle ilişki akrabalık, ahabalık. Başka bir kriter yoktu yani. Emniyet genel müdürü de öyle atanıyor çünkü. O kadar sıfırdan yetişmiş polislik bilen insanlar varken gidip siyasal mezunu insanları emniyet genel müdürü yaptılar. Vecdi Gönül diye bir adamı yaptılar mesela. Kolejli, teşkilatın içinden gelip de emniyet genel müdürlüğüne gelen çok azdır yani. Emniyet genel müdürlüğünden böyle başlayınca bu aşağıya kadar gidiyor ve her gelen iktidar emniyet müdürlerini değiştiriyor. O gelen emniyet müdürü kendi kadrosunu değiştiriyor. İtiraz hakkın yok. Danıştay'a gidenler oldu ama herkes gidemiyor zaten bazılarına itiraz da edemiyor. POL-DER de buna çok ciddi bir itirazdı yani. Anlaşılmadı dediğim kısımlar biraz bunlar yani. Bu insanın onurunu da kıran bir şey. Sürekli baskı böyle. İnsanın onurunu da kıran bir ilişki bu. POL-DER'Lİ polisler biraz insanın onurunu korumaya çalışarak çalıştılar yani sürgünse sürgün. Bir bakıma bir onur mücadelesi de yani.”

3.3.Polisler ve Günümüzde Örgütlenme Olanakları

Polis teşkilatı bugün sendika kurma hakkından mahrumdur. 2001 yılında kabul edilen 4688 sayılı kamu görevlileri sendikaları ve toplu sözleşme kanunu emniyet hizmetleri sınıfına giren işçilere sendikal faaliyeti açıkça yasaklamaktadır. Özellikle sivil toplum serbestisinin giderek azaldığı 2013 sonrası devlet zor gücünü daha sık, daha az rasyonel ve daha şiddetli biçimde kullanmakta, bunun için polis sayısı giderek artmakta, polislerin çalışma koşulları da giderek ağırlaşmaktadır. Gezi direnişi başta olmak üzere polis şiddeti sürekli gündem olmakta, polislere ve temsil ettikleri akla duyulan sempati giderek azalmakta, polisler belirsiz mesai saatleri ve atamalara mecbur bırakılmaktadır. Peki bugünün polis teşkilatı için POL-DER veya benzeri bir bir araya geliş, örgütlenme ne kadar mümkündür? H.D bu soruyu şu değerlendirme ile yanıtlamaktadır;

“80'den beri sol hükümet olmadı ki. Alevi, kürt falan onları hep ayıkladılar. Ancak ailesi CHP'li olanlar ne olduklarını anlayamadıkları kalmıştır teşkilatta. Onlar da renk vermez. Seçim olur da sol bir iktidar gelirse o zaman onlar açığa çıkarır kendini. Şuan polisin örgütlenmesi önündeki asıl engelse zaten kanun. Önce o

kanunun iptal edilmesi lazım. Sendika kurma hakkımız vardı. Biz de o zaman keşke dernek değil de sendika kursaydık dedik. Sonra yasaklandı zaten ama bir demokratikleşme ortamında o yasak kalkabilir tabii ki. Adliyenin ve polisin bir dernek altında örgütlenmesi bence hoş değil çünkü vatandaşa şey yaratıyor, huzursuzluk yaratıyor. Sağcı bir vatandaş solcu olduğunu bildiği bir karakola gidip derdini anlatmak istemez tersini düşün 12 Eylül geldi faşist darbe karakola gidip ben kendi derdimi arayamıyordum. O yüzden halkın huzuru açısından bence iyi değil. Demokratik ülkelerde var ama oradaki sendikalar gerçekten özlük haklarıyla ilgileniyor siyasetle değil. Ben polis baş müfettişi olarak emekli oldum, emniyet teşkilatı içinde kimseyi ezdirmedim. Bu mobbing uygulamaları gariban polis memurlarını çok ezdi. İnternete bak görürsün internet sayfaları var orada haklarını arıyorlar.(...) Genelde emir komuta zincirinde poliste de askerde de mobbing hep vardır. Kanuna aykırı emirler verilir, kanuna aykırı uygulamalar yaptırılır ve gariban memur da buna ses çıkaramaz. Yine de umudum var. Bir gün bu ülkede de özgürlük ve hürriyet olacak diye düşünüyorum.”

Sendika kurma ve sendikaya üye olma yolu 2001 yılında polislere kapanmış olsa da 2000’li yıllarda polislerin normlar hiyerarşisinden hareketle uluslararası sözleşmeler ve çalışma yaşamına dair haklara dayanarak kimi sendika kurma girişimleri olmuştur Bu girişimlerin önü Ankara Emniyet Müdürlüğü tarafından hızlıca kesilmiş, sendika kurmaya çalışan polisler hakkında soruşturmalar açılmıştır (Cumhuriyet, 2012). Sendikayı kuran 6 kurucu 4’er kez meslekten ihraç edilmiştir (Oda TV, 2013) T.P bu deneyimden hareketle bu soruyu şöyle cevaplamaktadır;

“Şuan sadece polislerin değil hiçbir devlet memurunun örgütlenme imkanı yok. Örgütlenmeden kastımız da POL-DER gibi bir şey düşünüyorsak o şundaki mevcut yasalarda arkadaşlarımız sendika kurdu, başlarına gelmeyen şey kalmadı. Ki anayasal duruma göre bunu yapabiliriz. Bugün POL-DER ya da POL-BİR gibi bir dernek kurmaya kalkarsanız buna teşkilat içindeki polislerin de vatandaşın da mevcut siyasi partilerin hiçbirinin de sıcak bakacağını zannetmiyorum.”

Devlet içindeki hakimiyetini arttırmak için FETÖ gibi örgütlerin veya MHP gibi kimi partilerin emniyet teşkilatı içinde planlı şekilde örgütlendiği, kadrolarını buralara yerleştirdikleri bilinmektedir. Kişinin çalışma ortamıyla kurduğu ilişki ve çalışma koşullarının iyileştirilmesine dair motivasyonunu muğlaklaştıran bu tarz

örgütlenmeler sendika gibi işçi ve patron arasındaki ilişkinin niteliğini daha berrak kılan ve çalışma şartlarını iyileştirmek, kimi işçi haklarını elde etmek gibi amaçlarla hareket eden bir örgütlenmeye dair tahayyülü daha da zorlaştırmaktadır. Keza POLDER’den beri kesintisiz şekilde bugüne ulaşan bir polis örgütlenmesinin olduğu bir senaryoda örgüt içindeki kadrolaşmaların bu denli kolay içselleştirilmeyeceğini söylemek mümkündür. Bunun sebebini de bir tür sivil inisiyatifsizliğe bağlayan T.P aradaki bağı şu şekilde kurmaktadır;

“Teşkilat içinde cemaatlerin bu kadar güçlenmesinin ve bu kadar güçlü bir duruma gelmesinin polis mesleğindeki insanların sivil inisiyatiflerinin olmamasına bağlıyorum. Hiçbir sivil etkinliği yok. Bir derneği yok, pazarlık gücü yok, sendikası yok. Bunların olmadığı yerde siz adaleti nasıl sağlayacaksınız sağlayamazsınız. Sadece verilen emri uygularsınız ya da bugünlerdeki gibi bir milletvekilini durdurursunuz o da size çemkirir durur yani. Böyle bir duruma gelirsiniz. İmkan ve kabiliyet açısından bakarsanız polis teşkilatının imkan ve kabiliyetleri arttırılmıştır. Evet, olay yeri incelemeleri olsun, diğerleri olsun keza ama zihniyet çok önemli bir şeydir. Siz ne kadar teknolojiyi getirirseniz getirin bunu doğru kullanma ve bunu doğru yönetme kabiliyetinizde gelişme olmadıysa ve çağın gerisinde kaldıysanız bundan gelecek netice hiç de olumlu olmayacaktır.”

Bugünkü polislerin 70’li yıllardakine göre çok daha kısa süreli eğitimlerle göreve başlamaları ve polis ilkelerini yerine getirecek formasyona sahip olmadıklarını söyleyen T.P teşkilattaki örgütlenme potansiyelini değerlendirmek için önce bugünkü polislerin “kim” olduklarını anlamamız gerektiğini vurguluyor;

“Bu polis arkadaşlarımızın durumundan önce ülkenin genel gençliğine bir bakmamız lazım. Çünkü bugün polis dediğimiz arkadaşlarımızın büyük bir çoğunluğu liseyi bitirip üniversite sınavlarına girip, belli bir puan aldıktan sonra polis meslek yüksek okulu sınavlarına girip oradan da belli bir puan alıp polis olan arkadaşlarımız. Bir de son dönemde özellikle bu hükümet döneminde polis teşkilatına alınanların büyük bir çoğunluğu zaten öğretmen kökenli ve polis mantığıyla hareket etmiyorlar. O yüzden de ne bir etkileri ne de bir yönlendirme güçleri var. Polis dediğiniz mevcut iktidarların veya hükümetlerin, yasaların vermiş olduğu yetkiyi kullanan en önemli güçlerden biridir. Onun etkisini doğru kullandırmak ve yönlendirmek gerekir. Bunun için de idarecilerin sağlam ve temelli gelmesi gerekir.

Bunda temelli olmasından kastım formasyonunu doğru alarak, sosyal hukuk devleti normlarına bağılı olarak gelmesi. Ama siz hiçbir şekilde bu eğitimi almayan hele hele liseyi bitiren hiçbir öğrencimiz anayasal haklarının ne olduğunu bile bilmiyor. Onların hepsini bırakıyorsunuz diyorsunuz ki işte gel sen iki yıl polis okulunda okuyacaksın sonra polis olacaksın, şimdi bu 6 aya düştü. Hızlı hızlı polis yapmaya çalışıyorlar. 6 ayda yetiştirmeye çalışıyorsunuz. 6 ayda yetiştirmeye çalıştığınız insanlara ne kadar polis formasyonu verebilirsiniz. Bizim dönemimizde polis dediğimiz zaman biz alimlere (?), acizlere, yolda kalmışlara yardımcı olan insanı anlıyorduk. Şimdi öyle değil. Şimdi farklı şeyler algılanıyor. Bizim adamımız, bizim polisimiz hep biz ve onlar diye gidiyor. Cemaatlerin birbirleriyle kavgaları. Bunlar iyi şeyler değil. Ha tüm bunlara rağmen polis teşkilatı içinde canla başla çalışan hakikaten hak hukuk adalet için çalışan arkadaşlar yok mu var. Ama etkileri ne kadardır bu sorgulanabilir.”

Aynı soruyu T.T de eğitimin önemini vurgulayarak şu şekilde cevaplamaktadır;

“Şimdi birincisi siyasetlerin polisi elinin altında bir sopa gibi tutup gereğinde kullanmasını hala devam ettiğini görüyorum. O dönem de bu vardı bu dönem de var. İkincisi hatta daha da katı biçimde yapılıyor bu. Yani ben 12 Eylül’ü biliyorum, o dönemi yaşadık işte çok sıkıntılı süreçlerdi. Bugün de benzeri şeyler yaşanıyor yani bugün de işte "kadın cinayetlerine hayır" diyen birileri çıkıyor, 20 kadın. İşte onları yaka paça sürüklüyorsun yani şimdi bu insanları yaka paça sürüklemek yerine onları kontrol etmek can güvenliklerini almak daha doğru değil mi? Şimdi baktığınız zaman hoşuna gitmeyen tüm taleplere karşı şöyle bir tutum alıyor "benim gibi düşünmüyorsan hainsin" e niye hainim kardeşim ben de bu ülkenin yurttaşıyım. Yani böyle bir farklı bir paradigma yaratıldı. Geçmişte de vardı, bugün de devam ediyor. Bugün karşılaştığımız en trajik olanı bence polislerin eğitim düzeyleri. Yani şimdi 3 aylık eğitimle komiser amiri aldılar. Polis akademisi kapatıldı fetöcülerin eline geçtiği için. Hâlbuki kapatmak yerine orayı temizlemek daha doğru bir metottu. E şimdi polis son derece vasat bir eğitimden geçiyor ve görev bilinci geçmişteki gibi yüksek değil. Son derece eğitimsizler. Böyle bir sıkıntıyla yüz yüzeyiz. Onun dışında tabi çocukların çoğu atıyorum spor akademisi mezunu. Sporla uğraşması gereken çocuk gelip polis oluyorlar, polis amiri oluyorlar. Burada bir tuhaflık var yani

polisin bir parça daha ciddi eğitim alarak gelmesi lazım. Bizim dönemde bu eğitim sıkıydı.”

Y.Y şuanki polis teşkilatında görev yapan polislerin ağırlıklı olarak hükümet veya hükümet ortağı partiler ile ideolojik uyum içerisindeki insanlar içerisinde seçildiğini vurgulayarak bunu örgütlenme önündeki en önemli engel olarak görüyor ve “bugün ki polis teşkilatı için bir örgütlenme imkanı görüyor musunuz?” sorusunu şöyle cevaplıyor;

“Görmüyorum. Ben zaten uzun süre uzak kaldığım için. Ben 86'dan beri Hollanda'dayım. Arada bir Türkiye'ye gidiyorum tabi de karşılaştığım polis arkadaşlar, benim devrelerimin hepsi emekli oldu veya öldüler. Ama şuandaki polis teşkilatı seçme olarak alınıyor. Paralı asker gibi bir şey yani. Zannetmem çünkü onları da yani bir araya getirecek, teşkilatlandırarak gerçi hani maaşlarını falan diğer memurlara nazaran yüksek veriyorlar ki hiçbirinin sesi çıkmasın. Benim zamanımda polisin aldığı aylık çok düşüktü. 24 saat çalışılıyordu. Toplum polisi yani sen bir numarasın orada. Kişi değilsin, polis değilsin. Polislikle alakan yok ki yani. 24 saat görev yapan bir insandan iyi muamele bekleyebilir misin? İmkansız.

Y.Y'nin değerlendirmesindeki ekonomik zor ile mesleki örgütlenmeyi engelleme vurgusu neoliberal dönemde tüm iş kollarında işverenlerin kullandığı bir taktik olarak karşımıza çıkmaktadır. İşsizlik veya borçlulukla yüz yüze gelmiş kişi iş sahibi olmayı bir şans olarak görerek hayatını devam ettirebilmek için tüm çalışma koşullarına razı olmaktadır. Değerlendirmedeki ikinci önemli nokta ise polislerin çalışma koşulları ile halka muameleleri arasındaki bağıdır. Özellikle çevik kuvvet polisleri bugün rasyonel veya kanuni olarak hiçbir gerekçeyle dayanmayan eylemlerde mesai saatleri dışında saatlerce görevlendirildikleri bilinmektedir. Bunun yarattığı fiziksel ve ruhsal durumun toplumsal hareketin öznelerine yönelen bir husumet haline dönüşmesi kaçınılmaz gözükmektedir. Teşkilat içerisinde böyle bir örgütlenme olabilmesi için dayanışma ilişkilerinin gelişkin olması gerektiğini vurgulayan S.Y bu soruyu şöyle yanıtlıyor;

“Valla şimdikilerin şimdi siyasi iktidarın maşası ve genelde yüzde doksanı yanlı çalışan polisler. Yüzde onunu ayrı tutuyorum. Siz de şahitsiniz yaşadığınız döneme. Mesela ben o kadar öğrenci olayına gittim fakülte baskınına gittim ama hiçbir üniversitenin kapısına zincir vurmamak. Anlatabiliyo muyum? Ama şimdi

Boğaziçi Üniversitesi kapısına polis kelepçe taktı sokmamak için aradaki fark bu. Böyle bir örgütlenme mümkün değil. Emniyet-Sen diye bir sendika kuruldu. Hepsi muallakta kaldı. Adı var ama kendisi yok. Daha fazla bir şey anlatmaya gerek yok sanırım. Biz bu kadar rahat karşı durmamızın tek nedeni bizim derneğimizin olmasıydı. Halit çelik mesela bizim derneğimizin gönüllü avukatıydı. Bir sürü avukatımız vardı. Adli gücümüz vardı. Bir harekete girerken arkamızın sağlam olduğunu biliyorduk. En azından ihraç olursam derneğim bana bir iş bulana kadar maddi destek sağlar, bunu biliyorduk. Ha yüzde yüz tamamını karşılamaz ama bana destek oluyordu. Adli yardımda avukat geliyordu. Şimdi mümkün mü?”

3.4-Değerlendirme

1975 yılında kurulan ve yaklaşık olarak 55.000 kişilik polis teşkilatının neredeyse yarısının üye olduğu Polis Derneği (POL-DER) deneyimi birçok açıdan incelenmeye değerdir. Öncelikle politik bir çizgi işaret etmektedir. Polisler için güçlü bir dayanışma ilişkisini ifade etmektedir. 70’li yıllarda ekonomik ve sosyal ortamın belirsizliği, devamlılığı sağlayamayan hükümetler ve birçok örgütlenme ve eylem ile kendini gösteren toplumsal politizasyon ortamında kendini ‘demokrat’ ‘solcu’ ya da ‘devrimci’ olarak tanımlayan bir polis memuru bu yıllarda hem betimlediğimiz bu ortamda çaresizlikten ve yalnızlıktan kurtulmak için hem polislik mesleğinin ilkeli bir şekilde icra edilmesinin imkanlarını zorlamak için hem de hizmet ettiği halka dair idealleri, hayalleri, amaçları olduğu için bu derneğe üye olmuştur. Bu derneğe üye olan polislerin birçoğu teşkilat üzerindeki siyasal vesayeti dönemsel değil yapısal bir problem olarak değerlendirmektedir. Bu anlamıyla bir iktidar aparatı olarak kullanılmak istemedikleri için örgütlendiklerini ifade etmektedirler. Burada dikkat çeken ve bugünden baktığımızda oksimoron duransa ‘solcu’ ve ‘polis’ kavramlarının yan yanalıdır. POL-DER tarihten ve maddi şartlardan menkul bir deneyim değildir. Çalışma boyunca anlatılan ve mülakatlardaki ifadelerde somutlandığı üzere döneminin toplumsal politizasyonunun sonuçlarından biridir. POL-DER 60’lı yıllarda güçlenen ve döngüsel biçimde diğer toplumsal talep, örgütlenme pratikleri, teorik gelişim ve maddi şartlarla beslenen devrimci siyasetin 70’li yıllarda ulaştığı hegemonyanın en somut örneklerindendir. Burada kast edilen POL-DER’in bir

devrimciler örgütü olduğu değildir -ki üyeleri arasında Dev-Yol, Dev-Sol, TKP, Kurtuluş gibi geleneklerden gelen ve bunu açıkça ifade eden birçok kişi bulunur.- burada kast edilen söz konusu hegemonyanın haleli yayılımıdır. Bu yayılımın gücü ve meşruiyeti devlet zor aygıtına kadar ulaşmıştır. Bu haleli yayılımın dönem temsili siyasetindeki temsili ise Ecevit CHP'sidir. Bu sosyal demokrasi sınırlarını aşmayan temsil de POL-DER içinde azımsanmayacak derecede karşılık bulmaktadır. POL-DER, CHP için 'aşırı uç' olarak görülmüş ve fakat dönemsel ittifaklar gereği görece kullanmıştır. POL-DER ise dönem M.C hükümetleri ve sokaktaki tezahürleri olan faşist şiddete karşı CHP'ye karşı korumacı bir tarz geliştirmiştir. Burada akıllara "görece politik uyum ve korumacı bir tavırdan bahsedilmesine rağmen neden CHP'nin tam desteğinden söz edilemez?" sorusu gelebilir. Bu örgütlenmenin konumuyla ilgilidir. Zira en radikal tutuma sahip, temsili demokrasi içinde en sol olarak nitelendirilebilir parti de olsa çıkarları mevcut ekonomik ve toplumsal sistemin devamlılığına, sınıflı toplumu içeren bir devlet tahayyülüne dayanan hiçbir siyasi parti devlet kolluk gücünün yani devletin asli unsurlarının hemen yanında sayılan 'meşru şiddet tekelinin' kendisinden ayrı hareket etmesini ve kendisiyle çatışmalı bir ilişkiye girmesini tercih etmez. Bu yapısal anlamda devlet idaresi fikrini bir heyulaya dönüştürür. Kamusal alanın idaresi imkansız hale gelir ve meşru şiddet tekeli artık devletten bağımsız bir silahlı güce dönüşebilir. Bu ihtimalin kendisi içinde sol örgütlere üye polisler bulunan, yayınlarında sosyalizm imkanlarını tartışan, çalışma şartlarının iyileştirilmesine karşı iş bırakma eylemleri yapan -1974-1980 örnekleri gibi- bir polis örgütünü daima potansiyel bir tehdit haline getirir.

Bu yıllarda siyasete yön veren halkçı söylem POL-DER için de önemli bir ilkeyi işaret etmektedir. "İktidarın değil halkın polisi" manşetiyle gündem olan, afişlerinde ve yazılarında sıkça yer verdikleri bu ifade dernek üyeleri nezdinde birbiriyle ilintili farklı çağrışımlara sahiptir. Halka hizmet etmek ve onunla daha yatay ilişkiler kurabilme isteği bu çağrışımların başında gelmektedir. Burada aynı zamanda iktidar ve onun güç ilişkileri tarafından ezilen, şiddete ve haksızlığa uğrayan bir halk tespitiyle 'halkı devlete karşı koruma' misyonu birçok POL-DER'li polisin o dönem için benimsediği bir misyondur. Söz gelimi üniversite bölgelerinde ve mahallelerde görev saati olmamasına rağmen faşist saldırılara karşı tutulan gönüllü nöbetler bu misyonun pratiğine işaret etmektedir. Keza POL-DER'li polisler

toplumsal eylemlerde veya karakollarda yaşanan devlet şiddetini önlemek konusunda da kendilerini sorumlu görmekte-dirler. Bu yaklaşımın sebebi üyelerin siyasal aidiyetleriyle beraber sorunsallaştırdıkları devlet-yurttaş ilişkisidir. Bu anlamıyla bunun ‘apolitik’ bir yardımseverlik olduğu söylenemez. Devletin desteğiyle veyahut göz yummasıyla gerçekleşen şiddet olayları kendini ‘solcu’ veya ‘devrimci’ olarak tanımlayan polis memurları tarafından kabul edilemez olarak görülmüş, devletin verdiği tüm yetkiler bu yolda kullanılmış ve ideolojik aidiyetleri gereği burada aldıkları tutum ‘devlete karşı halk’ şeklinde olmuştur. Burada halk kavramsallaştırması; toplumsal, siyasal veyahut ekonomik taleplerini eylemler yoluyla dile getiren, kendini ‘solcu’ olarak tanımlayan ve bulunduğu kamusal alanda bu yolda siyaset üreten, söz konusu dönem hükümetinin ideolojik bagajına ve ülkeyi yönetme şekline muhalefet eden ve buradaki ilişki ağlarıyla bir biçimiyle çatışmalı bir ilişkiye giren, ırkı veya mezhebi sebebiyle hedef haline gelen halk kesimleri şeklinde de açıklanabilir.

Siyasal bir pozisyon ifade etmekle beraber POL-DER’in bir meslek örgütü olarak teşkilat içinde karşılık bulabilmesinin sebebiyse teşkilat içindeki politik tutum yanında polis teşkilatı içindeki çalışma şartlarıyla ilgilidir. Kayırma, rüşvet, mobbing, sürgün, sürekli kadro ve yer değişikliği, yoğun siyasi ve askeri vesayet teşkilatın daimi sorunları olarak sıralanabilir. Bunun yanında polislerin mecbur bırakıldıkları çalışma koşulları ne zaman biteceği belli olmayan görevlendirmeler, sınırsız şekilde uygulanan mecburi fazla mesailer, yeme içme ihtiyaçlarının karşılanmaması, bekleme alanlarının fiziksel açıdan yetersizliği, siyasal vesayetin hiyerarşi ilişkileri içinde memura kadar ulaşması şeklinde özetlenebilir. Tüm bunların yanında 70’li yıllarda bir polis memuru için hükümet değişimlerine bağlı olarak sürekli değişen kadrolar ve seçilen hükümetin politik bagajına göre muamele gibi belirsizlikler, yoğun toplumsal olaylar sebebiyle sürekli olarak kullanılan zor ve halkla girilen çatışma, çokça yaşanan faili meçhul cinayetler sebebiyle halkın polis teşkilatına olan itimadındaki azalış gibi dönemin maddi koşullarına ilişkin mesleki zorluklar söz konusudur. POL-DER bu sorunların birçoğuna dair kamuoyu oluşturmuş, siyasi partiler aracılığıyla taleplerinin devlet nezdinde dikkate alınmasını sağlamış ve gerçekleştirdiği eylemlerle birçok iyileştirme sağlamıştır. Dernek tüm üyelerine ücretsiz hukuki danışmanlık sağlayan gönüllü avukatlarla çalışmış, bu

dernek üyesi polislerin işyerlerinde yaşayacakları haksızlıklara dair ses çıkarma konusunda veyahut dernek üyeliğine dair çağrı yaparken daha güvende hissetmelerini sağlamıştır.

Derneğin sağladığı güven hissi, çalışma şartlarının zorlayıcılığı ve polislerin politik aidiyetleri beraber düşünüldüğünde bu örgütlülüğün kimi talepleri taşıyan toplumsal hareketler yaratması olası gözükmemektedir. 1974 ve 1980 yılında gerçekleşen iş bırakma eylemleri bu konudaki en önemli iki örnektir. Ekonomik taleplerle gerçekleşen bu eylemler Ankara toplum polisi tarafından gerçekleştirilmiş, bu eylemlerin Ankara gibi kolluk ihtiyacının oldukça fazla olduğu bir yerde ortaya çıkması eylemleri devlet yönetimi nezdinde acilen sonlandırılması gereken kalkışmalar haline getirmiştir. Bu sebeple polislerin taleplerini dinlemek üzere vali ve savcılar devreye girmiş, polisler asker gücüyle tehdit edilmiştir. Bu gerilimli müzakere ilişkisinde polis gücüne olan yoğun ihtiyaç ve eylemlere yüksek katılım polislerin elini güçlendirmiş toplu görevden alma tehditlerine karşılık toplu istifa tehdidini öne sürmüşlerdir. Silahlı çatışma riskine karşı ise zaten yaşamadıklarını dile getirmişler ve iki eylemde de taleplerinin karşılanmasını sağlamışlardır. Bu eylemlerin bir diğeri ise Adana Emniyet Müdürü Cevat Yurdakul suikasti sonrasında gerçekleşmiştir. 1979 yılında Adana Emniyet Müdürü olarak görev yaparken öldürülen Cevat Yurdakul bölgedeki kontrgerilla ilişkileri ve bu ilişkilere bağlı olarak yürüyen kanun dışı uygulamalarla tutarlı şekilde mücadele etmeye çalışmış, teşkilat içinde yaygın olan ilkesiz uygulamaları bitirmek için çalışmıştır. Politik aidiyeti açısından demokrat olarak adlandırılması mümkün olan Yurdakul o dönemde MHP tarafından hedef gösterilmiş ve bu hedef göstermeden birkaç ay sonra suikaste uğramıştır. Sıkı yönetim komutanlığının suikaste dair tavrı karşısında eyleme geçen ve çalışmayı bırakan Adana'da görev yapan polisler o günlerde Adana Emniyet teşkilat faaliyetini durdurmaya başlamış, bu eylemlere katılmayan her şubede yalnızca birkaç kişi kalmıştır. Bu eylemler sonrasında birçok polis açığa alınmış ve yargılanmıştır.

Söz konusu yıllardaki toplumsal politizasyonun kutuplaştırıcı yapısı POL-DER'in de karşıtını yaratmış, kutbun diğer ucundaki 'sağcı' 'milliyetçi' polisleri POL-BİR derneğinin kurulması konusunda motive etmiştir. POL-DER'den hemen 1 yıl sonra 1976 yılında kurulan Polis Birliği Derneği 'halkın polisi' şiarına karşılık

‘devletin polisi’ şiarını öne çıkarmış, ekseriyetle solcu polisler karşı devleti koruma motivasyonu ile hareket etmiştir. Toplumsal eylemlere katılan polisler görmeyi sindiremediklerini, solcuların ‘alanı’ olarak bilinen yerlerde ‘sağcılar’ için karakol vazifesi yaptıklarını ifadelerinde açıkça dile getiren POL-BİR’li polisler bu yıllarda kendilerini ‘sovyet/sosyalizm’ tehdidine karşı devleti ve kendilerini korumakla görevli addetmektedir. Bu anlamıyla POL-BİR’li polislerin de dönem hükümetlerinin ideolojik bagajına göre ayrımcılığa ve baskıya uğradığının altını çizmek önemlidir. Bununla beraber tıpkı POL-DER’li polisler gibi POL-BİR’li polisler de sağcı gençleri solcularla girilecek çatışmalarda korumak, devlet müdahalesiyle muhattap olmalarını engellemek gibi gönüllü görevlerde bulunmuşlardır. İşkence, kötü muamele veyahut görevi kötüye kullanma konusunda ise POL-BİR’li polisler bu yıllarda bunların yaşandığını kabul etmektedirler fakat bunun yolunun daha üst kadrolardaki yetkililer tarafından açıldığını, bu yıllardaki solcu-sağcı karşıtlığının devlet muamelesi söz konusu olduğunda özellikle kaşındığını dile getirmektedirler. Dolayısıyla POL-DER’li ve POL-BİR’li polislerin ifadeleri beraber düşünüldüğünde polislerin politik aidiyetlerinin devlet şiddeti için kullanıldığını söylemek mümkün gözükmektedir.

POL-DER’in bir siyasal pozisyon tarif etmekle beraber polis teşkilatı mensuplarının insancıl şartlarda çalışması ve muamele görmesi için kurulmuş bir meslek örgütü olduğunun daha önce altını çizmiştik. Bu deneyim 1980 darbesi ile beraber sona ermiştir. Dernek kapatılmış ve tekrar bu yönde bir girişim olmamıştır. POL-DER ve POL-BİR gibi dernek deneyimlerinin yanında 2012 yılına kadar Türkiye polis teşkilatı tarihinde bir sendika pratiği yoktur. Bunun önündeki yasal engel ise 2001 yılında kabul edilen 4688 sayılı kamu görevlileri sendikaları ve toplu sözleşme kanunu ile ortaya çıkmaktadır. Bu kanun ile beraber emniyet hizmetleri sınıfına giren işçilere sendikal faaliyeti açıkça yasaklanmıştır. Buna rağmen 2012 yılında uluslararası sözleşmelere ve farklı anayasal haklara atıfla Emniyet-Sen (Tüm Çalışan Emniyet Hizmetleri Sınıfı ve Emniyet Teşkilatında Çalışan Diğer Tüm Hizmet Sınıflarına Dahil Personel Sendikası) kurulmuştur (Hürriyet, 2012). Bu atıflar sendika tanıtım kitapçığında şu şekilde sıralanmıştır; İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 23.maddesinde “herkesin barışçı amaçlarla toplanma ve başkalarıyla dernek kurma özgürlüğüne hakkı olması, Birleşmiş Milletler Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmelerinde ise “silahlı güce de ölçülü sendika “ verilmeli ibaresi

bulunması, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda polislere sendika hakkı konusunda “yasak” olarak nitelendiren bir hüküm bulunmamasıdır. Sendika yasal olarak var olmasına rağmen bürokratik engellerle faaliyet yürütmesi engellenmektedir. Kurucularına sayısız soruşturma açılmış her biri 4'er kez meslekten ihraç edilmiştir. Tüm bu engellere rağmen sendika 60.000 üyeye ulaşmıştır (EGM, 2013). Bu üye sayısı teşkilat içindeki örgütlenme ihtiyacını ortaya koymaktadır. Sendikanın başlıca amaçları arasında; polislerin fazla çalışma sürelerinin saat başı ücret olarak karşılanması, meslek hastalıklarının malulen emeklilik sürecinde değerlendirilmesi, emniyet örgütü disiplin tüzüğü'nün 21. yüzyıla uygun olması gibi talepler bulunmaktadır. (Emniyet-Sen Tanıtım Kitapçığı, 2012)

Emniyet-Sen tanıtım kitapçığında bulunan “Emniyet-Sen; demokratik, laik, sosyal hukuk devleti anlayışıyla yönetilen bir Türkiye’de daha katılımcı bir demokrasinin yerleştiği, daha özgür kişi ve sivil toplum örgütlerinin gerçek anlamda var olabildiği, düşünce üretip teklifler sunabildiği veya bunu sivil ve kamusal alanda yaşama geçirebildiği, gelir dağılımının adilce paylaştırıldığı, sosyal devlet olmanın gereği her vatandaşın devlet imkânlarından eşit olarak faydalanabildiği, daha özgür, daha zengin, daha mutlu insanların yaşadığı bir Türkiye’ye ulaşabilmeyi hedefler.” İfadesi söz konusu sendikanın devlet anlayışına ve ideolojik tandansına dair kimi ipuçları içermektedir. Bu ifadelerle söz konusu sendikanın kurucularının ve bu kurucuların çağrısıyla sendikaya üye olan emniyet teşkilatı mensuplarının zor aygıtlarının aktif şekilde kamusal alanda faaliyet yürüttüğü bir Türkiye yerine açık kamusal alan ve sivil toplum örgütlerinin kendine yer bulabildiği demokratik bir ortam istedikleri anlaşılmaktadır. Yine aynı ifade neoliberal dönemle beraber kamu hizmetlerinin süreç içerisinde özelleştiği, yurttaşlık hakkı olarak tarifi edilen konseptin giderek bir müşteri profiline dönüştüğü ülke ortamı yerine sosyal devlet anlayışının altı çizilmektedir. Bu vurgu sendikanın ülkedeki sınıfsal ayrımlar ve aralarında gelir ve haklar eşitsizliğine dair kimi tespitleri bulunduğu yorumunu yapmaya mümkün kılmaktadır. POL-DER’in 1970’li yıllarda sıkça vurguladığı kurumsal baskı, nedeni belli olmayan soruşturmalar, emir komuta baskısı, keyfi tayinler Emniyet-Sen’in de teşkilata dair yaptığı tespitler arasında tekrarlanmaktadır. Devamlılığı olan ve devlet baskılarına rağmen varlığını sürdüren bir meslek örgütünün yokluğu söz konusu yapısal sorunların devamlılığının başlıca sebebidir. Bu tespitlerle beraber Emniyet-

Sen tarafından yeni bir gündem olarak ortaya atılansa polis intiharlarıdır. Sendika tanıtım kitapçığında kuruluş sebepleri arasında sayılan bu olgu sayısal verilerle ortaya koyulmaktadır. Buna göre 2002 ile 2012 arasında 600 polis intihar etmiştir ve bunun sebebi yetersiz özlük haklarıdır. Sendikanın 2021 yılındaki genel başkanı Faruk Sezer 2021 yılında 103 polisin intihar ettiğini ifade etmektedir. (Medyatava, 2021). Sezer bu sayıları paylaştığı aynı röportajda emniyet teşkilatında OHAL'in olağan hal haline geldiğini, polislerin yılda 150-200 gün 12-12 sistemi ile çalıştırıldığını ve normal bir devlet memuru için haftalık çalışma saatinin 40, polisler için bu saatin 60 olduğunu söylemektedir. Söz konusu röportajda polislerin ekmekleriyle tehdit edildiği, mobbing yoluyla kendilerini değersiz hissettirildikleri ve şartlara dair ses çıkaran bir polisin aşağılanmaya ve işsizliğe mahkum olduğunun altı çizilmekte ve hatta polis teşkilatındaki hiçbir ölümün doğal ölüm olmadığı hepsinin birer iş cinayeti olduğu vurgulanmaktadır. Kolluk gücü olarak devletin sokaktaki yüzü olan polislerin hangi şartlarda çalıştıkları halk ve siyasiler tarafından haklarında düşünülenler arasında ilk sıralarda yer almamaktadır. Bu temsil ettikleri pozisyonun devletin kamusal alanın dizaynına dair tahayyülü noktasında doğrudan siyasi bir noktayı işaret etmesi, zor gücünün halk üzerindeki uygulayıcıları olmaları, polis teşkilatına dair güven ve sempatinin halk nezdinde her daim düşük olması ve 'polis şiddetinin' toplumsal hafızasıyla ilgilidir. Özellikle gezi direnişi sırasında yaşanan ölüm ve kalıcı yaralanmalarla sonuçlanan polis saldırıları ve sonrasında da devam eden toplumsal muhalefetin polis şiddeti ve tehdidi ile bastırılmasına dair devlet politikası özellikle emek siyaseti alanında aktif olarak mücadele eden kişilerin dahi polisleri 'işçi' olarak değerlendirmelerini zorlaştırmaktadır. Keza bir işverene sahip olmaları gördükleri muamele ve çalışma koşullarına bakıldığında yaşadıklarının bir işçiden farklı olmaması bu değerlendirmeyi mümkün kılarsa da yukarıda işaret ettiğimiz siyasi pozisyon, sermaye ile ilişki konusunda devletin kolluk gücü olarak sermaye ve sermaye-devlet ilişkilerinin devamlılığındaki yerleri ve nizamı korumaya dair pozisyonları onları sadece birer işçi olmaktan çıkarmaktadır. Sendika genel başkanı Faruk Sezer kullanılan orantısız gücü teşkilattaki sistemsizlik ve çalışma koşullarının polislerdeki etkisi ile açıklamaktadır. Kullanılan orantısız gücün ve saldırıların sebeplerini anlamak için polislerin siyasal aidiyetleri, saldırılanın polis tarafından bir yurttaş değil bir düşman olarak değerlendiriliyor olması ve verilen emirler kadar

polisin o sırada mesaisinin kaçınıcı saatinde olduğu, gördüğü psikolojik şiddet ve bunu yansıtırma biçimini de dikkate almak gerekmektedir.

Polisin neden şiddet uyguladığına dair literatürde pek çok farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bunların bir kısmı bu olguyu psikolojik olarak ele almakta, bir kısmı sosyolojik etmenlerle açıklamakta bir kısmıysa teşkilat yapısının yarattığı gerçekliğin bunu mümkün kıldığını iddia etmektedir. Polis ve halkın karşı karşıya gelmesi genelde “acil, gönülsüz ve kamunun gözü önünde” cereyan etmektedir (Fyfe, 1989:6-8). Bu durum polis şiddetini açıklamak için önemli bir etmendir. Aslında polis in meşruiyetini sağlayan da bu noktada aldığı tavidir. Polisin ne şekilde ve nasıl güce başvurduğu halk gözündeki meşruiyetini belirleyen en önemli unsurdur. Bu konuda sosyolojik yaklaşımlar polis in içinde bulunduğu sosyal ve kültürel ortamı dikkate almadan yapılan açıklamaları eksik bulmaktadır. Buna göre polise yakın çevresinin - iş arkadaşları ailesi ve arkadaşları- verdiği onay bu noktada önemli bir belirleyendir. Polislik mesleği diğer pek çok meslekte olduğu gibi zaman içerisinde kendi alt kültürünü oluşturmaktadır (Paoline III, 2003). Polislikte bu alt kültür yukarıda saydığımız sebepler dolayısıyla içeride oldukça savunmacı ve dayanışmacı teşkilat dışındakilere karşı ise korumacı ve tepkisel bir tavra sebep olabilmektedir. Bu alt kültür özellikleri ve polisten beklenen kimi karakter özellikleri zamanla mesleki pratiğin kendisine dönüşebilmektedir. Bununla birlikte bazı araştırmacılar kolluğun güç kullanmasının, kolluk otoritesine uymayı sağlamak yönünde gayr-ı resmi bir cezalandırma ya da sokak adaleti veya yasadışı adalet gibi görüldüğünü de ifade etmektedirler (Chevigny, 1995; Skolnick ve Fyfe, 1993; Van Maanen, 1978; Westley, 1970). Chan ise aşırı güç kullanımını üç farklı boyutla açıklamaktadır. Şartlar (konum), eğilim (alışkanlık) ve etkileşim. Buna göre, içinde faaliyet gösterilen şartların (yapısal, siyasi ve tarihi faktörler), kolluk personelinin eğilimlerinin (kişisel özellikleri ve polis alt kültüründen beslenen tutumları) ve durumsal faktörlerin (etkileşim) bir araya gelmesi polis in aşırı güç kullanmasında etkili olmaktadır (Chan, 2000:105). ‘Polis neden orantısız güç uygular ?’ sorunun birden fazla etmenle açıklanmaya ihtiyaç duyduğu aşıkardır. Söz konusu polis in ya da polis grubunun karakter özellikleri, eğilimleri, teşkilat içerisinde mesai arkadaşlarından ve üstlerinden gördüğü muamele önemli bir etmenken ülkenin içinde bulunduğu siyasal ortam ve hükümetin bu siyasal ortamda kolluk için dizayn ettiği performansın tarzı da

bu soruyu cevaplarken dikkate alınması gereken bir başka önemli etmendir. Bununla beraber POL-DER deneyiminden hareketle buradaki en önemli etmenlerden bir diğerinin polis teşkilatı içindeki sivil inisiyatif eksikliği olduğu söylenebilir. Bu sivil inisiyatifin yokluğu çalışma koşullarına dair çaresizlik duygusunu arttırmakta, üstlere koşulsuz itaati zorunlu kılmakta ve kendileri de birer yurttaş olan polislerin tutum geliştirmesini engellemektedir. Bu anlamıyla çalışma boyunca farklı veçhelerle tekrarladığımız kolluk gücü ile devlet idaresi ve sermaye arasındaki yapısal ilişkiye rağmen bu tür sivil inisiyatiflerin dönem hükümetleri için bir baskı aracına dönüşebilmesi, devletin şiddet aygıtının kimi hallerde onunla çatışmalı bir ilişki içine girerek halk inisiyatifini desteklemesi ve nizamı korumakla görevli kolluk gücünün kendi mesleki çıkarları ve insanlık onuru için nizamı bozma tehdidini yaratması ancak POL-DER gibi teşkilat içi inisiyatiflerle mümkündür. Bugün halen varlığını sürdürmeye çalışan Emniyet-Sen'in aynı tespitten hareketle tüm faaliyetleri devlet eliyle engellenmektedir. Toplumsal hareketlerin tarihsel birikimi ve toplumsal siyasallaşmanın bu birikimle beslenerek maddi koşullara dayanan taleplerle örgütlenmesi POL-DER gibi tahayyülü zor 'solcu polisleri' yaratmıştır. Bu yüzden bu deneyim ve gelecekte benzerinin gerçekleşme olasılığı toplumsal ilişkiler içinde biriken, kamusal alanda yankılanan ve tarihsel deneyimlerle beslenen bir toplumsal politizasyon ortamıyla beraber tartışılmak zorundadır.

SONUÇ

Tarihsel arka planının genişliği ve anlam yükü dolayısıyla polislik, devlet teorilerinde zor ve güvenlik temalarını sorunsallaştırırken, yurttaşlık olgusuna ve onun kamusal alandaki eylemliliğini çerçevelendirmeye çalışırken ve normalin, makbulün inşası süreçlerinde devletin yürüttüğü faaliyet biçimlerini incelerken karşımıza çıkar. Devletin kamusal alana sağladığı güvenlik bir zapt biçimi olarak sınırlı ve görelî bir güvenliktir. Bu görelilik durumu devletin siyasa biçimine göre değişiklik gösterebilir. Bu zapt etme biçiminin modern devlet döneminde çok daha profesyonel ve yaygın yöntemlerle gündelik hayata sirayet ettiğini biliyoruz. Bu yöntemlerin birincil uygulayıcıları genellikle kolluk olmakla beraber kolluk tarafından yürütülmeyen ve fakat toplumsal düzenin öngörülebilirliğini ve düzenini koruyan, makbulü ve onun karşısındaki sürekli olarak işaret eden tüm faaliyetler polislik faaliyetlerinin içinde sayılabilir.

Hem bir faaliyet alanını hem bir siyasa yöntemini, hem de bir teşkilat ve meslek grubunu işaret eden polis kavramı çalışmaya konu vakayı olabildiğince tahlil edebilmeye imkan sağlayacak şekilde tüm bu açılardan ele alınmıştır. Polislik alanını tüm bu açılardan ele almanın devlet tahlilini, siyasal erk ile toplumsal hareketler arasındaki iletişimin niteliğini ve toplumsal hareketler arasındaki yayımsal ilişkinin kamusal alandaki sirayetlerini anlamayı kolaylaştırdığı görülmüştür. Polis bir iktidar aracı olarak, bir kamu gücü olarak, bir kamu hizmeti olarak ve bir kurum olarak ele alınmış bu başlıkların birbiriyle kesişim ve ayrım noktaları tespit edilmiştir. Ayrıca polisliğin kamusal alanın ve sivil toplumun oluşumunda ve sonrasında devamlılığında oynadığı rol incelenerek buradaki rolü ve bu rolün tarihsel dönemlere bağlı olarak değişimine dair tahlillere ulaşılmıştır. Farklı kamusal alan teorilerini inceleyerek devletin yönetsellik kapasitesine bağlı olarak kapsadığı ‘eyleme alanı’ olan kamusal alanı incelemek polislik pratiklerinin kapsamını ve buradaki tezahürlerini anlamayı kolaylaştırmıştır. Çalışmaya konu vaka sivil toplum araçları kullanılarak ortaya çıkmış bir siyasal örgütlenmedir. Bu sebeple sivil toplum kavramının tarihselliği ve devletle ilişkisi ayrıca incelenmiş, polisin buradaki ikircikli rolünün altı çizilmiştir.

Tek tip bir polislik faaliyeti veya polis teşkilatlanması yoktur. Bu yüzden çalışmada tarihsel ve coğrafi farklılıkların polis teşkilatlanmasını nasıl etkilediği, hangi devletlerin birbirinin zor gücü örgütlenmesinden ilham aldığı irdelenmiştir. Bunun sonucunda devletin siyasa biçimi ve tarihsel süreçler içinde devlet aklının polis teşkilatlanmasına etkisi açıklanmıştır.

Osman polis tarihi polis teşkilatının tarihsel izlenceleri üzerinden ele alınmış, bu şekilde modernleşme dönemindeki bir devletin, savaş dönemindeki bir devletin ve rejim değişikliği geçiren bir devletin polis teşkilatlanmasına atadığı önem, zor gücüne örgütlenme kapasitesine dair tahayyülü ve bunlara bağlı olarak teşkilatın görev ve yetkilerindeki değişim tespit edilmiştir. Osmanlı döneminde başlayıp vakaya konu 1970’li yıllara kadar gelen süreçteki teşkilatın sorumlulukları ve örgütlenme biçimine dair değişimler Türkiye siyasi tarihiyle beraber ele alınarak polislik faaliyetinin farklı varyasyonları ve bunun sebepleri incelenmiş, savaş dönemlerindeki duraklamalar, rejim değişikliğine rağmen polis aygıtındaki devamlılıklar ve farklı dönemlerde değişen polis misyonu tahlil edilmiştir. Osmanlı dönemi için polislik faaliyetinde üç ana kırılma noktası tespit edilmiştir; 1844 Polis Nizamnamesi, Zaptiye Müşiriyeti ve Tevhid-i Zabıta dönemi ve II. Abdulhamid dönemi. Teşkilatın gelişim aşamaları ülkenin yönetimsellik kapasitesinin gelişimine bağlı olarak gerçekleşmiştir. Polislik faaliyetlerinin öncelikle başkent İstanbul’da başlaması ve sonrasında çeşitli nizamnameler ve kurumsallaşma denemeleriyle ülkenin farklı yerlerine taşınması bundandır.

Savaş ve rejim değişiklikleri sebebiyle kesintiye uğrayan veyahut kurumsal niteliğini kaybeden polis faaliyeti cumhuriyetten sonra da birçok bakımdan devamlılığını koruyarak sürdürülmüştür. Siyasal atmosfer ve siyasal otorite aklının toplumu algılayış biçiminin polislik faaliyetinin sınırlarını belirlemektedir. Bu tespit ışığında söz konusu dönemlerdeki siyasal atmosfer, hakim ideolojik yaklaşım, devlet aklı ve devletin kendini koruma refleksinin yarattığı sonuçlar incelenerek polislik faaliyetleri bir neden-sonuç ilişkisi içinde ele alınmıştır.

POL-DER deneyimi kendinden menkul bir olay olarak değil 1970’li yıllardaki dünya ve Türkiye siyasetinin yarattığı atmosferle beraber açıklanmıştır. Bu noktada 1970’li yıllar Türkiye’indeki ekonomik durum, sosyal hayat, hükümetler, hegemonyaya sahip ideolojiler, toplumsal hareketler ve devlet şiddeti vakaları ve o

yıllardaki polis teşkilatı ele alınmıştır. Çalışmanın ana eksenini yaratan toplumsal örgütlenmeler ve hareketler arasındaki döngüsel ilişki ve devletin zor gücünün alanları ve sınırlarına dair tartışma POL-DER örneği ile pratik bir örneğe kavuşmuştur.

KAYNAKÇA

- Acar, Erkan: “Akıncılar POL-BİR’i Ele Geçirmek İstedi”, Zaman, 15 Nisan 2007
- Ağaoğulları, Mehmet Ali: **Ulus Devlet ya da Halkın Egemenliği**, Ankara, İmge Kitabevi, 2006
- Ahmad, Feroz, Ahmad Bedia: **Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1976
- Akbaş, Halil, Gözübenli Murat: **Güney Afrika. Çevik, H. H. (Ed) içinde, Karşılaştırmalı Polis Yönetimi**, Ankara, EGM Yayınları, 2008
- Akçam, Taner: **Siyasi Kültürümüzde Zulüm ve İşkence**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1992
- Akçay, Ümit: **Türkiye’de Planlama Deneyimine DPT Üzerinden Bakmak Türkiye’de Kapitalizmin Gelişimi**, Ankara, Dipnot Yayınları 2006
- Akman, Şefik: “Devletin Şiddet Tekeli Üzerindeki Tekelci Kontrolü ve Meşruiyet Sorunu”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2006
- Akyol, Esra: “Sultan II. Abdülhamid Döneminde Sosyal Politika Uygulamaları”, **Sosyal Politika Çalışmaları**, (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/197905>, S.31, 2013, s.33-47
- Alyot, Halim: **Türkiye’de Zabıta**, Ankara, Kanaat Basımevi, 1947
- Arat, Kürşad: “Türkiye’de Optimum Döviz Kurumu Rejimi ve Döviz Kurlarından Fiyatlara Geçiş Etkisinin İncelenmesi”, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, (Çevrimiçi), <https://www3.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/kursadarat.pdf>, Ankara, 2003
- Arendt, Hannah: **İnsanlık Durumu Seçme Yazılar-1**, Çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006
- Aslan, Seyfettin: “Sivil Toplum: Kavramsal Değişim ve Dönüşüm”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/70208>,

- Aydeniz, Hediyeullah: Yaz 2010
“1975-1980 Dönemi Sosyo-Kültürel Ortamında Birikim Dergisinin Yeri ve Önemi” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Çevrimiçi), <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/40683.pdf>,
- Aydın, Zafer: **İşçilerin Haziranı 15-16 Haziran 1970**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2020
- Aytaç, Vedat: “Türkiye Solunda Politik Sınıflama Girişimleri Üzerine”, **Teori ve Politika**, S.12, 1998
- Bacık, Gökhan: “Devlet ve Birey Aşınırken Kamusal Alanı Düşünmek”., **Sivil Toplum**, 2003, s.36
- Bayley, David: **Patterns of Policing**, New Brunswick, Rutgers University Press, 1985
- Bayley, David: **A World Perspective on the Role of the Police in Social Control**, R. Donelan (Ed.) The Maintenance of Order in Society, Ottawa: Canadian Police College: 1982, s. 1-7
- Bayley, David: **The Limits of Police Reform**, Hills, Sage Publication, 1977
- Bedirhanoglu, Pınar: “Mark Neocleous Külliyyatı Üzerine İçeriden Bir Eleştiri”, **Praksis**, S.40, 2016, s.39
- Birikim: “Polis Sorunu ve POL-DER Olayı”, **Birikim**, (Çevrimiçi), https://birikimdergisi.com/Images/UserFiles/Images/Spot/70/46-47/polis_sorunu_ve_POL-DER_olayi_.pdf, S. 46/47, 1978
- Boran, Behice: **Toplumsal Yapı Araştırmaları**, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1992
- Brewer, John vd.: **The Police, Public Order And The State**, London, Macmillan Press, 1996
- Bulaç, Ali: **Modern Ulus Devlet**, İstanbul, İz Yayıncılık, 1998
- Cain, Maureen: “Trends in the Sociology of Policework”, **International Journal of the Sociology of Law**, vol. 7, 1979,s.143-167

- Carvajaland,
Ana vd: "The Challenge of Enforcement in Securities Markets: Mission Impossible?", **IMF Working Paper**, 2009, s.168
- Cengiz, Kurtuluş vd: "**Türkiye ve Ortadoğu'da Sivil Toplum Tartışmaları**", Ed. Lütfi Sunar, Sivil Toplum ve Demokrasi, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2005
- Chan, Janet: "Backstage Punishment: Police violence, occupational culture and criminal justice." In T. Coady, S. James, S. Miller, & M. O'Keefe (Eds.), Violence and police culture. Carlton South, Victoria: Melbourne University Press, 2000
- Chapman, Brian: **Police State**, London, Pall Mall Press, 1970
- Chevigny, Paul: **Edge of the knife: Police violence in Americas**, New York, New Pr, 1995
- Clastres, Pierre: **Devlete Karşı Toplum**, Çev. Mehmet Sert/M. Nedim Demirtaş, AyrıntıYay.İstanbul 2006
- Cumhuriyet: "Bir Zamanlar Halkın Polisi POL-DER Vardı", Cumhuriyet, (Çevrimiçi), <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/bir-zamanlar-halkin-polisi-POL-DER-var-di-432262>, 7 Temmuz 2013
- Cumhuriyet: "Polis Sendikasına Jet Soruşturma", Cumhuriyet, (Çevrimiçi), <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/polis-sendikasına-jet-sorusturma-383292>, 13 Kasım 2012
- Çaha, Ömer: "Mahrem, Kamusal Alan Sivil Toplum", **Sivil Toplum** (1) 2, s.84, 2003
- Çaha, Ömer: "Osmanlı'da Sivil Toplum" , **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, (Çevrimiçi), https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001730, Mart 1994
- Çavdar, Tevfik: **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2019
- Çeliksü, Sinan: Siyaset Bilimi Yaklaşımı ile Polis Kurumu, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2006

- Çitil, Mücahit: “Türkiye’nin Sanayileşme Perspektifinde 1960-1980 Arasında Uygulanan İthal İkameci Sanayileşme Politikalarının Yeri”, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, 2016
- Çopur, Hakan: “Teoriden Pratiğe Sivil Toplum”, **Ekopolitik**, (Çevrimiçi), <http://www.ekopolitik.org/public/page.aspx?id=615>, Nisan 2009
- Delice, Murat: “Polis Teşkilatlanmasının Farklı Örneklerle Karşılaştırılması”, **Türk İdare Dergisi**, (Çevrimiçi), <http://www.tid.gov.tr/Makaleler/Polis%20Te%C5%9Fkilatlanmas%C4%B1n%C4%B1n%20Farkl%C4%B1%20%C3%9Ckelerden%20%C3%96rneklerle%20Kar%C5%9F%C4%B1la%C5%9Ft%C4%B1r%C4%B1lmas%C4%B1.pdf>, Aralık 2015, s.433-476
- Derbil, Süheyl: “Polis Kavramı”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, (Çevrimiçi), https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000000038, 1944
- Dikici, Ali: “27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve Türk Polisi”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, (Çevrimiçi), https://www.academia.edu/26774796/Ali_D%20OK%20B0C%20B0_27_MAYIS_1960_ASKER%20C3%8E_DARBES%20B0_VE_T%20C3%9CRK_POL%20B0S%20B0, S.89, 2014, s.12-54
- Dikici, Ali: “Tarihi Süreçte Türk Polisnin Askerden Özerkleştirilmesi”, Tarihte Türk Polis Teşkilatı Sempozyumu, Muammer G. ve Mustafa K.(Eds.), Polis Akademisi Yayınları, Ankara, 2013, s. 538-540.
- Doğan, Gökem: **Neoliberalizm İşçiler ve Direniş**, Çev. Akın Emre Pilgir, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2021
- Doğan, İlyas: **Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde SİVİL TOPLUM**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002
- Dubber, Markus: **The police power: Patriarchy and the Foundations of American Government**, New York: Columbia University Press, 2005
- Düştur: Tertip, Cilt.8, s.1139-1140, (Çevrimiçi),

<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/67>

- Emniyet Genel Müdürlüğü: Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Polisi, Ankara, EGM, 1973
- Emniyet Sendikası: Emniyet-Sen Tanıtım Kitapçığı, Altıncioğlu Matbaası, Temmuz 2012
- Emsley, Clive: **Gendarmes and The State in Ninetheeth-Country Europe**, New York, Oxfort University Press, 1999
- Engels, Frederich: **Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**, Çev. Kenan Somer, Ankara, Sol Yayınları, 2005
- Erdoğan, Mustafa: **Sivil Toplum: Bir Kavramın Anatomisi, 21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat**, Ed: Selahaddin Bakan, Adnan Küçük ve Ahmet Karadağ, İstanbul, Aktüel Yayınları, 2005
- Ergut, Ferdan: “Yurttaşlık Haklarının Tetikleyicisi Olarak Polis”, **Toplumsal Tarih**, S.118, Ekim 2003, s.58-63
- Ergut, Ferdan: **Modern Devlet ve Polis**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015
- Erkan, Acar: “Polisin Yitik Kuşağı”, **Aksiyon**, S. 481, http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/newsDetail_openPrintPage.action?newsId=9822 , 2004
- Erkan, Ethem: “Merkezi Yönetim İle Yerel Yönetimler Arasında Görev Paylaşımı, Kamu Hizmetlerinin Görülmesinde Etkinlik ve Silifke Belediyesinde Bir Uygulama”, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, 2014
- Erkut, Celal: **Kamu Kudreti Ayrıcalıkları ve Tutuk Adalet Anlayışı**, İstanbul, Kendi Yayınları, 2004
- Ertugay, Fatih: “Devlet ve Örgütlü Yapılar: Kamusal Alanda Bir Karşılaşmanın İmkân ve Sonuçları Üzerine”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/459176>, 2017
- Eryılmaz, Bilal: **Kamu Yönetimi**, İzmir, Akademi Kitabevi, 1995

- ETK: **Emniyet Teşkilat Kanunu**, (3201), 3629, (1937), 2021,
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.3201.pdf>
- Feridun, İbrahim: **Polis Efendilere Mahsus Terbiye ve Malumat-ı Meslekiye**, E.d Muhittin Karakaya ve Veysel K. Bilgiç, Ankara Polis Akademisi Yayınları, Ankara, 2010
- Fildiş, Berna: “Marx, Durkheim ve Weber Üzerinden Klasik Dönem Sosyolojisinde Modern Devlet ve Modern Ordular” , **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (Çevrimiçi),
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/hititsosbil/issue/39369/433863>, Aralık 2018
- Fioramonti, Lorenzo: “Civil Societies and Democratization Assumptions, Dilemmas and the South African Experience”, **Theoria**, pp. 65- 88, 2005
- Fyfe J.J: “Split-Second Syndrome and Other Determinants of Police Violence”, Critical Issues in Policing: Contemporary Readings, Roger G Dunham and Geoffrey P Alpert, eds. p.465-479, 1989
- Giddens, Anthony: **Modernliğin Sonuçları**, Çev: Ersin Kuşdil, 3.b., İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2004
- Giddens, Anthony: **Ulus Devlet ve Şiddet**, Çev. C. Atay, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2008
- Giritli, İsmet vd;
Gönenç, Ayşenur: **İdare Hukuku**, İstanbul, Der Yayınları, 2001
Sivil Toplum Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi, Elektronik kitap (altkitap, www.altkitap.com), 2001
- Gözübüyük, Şeref: **Türkiye’nin Yönetim Yapısı**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2015
- Grimm, Dieter: **The State Monopoly of Force**, International Handbook of Violence Research, Ed: Wilhelm Heitmeyerand John Hagan, Kluwer Academic Publishers, United States of America, 2005
- Günday, Metin, Yıldırım, Turan: **İdare Hukuku**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2009

- Günday, Metin: **İdare Hukuku**, Ankara, İmaj Yayınevi, 2013
- Habermas, Jürgen: **Kamusalın Yapısal Dönüşümü**, Çev. Tanıl Bora ve Mithat Sancar, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005
- Hegel, Georg, W. F.: **Tarih Felsefesi**, Çev. A. Yıldırım, İstanbul, İdea Yayınları, 2011
- Hira, İsmail: **Türkiye’de Sosyo-Politik Sistem ve Sivil Toplum Arayışları**, (Çevrimiçi), https://www.researchgate.net/publication/338555017_Turkiyede_Sosyo-Politik_Sistem_Ve_Sivil_Toplum_Arayislari, İstanbul, Alfa Yayınları, 2009
- Hürriyet: “Polis Sendikası Validen Döndü”, Aysel Alp, (Çevrimiçi), <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/polis-sendikasi-validen-dondu-21892431>, 10 Kasım 2012
- Işıklı, Alpaslan: **Sendikacılık ve Siyaset**, Ankara, İmge Yayınları, 1990 İstanbul Üniversitesi, 2005
- Karabörk, İdris (Ed.): **Belgelerle Türk Polis Tarihi**, Ankara, Başak Matbaacılık, C. I, 2014
- Karadağ, Ahmet: “Demokratikleşme ve Sivil Toplum: Liberal Düşünce Topluluğu Örneği”, **Sivil Toplum**, 1 (4), 2003, s. 45-58
- Karahanogulları, Onur: **Kamu Hizmeti**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2015
- Kaya, Hasan: “Fransız ve Türk Emniyet Teşkilatlarının Adli Kolluk Tarihçeleri Üzerine Bir Mukayese”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Batman Üniversitesi, 2012
- Keleş, Ruşen, Ünsal Artun: **Kent ve Siyasal Şiddet**, Ankara, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982.
- Kellner, Douglas: “Critical Theory and Society: A Reader”, Çev. Nuran Erol, **Birikim Dergisi**, (Çevrimiçi), <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-70-subat-1995/2269/kamusal-alan-ansiklopedik-bir-makale/4966>, Şubat 1995
- Keyder, Çağlar, Buğra, Ayşe: **Sosyal Politika Yazıları**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006

- Koca, Cansu: “Neoliberalizmde Devlet ve Kamusal Alan Üzerine Bir Bakış”, **TBB Dergisi**, (Çevrimiçi), <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/Dergi/Dergi117/assets/common/downloads/TBB%20Dergisi%20117.Say.pdf>, Mart 2015
- Kocaoğlu, Mehmet: **John Rawls: Adalet Teorisi ve Temel Kavramları**, Ankara, İmaj Yayınevi, 2015
- Koçu, Reşad Ekrem: **İstanbul Ansiklopedisi**, VIII, İstanbul, Koçu Yayınları, 1966
- Boratav, Korkut: “Türkiye’de İktisadi Düşüncenin Evrimi”, **İktisat İşletme ve Finans**, S.12, 1997
- Kotan, Cem: “Modern Dünya Siyaseti Bağlamında Modern Devletin Özellikleri”, **Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi**, (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/583505>, 2006
- Köktürk, Abdullah: “Modern Öncesi Devletin Yönetim Anlayışı”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/84517>, Mayıs 2011
- Kurtoğlu, Ramazan: **Türkiye Ekonomisi**, Ankara, Orion Kitapevi, 2015
- Mawby, Rhode: **Comparative Policing Issues**, London, Unwin Hyman, 1990
- Medyatava: “Polisler eyleme çıkıyor... Emniyet Sen Genel Başkanı Faruk Sezer konuştu: Bir senede 103 polis intihar etti, 2 bin polis de koronavirüsten öldü”, Medyatava, (Çevrimiçi), <https://www.medyatava.com/haber/polisler-eyleme-cikiyor-emniyet-sen-genel-baskani-faruk-sezer-konustu-bir-senede-103-polis-intihar-etti-2-bin-polis-de-koronavirusten-oldu> 237795, 15 Aralık 2021
- Müftüoğlu, Aydın: “Liberal Kamusal Alan: Rawls’un Uzlaştırıcı Liberal Kültürü”, **Sivil Toplum**, (1), 2, 2003, s. 31-43
- Müller, Karel: “The Civil Society–State Relationship in Contemporary Discourse: A Complementary Account from Giddens’ Perspective”, **BJPIR**, Vol: 8, pp. 310-330, 2006

- Neocleous, Mark: “Kamusal Alan’a Bir Reddiye”, **Ayrıntı Dergi**, (Çevrimiçi), <https://ayrintidergi.com.tr/kamusal-alana-bir-reddiye/>, Ocak 2015
- Neocleous, Mark: **Sivil Toplumu Yönetmek**, Çev. Bahadır Ahıska, İstanbul, Notabene Yayınevi, 2018
- Neocleous, Mark: **Toplumsal Düzenin İnşası**, Çev. Ahmet Bekmen, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2006
- Oda TV: Emniyet-Sen’in 6 Kurucusu 4’er Kez Meslekten İhraç Edildi”, Oda TV, (Çevrimiçi), <https://odatv4.com/guncel/emniyet-senin-6-kurucusu-4er-kez-meslekten-ihrac-edildi-2604131200-35486>, 26 Nisan 2013
- Onat, Nazım: Kamusal alan ve sınırları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, 2010
- Ozan, Deniz: **İki Darbe Arasında Kriz Sarmalı**, Atılğan, G. Saraçoğlu C. , Uslu, A.(yay haz), Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Siyasal Hayat, (663-753), İstanbul, Yordam Kitap, 2019
- Öner, Sıtkı: **Halkın Polisi: POL-DER Anıları**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003
- Ötküner, Cenk: “60’lı 70’li Yılların Türkiye’sinde İşçiler, Politika”, **Devrimci Marksizm**, (Çevrimiçi), <http://www.devrimcimarksizm.net/sites/default/files/cenk-otkuner-60ların-ve-70lerin-turkiyesinde-isciler-politika.pdf>, S.2, Kasım 2006
- Özbek, Nadir: **Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyal Devlet**, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 2002
- Özel, Şaban: “Türk Polis Teşkilatı’nın Gelişiminde Batı’nın Etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi, 2019
- Özkan, A.Fatih: “Ekonomik Kamu Düzeni ve Ekonomik Kolluk Faaliyeti”, **Ankara Barosu Dergisi**, 67(4), 2009, s. 75-95
- Paoline, E. A. III, Terrill, W: The impact of police culture on traffic stop searches: An analysis of attitudes and behavior. Policing” **An international Journal of police strategies & management**, 28 (3) 2005, pp.455-472

- Poggi, Gianfranco: **Modern Devletin Gelişimi -Sosyolojik Bir Yaklaşım**, Çev: Şule Kut-Binnaz Toprak, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2002
- Polanyi, Karl: **Büyük Dönüşüm**, Çev. Ayşe Buğra, İstanbul, İletişim Yayınları, 2021
- PVSN: **Polis Vazife ve Salahiyet Nizamnamesi**, Resmi Gazete 3890 (25 Nisan 1938), Kanun No:2559
- Raeff, Marc: **The well-ordered police state: Social and institutional change through law in the Germanies and Russia, 1600-1800**, New Haven, Yale Univ Pr, 1983
- Reichel, Philip: **Comparative Criminal Justice Systems** (4rd ed.). New Jersey, Prentice Hall, 2005
Reiner. Robert: **The Politics of Police**, Hemel Hemstead, Wheatsheaf, 1985
- Resmi Gazete: (Çevrimiçi),
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/13927.pdf> 7
Ağustos 1971 Tarih 13919 sayılı Resmi Gazete
- Robert, Reiner: **The politics of the police**, New York, OUP Oxford, 2000
- Sarıbay, Ali: Sivil Toplum Devlet İlişkisi veya Demokrasinin Etiği”, **Birikim Dergisi**, (Çevrimiçi),
<https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-59-mart-1994/2261/sivil-toplum-devlet-iliskisi-veya-demokrasinin-etigi/5676>, Mart 1994
- Sarıbay, Yaşar: **Türkiye’de Sivil toplum ve Demokrasi**, Ankara, Vadi Yayınları, 1997
- Saygılı, Abdurrahman: Modern Devlet’in Çıplak Sureti”, **AUHFD** (Çevrimiçi),
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/624885>, Mart 2010
- Scott, James: **Tahıla Karşı: İlk Devletlerin Derin Tarihi**, Çev. Akın Emre Pilgir, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2019
- Sezer, Hamiyet: “Osmanlı İmparatorluğunda Seyahat İzinleri”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, (Çevrimiçi),

https://doi.org/10.1501/Tarar_0000000146, S.22, 2003, s.105-124

- Smith, Phillip: **Policing victorian London: Political policing, public order, and the London metropolitan police.** Westport, Greenwood Press, 1985
- Soytürk, Mehmet: “Modern Devlet ve Güvenlik: Fransa, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Jandarma Teşkilatı”, **History Studies International Journal of History**, C:4, S:2 2012, s. 301-316.
- Sönmez, Ali: “Polis Meclisinin Kuruluşu ve Kaldırılışı (1845-1850)”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. 24, S. 372005, s. 259-275.
- Sönmez, Ali: Zaptiye Teşkilatı'nın Düzenlenmesi (1840-1869)”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi**, S. 39, 2006, s. 199- 219.
- Subaşı, Erol: Kapitalizmin Şafağında: Kent, Polis ve Güvenlik” , **Kent Araştırmaları Dergisi**, (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/460167>, 2018
- Sunay, Reyhan: **Tartışılan Egemenlik**, İstanbul, Yetkin Yayınları, 2007
- Şimşek, Savaş: “Örgütsel Çatışma Aracı Olarak POL-DER Gazetesi”, **İlef Dergisi**, (Çevrimiçi), <http://ilefdergisi.org/2015/2/2/>, S.2, 2015, s.131-154
- TBMM: Cumhuriyet Senatosu Toplantı Tutanak Dergisi. 32. Birleşim. Cilt: 63. Ankara, TBMM, 1971
- TDK (Türk Dil Kurumu): **Genel Açıklamalı Sözlük**, Ankara, TDK Yayınları, 2015
- Tekere, Meltem: **12 Eylül ve Ekonomi Politikaları**, Ankara, Berikan Yayınevi, 2014
- Tekin, Emre: “70'li ve 90'lı Yıllar Türkiye'sinde Siyasi ve Toplumsal Bir Olgu Olarak Politik Şiddet”, Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Erzincan, 2021

- Tilly, Charles: **Zor Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu**, Çev.Kudret Eminoğlu, Ankara, İmge Yayınları, 2001
- Tokgöz, Erdinç: **Türkiye İktisadi Gelişme Tarihinin Ana Çizgileri (1923-1927)**, Ankara, Turhan Kitabevi, 1998
- Toku, Neşet: “Klasik ve Modern Devlet”, **HFSA**, (Çevrimiçi), <https://hfsa-sempozyum.com/wp-content/uploads/2019/02/HFSA24-Toku.pdf>, Şubat 2019
- Topçu, M., Çevik, Hüseyin: **Japonya. Çevik, H. H. (Ed) içinde, Karşılaştırmalı Polis Yönetimi**, Ankara, EGM Yayınları, 2008
- Tosun, Gülgün: **Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2001
- Tosun, Gülgün: **Birleştirici Demokrasi Devlet-Sivil Toplum İlişkisinin Yeniden Yapılandırılması için bir Analiz Aracı Olabilir mi?**, Editör: Lütfi Sunar, Kaknüs Yayınları, 2005, İstanbul
- Tunçay, Mete: “Sivil Toplum Kuruluşlarıyla İlgili Kavramlar”, **Sivil Toplum**, (Çevrimiçi), <http://www.siviltoplum.com.tr/index.php?ynt=icerikdetay&iceri=46&id=98&yzd=2>, Mayıs 2009
- Tura, Rıza: “12 Eylül”, **Sınıf Bilinci**, (Çevrimiçi), <http://www.devrimcimarksizm.net/sites/default/files/sinif-bilinci-4-5.pdf>, S.4/5, Ekim 1989
- Turan, İlder: “Türk Siyasi Partilerinde Lider Oligarşisi: Evrimi, Kurumsallaşması ve Sonucu”, **İ.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/5683>, S.45, Ekim 2011, s.1-21
- Uçar, İsmail: “İdare Hukukunda Kamu Gücü Ayrıcalığı Kavramı ve Bir Kamu Gücü Ayrıcalığı Olarak Hukuka Uygunluk Karinesi”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Temmuz 2016, s.331-373
- Wood, Meiksins: **Kapitalizm Demokrasiye Karşı Tarihsel Maddeciliğin Yeniden Yorumlanması**, Çev. Şahin Artan, İstanbul, Yordam Yayınları, 2016
- Wood, Meiksins: **Kapitalizmin Kökeni**, Çev. A. Cevdet Aşkın, Ankara, Epos Yayınları, 2003

- Yağar, Hasan: “Mevzuat Metinlerinde Polis Teşkilatında Yapı ve Görev (1845–1923)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 1988
- Yavaş, Fatih, Öztürk Nail (Eds): **Asayiş Berkemal: Polis Teşkilatının Kuruluşu ve Olay Yeri İnceleme Çalışmaları (1844-1920)**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2013
- Yeşilbağ, Melih: “İthal İkameciliğin Uzun Ölümü”, **Praksis**, S.44-45, 2017, s.1105-1132
- Yıldırım, Ergun: “Apolitik Politikaların İnşacısı Olarak Sivil Toplum”, **Sivil Toplum**, 3, (10), 2005, s. 61-72
- Yıldırım, Nuran: **İstanbul Darülaceze Müessesesi Tarihi**, İstanbul, Darülaceze Vakfı Yayını, 1997
- Yıldız, Hayrettin: “Hukuk Devletin Gelişim Sürecinde Mülk Devleti ve Polis Devletin Yeri”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/753720>, 2013
- Yıldız, Özkan: “Sivil Toplum, Demokrasi ve Çoğulculuk”, **Sivil Toplum**, 2 (5), 2004, s. 85-92
- Yıldız, Seda: “Türkiye’de Polis ve Siyaset İlişkisine Dönemsel Bir Bakış 12 Mart 1971-12 Eylül 1980 Arası Türk Polis Teşkilatı”, Doktor Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2015
- Yılmaz, Ali: “Avrupa Polis Modelleri ve Türk Polis Sistemi”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2004
- Yılmaz, İlkay: **Serseri, Anarşist ve Fesadın Peşinde**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014
- Yüksel, Ahmet: “Tayin, Terfi ve İhraç Üçgeninde Bir Osmanlı Polisi”, **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**-Journal of Turkish Researches Institute. S:69, 2020, s.521-554
- Yükselbaba, Ülker: “Kamusal Alan Modelleri ve Bu Modellerin Bağlamları”, **Dergipark**, (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/97604>, Aralık 2011

